The Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Caucasus International University (Georgia)
Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Ukraine)

MODERN PROBLEMS OF IMPROVE LIVING STANDARDS IN A GLOBALIZED WORLD

II International Scientific and Practical Internet – Conference

Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky

December 8, 2017

ISBN 978-83-62683-68-0

Conference Proceedings of the II International Scientific Internet-Conference *Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World* (December 8, 2017, Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky), 2017; ISBN 978-83-62683-68-0 (Electronic edition); pp.499, illus., tabs., bibls.

Reviewers:

Marian Ciepaj *– DcSc, Professor, the Academy of Management and Administration in Opole, Poland*

Igor Lyman – *DcSc, Professor, Vice-Rector for International Relations, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine*

Olena Raevneva *– DcSc, Professor, Head of Department of Statistics and Economic Forecasting, Kharkiv National University of Economics, Ukraine.*

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01
E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Publishing House:

© Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01

Authors are responsible for content of their materials.

© Authors of articles, 2017

ISBN 978-83-62683-68-0 © Publishing House WSZiA, 2017.

PROGRAM COMMITTEE

Ihor Bohdanov – DcSc, Professor, Rector of Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Marian Duczmal – DcSc, Professor, Rector of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Tetyana Nestorenko – PhD, Associate Professor, President of the Institute for the Study of Spatial Development, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Svitlana Omelchenko – DcSc, Professor, Rector of Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Alexander Rusetsky – PhD, Head of the Department of Innovations and Strategic Development, Caucasus International University, Georgia

Oleh Semeniuk – DcSc, Professor, Rector of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine.

ORGANIZING COMMITTEE

Stanislav Chaichenko – PhD, Professor, Vice-Rector on Scientific and Pedagogical work, Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Olga Dorokhina – Deputy Head of the Department of Innovations and Strategic Development, Caucasus International University, Georgia

Wojczech Duczmal – PhD, Vice Rector of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Tamara Makarenko – PhD, Associate Professor, Dean of Humanitarian and Economic Faculty, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Serhiy Myhyda – PhD, Professor, Vice-Rector on Scientific Affairs, Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine

Oleksandr Nestorenko – PhD, Associate Professor, Berdyansk Institute of State and Municipal Management of the Classic Private University, Ukraine

Iryna Ostopolets – PhD, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Tadeusz Pokusa – Dr, Vice-Rector of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Olga Shevchenko – PhD, Associate Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine

Maryna Semykina – DcSc, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine

Larysa Stepanenko – PhD, Associate Professor, Department of Psychology, Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Slawomir Śliwa – Dr, Deputy Dean of the Economic and Pedagogical Faculty of the Academy of Management and Administration in Opole, Poland

CONTENT

PLENARY SESSION

Jadwiga Ratajczak. Edukacja jako jedna z form zarzadzania kapitałem intelektualnym osób w wieku poprodukcyjnym ……..……. 12

Władysław Wornalkiewicz. Udoskonalanie techniki przepływu procesów logistycznych ……..... 22

Александр В. Русецкий. От образовательно/ профессиональной депривации к профессиональному счастью ……. 39

Валентина П. Черній, Катерина С. Довженко. Формування здорового способу життя через систему фізичного виховання школярів як один з пріоритетних напрямів державної політики у 90-х рр. XX ст. ……. 44

Лариса М. Дейниченко, Анастасія Е. Качило. Психологічні аспекти готовності до шлюбу у сучасної молоді …….. 48

Тетяна П. Несторенко, Тамара П. Макаренко, Тетяна Зубро. Доступ до освіти як фактор якості життя: реалізація в Україні цілей сталого розвитку ……..…… 53

SECTION 1
METHODOLOGICAL AND METHODICAL BASES OF STUDYING THE PHENOMENON OF "QUALITY OF LIFE": THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Maria Antalova. Dimensional Analysis as a Tool for Quality of Life Modeling ……. 58

Ivana Setnická. Quality of life, its dimensions and indicators ……... 67

Костянтин В. Бантуш, Олена А. Резнікова. Взаємозв'язок неусвідомленої захисної активності та регуляторних здібностей особистості студента ……..…….. 72

Зінаїда М. Мартиненко, Ірина Ю. Остополець, Ольга О. Ступнік. Кохання як фактор суб'єктивного благополуччя: гендерні відмінності уявлень про кохання у старшокласників ……. 78

Наталия Е. Шилина. Социально-психологический комфорт как показатель качества жизни в условиях глобализирующегося мира …….. 84

SECTION 2
FEATURES OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS' USING TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE

Bożena Gajdzik. Czynnik ludzki w długoterminowej ocenie wydajności pracy w przemyśle hutniczym w Polsce …….. 90

Marek Janicki. Innowacyjność jako obszar ładu społeczno-gospodarczego we wskaźnikach zrównoważonego rozwoju w regionie opolskim na tle Polski w latach 2005-2014……..…… 101

Tadeusz Pokusa. Procesy logistyczne i ich integracja ……. 112

Ferdynand Reiss. Eksploatacja jako główna determinanta wymiany pojazdów samochodowych w przedsiębiorstwach transportowych …….…… 122

Tetiana Romanika. Youth unemployment reduction as a way of inclusive development and increase of life quality ……. 135

Jan Wójciak. Rachunek ekonomiczny w transporcie ……..... 140

Aneta Wszelaki. Ryzyko jako nieodłączny element w badaniu sprawozdań finansowych..... 148

Валентина В. Нечипоренко, Ніна М. Куреда, Юлія О. Юхновська. Управління розвитком лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні ……...……. 158

Олександр В. Піщик. Вплив забезпеченості житлом населення регіону на його рівень життя …….. 165

Юлия А. Приймакова. Экономика, мышление и качество жизни современного человека …….. 171

Вадим Л. Просянчук. Вплив якості системи управління персоналом підприємства на якість життя людей ……. 174

Ганна В. Смалійчук. Особливості міграційної поведінки сучасного населення України ……. 178

SECTION 3
THE ROLE AND PLACE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AS THE BASIS FOR IMPROVING ITS QUALITY

Darken A. Seidualin, Bota Zh. Sharapayeva, Didar D. Karatayev. Development of Tourist-Recreational Resources of Kazakhstan and its Influences on Healthy Lifestyle ……... 184

Анна П. Болгарова. Иппотерапия в контексте повышения качества жизни людей с особыми потребностями …….. 189

Людмила С. Виноградова. Формування координаційних здібностей студентів факультету фізичного виховання на заняттях з ритміки і хореографії …...……..…….……... 195

Богдан М. Зіненко. Спрямування творчого потенціалу вчителя на соціалізацію учня за допомогою фізичної культури …….. 201

Олена В. Маркова. Розвиток внутрішньої мотивації до занять фізичною культурою в учнів підліткового віку …….. 207

Анастасія О. Мельнік, Олександра В. Кущенко. Науково-педагогічні засади попередження порушень постави у школярів засобами гімнастики ……... 212

Олена В. Смоляр, Вікторія В. Найда. Умови виховання основ здорового способу життя у дітей профільної групи фізкультурно-оздоровчого напрямку старшого дошкільного віку …….…….... 218

Олексій А. Стасенко. Шляхи підвищення педагогічного процесу фізичного виховання у вищих закладах освіти ……...……. 224

Ірина В. Сундукова. Мотивація фізкультурної діяльності як провідний компонент формування здорового способу життя особистості ……. 230

Анатолій Л. Турчак. Ставлення студентів до занять фізичною культурою у загальнокультурному і професійному розвитку особистості 234

Світлана А. Челало. Духовне збагачення майбутніх учителів фізичної культури засобами ритміки і хореографії ……. 240

Ольга В. Шевченко, Тетяна О. Бєлковва. Науково-педагогічні аспекти формування здоров'я у студентської молоді …….. 246

Наталія І. Щербатюк. Краєзнавчо-туристська діяльність як засіб формування здорового способу життя ……. 252

SECTION 4
SPIRITUALITY AND HUMANISM AS THE FACTORS OF STRENGTHENING OF PERSONAL RESOURCES AND QUALITY OF LIFE

Maria Strenacikova Jr. Positive impact of religion on individual´s quality of life ……..... 258

Оксана В. Бервено, Владислава В. Броницька. Духовно-ціннісні підвалини вдосконалення якості життя ……. 264

Надія С. Воронова. Зміцнення особистісних ресурсів майбутніх магістрів культурології за рахунок розвитку духовності ……..….. 270

Вікторія А. Гераськіна, Ольга М. Сипченко. Проблема духовного самовдосконалення майбутніх вихователів в освітньому середовищі педагогічного коледжу …….…….. 275

Світлана Є. Горбатюк. Європейська концепція гуманізму в орієнтирах морально-ціннісних модифікацій соціогуманітарного простору в Україні ……..…….. 281

Олена В. Колган, Максим О. Зіньковський. Щодо виховання в студентів духовності як чинника зміцнення особистісного ресурсу та підвищення якості життя (у процесі вивчення курсу «Практикум з української мови») 287

Людмила П. Кричун. Лінгвістичний імідж сучасного вчителя ……... 292

Олена В. Кузьміна. Кроки до підвищення якості життя особистості та інтеграції у суспільство …….. 298

Елена Г. Ревякина, Станислав А. Цьока. Развитие духовно-нравственной сферы личности как необходимое условие повышения качества жизни студенческой молодежи …….……. 304

Аксиния В. Рус-Полтавская. Духовность и гуманизм как факторы личностного роста ……..…….. 309

Владимир Г. Саенко, Григорий В. Саенко, Анна Толчева. Фактор здоровья, физической и мыслительной способности человека: глобализационные процессы приведения в действие …….. 316

Світлана А. Саяпіна. Стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної педагогіки в Україні …….. 322

Людмила Г. Цибулько. Проблема оптимізації взаємних стосунків між педагогами школи-інтернату та вихованцями-сиротами …….……... 327

SECTION 5
INFLUENCE OF TECHNIQUES AND CHANNELS OF COMMUNICATION ON PEOPLE'S QUALITY OF LIFE

Вікторія І. Андріяш, Надія О. Агафонова. Вплив інтернет-комунікації на підвищення транспарентності органів судової влади ……..….. 330

Айгуль Ж. Жунусова, Айгерим Ерсултанкызы, Ажар М. Мангыбаева. Содержание информационного обеспечения менеджмента ……... 336

Андрій В. Карпенко, Катерина А. Басенко. Інтернет-рекрутинг в умовах сучасного українського бізнесу ……. 342

Ольга І. Крижанівська. Мова як засіб досягнення гармонії в інформаційному суспільстві ……..…… 346

Уляна О. Лешко. Регіональна газета: інформування чи маніпуляція? 352

Наталья М. Маторина, Алла А. Рубан. Инновационные педагогические технологии на современном этапе развития высшей школы (на примере занятий по методике преподавания русского языка и литературы) ……..…….… 357

Лариса К. Одинченко, Ірина В. Дмитрієва. До проблеми використання ІКТ у навчанні дітей із порушенням розумового розвитку 362

Мирослава І. Чорнодон. Визначення гендерних номінацій на основі аналізу гендерно маркованої періодики …… 367

SECTION 6
THE INTERDISCIPLINARY APPROACH TO SOLVING THE PROBLEM OF INCREASING THE QUALITY OF LIFE IN THE MODERN WORLD

Lyudmyla B. Adaryukova. Motivation to self-education of students future IT-specialists ……..……..…….. 373

Anna Mołodecka. Kontuzja, trauma, porażka a sukces w biznesie, nauce czy sporcie ……..……. 378

Galyna M. Svidenska, Karyna D. Kurenna. Psychological factors of affection violation in adopted children …….……. 383

Єлизавета М. Данильченко. Дещо до питання про функціонування деяких урбанонімів міста Слов`янська ….……..…….. 388

Наталія С. Демченко, Лариса В. Степаненко. Мотивація як фактор адаптації студентів до навчання …… 393

Ірина В. Дубровіна, Людмила О. Нестерук. Готовність до професійного саморозвитку та самоосвіти педагогів-музикантів як наукова проблема ….……. 399

Ірина М. Дудка, Єлизавета О. Бондаренко. До питання статусу урбанонімів в сучасній ономастиці ……... 406

Дмитро В. Каменський. Про деякі методологічні аспекти порівняльного кримінального права …….…… 414

Тетяна В. Колган. Акме-студія професійного розвитку працівників Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти … 419

Наталія М. Маслова. Географічні аспекти диференціації рівня життя населення Кіровоградської області ……..……. 423

Тетяна А. Нестеренко. Мовна освіта як важливий чинник підвищення якості життя в сучасному світі 430

Олена Р. Овчиннікова. До питання моделювання рівня життя населення методами нечіткої логіки ……..… 436

Елліна А. Панасенко, Єлизавета Е. Батлова. Розгортання проблеми мотивації навчання підлітків у психологічних студіях вітчизняних науковців …….. 442

Елліна А. Панасенко, Олена А. Ліхно. Прикладний аспект психологічної корекції страхів учнів підліткового віку ……..…… 448

Елліна А. Панасенко, Іван О. Репринець. Проблема агресії та агресивної поведінки особистості у психологічній науці й практиці …… 454

Володимир М. Проскунін, Уляна В. Проскуніна, Ганна Д. Шевченко. Розвиток моторно-педагогічних функцій опорно-рухового апарату людини як умова ефективної професійної підготовки в умовах освітнього округу ….……. 461

Інесса В. Сергєєва, Лілія А. Бережна. Дослідження алкогольної залежності серед чоловіків, які мешкають в сільській місцевості …… 467

Виктория В. Сильченко. Общая и коррекционная педагогика о формировании у детей готовности к обучению в современном мире 471

Валентина А. Симхович. Качество образования глазами современной студенческой молодежи Беларуси ……. 478

Алла Є. Скирда. Модифікація до культурної норми – гальмування здібностей обдарованої особистості в Австралії ……. 485

Светлана В. Тютюнникова, София Н. Бервено. Качество жизни в системе инклюзивного развития ……..... 490

Галина В. Казачковська, Олена І. Токаренко. Проектний менеджмент як інструмент розвитку рекреаційно-курортного та туристичного господарства курортного міста …… 496

PLENARY SESSION

EDUKACJA JAKO JEDNA Z FORM ZARZADZANIA KAPITAŁEM INTELEKTUALNYM OSÓB W WIEKU POPRODUKCYJNYM

Jadwiga Ratajczak
Wyższa szkoła zarządzania i administracji w Opolu, Opole, Polska
j.ratajczak@poczta.wszia.opole.pl

Starzenie się ludzi jest zjawiskiem uniwersalnym. Ludzie starzeli się i starzeć się będą zawsze. Jednakże w ostatnich kilkudziesięciu latach, intensywność tego zjawiska szczególnie w krajach wysokorozwiniętych znacznie wzrosła, co przy jednoczesnym spadku przyrostu naturalnego w tych krajach sprawia, że odsetek ludzi starszych w społeczeństwie szybko wzrasta. Jest to skutek wydłużania się trwania ludzkiego życia, postępu cywilizacyjnego i poprawy jakości życia. Niepokój budzi nie sam fakt wzrostu ilościowego starszej populacji, co wzrost jej udziału w strukturze ludności spowodowany spadkiem udziału najmłodszych grup wiekowych w strukturze demograficznej społeczeństwa. [1] Problem starzenia się społeczeństwa stał się w chwili obecnej problemem globalnym. Wzrost udziału osób starszych w strukturze demograficznej społeczeństw ma wpływ na wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego i nie omija żadnego regionu świata. Wszystkie państwa stanęły przed koniecznością uwzględnienia w procesie zarządzania gospodarką polityki senioralnej, która w swojej specyfice wymagać będzie dużo więcej niż dotychczas, działań prewencyjnych.

Demograficzne starzenie się społeczeństwa jest procesem, który w kolejnych dziesięcioleciach będzie przebiegał coraz szybciej. Tak wysokie tempo procesu

[1] A. Dragon. Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki. Biuro Analiz i Dokumentacji. Kancelaria Senatu. Warszawa 2011.s. 3

starzenia się musi prowadzić do poważnych zmian miedzy innymi w strukturze zapotrzebowania na świadczenia w zakresie ochrony zdrowia czy pomocy społecznej. Wymagać to będzie od władz państwowych i samorządowych podjęcia szeregu działań wśród których za najważniejsze uznaje się :

● prawidłową i systematyczną aktualizację diagnozy sytuacji i potrzeb starszego pokolenia

● monitorowanie podejmowanych przez różne podmioty na szczeblu krajowym i regionalnym działań dotyczących aktywności osób starszych

● racjonalna gospodarka publicznymi środkami przeznaczonymi na realizację zadań związanych z potrzebami osób starszych.

Szybkie starzenie się społeczeństwa stworzy wiele problemów gospodarczych i społecznych, a na pracowników i pracodawców nałoży nowe, trudniejsze do udźwignięcia ciężary. Oprócz wymogu powiększania kwot przeznaczanych na emerytury i renty oraz bezpośrednie dopłaty budżetowe, starzenie się ludności może w przyszłości stanowić zarzewie potencjalnego konfliktu międzypokoleniowego, dzieląc społeczeństwo na mniejszość pracujących i płacących składki, podatki i inne świadczenia oraz starszą większość jako beneficjentów systemu zabezpieczenia społecznego. Większej uwagi będzie wymagała sytuacja w sektorach ochrony zdrowia i pomocowych, które staną wobec poważnych i potęgujących się problemów związanych z długotrwałą opieką nad ludźmi starszymi i sędziwymi. Wypada podkreślić, że w przyszłości ludzie starsi będą mieli w swoim otoczeniu mniejsze rodziny, a więc węższy będzie też krąg najbliższych potencjalnych „pomocników" w rozwiązywaniu problemów dnia codziennego.

Większość osób która nie osiągnęła jeszcze wieku poprodukcyjnego ma prawo postrzegać swoją starość jako bardzo trudny okres w życiu ponieważ nadal pokutuje w społeczeństwie zasada że osoba starsza, emeryt czy emerytka to często osoba potrzebna jedynie rodzinie ale już nie potrzebna społecznie czy gospodarczo. Nie musi być to jednak prawda. Wiele osób dopiero po przejściu na emeryturę realizuje swoje marzenia dotyczące aktywnego życia społecznego i gospodarczego, zwiększa swoją aktywność, chętniej udziela się towarzysko i dysponuje większą ilością czasu

pozwalającą na czynniejszy udział w społecznościach lokalnych. Nadmienić bowiem należy,że każda aktywność społeczna dla osób starszych to lek na nudę, samotność i depresję to sposób na zachowanie dobrej kondycji psychicznej i fizycznej, to metoda tworzenia dla nich społecznego wsparcia. Głównymi formami aktywności osób starszych są: uprawa ogródków, aktywność edukacyjna i kulturalna aktywność społeczna i rodzinna, aktywność hobbistyczna, aktywność leczniczo-rehabilitacyjna, taniec, aktywność rekreacyjna, wczasy i wycieczki. Wiele osób starszych wzbrania się przed tą aktywnością nie wiedząc że przynosi ona więcej korzyści niż strat.

Człowiek starszy oprócz niezadawalającego stanu zdrowia musi często zaakceptować też zmiany w życiu osobistym których wolałby uniknąć np. wdowieństwo, samotność i osamotnienie, opuszczenie przez dzieci domu rodzinnego. Musi też zmierzyć się z poczuciem niepotrzebności, odsunięcia na boczny tor wynikającego z zaprzestania pracy zawodowej. W wieku emerytalnym ulegają zerwaniu liczne stosunki międzyludzkie, wynikające z faktu pracy zawodowej, natomiast pozostałe kontakty ulegają zwykle zawężeniu do najbliższej rodziny, sąsiadów i nielicznych znajomych. W miejsce aktywności zawodowej nierzadko pojawia się pustka i nadmiar czasu wolnego z którym nie wiadomo co zrobić i jak go zagospodarować. Niektórzy seniorzy postrzegają czas po przejściu na emeryturę jako marny substytut poprzedniego czynnego, interesującego i ważnego życia. Takie myślenie nie sprzyja dobremu samopoczuciu i zaakceptowaniu obecnego stanu, przyczynia się do akceleracji procesu starzenia i pojawiania się negatywnych skutków. Wśród innych negatywnych skutków procesu starzenia się wymienia się również poczucie dyskryminacji, marginalizacji, i społecznego stłamszenia. Seniorzy skarżą się na lekceważenie ze strony młodych wykorzystujących ich niedoświadczenie, brak rozeznania i nieporadność. Zauważają nie tylko oznaki braku szacunku i niezrozumienia, ale wręcz niechęć a czasami wrogość. Ludzie w wieku poprodukcyjnym obawiają się często przypisywania im ról społecznych i zadań najwłaściwszych dla seniorów zgodnie z obowiązującym wzorcem człowieka starszego zajmującego się wnukami, działką, spędzającego większość czasu w kościele bez reszty poświęcającego się pomocy rodzinie i niczego nie oczekującego

w zamian.[2] Nie takiej postawy należy oczekiwać od osób w wieku poprodukcyjnym. Ich wiedza, pozyskane w trakcie aktywności zawodowej doświadczenie,kreatywność może nie idące w parze z innowacjami technicznymi ale na pewno organizacyjnymi, doskonała znajomość i umiejętność kontaktów z innymi pracownikami, znajomość najdrobniejszych szczegółów związanych z dotychczas wykonywana pracą, mogą być znaczącym źródłem wiedzy dla młodych pracowników.

Wiele osób w wieku poprodukcyjnym nie tylko z przyjemnością potrafi dzielić się posiadana przez siebie wiedzą, ale ciągle tę wiedzę pogłębia i doskonali. Nie bez znaczenia jest bowiem fakt że człowiek uczy się przez całe życie a w momencie nadmiaru wolnego czasu nauce tej można poświecić znacznie więcej wolnych chwil jak w czasie kiedy wykonywało się obowiązki zawodowe. Takim postawom sprzyja szybki rozwój różnego rodzaju form kształcenia skierowanych do osób starszych w ramach tzw. edukacji ustawicznej.

Edukacja ustawiczna rozumiana jako zintegrowana kompozycja procesów oświatowych: formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które niezależnie od treści, poziomu i metod umożliwiających zdobycie kwalifikacji w formach szkolnych i pozaszkolnych jest warunkiem koniecznych zmian oraz niezbędną bazą umożliwiającą dynamiczny rozwój gospodarczy[3]. Wszelkie zmiany w sferze edukacyjnej powinny iść w kierunku wykształcenia w świadomości każdej osoby konieczności ciągłego zdobywania wiedzy, nadążania za zmieniającymi się z powodów cywilizacyjnych potrzebami rynku pracy. Działania takie, to krok w kierunku otwartego i elastycznego systemu edukacji, wspierającego aktywność poznawczą i szeroko rozumianą przedsiębiorczość.

W Polsce mimo istotnych zmian w zakresie kształcenia nie ma korzystnych warunków do realizacji edukacji ustawicznej. Jej rozwój jest ograniczony przez brak wspieranych przez państwo programów dokształcania i doskonalenia zawodowego oraz bardzo skromne włączanie się podmiotów gospodarczych do procesów

[2] E. Miszczak. Aktywnosć seniorów sposobem przeciwdziałania negatywnym skutkom procesu stzrzenia się W. B. Kromolnicka,B. Bugajska. Pomoc i opieka w starości. Wyd. Uniwersytet Szczecinski. Szczecin 2007.s.26

[3] S. Borkowska: *Polski rynek pracy wobec integracji europejskiej*. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Warszawa 2003, s. 100.

edukacyjnych. W ostatnich latach obniżone zostały wydatki publiczne na edukację pozaszkolną, zmniejszyła się rola pracodawców w finansowaniu kształcenia swoich pracowników, wzrosły natomiast indywidualne wydatki na kształcenie[4].

W literaturze wyróżnia się o trzy wymiary kształcenia osób dorosłych : formalny (kształcenie stacjonarne w różnych typach szkół), nieformalny(każda działalność oświatowa organizowana poza ustalonym systemem formalnym)oraz incydentalny. Kształcenie incydentalne to trwający przez całe życie proces nabywania wiedzy i umiejętności, nie jest zorganizowany ani systematyczny. We współczesnej teorii oświaty dorosłych podkreśla się tzw. paradygmatyczną zmianę w pojmowaniu edukacji łączącą się ze zmianą postrzegania starości i roli człowieka starszego w społeczeństwie. [5]

Z. Szarota proponuje zastosować w przypadku kształcenia osób starszych tzw. zasadę czterech „P": protekcji, prewencji, partycypacji, i promocji. Protekcja to ochronno-wspierające działania na rzecz ludzi starszych w ramach polityki społecznej państwa. Prewencja to zapobieganie starzeniu się patologicznemu w wymiarze zdrowotnym i społecznym. Włączenie seniorów w funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego to partycypacja. Promocja zaś oznacza zmiany w stereotypowym myśleniu na temat starości poprzez inicjowanie akcji społecznych, prowadzenie programów edukacyjnych. [6] Starość może być pięknym okresem w życiu człowieka, jeżeli on sam jest w stanie zaakceptować ten stan oraz samodzielnie postarać się o większą aktywność społeczną i gospodarczą. W wielu pozycjach literaturowych podejmujących problematykę aktywności przez edukacje podkreśla się,że kluczem do uzyskania tej samodzielności jest:[7]

1. *Zdobywanie wiedzy i umiejętności służących utrzymaniu postaw ekonomicznych* – dotyczy osób chcących uzupełnić swoje dochody poprzez

[4]E. Kryńska: *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy a popyt na pracę w Polsce*. Warszawa 2003, s. 238 – 239.
[5]M. Malewski. Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice. Wyd. Dolnośląska Szkoła Wyższa. Wrocław 2010.
[6]Z. Szarota. Społeczne wykluczenie starości-edukacyjna riposta.W. Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych. Wyd. GWSP. Mysłowice 2007.s.85-99
[7]J. Halicki. Zaspakajanie potrzeb edukacyjnych jako czynnik aktywnego starzenia się. W. B. Synak. Polska starość. Wyd. Uniwersytet Gdański. Gdańsk 2002 s.143

nabywanie wiedzy o odpowiednich technikach poszukiwania pracy lub uzyskania nowych umiejętności poszukiwanych na rynku pracy.

2. *Nauka praktycznych umiejętności potrzebnych do dalszego życia*– jest niezbędna osobom pragnącym zdobyć umiejętności pozwalające przezwyciężyć codzienne problemy np. zdrowotne, żywieniowe, związane z kondycją fizyczną.

3. *Nabywanie umiejętności działania na rzecz innych* – pozyskanie umiejętności które mogą być użyteczne w pomaganiu innym czyli pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych i ekonomicznych oraz uwrażliwienie różnych instytucji na te problemy.

4. *Nauka której celem jest osiągnięcie pełni człowieczeństwa czyli ogólny rozwój* –osoby starsze mogą rozwijać swoje umiejętności w zakresie tych dziedzin które wcześniej podczas wykonywania obowiązków zawodowych nie były potrzebne np. informatyka

Bardzo ważnym czynnikiem warunkującym powodzenie edukacyjne osób starszych jest motywacja. Większość seniorów mająca za sobą karierę zawodową i wiele lat nauki z rezerwa odnosi się do kolejnych edukacyjnych inicjatyw. Seniorzy starsi zazwyczaj z większym entuzjazmem odnoszą się do projektów, dzięki którym mogą nauczyć się rzeczy, które oceniają jako przydatne szczególnie w kontekście życia codziennego natomiast młodsi emeryci chętniej uczą się języków obcych (rzecz przydatna w trakcie podróżowania) lub nowych technologii ułatwiających kontakty z bliskimi (technologie komputerowe). Mimo szerokiej gamy możliwości nabywania przez seniorów nowych umiejętności pojawiają się bariery, które wielu emerytów uważa za bariery nie do przekroczenia.[8]

Wśród barier jakie musza pokonać emeryci za najważniejszą uważają oni barierę zdrowotną (słaby słuch, wzrok lub problemy natury ruchowej) oraz barierę finansową (niskie dochody). Dla wielu jednak seniorów mimo istniejących barier, nauka jaką oferują różnego rodzaju instytucje jest jedyną możliwością umożliwiającą nie tylko zapełnienie czasu wolnego, ale głownie szerokie kontakty międzyludzkie i czynne uczestnictwo w życiu społecznym.

[8]A. Andrzejczak Edukacja osób starszych. https// edunews.pl. pobrano 20.10.2017

Rys. 1. Bariery uniemożliwiające kształcenie osób w wieku poprodukcyjnym

Najpowszechniejszą formą kształcenia osób w wieku poprodukcyjnym są powstałe w Polsce w 1972 roku Uniwersytety Trzeciego Wieku. Ich misją jest przede wszystkim aktywizowanie ludzi starszych poprzez rozwijanie ich zainteresowań, aktywne spędzanie czasu wolnego, oraz poznawanie nowych osób. Większość Uniwersytetów Trzeciego wieku wskazało, że celem dla którego ich instytucje funkcjonują było kształcenie, nauka i poszerzanie wiedzy oraz rozwijanie zainteresowań słuchaczy.

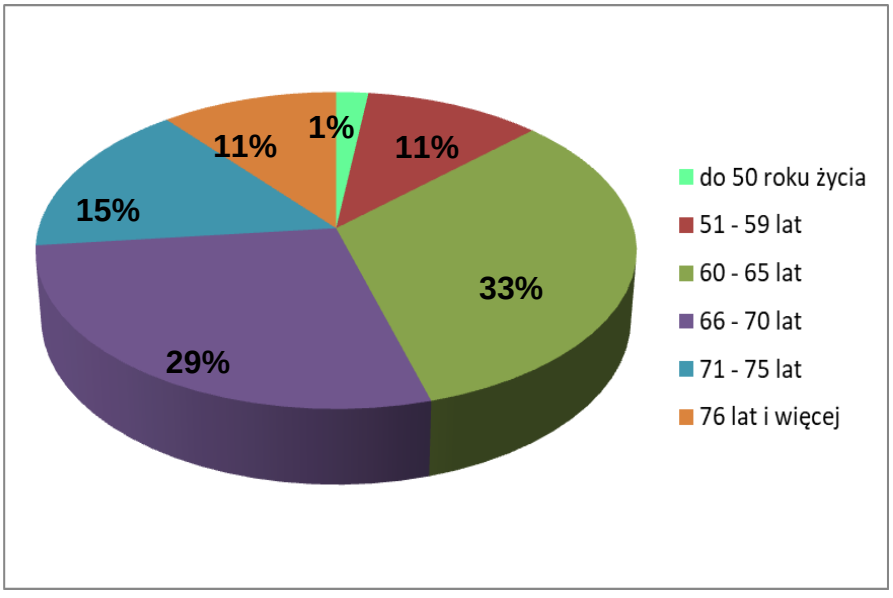

Rys 2. Słuchacze według grup wieku

Źródło. A. Andrzejczak Edukacja osób starszych. https// edunews.pl. pobrano 20.10.2017

Priorytetem było stworzenie słuchaczom możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego, upowszechnienie zdrowego trybu życia, stworzenie możliwości nawiązywania lub utrzymania kontaktów towarzyskich oraz aktualizacja umiejętności niezbędnych do aktywnego życia we współczesnym świecie.

Jak wskazują dane GUS w latach 2014-2015 z oferty edukacyjnej Uniwersytetów Trzeciego Wieku skorzystało ok. 96370 słuchaczy głównie w wieku 60-70 lat z czego 86 % stanowiły kobiety a jedynie 14 % mężczyźni. [9]

Podobnie jak inne podmioty zarówno ze sfery gospodarczej jak i społecznej Uniwersytety Trzeciego Wieku do prawidłowego realizowania swojej misji i osiągania założonych celów muszą posiadać określone nakłady finansowe.

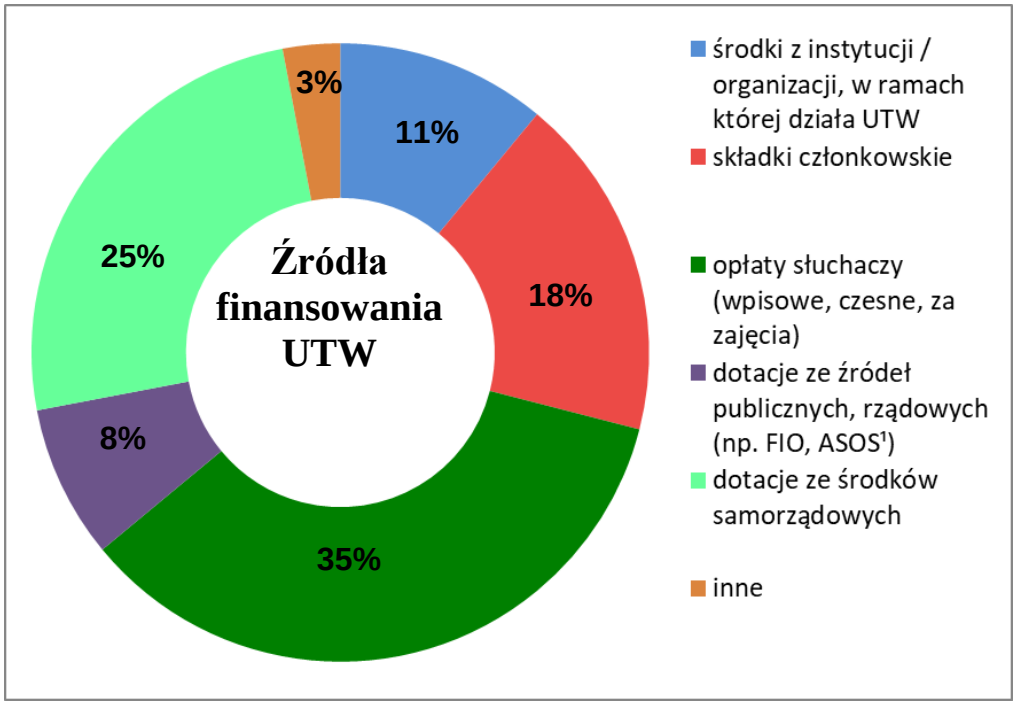

Rys 4. Główne źródła finansowania Uniwersytetów Trzeciego Wieku

Źródło: Publikacja GUS. Uniwersytety Trzeciego Wieku-wstępne wyniki badań. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia. Urzad Statystyczny w Gdansku. Gdańsk 2015

W analizie przebadanych przez GUS Uniwersytetów za najważniejsze bariery utrudniające prawidłowy ich rozwój wskazuje się właśnie : niewystarczające środki

[9]Publikacja GUS. Uniwersytety Trzeciego Wieku-wstępne wyniki badań. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia. Urzad Statystyczny w Gdansku. Gdańsk 2015

finansowe, zbyt niskie dochody słuchaczy utrudniające wnoszenie przez nich opłat, zbyt mało wolontariuszy gotowych pracować na rzecz Uniwersytetów, braki w wyposażeniu, oraz utrudniony dostęp do sal i pomieszczeń w których mogłyby odbywać się zajęcia.

Obecnie większość Uniwersytetów finansowana jest głownie z opłat słuchaczy. Opłaty te nie wydają się wygórowane jednak przy niskiej emeryturze stają się dla wielu emerytów barierą nie do przekroczenia. Obok opłat słuchaczy środkami finansującymi Uniwersytety są : środki instytucji w ramach której prowadzona jest działalność, dofinansowanie z budżetów miast lub gmin, darowizny od firm i innych instytucji oraz dochody z przekazanego 1% podatku.

Być może niewystarczające wsparcie Uniwersytetów głownie ze źródeł budżetowych powoduje, że udział osób starszych w przedsięwzięciach edukacyjnych jest w Polsce niezadawalająco niska, znacznie niższa niż w innych państwach europejskich.

Obniżająca się wraz z wiekiem jakość życia, gorsza pozycja na rynku pracy czy słabnąca pozycja społeczna osób starszych to tylko niektóre konsekwencje ich niskiego poziomu wiedzy i umiejętności. W kontekście przemian cywilizacyjnych zachodzących w ostatnich latach wydaje się że włączenie osób starszych w główny nurt procesów społeczno-gospodarczych jest jednym z kluczowych wyzwań dla Polski na kolejne lata.[10]

Edukacja a raczej rozwój aktywności edukacyjnej osób starszych może to znacznie ułatwić i spowodować że ucieleśniony w osobach starszych kapitał intelektualny przyda się gospodarce i społecznościom lokalnym oraz odciąży państwo od ciągłego zwiększania środków finansowych na powiększania kwot przeznaczanych na emerytury i renty, zwiększenie finansowania placówek służby zdrowia zajmujących się osobami starszymi oraz zniweluje wiele barier pokoleniowych.

[10]A. Richert – Kaźmierska, M. Forkiewicz. Kształcenie osób starszych w koncepcji aktywnego starzenia się. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Nr 131. Katowice 2013. Str. 127-129

Literatura

1. A. Andrzejczak Edukacja osób starszych. https// edunews.pl. pobrano 20.10.2017

2. S. Borkowska: *Polski rynek pracy wobec integracji europejskiej*. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Warszawa 2003

3. A. Dragon. *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki.* Biuro Analiz i Dokumentacji. Kancelaria Senatu. Warszawa 2011

4. J. Halicki. *Zaspakajanie potrzeb edukacyjnych jako czynnik aktywnego starzenia się.* W.W. B. Synak. Polska starość. Wyd. Uniwersytet Gdański. Gdańsk 2002

5. E.Kryńska: *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy a popyt na pracę w Polsce*. Warszawa 2003,

6. E. Miszczak. Aktywnosć seniorów sposobem przeciwdziałania negatywnym skutkom procesu stzrzenia się . W. B. Kromolnicka,B. Bugajska. Pomoc i opieka w starości. Wyd. Uniwersytet Szczecinski. Szczecin 2007

7. M. Malewski. Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice. Wyd. Dolnośląska Szkoła Wyższa. Wrocław 2010.

8. Publikacja GUS. Uniwersytety Trzeciego Wieku-wstępne wyniki badań. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia. Urzad Statystyczny w Gdansku. Gdańsk 2015

9. A. Richert – Kaźmierska, M. Forkiewicz. Kształcenie osób starszych w koncepcji aktywnego starzenia się. Zeszyty naukowe UniwersytetEkonomicznego w Katowicach. Nr 131. Katowice 2013.

10. Z. Szarota. Społeczne wykluczenie starości-edukacyjna riposta.W. Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych. Wyd. GWSP. Mysłowice 2007.

UDOSKONALANIE TECHNIKI PRZEPŁYWU PROCESÓW LOGISTYCZNYCH

Władysław Wornalkiewicz
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska
wlodek2004@op.pl

Słowo wstępne. Określoną formę procesu produkcyjnego realizować można za pomocą różnych sposobów zarządzania operacyjnego[1]. W minionych okresach powstawanie metod i technik wynikało z rozwoju nauki o zarządzaniu. Impulsem w tym zakresie była rewolucja przemysłowa, powstało bowiem wiele zakładów przemysłowych, które musiały zarządzać i organizować swoją pracę. Przyczyniło się to do fundamentalnego przekształcania i ulepszania metod organizowania pracy, nie tylko na stanowiskach roboczych[2]. Właściwe bowiem zarządzanie polega na zapewnieniu warunków, by dana organizacja działała zgodnie ze swymi założeniami, czyli realizowała swoją misję, osiągała zgodne z nią cele strategiczne i zachowywała niezbędny poziom spójności umożliwiający jej przetrwanie.Tak więc doskonalenie procesów jest jednym z podstawowych zadań mających na celu uzyskanie zamierzonego rezultatu określonej działalności. Pomocne w tym względzie są różne kryteria, a mianowicie ekonomiczne, techniczne,organizacyjne,społeczne oraz ekologiczne[3]. Bliższego określenia wymagają wskaźniki produktywności, a w ramach nich dotyczące majątku należące do grupy wskaźników służących do analizy sprawności działania określonego przedsiębiorstwa[4]. Im wyższy poziom tych wskaźników, tym efektywność wykorzystania majątku przez przedsiębiorstwo jest większa. Określa się też elastyczność produkcji względem pracy, przy czym oznacza

[1] Opracowanie bazuje na wcześniejszym nieopublikowanym materiale autora pt. *Doskonalenie procesów informacyjnych w zarządzaniu.*
[2]https://mfiles.pl/pl/index.php/Zarz%C4%85dzanie, dostęp: 10.10.2017.
[3]Niniejsze opracowanie bazuje na publikacji: Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013,
http://wsb.edu.pl/container/Biblioteka%20WSb/ksi%C4%85%C5%BCki%20elektroniczne/inzynieria-procesow-logistycznych.pdf, pobrano: 11.10.2017.
[4]http://4business4you.com/finanse/analiza_finansowa/wskazniki-produktywnosci-majatku/(pobrano: 10.10.2017).

ona procentową zmianę produkcji wywołaną jednoprocentową zmianą nakładu pracy, przy założeniu, że pozostałe czynniki nie zmieniają się. Nadmienię tu, że Korczak w ramach swojej publikacji internetowej[5] jako kryteria organizacyjne logistyki wymieniaklarowność struktury logistycznej oraz poprawę w zakresie: organizacji firmy, zarządzania logistyką, zarządzania całą firmą, przepływem informacji, warunków pracy załogi. Natomiast kryteriami społecznymi są poprawy dotyczące obsługi klientów, zamówionych dostaw, informowania o ofercie firmy, obsługi zamówień serwisu wyrobów oraz opinii o firmie.

Pomysły na udoskonalenie działania organizacji

Jedną z metod doskonalenia procesów logistycznych jest *Kaizen*. Metoda ta polega na zaangażowaniu wszystkich pracowników organizacji, niezależnie od szczebla, w stałe poszukiwanie pomysłów udoskonalenia obszarów danej organizacji. Ma to na celu eliminowanie bieżących problemów, zapobieganie występowania ich w przyszłości, a także powstawanie innowacyjnych rozwiązań[6]. W przedsiębiorstwach o zachodnim stylu zarządzania przyjmuje się, że pracownicy powinni stosować instrukcje wykonywania pracy, natomiast w stylu japońskim naturalne dla pracowników jest zgłaszanie rozwiązań mających na celu usprawnienie stosowanych norm. Japońscy przełożeni w pełni akceptują prawo pracowników do zgłaszania pomysłów, gdyż przeważa orientacja na procesy, a przez nie dopiero na wyniki. Występuje bowiem przekonanie, że drobne zmiany nie pociągające za sobą znacznych wydatków są jednak istotnym źródłem oszczędności zasobów danej organizacji. *Kaizen*to również pewien rodzaj strategii biznesowej wskazującej cel, czyli *dobrą zmianę formy zarządzania*, gdyż bieżące wprowadzanie drobnych udoskonaleń jest dla firm japońskich także sposobem osiągania celów strategicznych.

W początkowej fazie wdrożenia metody *kaizen* w przedsiębiorstwie zachodzą niewielkie zmiany, polegające głównie na utrzymaniu porządku w miejscu pracy[7]. Następny etap to nieustające ulepszanie, które w perspektywie czasu może przyjąć formę kół jakości służących aktywizacji pracowników, a także zaangażowanie

[5]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., rys. 5.1.
[6]https://mfiles.pl/pl/index.php/Kaizen, dostęp: 10.10.2017.
[7]https://mfiles.pl/pl/index.php/Kaizen, dostęp: 15.10.2017.

zarządu w proces ciągłego doskonalenia. W celu skutecznego wdrożenia kaizen należy dodatkowo uwzględniać systemy[8]:

- *Total Quality Management* (TQM),
- *Just in Time* (JIT),
- *Total Productive Maintenance* (TPM),
- *Policy Deployment*,
- system sugestii,
- praca w małych grupach.

TQM oznacza zorganizowane działania *Kaizen* nastawione na jakość. Wszyscy członkowie firmy podejmują wspólny wysiłek na rzecz wdrażania tej idei na wszystkich szczeblach. Przyjmuje się, ze takie działania prowadzą do wzrostu zadowolenia klienta i większych sukcesów firmy. Kolejny system działania JIT polega na dostarczanie każdemu procesowi produkcyjnemu wszystkich potrzebnych elementów w wymaganym momencie i wymaganej ilości[9]. Główną korzyścią związaną z JIT jest zredukowanie czasu realizacji do minimum, co przynosi istotne oszczędności związane z redukcją zapasów. Skuteczność wdrażania metody JIT zależy od znalezienia równowagi pomiędzy elastycznością dostawców, a stałością użytkowników. Wymienione TPM oznaczadziałania nakierowane na utrzymanie maksymalnej efektywności parku maszynowego i sprzętu przez cały cykl jego życia. TPM motywuje ludzi do dbałości o wyposażenie zakładu produkcyjnego poprzez podejmowanie w małych grupach i niezależnie pewnych podstawowych działań w obszarze kształtowania systemu utrzymania maszyn, upowszechniania wiedzy na temat porządku miejsca pracy, doskonalenia umiejętności rozwiązywania problemów oraz *dążenia do zerowego poziomu awarii i wypadków*. Ważny element omawianego sposobu postępowania stanowią działania konserwacyjne podejmowane przez samych pracowników.

Policy Deployment to proces wdrażania polityki kierownictwa danej organizacji bezpośrednio przez przełożonych i pośrednio poprzez międzywydziałową integrację i

[8]https://pl.kaizen.com/centrum-wiedzy/sownik-lean-kaizen.html, dostęp: 15.10.2017.
[9]https://mfiles.pl/pl/index.php/Just_in_time, dostęp: 15.10.2017.

współpracę. Wymieniony wcześniej *System sugestii*to silnie zintegrowany element *Kaizen* nakierowany na jednostkę. Stanowi przejaw przedkładania korzyści w postaci wzrostu morale i pozytywnego zaangażowania pracownika ponad zachęty o charakterze ekonomicznym czy finansowym. Poza wymienionymi systemami towarzyszącymi metodzie*kaizen* stosuje się szereg technik procesu zarządzania, amianowicie[10]:

- klasyfikowanie strat produkcyjnych według przyczyn,
- dążenie do poznania pierwotnej przyczyny negatywnych zjawisk,
- koncepcję **5S**, która ma na celu[11]:poprawę jakości pracy oraz skrócenie czasu jej realizowania,właściwe dostosowanie technicznych elementów systemu,redukcję kosztów.

W firmach stosujących metodę *kaizen* kierownicy nakłaniają pracowników do bieżącego analizowania procesów,zasad i standardów, wyrobów,metod dystrybucji i ukierunkowują ich działanie na wskazywanie potrzeby nowych rozwiązań.Tu dodam, że, w przedsiębiorstwach japońskich jest średnio około 15. propozycji usprawnień zgłoszonych przez pracownika rocznie. Stosuje sięteż zalecenie, aby słuchać pracowników i nie wprowadzać rozwiązań *na siłę*. Należy zatem stosować metodę dialogu i dyskusji, czasami pozostawiając drobną decyzję pracownikom. W ostatnich latach obserwowany jest wzrost złożoności procesu logistycznego, a przyczynami tego są[12]:

- coraz większa skala działania przedsiębiorstw,
- wydłużający się łańcuch logistyczny,
- łączenie się firm,
- globalizacja gospodarki,
- nasilanie się konkurencyjności,
- wzrost znaczenia obsługi klienta,
- rola czasu w procesie zarządzania.

[10]Ibidem.
[11]Ibidem, s. 74.
[12]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 81.

Ma to wpływ na systemowe traktowanie produktywności i wyłonienie programów działania i wskaźników je oceniających. Pomocna tu jest metoda *Kaizen*, która prowadzi do usprawnienia pracy zespołowej oraz likwidacji marnotrawstwa spowodowanego nadprodukcją, czasem straconym przy maszynie, stratami w transporcie, pionie produkcji, zapasach i wyrobach wadliwych.W procesie produkcji występują następujące rodzaje strat:

- odpady materiałów;
- produkcja nadmiernej ilości;
- przerwy w pracy (wynikające organizacji);
- zbędny transport,procesy i operacje;
- nadmierny poziom zapasów;
- braki w wytwarzaniu.

Powracając do logistyki to do jej oceny możemy stosować różne wskaźniki. Przykładem może być: *udział kosztów logistyki w obrocie* = (*koszty logistyki/obrót*), przy czym*obrót* to wartość całkowitej sprzedaży dóbr lub usług organizacji w danym okresie lub całkowita wartość transakcji na określonym rynku[13]. Obrotem jest także kwota otrzymanych zadatków, zaliczek i przedpłat.Inny wyznacznik – *wskaźnik rotacji zapasów* wskazuje ile razy w ciągu roku zapasy zostały przekształcone w gotowe wyroby i określony jest stosunkiem wielkości sprzedaży do wartości zapasów. Natomiast *wskaźnik rotacji zapasów w dniach* wskazuje po ilu dniach przedsiębiorstwo odnawia swoje zapasy dla zrealizowania sprzedaży. Wskaźnik rotacji zapasów w dniach obliczany jest jako odwrotność wskaźnika rotacji zapasów pomnożoną przez 360 dni[14].

Doskonalenie przepływu na przykładzie procesu logistycznego

Logistyka jest procesem planowania, realizowania i kontrolowania sprawnego i efektywnego ekonomicznie przepływu surowców, materiałów, wyrobów gotowych.

[13]https://mfiles.pl/pl/index.php/Obr%C3%B3t, pobrano: 15.10.2017.
[14]http://finansopedia.forsal.pl/encyklopedia/finanse/hasla/911281,wskaznik-rotacji-zapasow-w-dniach.html, pobrano: 15.10.2017.

Dotyczy też odpowiedniej informacji z punktu pochodzenia do punktu konsumpcji w celu zaspokojenia wymagań klienta, przy czym działania logistyczne obejmują[15]:

- obsługę klienta;
- prognozowanie popytu;
- przepływ informacji;
- kontrolę zapasów;
- czynności manipulacyjne;
- realizowanie zamówień;
- czynności reparacyjne i zaopatrywanie w części;
- lokalizację zakładów produkcyjnych i składów;
- procesy zaopatrzeniowe, pakowanie i obsługę zwrotów;
- gospodarowanie odpadami, transport i składowanie.

Proces planowania logistycznego uwzględnia zasady: celowości, *mini-max*, skupienia wysiłku, prostoty, harmonii, elastyczności, optymalizacji, ekologii[16]. Wyróżniamy pięć etapów planowania logistycznego: rozpoznanie logistyczne otoczenia, ocena logistyczna otoczenia,określenie środków i warunków do wykonania zadania, opracowanie zbioru działań logistycznych, realizacja planu.

W procesie logistycznym ważne jest określenie standardu logistycznego, przez co rozumie się wspólnie ustalony przez producenta, daną grupę konsumentów oraz organizację standaryzującą zbiór kryteriów, które określają pożądane cechy wytwarzanego produktu, a także usługi logistycznej. Dokumentem opisującym standard logistyczny jest *norma logistyczna*. Postępująca integracja gospodarcza na płaszczyznach ekonomicznej, technicznej, technologicznej i kulturowej sprzyja podejściu integracyjnemu i standaryzacji w logistyce. Obserwowana jest dość szybka ewolucja procesu logistycznego począwszy od logistyki klasycznej, łańcucha dostaw, logistyki modułowej, sieciocentrycznej, a nawet globalnej. Logistyka modułowa jest w relacji do produkcji modułowej, przy czym modułowość zastosowaną w produkcji można określić jako łatwość, z jaką poszczególne moduły (elementy złożone) mogą

[15]https://pl.wikipedia.org/wiki/Logistyka, dostęp: 15.10.2017.
[16]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 86.

być oddzielone i łączone bez naruszania integralności produktu[17]. Modułowość oznacza również, że elementy produktu lub procesu mogą być wykonywane niezależnie w różnych organizacjach gospodarczych, a następnie składane przez montownię. Produkty zbudowane modułowo składają się z powiązanych ze sobą elementów, które współdziałają ze sobą według ściśle określonych i ujednoliconych standardów. Ten zabieg pozwala dopasowywać elementy tak długo, jak długo są kompatybilne i odpowiadają różnorodnym oczekiwaniom klienta.Zakupy modułowe (*modular sourcing*) są wynikiem istnienia wielu typów produkcji w systemie modułowym, takich jak: producenci sprzętu, producenci konstrukcji, usługi dla produkcji elektroniki, organizacje wirtualne. W tym celu zawierane są sojusze z modułowymi klastrami przemysłowymi. Takie rozwiązanie jest optymalne dla konfiguracji zasobów, absorpcji nowych technologii i wiedzy w różnych krajach. Przynosi zatem korzyści zarówno dla dostawcy jak i odbiorcy.

Istotą wspomnianych działań sieciocentrycznych w logistyce jest stworzenie szybkiej i efektywnej platformy wymiany informacji, która pozwoli uzyskać przewagę nad konkurentem biznesowym[18]. Informacje potrzebne decydentom mogą być pobierane z serwerów oddalonych nawet tysiące kilometrów. Jest to analogiczny mechanizm jaki występuje w systemach telefonii komórkowej oferujących abonentowi dostęp do sieci Internet. Trzeba dodać, że pozytywnym kierunkiem do standaryzacji kontynentalnej było „porządkowanie" gospodarek krajowych Unii Europejskiej poprzez wprowadzenie standardu unifikacyjnego w strumieniu finansowym w Europie w postaci wspólnej waluty euro. Stąd tylko był krok do zastosowania uniwersalnych reguł logistycznych. Ewolucja procesu integracji logistyki w otoczeniu klienta zmierza do totalnego zintegrowaniaobsługi logistycznej klienta, zabezpieczenia przepływu strumieni materialnych i informacyjnych.

Doskonalenie przepływu w procesie logistycznym uzyskuje się poprzez synchronizację operacji. Synchronizacja procesów logistycznych polega na uzyskaniu zgodności czasowej zadań w poszczególnych etapach procesu, a miarą

[17]http://www.logistyka.net.pl/bank-wiedzy/logistyka/item/7831-strategia-zakupow-modulowych-na-potrzeby-produkcji, dostęp: 15.10.2017.
[18]http://www.pszw.edu.pl/images/publikacje/t032_pszw_2010_michalewski_analiza_systemow_sieciocentrycznych.pdf , dostęp: 15.10.2017.

synchronizacji procesu logistycznego jest jego ciągłość. Do tych potrzeb stosuje się różnego typu oznaczenia graficzne – symbole zadań takich jak: krytyczne, niekrytyczne, podsumowujące etap, stanowiące kamień milowy w postaci sygnału zakończenia pewnej fazy i przejścia do następnego etapu realizacji. Symbole te można wykorzystać na wykresach – diagramach Gantta (zob. rys. 1) [19]. Diagram Gantta, pozwala na prezentacjęharmonogramu dużego przedsięwzięcia w tym realizacji procesu logistycznego łańcucha dostaw. Dodam, że istnieje wiele metod tworzenia diagramów Gantta, jak również duża ilość możliwych do zastosowania oznaczeń[20].

Oprócz przedstawionego wykresu Gantta do kontroli pracy, przykładowo wieloobsadowego magazynu części zamiennych stosowane są też specjalizowane elektroniczne karty do synchronizacji kompletowania przesyłek w procesie logistycznym. Używa się też pomocniczych naręcznych urządzeń sterowanych radiowo z małym ekranem z którego kompletujący w magazynie mogą odczytać kolejną pozycje do załadowania w pudełku, czy też skrzynce. Nad całością czuwa jednak algorytm komputerowy i kierownik magazynu ma wgląd do tego procesu.

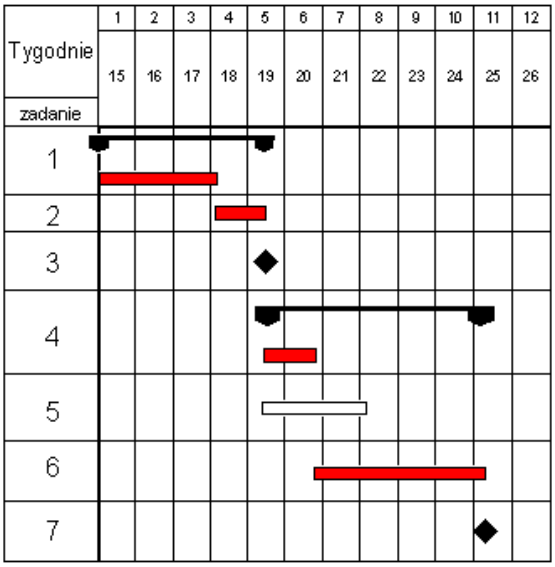

Rys. 1. Wykres Gantta

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Diagram_Gantta.

[19]https://pl.wikipedia.org/wiki/Diagram_Gantta, dostęp: 15.10.2017.
[20]Ibidem.

Zastosowanie WinQSB do tworzenia i analizy sieci przedsięwzięć

Występujące w ramach *Badań operacyjnych* komputerowe metody sieciowe, ułatwiają rozwiazywanie problemów organizacyjnych procesów, w tym logistycznego poprzez wprowadzenie poszczególnych zadań (operacji), kolejności ich następowania, czasów trwania czy też kosztów jednostkowych operacji do sieci zależności. Stosowane są przede wszystkim dwie metody:

- metoda ścieżki krytycznej CPM (*Critical Path Method*),
- metoda PERT (*Program Evaluation and Review Techniqe*).

Jednym ze sposobów rozwiązywania zadań z *Analizy przedsięwzięć* jest zastosowanie modułu PERT/CPM w ramach pakietu WinQSB (zob. rys. 2). Początkowym krokiem jest określenie specyfikacji problemu. Jak wynika z rysunku 2 przyjęto 12. operacji (czynności), godziny jako jednostkę czasu, typ problemu jako deterministyczny CPM, czyli z określonymi stałymi czasami trwania poszczególnych operacji, oznaczonymi jako „*Normal Time*" oraz zapisanie danych (*Spreadsheet*) podobnie jak arkusz kalkulacyjny w Excelu. Po naciśnięciu „OK" ukazuje nam się okno z menu głównym obejmującym dla modułu PERT/CPM m.in. następujące funkcje: *File* (Zbiór), *Edit* (Edycja), *Solve and Analyze* (Rozwiąż i analizuj).

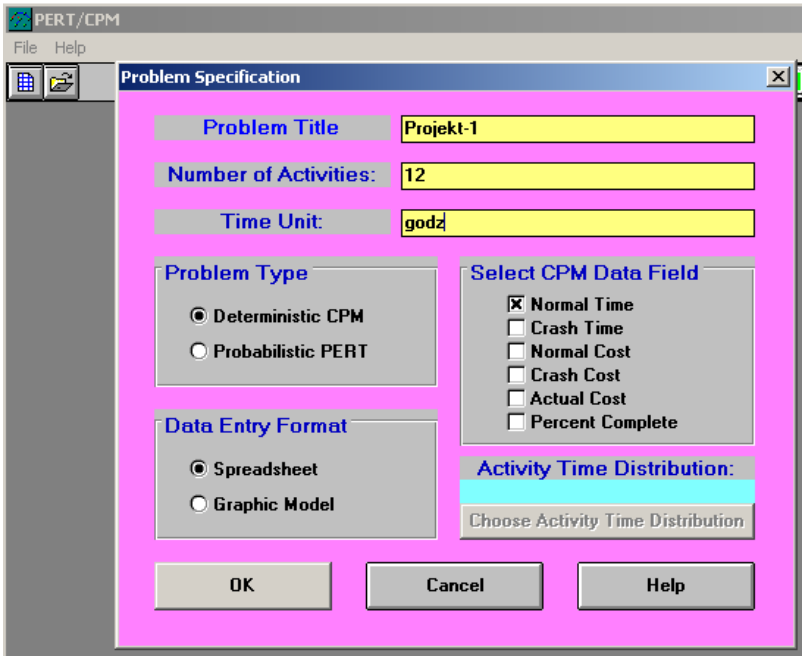

Rys. 2. Okno wejściowe modułu PERT/CPM

Źródło: Opracowanie własne.

Wprowadźmy teraz poszczególne operacje (*Activity Name*), czasy normalne (*Normal Time*) oraz informacje poprzedzające (*Immediate Predecessor*) oddzielone przecinkiem (zob. rys. 3).

Activity Number	Activity Name	Immediate Predecessor (list number/name, separated by ',')	Normal Time
1	A		5
2	B		7
3	C		4
4	D	A	2
5	E	C	8
6	F	D,B,E	3
7	G	F	2
8	H	F	5
9	I	F	6
10	J	G	4
11	K	H	3
12	L	I	1

Rys. 3. Dane wejściowe sieci czynnościCPM
Źródło: Opracowanie własne na podstawie rys. 6.7. *Sieć czynności* CPM[21].

Zapisujemy nasz problem na dysku np. jako plik np. P-1 o rozszerzeniu cpm. Następnie korzystamy z opcji „*Solve and Analyze*",a dalej z „*Solve Critical Path*" i uzyskujemy rozwiązanie z określeniem czynności (operacji) leżących na ścieżce krytycznej (*Critical Path*). Czas realizacji przedsięwzięcia według czasów normalnych po ścieżce krytycznej wynosi 23 godziny. Występuje tu tylko jedna ścieżka krytyczna (zob. rys. 4).

03-27-2017 20:43:55	Activity Name	On Critical Path	Activity Time	Earliest Start	Earliest Finish	Latest Start	Latest Finish	Slack (LS-ES)
1	A	no	5	0	5	5	10	5
2	B	no	7	0	7	5	12	5
3	C	Yes	4	0	4	0	4	0
4	D	no	2	5	7	10	12	5
5	E	Yes	8	4	12	4	12	0
6	F	Yes	3	12	15	12	15	0
7	G	no	2	15	17	17	19	2
8	H	Yes	5	15	20	15	20	0
9	I	no	6	15	21	16	22	1
10	J	no	4	17	21	19	23	2
11	K	Yes	3	20	23	20	23	0
12	L	no	1	21	22	22	23	1
	Project	Completion	Time	=	23	godzs		
	Number of	Critical	Path(s)	=	1			

Rys. 4. Okno zapisu pliku danych sieci czynności CPM,
gdzie: *Earliest Start* (najwcześniejsze rozpoczęcie), *Latest Start* (najpóźniejsze rozpoczęcie), *Earliest Finish* (najwcześniejsze zakończenie), *Latest Finish* (najpóźniejsze zakończenie), *Slack* (LS – ES) – rezerwa czasu.
Źródło: Opracowanie własne.

[21]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 98.

Moduł PERT/CPM pakietu WinQSB umożliwia nam również zaprezentowanie sieci czynności CPM w formie graficznej (*Deterministic Activity Time*), co przedstawiono na rysunku 5.

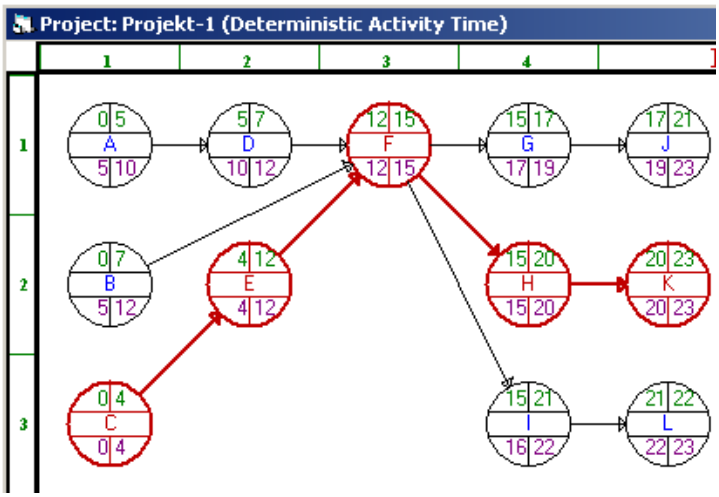

Rys. 5. Rozwiązanie graficzne problemu P-1

Źródło: Opracowanie własne.

W PERT/CPM alternatywnym wyrazem rozwiązania jest też wykres Gantta, na którym operacje leżące na ścieżce krytycznej zaznaczono na czerwono. Program PERT/CPM zaznacza poszczególne operacje A-L jako belki poziome z uwzględnieniem czasookresu najwcześniejszego oraz najpóźniejszego.

Zaprezentuję teraz zastosowanie metody PERT (*Program Evaluation and Review Techniqe*), w której czasy trwania poszczególnych czynności są zmiennymi losowymi o rozkładzie normalnym. W tym celu w oknie dialogowym zaznaczamy typ problemu jako *Probabilistic* PERT. Program umożliwia nam wybór rodzaju czasów (*Choose Activity Time Distribution*) – zob. rys.6. Wybieramy opcję (3-*Time estimate*), czyli przyjmujemy, że czasy trwania poszczególnych czynności są zmiennymi losowymi o rozkładzie normalnym. Dla każdej czynności podane są trzy oceny czasu jej trwania:

1. Czas optimistyczny – *Optimistic time* (*a*).
2. Czas najbardziej prawdopodobny – *Most likely time* (*m*),
3. Czas pesymistyczny – *Pessimistic time* (*b*).

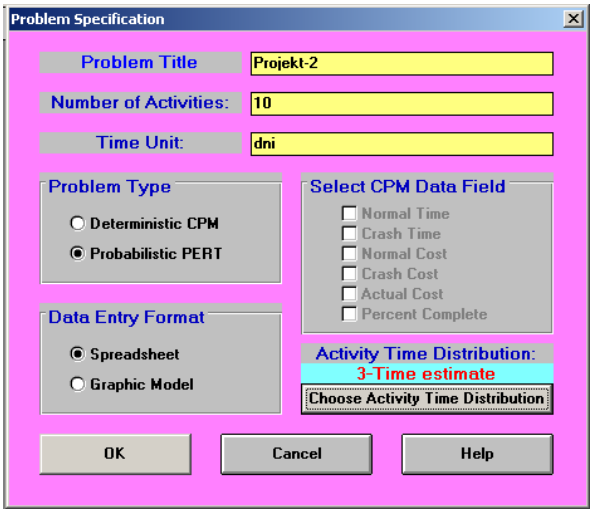

Rys. 6. Wstępne określenie problemu o trzech czasach do estymacji trwania czynności
Źródło: Opracowanie własne.

Musimy teraz wprowadzić czasy *a*, *b*, *m* dla kolejnego przykładu czynności w sieci zależności (zob. rys. 7).

Activity Number	Activity Name	Immediate Predecessor (list number/name, separated by ',')	Optimistic time (a)	Most likely time (m)	Pessimistic time (b)
1	A		16	18	20
2	B		14	15	17
3	C		5	7	8
4	D	A	7	9	11
5	E	B	16	18	21
6	F	B	13	15	18
7	G	C	5	6	9
8	H	D	18	20	23
9	I	E	14	16	18
10	J	F,G	16	20	22

Rys. 7. Okno dialogowe wyboru funkcji rozwiązania
Źródło: Opracowanie własne na podstawie rys. 6.8[22].

Korzystamy z menu „*Solve and Analyze/Solve Critical Path*" i uzyskujemy rozwiązanie pokazane na rysunku 8.

03-27-2017 21:14:46	Activity Name	On Critical Path	Activity Mean Time	Earliest Start	Earliest Finish	Latest Start	Latest Finish	Slack (LS-ES)	Activity Time Distribution	Standard Deviation
1	A	no	18	0	18	2,8333	20,8333	2,8333	3-Time estimate	0,6667
2	B	Yes	15,1667	0	15,1667	0	15,1667	0	3-Time estimate	0,5
3	C	no	6,8333	0	6,8333	17,1667	24	17,1667	3-Time estimate	0,5
4	D	no	9	18	27	20,8333	29,8333	2,8333	3-Time estimate	0,6667
5	E	no	18,1667	15,1667	33,3333	15,8333	34	0,6667	3-Time estimate	0,8333
6	F	Yes	15,1667	15,1667	30,3333	15,1667	30,3333	0	3-Time estimate	0,8333
7	G	no	6,3333	6,8333	13,1667	24	30,3333	17,1667	3-Time estimate	0,6667
8	H	no	20,1667	27	47,1667	29,8333	50	2,8333	3-Time estimate	0,8333
9	I	no	16	33,3333	49,3333	34	50	0,6667	3-Time estimate	0,6667
10	J	Yes	19,6667	30,3333	50	30,3333	50	0	3-Time estimate	1
	Project	Completion	Time	=	50	dnis				
	Number of	Critical	Path(s)	=	1					

Rys. 8. Rozwiązanie problemu „Projekt-2" metodą PERT
Źródło: Opracowanie własne.

[22]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 99.

Metoda PERT stosowana jest do sieci o strukturze logicznej zdeterminowanej o czasach oczekiwanych poszczególnych czynności określonych na podstawie wzoru:

$$t_e = \frac{a + 4m + b}{6}$$

Odchylenie standardowe czasu trwania czynności (*Standard Deviation*) jest pierwiastkiem z wariancji:

$$\sigma^2_{(i-j)} = \frac{(b-a)}{6}$$

Skorzystajmy teraz z menu *Result* (Wyniki) dla wyboru postaci graficznej sieci PERT (zob. rys. 9).

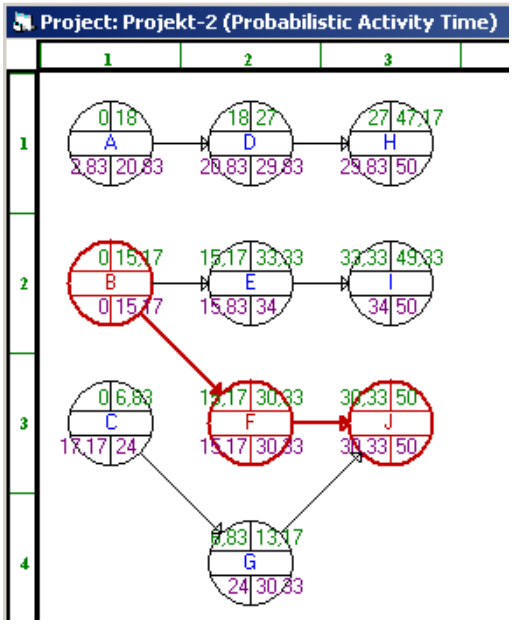

Rys. 9. Sieć czynności PERT

Źródło: Opracowanie własne.

Technika Dokładnie na czas

Powróćmy to techniki stosowanej w zarządzaniu produkcją charakteryzującą się dostawą komponentów na czas w wymaganej ilości zwanej *Just In Time* (JIT) [23]. Zredukowanie czasu realizacji do minimum przynosi m.in. oszczędności na redukcjizapasów. Twórca JIT Taiichi Ohno uważał, że doskonalenie procesu wytwarzania nie kończy się nigdy. Dodam, że technika JIT została zastosowana w zakładach Toyoty w latach 50-tych, a następnie była zalecana dostawcom. W

[23]https://mfiles.pl/pl/index.php/Just_in_time, pobrano: 15.10.2007.

systemie zarządzania produkcją *Toyota System,* według JIT – dzięki skracaniu strumienia produkcji poprzez eliminację strat, zmierza się do uzyskania znacznych efektów. Następuje wchłonięcie pracowników, komponentów w strumień ciągle doskonalonych przepływów w procesie wytwarzania.

W *Systemie Toyota* funkcjonuje szereg pojęć, a mianowicie *Jidoka*, *Andon*, *heijunka*, *Genchi Genbutsu*, *Zarządzanie wizualne*. Przykładowo *Jidoka,* czyli autonomizacja jest to zaprojektowanie systemów produkcyjnych w taki sposób, aby umożliwić wykrywanie i eliminowanie błędów oraz odstępstw od przyjętych standardów [24]. Stosowane *Zarządzanie wizualne* traktowane jest jako metoda, która pozwala przekazywać informacje w sposób zrozumiały przez pracowników, jak i menedżerów, dzięki czemu wszyscy dobrze znają obecny stan działalności operacyjnej oraz cele stosowanego systemu[25]. Ponadto metoda ta umożliwia szybkie rozpoznawanie ewentualnych nieprawidłowości.Jest zestawem reguł i konsekwentnie zaplanowanych wzorców zebranych w katalogu.

Wizualny system sterowania przepływem

Jak już zaznaczano, w doskonaleniu procesów produkcyjnych istotną rolę odgrywa usprawnienie organizacyjne przepływu procesów logistycznych. W tym celu mimo korzystania z techniki komputerowejzastosowano odpowiednie sygnały wizualne, występujące w postaci *Kart Kaban,* tabliczek lub informacji elektronicznych,który przekazują upoważnienie lub instrukcję dla procesu poprzedzającego do rozpoczęcia wytwarzania lub przemieszczenia wyrobów w procesie produkcyjnym[26]. *Karty Kanban* kontrolują przepływ wyrobów lub usług przez połączenie wykonawcy z odbiorcą. Stanowią one regulator kolejek wyrobów, przedmiotów i/lub usług oczekujących na obsługę w określonym systemie dla operacji JIT[27].Powszechnie stosowanym jest dwukartowy system *Kanban*, w którym używana jest karta produkcji i karta transportu.

Systemy typu *Kanban* we współczesnych przedsiębiorstwach, to systemy zinformatyzowane. Możliwa jest pełna identyfikacja produktu, gromadzenia danych,

[24]https://pl.wikipedia.org/wiki/Lean_management, pobrano: 15.10.2017.
[25]https://pl.kaizen.com/centrum-wiedzy/sownik-lean-kaizen.html, dostęp: 15.10.2017.
[26]https://pl.wikipedia.org/wiki/Lean_management, dostęp: 15.10.2017.
[27]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 103.

dokładne odtworzenie przebieguprocesu produkcjina każdym stanowisku, utrzymanie pełnej zgodności z prowadzeniem magazynu według zasady FIFO (*First In First Out*). *Kanban* uzupełnia informatyczny system zarządzania produkcją klasy MRP II, a *Karty Kaban*, zawierające kody kreskowe obejmują również dostawców.

Narzędzie logicznego wnioskowania

Rozwiązanie TOC (*Theory of Contraints*) jest narzędziem logicznego wnioskowania, które wychodzi z założenia, że *łańcuch jest tak silny jak jego najsłabsze ogniwo*. Wzmacnianie najsłabszego ogniwa prowadzi do identyfikacji następnych „najsłabszych ogniw", czyli tzw. *wąskich gardeł*[28]. TOC szuka odpowiedzi na trzy fundamentalne pytania dotyczące organizacji:

Co należy zmienić?

W co należy zmienić?

Jak należy to zmienić?.

W celu odpowiedzi na te pytania w TOC stosowane są różne narzędzia logicznego wnioskowania. Ponadto wymagany jest trzy elementowy system programowania produkcji (*Drum-Buffet-Rope*) uwzględniający wytwarzanie produktów według partii transportowej i obróbkowej[29].

Prawie każde przedsiębiorstwo posiada kilka zasobów limitowanych, które są łatwe do zdefiniowania i kontrolowania. Relacje pomiędzy wytwarzanymi wyrobami i niezbędnymi zasobami są skorelowane i mają charakter zdarzeń losowych. Tak więc system wytwarzania można nazwać ustabilizowanym dynamicznie, jeżeli ilość produkowanego asortymentu zmienia się w zależności od zmiany *wąskich gardeł* oraz posiadanych zasobów[30].

Potrzeba infrastruktury informacyjnej

W zmieniającym się dynamicznie otoczeniu zarządzający daną organizacją potrzebują dostępu do źródeł i metod pozyskiwania informacji, zasad ich przepływu przetwarzania. Konieczne jest to do oszacowania ryzyka podejmowanych decyzji oraz oceny sytuacji rynkowej. Istotna jest również ochrona własnych zbiorów

[28]Korczak J., *Inżynieria procesów logistycznych*, op.cit., s. 107.
[29]https://pl.wikipedia.org/wiki/Teoria_ogranicze%C5%84https://pl.wikipedia.org/wiki/Teoria_ogranicze%C5%84, dostęp: 20.10.2017.
[30]Ibidem.

informacji i poznawanie bieżących zakłóceń w ich gromadzeniu i agregacji. W silnej walce konkurencyjnej potęgowane są bowiem elementy walki informacyjnej. Współcześnie temu celowi służy dobrze rozwinięta technologia i infrastruktura informatyczna, w tym *marketing internetowy*. Trzeba jednak nadmienić, że gromadzenie dużej ilości informacji powiększa raczej koszty niż przynosi wzrost zysku przedsiębiorstwa. Tak więc, celem strategii informacyjnej jest tworzenie systemu zapewniającego skuteczną projekcję i wykorzystywanie informacji.

W oparciu o zasady działania poczty elektronicznej opracowana została technika wymiany danych EDI (*Electronic Data Interchange*, charakteryzująca się niezależnością od stosowanego sprzętu i oprogramowania[31]. Jest to system elektronicznego przesyłania ustrukturyzowanych danych handlowych oraz innych dokumentów z komputerowego programu użytkowego lub bazy danych jednej organizacji do programu użytkowego lub bazy danych innej organizacji. Przesyłanie odbywa się według standardu UN/EDIFACT (*United Nations rules for EDI for Administration Commerce and transport*), przy czym standard tenma reguły gramatyczne oraz zbiór wykorzystywanych powszechnie wyrażeń w organizacjach krajów.

Technologia automatycznej identyfikacji drogą radiowa RFID (*Radio frequency identification*) jest jednym z nowszych narzędzi stosowanych w zarządzaniu łańcuchem dostawców (SCM)[32]. Coraz częściej znajduje zastosowanie w logistyce (portach, dużych magazynach) oraz w sieciach handlowych. RFID polega na identyfikowaniu obiektu za pomocą fal radiowych. Współpracuje z Internetem i *Elektronicznym kodem produktu* (EPC). Dla wymienionego wcześniej łańcucha dostawców RFID pozwala rozpoznawać każdy przedmiot z osobna, umożliwia śledzenie przemieszczanie się przedmiotu, jednostki w obrębie łańcucha dostaw i zwiększa przejrzystość procesu logistycznego dzięki szybkiej wymianie informacji. Trzeba dodać, że czytniki radiowe nie wymagają wyjmowania produktów na taśmę, gdyż umieszczone są one w bramkach i automatycznie odczytują towary z koszyka, a

[31]https://mfiles.pl/pl/index.php/Systemy_EDI, dostęp: 20.10.2017.
[32]https://mfiles.pl/pl/index.php/Identyfikacja_drog%C4%85_radiow%C4%85, dostęp: 20.10.2017.

następnie przekazują informacje do kasy. Przewiduje się, że automatyzacja transakcji droga radiową zastąpi w przyszłości popularne wciąż jeszcze kody kreskowe.

Trzeba jeszcze wymienić narzędzie jakim jest *komunikator internetowy*[33]. Jest to rodzaj aplikacji informatycznej pozwalająca na komunikację pomiędzy użytkownikami Internetu w czasie rzeczywistym. Rozwój bowiem sieci globalnej jakim jest Internet spowodował powstanie takich komunikatorów jak: ICQ, Aol, MSN. Coraz większe możliwości sprzętu oraz rosnąca przepustowość łącz internetowych pozwala na przesyłanie nie tylko wiadomości tekstowych ale także dźwięku i obrazu.

Z coraz większą troską podchodzą producenci i handlowcy do budowy adekwatnych i nowoczesnych systemów *Zarządzanie relacjami z klientami* (*Customer Relationship Management*) – CRM. Istnieje już teraz szereg aplikacji informatycznych o rozbudowanym funkcjonalnie systemie CRM. Dogodne w procesie logistycznym są także systemy klasy C–Commerce (*Collaborative Commerce*), umożliwiające współpracę partnerów i wykorzystywanie wspólnych zasobów informacyjnych. Coraz częściej korzystają z nich również firmy stanowiące tzw. grupę małych i średnich przedsiębiorstw (MSP).Wymaga to wyposażenia ich stanowisk komputerowych w dodatkowe aplikacje łączności, w tym z pocztą elektroniczną (e-mail), IRC (*Internet Ralay Chat*)w celu zbierania opinii o oferowanym produkcie orazdoposażenia w urządzenia telefonii komórkowej.

* * *

Rozwijające się prężnie techniki informacyjne wspomagane rozwiązaniami informatycznymi przyspieszają proces usprawnienia zarządzania. Na szczególna uwagę zasługują jednak systemy organizacyjne wdrożone w firmach japońskich. Dąży się tam do pełnej integracji elementów pracy zespołowej, w celu osiągnięcia jak najwyższego poziomu jakości we wszelkich obszarach działalności z uwzględnieniem maszyn, pracowników oraz środków wzajemnego komunikowania się.

[33]https://mfiles.pl/pl/index.php/Komunikator_internetowy, dostęp: 20.10.2017.

ОТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО/ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕПРИВАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ СЧАСТЬЮ

Александр В. Русецкий
Кавказский международный университет, г. Тбилиси, Грузия
Alex_scirs@yahoo.com

Качество профессиональной жизни (КПЖ) является подсистемой качества жизни (КЖ) – в целом. Человек долгое время жизни проводит в профессиональном обществе. КПЖ зависит от того, насколько высок уровень образовательно/профессиональной депривации (ОПД). И это определяет, на сколько высок уровень ощущения профессионального счастья (ПС). КПЖ влияет на все составляющие КЖ. В частности, от того, на сколько человек профессионально счастлив, зависит и его здоровье, и продолжительность его жизни.

Во-первых, исследователями доказано, что продолжительность жизни человека зависит от выбора самой профессии. Так, по мнению французского демографа А.Сови, самая непродолжительная жизнь у разнорабочих (в среднем) 53 года, у квалифицированных рабочих – 63, у конторских служащих – 68, а у преподавателей – 73 [1].

Во-вторых, продолжительность жизни зависит не только от того, какую профессию человек выбирает, но и от того, в какой стране этот человек живет. Так если американские бизнесмены живут дольше большинства других профессиональных категорий граждан США, то их российские коллеги умирают быстрее представителей тех же категорий. Естественно, это связано с тем, что ведение бизнеса в этой стране связано со многими рисками и с постоянными стрессами.

В-третьих, продолжительность жизни связана с уровнем образованности и уровнем вовлеченности в (формальный и неформальный) образовательный процесс. Уровень вовлеченности человека в образовательный процесс является показателем «боеспособности» человека, его оптимистического настроя к жизни. Здесь можно упомянуть Сократа, который в последние дни жизни, перед казнью, с энтузиазмом познавал с друзьями смысл жизни и смерти.

Жизнь личности не возможна без процесса самосовершенствования. Самосовершенствование – процесс, сопутствующий процессу образования. Образование – это процесс построения, строительство собственного «Я». Завершение процесса образования является фактически переходом в состояние доживания. На первой стадии – профессиональная смерть, после – социальная и за ней – биологическая. Альтернативная парадигма развития личности – достижение состояния профессионального счастья, переход в итоге к состоянию блаженства, имеющего свою динамику развития до конца земной жизни.

Именно поэтому так важен разработанный нами в Грузии авторский СИМ-метод, который содействует уменьшению образовательно-профессиональной депривации и направлен на повышение уровня осознания человеком образовательно-профессионального счастья.

И не случайно, что две депривации – образовательная и профессиональная нами представлены в единой системе. В действительности, это два параллельных процесса в природе, а не два последовательных, как принято считать на бытовом уровне. Тот стереотип, что мы сначала учимся, а потом начинаем работать, не является адекватным, в особенности в старших возрастных категориях. Эти процессы взаимодополняемы и одна депривация усиливает другую.

Образовательная депривация (ОД) означает полное или частичное отсутствие возможностей получить знания в той области, в которой человек желает их получить. Замещение этого процесса потоком других знаний является

лжеобразовательным процессом. И именно это лжеобразование и несет угрозу большей части нашего населения.

Профессиональня депривация (ПД) означает отсутствие работы (безработица) или возможностей заниматься тем трудом, которым человек желает заниматься и получать тот доход, который он ожидает получить в соответствии с теми стандартами, которые существуют на рынке.

ОПД – взаимосвязанный и взаимозависимый процесс, который создаёт человеку серьезные психологические и психосоматические проблемы.

Человек, который желает учиться и быть профессионалом своего дела, будет счастлив лишь в том случае, если он будет получать те знания, которые желает получить в процессе формального и неформального образования, а также если будет иметь возможность выполнять ту работу, которая доставляет ему удовольствие, видить результаты своего труда, а также получать адекватный доход.

В данной части исследования мы выбираем именно эту траекторию развития личности, хотя и есть другая парадигма, которая начинается с осознанной неприязни к труду, т.е. с тунеядства, и продолжается в направлении развития криминальной ментальности. Таким образом формируются криминальные професиональные направления и теневые социально-экономические взаимоотношения. СИМ-метод предполагает уменьшение рисков выбора подобной стратегии посредством уменьшения маркетинговой депривации (Герберт Саймон – теория ограниченной рациональности) и увеличения возможностей выбора и реализации социально благородной професиональной цели, ориентированной на реализацию потенциала индивида.

Таким образом, посредством иновационной СИМ-методики возможно не только повышение качества образования, но и уменьшение угроз безопасности личности, семьи, учебного или трудового коллектива и всего общества. Апробация данного метода началась, прежде всего, в Грузии, в Украине и в

Армении, т.к. у этих стран наихудшие в постсоветском пространстве рейтинги индекса счастья. Так, в 2016 г. по индексу счастья Узбекистан занимал 49 место, Казахстан – 54, Молдова – 55, Россия – 56, Литва – 60 место, Беларусь – 61, Туркменистан – 65, Латвия – 68, Эстония – 72, Азербайджан – 81, Кыргызстан – 85, Таджикистан – 100, Армения – 121, Украина – 123 и Грузия – 126 [3].

В 2017 году Грузия чуть повысила рейтинг до 125 места, а Украина спустилась до 132 места. Армения осталась на 121 месте. Всего в рейтинге 155 стран мира. На первом месте в этом рейтинге – Норвегия.

Именно поэтому стратегическая задача данного исследования – показать актуальность данной проблематики и внести свой вклад в дело повышения уровня качества профессиональной жизни.

Отдельные роли и идентичности человека представляют подсистемы. Одна из таких подсистем – система или «букет» профессиональных идентичностей. Уровень удовлетворенности отдельных идентичностей и их взаимосвязей определяет уровень удовлетворенности общей системы профессионального счастья.

Профессиональное счастье определяется совокупностью множество отдельных профессиональных счастий и их взаимосвязями в полиидентичной системе (реальных или желаемых) профессий человека.

Человек является профессионально счастливым, если он занят в той сфере, которую желает, занимается тем трудом, который доставляет ему удовлетворение и получает за этот труд то физическое, духовное или материальное удовлетворение, которое он ожидает получить.

Естественно, что каждый нормальный человек желает получить столько, сколько является стандартом. Завышеные ожидания заведомо обрекают человека на хроническую неудовлетворенность. В особенности эта проблема усиливается при параллельном занижении возможностей.

Для имплементации данных задач нами создана Международная Школа Профессионального Счастья. СИМ-метод внедряется в четырех университетах Грузии, Украины и Армении.

Литература

1. Психология здоровья / Под ред. Г.С. Никифорова, 2003. – 577 с.

2. The Sydney Morning Herald. – http://www.meddaily.ru/article/18may2015/profas4a

3. Исследование проводится действующим при Колумбийском университете исследовательским центром «Институт Земли» (The Earth Institute) под эгидой ООН в рамках глобальной инициативы «Сеть решений устойчивого развития» (UN Sustainable Development Solutions Network) http://gtmarket.ru/news/2016/03/17/7295

4. Русецкий А.В. СИМ-метод – возможность минимализации образовательно/профессиональной депривации. Материалы докторской дисертации Грузинского Патриаршего Университета им.Андрея Первозванного.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У 90-х рр. XX ст.

Валентина П. Черній [1], Катерина С. Довженко
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
[1] valchern1972@gmail.com, [2] dovzhenko.katerina12345@gmail.com

З отриманням незалежності в Україні (1991 р.) український уряд дістав у спадок багато проблем, серед яких особливу тривогу викликали низький приріст населення, скорочення тривалості життя громадян, зростання захворюваності, насамперед, серед дітей та молоді. Економічні труднощі, погіршення екологічних умов, низький рівень медичного обслуговування, значне соціальне розшарування населення значно вплинули на стан здоров'я школярів. За статистичними даними 70 % школярів мали низький та нижчий від середнього рівень фізичного здоров'я, 22,5 % – середній і лише 7,5 % – вищий від середнього та високий рівень фізичного здоров'я [8]. Відставання системи охорони здоров'я населення в Україні від тогочасних вимог, розходження системи знань, якими оперувала національна система освіти, з реаліями, що утворилися внаслідок бурхливих соціально-економічних змін, потребували якісно нового рівня змісту освіти, звернення до світового досвіду з питань поліпшення стану здоров'я населення.

На розглядуваному етапі виникла необхідність радикальної перебудови системи фізичного виховання підростаючого покоління. Це, насамперед, було пов'язано з кризою в національній системі фізичного виховання населення, яка не відповідала сучасним вимогам і міжнародним стандартам фізичної підготовленості людини. Основними причинами кризи були: знецінення соціального престижу здоров'я, фізичної культури і спорту; недооцінка у

дошкільних установах, навчальних закладах соціальної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури і спорту [4]. Надзвичайно гостро постала проблема із здоров'ям дітей і підлітків. Статистичні дані свідчать, що різні порушення постави було виявлено приблизно у 60 % учнів шкіл. Відхилення від норми у серцево-судинній системі – у 30-40 %, неврози – у 30 %. У 80-90 % тих учнів, які відставали у навчанні, основною причиною цього були погіршений стан здоров'я, слабкий фізичний розвиток, зниження імунітету до захворювань [6].

З огляду на вищевказані факти, фізичне виховання і спорт в державі розглядались як сфера, що повинна відігравати важливу роль у формуванні, зміцненні, збереженні здоров'я, підвищенні працездатності, збільшенні тривалості життя і творчої активності громадян та один з найбільш економічно ефективних засобів профілактики захворювань населення України. Це виражалось у конкретних документах і матеріалах, розроблених державними органами управління у сфері фізичної культури і спорту. До них належали: Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.) [2], Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні (1994 р.) [1; 3], Концепція фізичного виховання в системі освіти України (1997 р.) [4], Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998 р.) [7]. Зокрема, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» фізкультуру було визнано важливим чинником всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, а одним із основних завдань Цільової комплексної програми «Фізичне виховання – здоров'я нації» було виховання в населення України відповідних мотиваційних та поведінкових характеристик, активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя.

На виконання зазначених документів Міністерство освіти України спільно з Міністерством охорони здоров'я, Державним комітетом України з фізичної культури і спорту, Академією педагогічних наук України була проведена значна організаційна й методична робота щодо створення умов для покращення стану справ у фізичному вихованні та спорті в Україні. Протягом 1995–1998 рр. підготовлено проект Нормативних актів з фізичного виховання в навчально-

виховній сфері, до якого увійшло Положення про «Паспорт здоров'я»; підготовлено й апробовано навчальні програми для загальноосвітніх шкіл, а також програми для занять з учнями, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Видані методичні посібники, рекомендації та інші матеріали з досвіду роботи фахівців у науково-методичних збірниках «Проблеми освіти», «Педагогіка і психологія» та ін. Виданий вперше підручник з фізичного виховання для учнів молодших класів «Абетка здоров'я», започаткований журнал «Фізичне виховання в школі». Головне управління загальної середньої освіти направило в регіони методичні рекомендації щодо здорового способу життя і рухової активності учнів [6].

Підкреслимо, що у проекті Базового навчального плану середніх закладів освіти України (1999 р.) було передбачено освітню галузь «Фізична культура і здоров'я», на яку відводилось до 9,9 % навчального часу інваріантної частини (табл. 1) [5, 9].

Таблиця 1 – Фрагмент Базового навчального плану середніх закладів освіти України

Освітні галузі (орієнтовані предмети та курси)	Кількість тижневих годин у класах											Всього
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
Інваріантна частина												
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І ЗДОРОВ'Я (фізична підготовка, безпека життя і діяльності людини, валеологія)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	33 (9,9%)

Дана освітня галузь мала на меті формування фізично загартованого і здорового покоління, ознайомлення школярів з різноманітними оздоровчими системами, прищеплення культури здорового способу життя людини [5].

Проведене наукове дослідження дає підстави стверджувати, що у 90-х рр. XX ст. формування здорового способу життя школярів розглядалось у

контексті фізичного виховання школярів, їхнього фізичного вдосконалення та виховання в учнів фізичної культури. Надання державного значення фізичному вихованню школярів, як одному із найважливіших засобів зміцнення, збереження й формування здоров'я учнів сприяло вагомим зрушенням у справі формування здорового способу життя підростаючого покоління у досліджуваний період.

Література

1. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996 –№ 9.– С.9–15.

2. Закон України про фізичну культуру і спорт / Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – С. 364–378.

3. Про державну підтримку розвитку фізичної культури і спорту в Україні / Урядовий кур'єр. – 1994. – № 98. – С. 2.

4. Про концепцію фізичного виховання в системі освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К. : Освіта, 1997. – № 13. – С. 3–17.

5. Про проект Базового навчального плану середніх закладів освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К. : Освіта, 1999. – № 7. – С. 3–10.

6. Про хід реалізації Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та заходів, передбачених Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К. : Освіта, 1997. – № 9. – С. 3–11.

7. Про Цільову комплексну програму «Фізичне виховання – здоров'я нації» // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К. : Освіта, 1999. – № 7. – С. 3–15.

8. Сухарев А. Г. Здоровье и физическое воспитание детей и подростков / А. Г. Сухарев. – М. : Медицина, 1991. – 56 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Лариса М. Дейниченко [1], Анастасія Е. Качило [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] Deynichenkolora@gmail.com, [2] ennakachylo@mail.ru

Сьогодні процес трансформації сучасної сім'ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації – збільшенням кількості розлучень, сімейно-побутових конфліктів, зниженням рівня народжуваності, послабленням виховного потенціалу тощо. У зв'язку з цим благополуччя і стабільність шлюбно-сімейних відносин залежить від готовності молодих людей до сімейного життя.

Різні аспекти проблеми підготовки до подружнього життя розкриті в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців Л.І.Бершедової, Л.І.Божович, В.Бондаровської, М.Боришевського, Ф.Бейлса, С.Дроздової, В.Є.Кагана, І.С.Кона, С.В.Ковальова, В.П.Кравець, М.Мід, І.О.Трухіна, Т.Парсонса.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування сутності і структури психологічної готовності до подружнього життя.

Теоретичний аналіз наукової літератури, досліджень із проблеми, дають підставу нам зробити висновок про те, що, з одного боку, психологічна готовність до шлюбу – це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особи, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатичного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї; а з іншого – це процес та результат діяльності.

Для більш повного визначення психологічної готовності до шлюбу слід звернути увагу на її структурні компоненти. Психологічна готовність до шлюбу – це динамічне утворення, яке залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів і становить складний синтез взаємопов'язаних та взаємообумовлених

компонентів. До структури психологічної готовності включають такі компоненти, як мотиваційний, особистісний, пізнавальний, емоційно-регулятивний, поведінковий.

Пошуки показників готовності становлять суть інтегрального підходу. Установлено, що в якості критеріїв готовності науковці визначають або сформованість якостей сім'янина (А. Т. Суворова, І. А. Трухін), або сформованість знань (І. В. Гребенніков, І. В. Дубровіна). У низці досліджень (Л.І. Божович, М. Й. Боришевський, Л. С. Виготський, І. С. Кон, Г.С.Костюк, Е.Кречмер, К. Левін, О. В. Мудрик) розглянуто психологічні особливості студентського віку. Їх аналіз засвідчив, що саме в цьому віці створюються певні передумови для вступу в шлюб й об'єктивні умови для формування стійкої психологічної готовності до подружнього життя.

Підготовка молоді до вступу в шлюб, до майбутнього сімейного життя – невід'ємна складова частина загальної системи виховання підростаючого покоління. Серед факторів, що визначають стабільність молодих родин, Н.В.Малярова виділяє готовність молоді до шлюбу: це система соціально-психологічних установок особистості, що визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей шлюбу.

Готовність до шлюбу – інтегральна категорія, що включає комплекс аспектів:

– формування визначеного морального комплексу;

– готовність особистості прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей. Формування цього аспекту виявиться пов'язаним із розподілом ролей між подружжями;

– підготовленість до міжособистісного спілкування й співробітництва. Сім'я є малою групою, для нормального її функціонування потрібна погодженість ритмів життя чоловіка та жінки;

– спроможність до самовідданості стосовно партнера. Здатність до такого почуття включає спроможність до відповідної діяльності, заснованої, насамперед, на якостях і властивостях альтруїзму люблячої людини;

– наявність якостей, пов’язаних із проникненням у внутрішній світ людини, – емпатійний комплекс. Важливість цього аспекту пов’язана з тим, що шлюб за своїм характером стає більш психологічним унаслідок витонченості людини як особистості. У зв’язку з цим зростає роль психотерапевтичної функції шлюбу, успішній реалізації якої сприяє розвиток здатності до співпереживання, уміння співчувати емоційному світу партнера;

– висока естетична культура почуттів і поведінки особистості;

– уміння розв’язувати конфлікти конструктивним способом, спроможність до саморегуляції власної психіки й поведінки.

Дослідники С.М.Ємельянов, В.І.Зацепіна, Е.С.Калмикової вважають, що морально-психологічна підготовленість особистості до шлюбу означає сприйняття цілого комплексу вимог і соціальних стандартів поведінки, якими регулюється сімейне життя [1,7]. Так, С.М. Ємельянов виділяє такі вимоги, як готовність взяти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей та відповідальність за їх поведінку. В.І.Зацепін підкреслює важливість розуміння прав і достоїнств інших членів сімейного союзу, визнання принципів рівності у людських відносинах; прагнення до повсякденного спілкування й співробітництва, узгодження взаємодій із представником протилежної статі, що, зі свого боку, припускає високу моральну культуру; уміння пристосуватися до звичок і рис характеру іншої людини та розуміння її психічних станів.

Є. С. Калмикова вважає, що вміння конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти, використання їх для розвитку міжособистісних відносин чоловіка та жінки відіграє вирішальну роль у процесі взаємного пристосування молодят. Серед багатьох аспектів проблеми формування психологічної готовності молоді до сімейного життя в якості одного з найважливіших можна виділити правильне розуміння молоддю ролі сім’ї й шлюбу в сучасному суспільстві, що, зі свого боку, зв’язано з особливостями формування в них установок, орієнтації на вступ у шлюб. Водночас поняття «родина» має для кожної особистості також свій внутрішній зміст.

Отже, до визначення поняття психологічної готовності до шлюбу та її структурних компонентів у психології існує багато підходів, що не суперечать один одному, а розглядають різні сторони цього складного явища.

Відомий психолог А. Б. Добрович виділив групу мотивів, що спонукають людину вступати у шлюб, які найчастіше не усвідомлюються. До них він відносить: спільність інтересів, вражене самолюбство, пастка неповноцінності, інтимна вдача, взаємна легкодоступність, жалість, вигода, помста, боязнь самотності. Дані мотиваційні модифікації можуть бути усвідомлені, і тоді, за умови, що люди не лукавлять самі з собою, наміри серйозні, а відповідальність за сімейне життя приймається в повному обсязі, є шанс, що шлюб може виявитися успішним [8, с.75].

Говорячи про шлюб, не можна забувати про те, що бажання вступити в подружній союз і ступінь готовності до нього – це далеко не однакові поняття. Згідно Є. Г. Сіляєвої, психологічна готовність до шлюбу – це система, яка визначає емоційне і позитивне ставлення до сімейного життя. Здатність змінити свій спосіб життя, здатність до шлюбу, як наявність певних особистісних рис – розуміння, турботи, доброти, співчуття, творчості у відносинах [5, с.68].

В. А. Сисенко до визначення психологічної готовності до сімейного життя підходить через розуміння соціально-психологічних характеристик шлюбу і сім'ї як мікросоціуму і соціально-психологічних факторів у формуванні та стабільності шлюбу. Основними факторами у формуванні шлюбу і його стабільності є психологічна змістовність, повнота і гармонія відносин, які складаються між подружжям.

В. С. Торохтій, відзначаючи високу значимість підготовленості кожної особистості до шлюбу, відзначає, що міцність, доля шлюбу залежать від багатьох факторів, адже в родину поєднуються дві особистості з їхніми складними психологічними й фізіологічними особливостями. Для людей, котрі перебувають у шлюбі, дуже важливо бути зрілими особистостями в соціально-психологічному плані. Така зрілість не досягається миттєво й залежить від

багатьох факторів. По-перше, це потреба в психологічній готовності та спроможності виконувати ролі чоловіка й дружини, а потім – батька та матері. Кожна соціальна роль уключає визначені чекання, що пред'являються до її виконавця. Тому готовність до ролі чоловіка й дружини означає чітке їх знання (тобто прав та обов'язків) і бажання виконувати ці ролі [5].

Отже, психологічна готовність до сімейного життя це багатофакторна, інтегральна категорія, яка містить такі компоненти: наявність мотиву вступу до шлюбу; підготовленість до міжособистісного спілкування і співробітництва, сформованість готовності прийняти на себе нову систему обов'язків (узгодженість рольових очікувань); наявність здатності до саморегуляції власної психіки і поведінки. Розвиток особистісної зрілості щодо подружнього життя, буде сприяти зміцненню зрілості людини та покращенню процесу подальшої підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Література

1. Кравець В.П. Психологія сімейного життя. / В.П. Кравець. В 2 т. – Тернопіль, 1995. Т.2. – 396 с.

2. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості [Текст]: Монографія / С.Д.Максименко. – К.: КММ, 2006. – 240 с.

3. Слюсаревський М. М. Деякі особливості сучасних уявлень молоді про шлюб / М. М. Слюсаревський // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6.

4. Сім'я. Соціально-психологічні та етичні проблеми: Довідник. – Київ: Вища школа, 1990.

5. Силяева Е.Г. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования / Е.Г.Силяева. – М.: Академия, 2002.

6. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений / Л.Б.Шнейдер. – М.: Апрель-Пресс, 2000.

ДОСТУП ДО ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЯКОСТІ ЖИТТЯ: РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тетяна П. Несторенко [1], Тамара П. Макаренко [2], Тетяна Зубро [3]

[1, 2] Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

[3] Економічний університет в Братиславі, м. Братислава, Словаччина

[1] tetyana.nestorenko@gmail.com, [2] tamara_makarenko@ukr.net,

[3] tatiana.euba@gmail.com

У вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку, який відбувся в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, були затверджені нові цілі сталого розвитку для країн світу. У прийнятому документі – «Перетворення нашого світу: порядок денний в сфері сталого розвитку до 2030 року» – було затверджено 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань [1]. Однією з основних цілей була проголошена необхідність забезпечення для всіх інклюзивної і справедливої якісної освіти та сприяння навчанню протягом всього життя (ЦСР 4).

Доступність якісної освіти для широких верств населення є, з одного боку, необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку країни. В рамках ЦСР 4 поставлено, зокрема, завдання до 2030 року забезпечити, щоб усі дівчата та хлопці завершували безкоштовну, рівноправну та якісну початкову та середню освіту, що дозволить їм досягти потрібних та ефективних результатів навчання (завдання 4.1); забезпечити для всіх жінок і чоловіків рівний доступ до недорогої і якісної професійно-технічної та вищої освіти, в тому числі університетської освіти (завдання 4.3); істотно збільшити кількість молодих та дорослих людей, що мають відповідні навички, у тому числі професійно-технічні навички, для працевлаштування, отримання достойної роботи та заняття підприємницькою діяльністю (завдання 4.4) [1].

З іншого боку, доступність якісної освіти безпосередньо впливає на якість життя людини. Освіта поряд з суспільством, навколишнім середовищем, залученістю у громадське життя, здоров'ям, задоволеністю життям, безпекою та балансом між роботою і відпочинком є одним із компонентів якості життя [2]. Доступ до якісної освіти означає для людини можливість отримати конкурентні переваги на ринку праці, знайти достойну роботу та/або реалізувати свій потенціал у підприємницькій діяльності, що дозволить їй, за інших рівних умов, покращити якість свого життя.

Таким чином, держава має забезпечити рівний доступ різних верств населення до якісної освіти як необхідної умови на шляху до сталого розвитку країни. Проте військові дії, міжнаціональні озброєні або заморожені конфлікти на території країни різко знижують для населення доступ до освіти. Однак й за таких умов держава має визначити та реалізувати стратегію та відповідний комплекс заходів із забезпечення для всіх доступу до якісної освіти.

В країнах – колишніх республіках СРСР проблема доступу до освіти для громадян, що живуть на неконтрольованих урядом країни території, вирішується по-різному. Так, Грузія як країна, що стикнулася з цією проблемою ще на початку 1990-х рр., в 2010 р. прийняла рішення щодо її розв’язання в рамках реалізації стратегії по відношенню до окупованих територій «Залучення шляхом співпраці» [8]. Згідно з цією стратегією, Грузія надає жителям окупованих територій можливості для отримання освіти рідною мовою, грузинською, абхазькою і осетинською. Крім того, Грузія визнає атестати та дипломи, які підтверджують здобуття освіти жителями грузинських регіонів Абхазії і Цхінвалі / Південної Осетії, та надає можливість жителям цих окупованих територій продовжити своє навчання в інших регіонах Грузії або за кордоном [5].

Молдова по-іншому ставиться до питання признання документів, що засвідчують рівень освіти, який отримали жителі невизнаного Придністров’я. Якщо атестат про середню освіту, який був отриманий особою у Придністров’ї, в Молдові можна легалізувати за визначеною процедурою, то придністровські

дипломи про вищу освіту в Молдові не визнаються. Випускники з Придністров'я звертаються в молдавські виші, де їм пропонується здати академічну різницю, в тому числі румунську мову, і оплатити отримання молдавського диплому [4].

В Україні в результаті тимчасової окупації Криму та проведення антитерористичної операції (АТО) на сході країни з 2014 р. також різко погіршився доступ до освіти осіб, що проживають на відповідних територіях. Так, учні, що проживають на цих територіях, не можуть відвідувати навчальні заняття в загальноосвітніх навчальних закладах, що мають чинні ліцензії Міністерства освіти і науки (МОН) України. В 2014-2015 рр. значна кількість таких учнів не могли або не знали, як пройти річне оцінювання та/або атестацію.

Для вирішення цієї проблеми МОН України з 2016 р. надало можливість учням, які проживають на цих територіях та бажають навчатися в закладах освіти, продовжити здобуття загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах на підконтрольній українській владі території за всіма існуючими формами навчання. Зважаючи на ситуацію, що несе загрозу життю і здоров'ю дітей, учням була надана можливість навчатися за екстернатною або дистанційною формі навчання [9]. Також учням з неконтрольованих територій або з населених пунктів на лінії зіткнення була надана можливість навіть подати скановану копію заяви на зарахування в екстернат будь-якими засобами (факсом, електронною поштою) [6] – без необхідності приїжджати для цього на підконтрольні українській владі території. Поступити у заклад вищої освіти ця категорія громадян може як за загальною, так і за спрощеною процедурою [3].

Документи про освіту, які видаються навчальними закладами будь якого рівня, що розташовані на територіях, непідконтрольних владі країни, в Україні не визнаються. З формальної точки зору, такі заклади позбавлені ліцензій на здійснення освітньої діяльності та не мають права на надання освітніх послуг.

Таким чином, Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, однією з цілей якого є

забезпечення для всіх можливості доступу до якісної освіти. Для забезпечення доступу до середньої освіти громадянам, які проживають в Криму та на територіях, непідконтрольних уряду, була запропонована екстернатна та дистанційна форми навчання. Поступити у заклад вищої освіти ця категорія громадян може як за загальною, так і за спрощеною процедурою.

Впровадженні державою заходи надають будь-якому громадянину України можливість отримати середню освіту не залежно від того, в якому регіоні країни він мешкає.

Література

1. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (2015): United Nations, 2015. [Цитування 12. 11. 2017.] Режим доступу: https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication

2. World Health Organization. 2016. "Zika Strategic Response Plan." Geneva. [Цитування 3. 11. 2017.] Режим доступу: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246091/1/WHO-ZIKV-SRF-16.3-eng.pdf?ua=1&ua=1&ua=1&ua=1.

3. Інструкції як отримати документи про освіту і вступити до ВНЗ для жителів Криму і Донбасу. [Цитування 15. 11. 2017.] Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/dlya-zhiteliv-donbasu-i-krimu/instrukcziyi-yak-otrimati-dokumenti-pro-osvitu-i-vstupiti-do-vnz-dlya-zhiteliv-krimu-i-donbasu.html

4. Легализации приднестровских дипломов не будет. [Цитування 15. 11. 2017.] Режим доступу: https://point.md/ru/novosti/obschestvo/legalizacii-pridnestrovskih-diplomov-ne-budet

5. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Шестой-восьмой периодические доклады государств-участников, подлежащие представлению в 2014 году. Грузия. [Цитування 2. 11. 2017.]. Режим доступу: http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsuh9J2cqmL1NA4hM%2B%2FajGw6%2FVsKqpvs5Cmv0G4SU7OoBP%2Bn9pMfKfVlkMQzWCqM0M01wZjHq2jKpU4mL8H0j54SLk

6. Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти і науки України, 13.03.2017 № 369. [Цитування 10. 11. 2017.] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0416-17

7. Про затвердження Змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2016 року № 1236. Наказ Міністерства освіти і науки України, 24.04.2017 № 637. [Цитування 10. 11. 2017.] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0646-17

8. Стратегия в отношении оккупированных территорий: Вовлечение путем сотрудничества. [Цитування 1. 11. 2017.] Режим доступу: https://sputnik-georgia.ru/spravka/20100509/213153532.html

9. Щодо здобуття загальної середньої освіти. Лист Міністерства освіти і науки України № 453. [Цитування 10. 11. 2017.] Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-09-22/6219/lmon_453.pdf

SECTION 1

METHODOLOGICAL AND METHODICAL BASES OF STUDYING THE PHENOMENON OF "QUALITY OF LIFE": THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

DIMENSIONAL ANALYSIS AS A TOOL FOR QUALITY OF LIFE MODELING

Mária Antalová
University of Economics in Bratislava, Bratislava, Slovakia
maria.antalova@euba.sk

Introduction

In field of the quality of life modeling, is necessary to solve one of its fundamental methodological problem, consisting just in succession of some steps, needed for creation of this type of framework. For this reason**,** *the goal* of our paper is to extend the knowledge about modeling of the quality of life through application of the dimensional analysis as a necessary condition for operationalization, with accent on the objective and subjective aspect of this phenomenon.

1. Dimensional Analysis

Using of the dimensional analysis has not become the rule in science, but in modeling process, it plays an irreplaceable role. Among the best-known authors in the Slovak Republic who recommended it, it is possible to mention A. Hirner, who is still considered as the best methodologist. He perceived it as a part of the identification process, which he considered to be: "a summary of inquiries that seeks

to develop the examined phenomenon into a qualitative pure form, and that in such sense that it would be possible to construct a theoretical model that can be used as a tool of analysis." He divided this process into a set of activities destined inside and outside of phenomenon. Finding of the outside identification is, according to him, the definition of investigated phenomenon and the inside identification means discovering of the individual components as well as the relations between them (Hirner, 1976, p. 326-350).

In case of the quality of life, for breadth of given phenomenon, application of the dimensional analysis in full form is problematic, complicated and extensive. That is why, we are focusing in our paper on the first step, representing by identifying of the basic dimensions and their definitions.

We recommend applying the following levels:

1. dimension of extent,
2. dimension of content,
3. dimension of quantification,
4. dimension of targetable,
5. dimension of prediction (Antalová, Laluha, Přívara, 2013, p. 22).

1.1 Dimension of Extent

Its aim is to give accent to the specific characteristics of manifestation of the quality of life on all levels of society. Dimension of extent allows us to analyze the quality of life in the different widths. We have in mind the exploration of phenomenon, for example on level of society, in which, we are taking into account macro indicators, and on the individual level, where is oriented on individual feelings of satisfaction, perception of values and concrete life expectation.

The mega level represents the quality of life from part of the world aspect. At this level, the given phenomenon is about the philosophical perception and subjective reflection of life. Life is perceived as an absolute moral value.

At the mezzo-level, it is about forming process of the quality of life within the social groups, a certain city or region. It includes not only external infrastructure, but also human relations and saturation of needs.

At the micro level, the quality of life is about daily activities of people, which are directly related to the subjective assessment of satisfaction and life expectancy. At this level, the personal values of individuals represent their ideas, their beliefs and their convictions.

1.2 Dimension of Content

The purpose of the dimension of content is to indicate the individual components of the quality of life, or relationships between them. We have in mind the content of category itself, although we must admit that in case of the quality of life it remains inconsistent. From our perspective of the quality of life, we consider it as *"an extent in which an individual is able to satisfy his / her life needs and realize his / her potential"*. Our own definition describes not only the individual situation and his-her status quo, but also takes into account the socio-economic conditions in which the individual moves and within which he or she is able to satisfy his or her individual needs. It also takes into account the basic structural components of the quality of life, such as needs, living conditions, the social environment, value orientations and life activities (Antalová, Laluha, Přívara, 2013, p. 22).

In this sense of word, phenomenon of the quality of life represents the state (thus situation), but also a formable process, that is strongly determined by politics, namely by a set of state policies, but above all by policy of education. The purposeful development of people's abilities for the labor market creates and encourages the formation of their everyday life.

1.3 Dimension of Quantification

The aim of the dimension of quantification is to take into account the objective and subjective characters of the quality of life. People's living conditions are considered as an objective dimension of the quality of life, and on the contrary, the

subjective dimension represents reflection of the existing living conditions of people, which can have form of happiness feelings and satisfaction, or unhappiness and dissatisfaction. Some authors are inclined at the subjective aspect of the quality of life. This is a typical example of analyzing the quality of life of people in terms of their health. Others underlined, that subjective feelings are only reflection at the objective conditions. In any case, in quantification of the quality of life is necessary to accept balance and connectivity the investigated objective and subjective variables. For assessing the level of objective indicators of the quality of life, are created the evaluation criteria that can take different forms, such as standards, rating scales, etc. The subjective reality can be evaluated in a different way, ranging from maximum satisfaction to minimal.

1.4 Dimension of Targetable

The goal of this dimension is to form the quality of life in intentions of a new form of society, which is the social quality. Similarly, academic people were thinking also about the theoretical models of the quality of life focused on the higher life satisfaction of broader populations. Dimension of the quality of life began to have a new significance by acceptation the social quality as a new strategic goal of the European Union. Nowadays, the quality of life model is based on this vision, which determines by their specific goals the global social environment. In general, this conception is considered as a humanist approach to achieving a better life, not directly related to income and wealth.

1.5 Dimension of Prediction

Applying a proactive approach to the human resource development, based on predicting the needs and abilities of future generations, is the goal of the prediction dimension. In the quality of life, this dimension also depends from conception and strategy of the social quality, but it has a close relation to the human resource management. Without targeting the human resource development towards the social quality, it is not possible to implement this new form of society, and without implementation of the social quality, is not possible to achieve the human resource

development in such extent. On basis of these arguments, it is very difficult to define the process of implementing the social quality and the process of the human resource development; because they mutually influenced and they are together, creating conditions one for the other.

Through using this dimensional analysis, we will have a sufficiently broad framework to solve the problems of this phenomenon, we will deeper understand its differences from aspect of various levels, its structural components, as well as the links between them. The complex of connections will allow us not only to better of our research goals, but also to form and verify hypotheses. From the point of view of modeling the quality of life, the application of the dimensional analysis is a necessary step as also consideration of its individual components.

We accentuate on the dimension of quantification, which determines in our investigation the proportion of perception of the quality of life from both the objective and the subjective aspects.

2. Approaches to Quantification of the Quality of Life

In theory, we can find many different approaches taking into account the subjective and objective aspect of the quality of life. Some of them emphasize on the external reality and conditions in which a person moves, others prefer his internal perception, and above all feeling satisfaction and happiness.

We summarized the number of assumptions, concepts, and empirical verifications, and on basis of this process, we identified several different tendencies, which are:

1. Many psychologists and social psychologists believe that **the quality of life is a phenomenon that exists exclusively on an individual level, in the mind.** For example E. Diener (1984, pp. 542-575) and A. Campbell (1981), S. McCall (1980, pp. 5-14), who see the starting point in connection of category of the quality of life with the psychological categories that are satisfaction of needs or the state of feeling of happiness.

2. Feeling of well-being and happiness is a subjective state and is independent from the outside environment. (Bottom-Up Approach or Simple Reactivity Model, in which subjective well-being is explained as a reactive state at the environment). For example, A. C. Michalos had opinion, that well-being and happiness are subjective independent factors. The objective indicators of the quality of life represent only a small extent of reality that goes through subjective assessment of an individual. His multiple discrepancies theory explains, that results that lead to happiness are related to perceiving of differences between what the individual has and the various standards representing what an individual wants (difference between reality and desire) what he had in the past (difference between the past and presence) and what others have (social differences) (Michalos, 1980, pp. 385-422). The measurement of the presented differences explains variability of the individual feeling of happiness and satisfaction (Brown, Kasser, Ryan, Linley, Orzech, 2009, pp. 727-736).

3. Feeling of well-being and happiness is related to a personality, not to objective conditions. Within this approach, there are two models, namely the Top-Down Model and the Up-Down Model. Both are based on relationship: personality – reaction (O – R).

Top-Down Approach or Propensity Model. Global personality features affect the way by which person perceives events. Individuals can therefore perceive life in a positive or negative way. Theories, within this framework, state that humans have the genetic predispositions to be happy or unhappy and it is given already at birth. Studies also confirm that changes that may occur during their life are not excluded and have a long-term character (Diener, Suh, Lucas, Smith, 1999, pp. 276-302).

Up-Down Approach (Combined model). According to our opinion, in this model, there is only giving accent to perceiving of the subjective dimension of the quality of life at two different components, such as the subjective quality of life and the subjective well-being.

The combined model was verified by A. Kozma, S. Stone, M. J. Stones, T.E.Hannah and K. McNeil, who emphasized the difference between long-term and

short-term well-being (1980, pp. 119-132).

4. Feeling of well-being and happiness depends from level of saturation of needs (Basic Needs Approach). The subjective quality of life depends from the objective state. The concept is based on the mutual interconnection of the human needs, the subjective well-being and the possibilities of four capital approaches, which are: the natural capital, the production capital, the human capital and the social capital. According to this theory, the subjective well-being represents the extent to which are saturated the objective human needs in relation to personal and group perception of the subjective well-being. "In research of the quality of life there is not important what" resources of life " individuals or groups be available to use, but also what needs they can satisfy and preferences they have (Heřmánková, 2012, p. 420).

5. Feeling of well-being and happiness is based on the comparison of individual objective conditions and a set of current or ideal standards. This approach comes out from E. O. Wilson's idea that there are universal needs of a human: who, if will satisfy, will be happy (1978). There exist evidence, that the pleasant facts are associated with pleasant feelings and unpleasant events with negative feelings. According to this theory, external conditions or factors have a stronger effect on subjective feelings such as example personality. At the same time, it points to the important fact, that the positive or negative influence of the external factors is losing on its intensity over time, people are trying to adapt to the situation and tend to return to the feeling of well-being at the minimum level, which they acquired genetically (Diener, Suh, Lucas, Smith, 1999, pp. 276-302).

6. Feeling of well-being and happiness results from a combination of subjective and objective factors. These include, for example, mental capacity, temperament, cultural context, information, education, and so on. This approach is recognized by many authors such as R. B. Costanza, S. Fisher, C. Ali, L. Beer, R.Bond, N. L. Boumans, J. Danigelis, C. Dickinson, J. Elliott, D. Farley, G. L.Elliott, T. MacDonald, D. Hudspeth, L. Mahoney, B. McCahill, B. McIntosh, S. Reed, D.M. Turab Rizvi, T. Rizzo, and R. Snapp (2007, pp. 267-276).

The presented approaches to perceiving of the relationship between objective and subjective aspects of the quality of life document the complexity of the phenomenon (Maggino, 2009). The solution is not final and the findings are supplemented by researches of psychologists, social psychologists or clinical psychologists, and represent never-ending process.

Conclusion

We consider as the main problem in the quality of life the fact, that there does not exist as a summary of know-how, that would be gradually supplemented or modified in case of loss of validity. In the past, the research institutions have carried out a summarization, where specific research expertise has emerged, for example, in the Slovak Republic, it was the Research Institute of Labor, Social Affairs and Family.

As a consequences of the extensive social changes of many research institutions have disappeared, mostly in the eastern bloc countries, and with them also a continuous process of developing and solving scientific problems from this area.

The quality of life, by these changes, has been lost traceability and system of the theoretical and methodological knowledge that existed in the Slovak Republic and was at the top level. The consequences of this situation are, that we currently examine things that have been already solved and we wasting time by verifying the hypotheses and methodic that have already been verified.

References

1. Antalová, M. – Laluha, I. – Přívara, A. 2013. Kvalita života. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. ISBN 978-80-225-3596-0.

2. Brown, K. W. – Kasser, T. – Ryan, R. M. – Linley, P. A. – Orzech, K. 2009. When What One Has is Enough: Mindfulness, Financial Desire Discrepancy, an Subjective Well-Being. In Journal of Research in Personality. ISSN 0092-6566, 2009, 43, pp. 727−736.

3. Campbell, A. 1981. *The sense of Well-Being in America.* New York : McGraw-Hill, 1981. ISBN 0913896179.

4. Costanza R., B. − Fisher, S. − Ali, C. − Beer, L. − Bond, R. − Boumans, N. L. − Danigelis, J. − Dickinson, C. − Elliott, J. − Farley, D. − Elliott Gayer, L. − MacDonald Glenn, T. − Hudspeth, D. − Mahoney, L. − McCahill, B. − McIntosh, B. − Reed, S. − ABU. Turab Rizvi, D. M. − Rizzo, T. – SNAPP, R. 2007. Quality of Life: An Approach Integrating Opportunities, Human Needs, and Subjective Well-Being. In *Ecological Economics*. ISSN 0921-8009, 2007, Vol. 61, Issues 2-3, pp.267−276.

5. Diener, E. 1984. Subjective Well-Being. In *Psychological Bulletin 95,* ISSN 1939-1455, 1984, pp. 542–575.

6. Diener, E. – Suh, E. M. – Lucas, R. E. Smith, H. L. 1999. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. In *Psychological Bulletin. ISSN 0033-2909.* 1999, Vol 125, No. 2, pp. 276–302.

7. Heřmánková, E. 2012. Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In *Sociológia.* ISSN 0049 – 1225, 2012, č. 4, s. 420.

8. Hirner, A. 1976. *Ako sociologicky analyzovať.* Bratislava : Ústav školských informácií, 1976. s. 343.

9. Kozma, A. – Stone, S. – Stones, M. J. – Hannah, T. E. – McNeil, K. 1990. Long-and Short-Term Affective States in Happiness. In *Social Indicators Research.* ISSN 0303-8300, 1980, Vol 22(2), pp. 119–132.

10. Maggino, F. 2009. *The State of the Art in Indicators Cunstruction in the Perspective of a Comprehensive Approach in Measuring Well-Being of Societies.* Firenze : Universitá degli Studi di Firenze. Working Paper, 2009.

11. McCall, S. 1980. What is Quality of Life? In *Philosophica.* ISSN 03798402, 1980, No. 25 (1), pp. 5–14.

12. Michalos, A. C. 1980. Satisfaction and Happiness. In *Social Indicators Research*. ISSN 0303-8300, 1980, 8(4), 385–422.13. WILSON, E. O. 1978. *On Human Nature*. Cambridge: Harvard, 1978. p. 96.

QUALITY OF LIFE, ITS DIMENSIONS AND INDICATORS

Ivana Setnická
The Universitz of Economics in Bratislava, Slovakia
ivana.setnicka@euba.sk

In the last decades can be seen significant demographic, social, political and economic changes which are further accelerated by globalization. These changes have become a driving force in identifying and exploring expanded and complicated phenomenon which is the quality of life (QoL).

The humanity have been deal with the quality of life since ancient times. That time, they were connecting this phenomenon with a good life, enjoyment of well-being, but also as a reflection of social security. Quality of life is today a multidimensional and complicated concept. It has become the subject of a wide range of specialists from the fields of theology, medicine, psychology, sociology, economics and environmentalism, which has led to a diversity of understanding of this term.

Opinions, who first used the term of quality of life are in scientific work different. Some believe that the term was used for the first time in 1920 by economist A.C. Pigou in The Economics of Welfare, another think that the father of this term is American sociologist and economist J.K. Galbraith. One thing is certain, since the creation of this concept, its understanding has considerably changed and has become subject for many different scientific disciplines what caused different understanding of this term. So far, there is no universally accepted definition of this term.

Before we move on to the actual definition of quality of life, we lists a few attributes, which should include [1]:

- The required quality of life does not arise immediately and automatically, but on the contrary, it arises from the active attitude and responsibility of the individual,

- Everyday life of an individual is happening under certain objective living conditions. Important are also the economic possibilities of the country in which the individual lives and develops,
- Quality of life is also connected with subjective perception, which can be judged on an individual level.

For the needs of this contribution we will present several definitions that will form the basis for further processing of this paper. M. Shookner [2, p. 5], author of The Quality of Life in Ontario, 1997, defines quality of life as "the product of a match between social, health, economic and environmental conditions that impact on human and social development."

Very often is used definition of a Slovak author, I. Laluha [3, p. 11], who perceives the quality of life as "historically conditioned level of life processes in which a person, society reproduces and develops its existence. ... the quality of life is not just the consumption or just feelings, but above all, it is a real life and the development of the personality of person that brings him happiness and satisfaction.“

Š. Strieženec [4, p. 16] defines quality of life as a "summary of the objective and subjective qualifiable aspects of the activities and perceptions of person in his everyday life, in a real social space with concrete rules of mutual co-existence, with the real issues of the goal, the sense and the appanage of earthly life."

Š. Strieženec in its definition directly points on two dimensions of QoL: objective and subjective. Social conditions, material security, physical health and social status belong to the objective dimension of quality of life. We can therefore understand it as a summary of the social, health, economic and environmental conditions that affect human life. It allows observing and evaluating the QoL with other people, groups of people in countries or between countries. Initially, only this dimension was used, but over time it became inadequate.

At present, experts more and more pay attention about the subjective dimension of quality of life, which is understood as an individual assessment of his/her own life. By the subjective QoL, a person perceives their position in society in the context of

his/her value system and culture. The ultimate satisfaction of an individual depends on his personal interests, goals and expectations. [4]

Several institutions and groups with different values and political background have tried to measure and more detailed describe this phenomenon. Just like exist two dimensions of quality of life, in the thickest way also exist two approaches of this phenomena: objectivist and subjectivist. Both of these approaches try to describe most comprehensive quality of life, whereby, they based on different assumptions and use different methods during the exploration. [5, p. 285-289]

In determining the objective QoL are used indicators in the field of democracy and participation, economic justice, health, education and security.

To measure the subjective quality of life, are used "Soft data" - obtained through polls. In the subjective and objective evaluation, research has confirmed the diversity of data which is, however, important for the overall assessment of this phenomenon.

Two – layer model (SWB) is one of the subjectivist model, which created Van Praag with collective in 2002. Another popular model which belong to this approach is model of Quality of life by Word Health Organization. In most of the time for comparing quality of life between countries are used objectivistic assessments.

One-dimensional objectivist assessments and also the simplest indicator is GDP-Gross Domestic Product. However, this indicator is rarely used to quantify the quality of life because is not sufficient to express the well-being of citizens. GDP has a lot of negatives, what was the reason why specialist has created much more detailed indicators to describe QoL. These indicators are for example, the GPI – Genuine Progress Indicator, GNH – Gross National Happiness, HDI – Human Development Index [6].

Very popular is also QoLI – Quality of Life Index, which was created by The Economist Intelligence Unit. This index based on a unique methodology that links the results of subjective life-satisfaction surveys to the objective determinants of quality of life across countries.

This index consist of 8 sub-indexes: Purchasing power index, Safety index, Health care index, Cost of living index, Property price to income ratio, Traffic

commute time index, Pollution index and Climate index. On the main web side of Quality of Life Index is possible to see the ranking of cities and also countries from the year 2012. In that year were involved in only 51 countries. The highest quality of life in that year had Switzerland, Germany, Norway, United Arab Emirates and New Zealand. In 2017, the ranking of cities significantly changed. On first position is Austria and on the second and third place is Germany and Denmark. New Zealand and Spain are on the fourth and fifth place. Quality of life index has well developed methodology. It makes possible to compare not only the overall quality of life in different cities and countries, but also to capture differences between countries (cities) and in much more detailed contexts with its sub-indicators. Thank to that, it is possible to compare the quality of life in different countries and cities of the world and to find out their strengths and weaknesses. The Quality of Life Index works with a wide range of data that can be used to discover new connections and relationships. [8]

Based on this paper, we have shown that quality of life is very wide and complicated phenomenon. It is difficult to grasp it because of its complexity and multidimensionality. The quality of life captures not only the objective but also the subjective aspect of the individual. It represents a dynamic state that responds to life events that are changed over the life, such as employment, health, and other factors that can rapidly and dramatically change the personal meaning of the term of quality of life. This is also the reason why is necessary to monitor QoL often in the countries and try to change weaknesses on strengths one. [9]

References

1. MASÁROVÁ, T. 2012. Kvalita života verzus kvalita sociálnych procesov. In *Sociálno-ekonomická revue.* [online]. 2012, vol. 10, no 3 [cit. 25.1.2017]. Available at:<http://fsev.tnuni.sk/fileadmin/veda_a_vyskum/SER/2012/Socialno_ekonomicka_revue_volume_3_2012.pdf#page=80>.

2. SHOOKNER, M. 1997. *The Quality of Life in Ontario 1997.* [online] 1997. [cit. 24.1.2017] s.5. Available at:

<http://cdcquinte.com/Resources/Quality%20of%20Life-1997.pdf>.

3. LALUHA, I. 2010. Kvalita života. In Antalová, M. – BEDNÁRIK, R. – LALUHA, i. – TKÁČOVÁ, J. 2010. *Kvalita života. Teória, metodológia, empíria.* Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2010, s. 11. ISBN 978-80-225-3043-9.

4. STRIEŽENEC, Š. 1999. *Úvod do sociálnej práce.* Trnava: AD. s. 16. ISBN 80-967589-6-9.

5. DVOŘÁČKOVÁ, D. 2012. *Kvalita života seniorů*. Praha : Granda Publishing a. s., 2012. 112 s. ISBN 804741385.

6. BIANCHI, G. 2005. *Dá sa kvalita života merať?* In Životné prostredie: revue pre teóriu a tvorbu životného prostredia. ISSN 0044-4863, 2005, roč. 39, č. 6, s. 285-289.

7. KOLLÁR, V. – RUSKO, M. 2012. *Kvalita života, terminológia, indikátory a metriky kvality života.* [online]. 2012. [cit. 14.11.2017]. Available at: <http://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2012_conference_GER_p-162_Kollar-Rusko.pdf>.

8. NUMBEO. 2017. *Quality of like Index.* [online] 2017. [cit. 27.1.2017] Available at: <https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp>.

9. FORBS. 2013. *Quality Of Life: Everyone Wants It, But What Is It*? [online] 2013. [cit. 27.1.2017] Available at: <http://www.forbes.com/sites/iese/2013/09/04/quality-of-life-everyone-wants-it-but-what-is-it/#6ca99fc22c7d>.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НЕУСВІДОМЛЕНОЇ ЗАХИСНОЇ АКТИВНОСТІ ТА РЕГУЛЯТОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Костянтин В. Бантуш[1], Олена А. Резнікова[2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] konstantinbantush@gmail.com, [2] ereznikova63@gmail.com

Побудова моделі експериментального дослідження адаптаційної трансформації неусвідомленої захисної активності особистості ґрунтується на припущенні про те, що функціонування того чи іншого механізму захисту здійснюється завдяки притаманній особистості регуляторній здібності [1].

У дослідженні представлений структурно-динамічний підхід. Структурна складова визначається розумінням психологічного захисту особистості як неусвідомленої адаптаційної поведінки і аналізом її в системі особистісної регуляції. Необхідність комплексного та системного уявлення психічних феноменів викладена в працях Б.Г. Ананьєва, Б.Ф. Ломова, С.Д. Максименка, В.Н. Панферова та ін.

Динамічна складова з'являється у зв'язку з тим, що психологічний захист являє собою важливу складову адаптаційного процесу, який має свої стадії та фази, тобто динамічні характеристики (Ф.Б. Березін, В.І. Медведєв, Г. Сельє, М.С. Яницький). У загальному процесі адаптації студентів виділяють ще й окремі критичні точки, що відповідають різним етапам навчання, які характеризуються навантаженням на адаптивні резерви та викликають напруження психологічного захисту (В.В. Лагерєв, Т.І. Ронгінська, А.В. Сіомичев та ін.).

Динамічний підхід необхідний також у зв'язку з тим, що в процесі навчання у ВНЗ відбувається особистісний, професійний, моральний розвиток людини; це певний своєрідний етап життя людини зі своїми новоутвореннями та змінами. Відповідно, ці процеси будуть знаходити своє відображення в можливостях особистості протистояти деструктивним впливам середовища [2].

Вибірку склали студенти 1, 2, 3, 4, 5 курсів факультету психології, економіки та управління і факультету дошкільної педагогіки та психології Донбаського державного педагогічного університету у віці від 18 до 25 років. Усього в дослідженні брали участь 400 студентів.

З метою дослідження несвідомої адаптивної активності особистості студента було використано тест-опитувальник механізмів психологічного захисту («Індекс життєвого стилю»), розроблений Р. Плутчиком разом з Г. Келлерманом та Х.Р. Контом і адаптований Л.П. Гребенніковим. З метою діагностики широкого спектру психологічних характеристик особистості, гіпотетично пов'язаних з регуляцією захисних адаптаційних трансформацій були відібрані наступні методики. Для вивчення особистісного адаптаційного потенціалу (ОАП) був використаний багатофакторний особистісний опитувальник (БОП) «Адаптивність» А.Г. Маклакова в адаптації С.В. Чермяніна. Для вивчення смислової сфери особистості нами був використаний «Тест смислово-життєвих орієнтацій» Д.О. Леонтьєва. Для вивчення мотиваційно-смислових утворень особистості використовувався тест-опитувальник Ю.М. Орлова в модифікації І.Б. Терешкіної. Для дослідження стильових особливостей саморегуляції використовувалась методика «Стильові особливості саморегуляції поведінки – ССП – 98», розроблена В.І. Моросановою і Є.М. Коноз.

Результати кореляційного аналізу показали співвідносність і взаємозв'язок показників механізмів психологічного захисту й показників особистісної регуляторики (особистісного адаптаційного потенціалу, стилю саморегуляції поведінки, смислово-життєвих орієнтацій, мотиваційних утворень особистості) з першого до п'ятого курсу.

Такі механізми, як заперечення та інтелектуалізація, пов'язані з позитивними полюсами стильових характеристик саморегуляції (загальним рівнем саморегуляції, плануванням, програмуванням) на першому, третьому та четвертому курсах. Виняток складає зворотна кореляція показника механізму інтелектуалізація з показником моделювання на п'ятому курсі. Механізм витіснення виконує конструктивну функцію на третьому курсі, оскільки

включається при високому рівні регуляторного процесу програмування. На четвертому курсі механізм витіснення втрачає свою конструктивність, оскільки включається при низькому рівні таких регуляторних процесів, як моделювання, програмування, оцінка результатів, і показника загального рівня регуляції. Такі механізми, як регресія, компенсація, реактивне утворення, показник ІНЗ, пов'язані з негативними полюсами стильових характеристик саморегуляції (програмування, моделювання, загального рівня регуляції) на першому, другому, третьому та п'ятому курсах. Дія механізму проекція на першому і другому курсах обумовлена низьким рівнем таких регуляторних процесів, як оцінка результатів та моделювання, а на четвертому курсі пов'язана з високим рівнем автономності саморегуляції. Механізм заміщення на першому курсі включається при високому рівні такої особистісно-регуляторної властивості, як самостійність, і зберігає цей зв'язок на четвертому курсі. На четвертому курсі включення механізму заміщення також обумовлене низьким рівнем регуляторного процесу програмування.

З показниками механізмів психологічного захисту утворюють зв'язки такі регуляторні процеси, як планування, моделювання, програмування, оцінка результатів, особистісно-регуляторна властивість самостійність. Особистісно-регуляторна властивість гнучкість не бере участі в регуляції системи захисних механізмів. Найбільш активно впливає на вибір того чи іншого захисного механізму такий регуляторний процес, як моделювання (7 кореляційних зв'язків). Дане положення є цілком закономірним, оскільки нездатність правильно оцінити зовнішні та внутрішні умови ситуації приводить до достатньо високого рівня викривлення реальності, є благодатним ґрунтом для будь-якого роду інтерпретацій та деформацій очевидного. Участь регуляторного процесу програмування в регуляції системи стабілізації особистості представлена достатньою кількістю кореляційних зв'язків (5 зв'язків). Така ж кількість зв'язків нараховується і в особистісно-регуляторної властивості самостійність, а також показника загального рівня саморегуляції.

Найменшу кількість кореляційних зв'язків з механізмами захисту утворюють регуляторні процеси планування й оцінки результатів – по 3 кожний.

Механізм заперечення пов'язаний з позитивними полюсами смислово-життєвих орієнтацій та локусом контролю на першому, другому і третьому курсах. На четвертому курсі включення механізму заперечення пов'язане з негативним полюсом локусу контролю «Я». Механізми проекція, регресія, заміщення, реактивне утворення, показник МПЗ пов'язані з негативними полюсами смислово-життєвих орієнтацій з другого до четвертого курсу. Механізми компенсація і витіснення мають різноспрямовані зв'язки з показниками смислово-життєвих орієнтацій. На першому курсі компенсація включається при відсутності тимчасової перспективи особистості; на четвертому курсі дія цього механізму пов'язана із задоволеністю самореалізацією. Змінюються характер і спрямованість зв'язків механізму витіснення. На четвертому курсі механізм витіснення включається при відсутності цілей у житті досліджуваних, на п'ятому курсі – при наявності цих цілей.

З показниками механізмів психологічного захисту утворюють зв'язки всі смислово-життєві орієнтації та два види локусу контролю. Найбільш активно впливає на вибір того чи іншого захисного механізму смислово-життєва орієнтація ціль і локус контролю «Я» (по 7 кореляційних зв'язків). Загальний показник усвідомленості життя має достатньо сильний вплив на систему стабілізації особистості (6 кореляційних зв'язків). Потім у порядку зменшення розташовуються смислово-життєві орієнтації результат, процес і локус контролю «життя» (4, 3 і 3 кореляційні зв'язки).

Механізм заперечення пов'язаний з представленістю мотивів пізнання та професійних мотивів особистості на третьому курсі. Включення механізму проекція пов'язане на першому курсі зі слабким вираженням мотивів досягнення успіхів і професійної мотивації, на третьому – зі слабким вираженням мотиву досягнення успіху та мотиву домінування. Інтенсивність механізму компенсації на першому курсі знаходиться в залежності від слабкого вираження мотивації домінування, на другому – від актуалізації професійної мотивації, на четвертому

курсі – від високого вираження мотивації домінування. Дія механізму заміщення зумовлена на другому курсі слабкою професійною мотивацією, а на четвертому курсі залежить від низького рівня мотивації пізнання й високого рівня мотивації домінування.

Серед шести діагностуючих мотивів (мотивація афіліації, мотивація пізнання, мотивація досягнення успіху, мотивація домінування, професійна мотивація, мотивація уникнення невдач) лише чотири беруть участь у регуляції системи стабілізації особистості. Найбільшу кількість зв'язків утворює мотивація домінування (5 кореляційних зв'язків). Досить високу активність виявляє в регуляції механізмів захисту професійна мотивація (4 кореляційні зв'язки). Вплив мотивації пізнання та мотивації досягнення успіху представлений двома кореляційними зв'язками кожна.

Можна сказати, що захист знаходиться (умовно) між потребою та задоволенням, будучи відображенням нереалізованого процесу задоволення цієї потреби. Тож, виникнення того чи іншого захисту є ніби дзеркальним відображенням можливого, але нереалізованого силами даного індивіда процесу мотивації.

Аналіз кореляційних зв'язків механізмів психологічного захисту в системі особистісної регуляції дозволяє зробити ряд висновків:

– характер зв'язку різноманітних механізмів захисту в системі особистісної регуляції, її експресивно-інструментального та смислового рівнів неоднозначний;

– з показниками особистісного адаптаційного потенціалу зв'язки механізмів заперечення і компенсація мають характер прямої, а зв'язки механізмів регресія, заміщення, проекція, реактивного утворення, показника ІНЗ – зворотної залежності; механізм інтелектуалізації відрізняється різноспрямованістю зв'язків з показником особистісного адаптаційного потенціалу, але з тенденцією до прямої залежності;

– з показниками стилю саморегуляції поведінки зв'язки механізму заперечення мають характер прямої, а зв'язки механізмів витіснення, регресії, реактивного утворення, показника ІНЗ – зворотної залежності; зв'язки механізмів

інтелектуалізації, компенсації, витіснення, проекції та заміщення різноспрямовані з показниками стильових характеристик поведінки;

– з показниками смислово-життєвих орієнтацій зв'язки механізму заперечення мають пряму, а зв'язки механізмів проекція, регресія, заміщення, реактивне утворення – зворотну залежність; зв'язки механізмів компенсація та витіснення різноспрямовані з показниками смислово-життєвих орієнтацій;

– з показниками мотиваційних утворень зв'язки механізму заперечення мають характер прямої, а зв'язок механізмів проекція, реактивне утворення, заміщення – зворотної залежності; зв'язки механізму компенсація з показниками мотиваційних утворень різноспрямовані.

Таким чином, функціонування механізмів захисту, зниження й підвищення їхньої інтенсивності опосередковане впливом системи особистісної регуляції: адаптаційними ресурсами, стилями саморегуляції поведінки, смислово-життєвими орієнтаціями, локусом контролю, мотиваційними утвореннями особистості.

Література

1. Богомолов А. М. Связь интенсивности психологической защиты с процессом самореализации в период активного формирования личности / А. М. Богомолов, А. Г. Портнова // Мир психологии. – 2005. – №1(41). – С. 248 – 253.

2. Алексєєва Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец 19. 00. 01 «Загальна психологія, історія психології» / Т. В. Алексєєва. – К., 2004. – 25 с.

КОХАННЯ ЯК ФАКТОР СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ: ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО КОХАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Зінаїда М. Мартиненко [1], Ірина Ю. Остополець [2], Ольга О. Ступнік [3]

[1, 3] Лиманський ліцей Лиманської міської ради Донецької області, м. Лиман

[2] Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1]martynenko.zinaida@ukr.net, [2]irinaostopolets@gmail.com, [3]olga.laim101@gmail.com

Переживання суб'єктивного благополуччя є однією з провідних умов повноцінного функціонування особистості в суспільстві, що впливає на якість життя людини [1]. Адже відомо, що почуття кохання, яке переживає людина позитивно відбивається на її здоров'ї, працездатності, життєдіяльності в цілому, створюючи прийнятний емоційний тон і стимулюючи до активності. Медики зауважують, що кохання не лише покращує стан здоров'я, а й навіть продовжує життя закоханих [2].

Однак головними труднощами, з якими зустрічаються молоді люди в XXI сторіччі є комунікативні – почуття самотності, незадоволена потреба в саморозкритті, коханні, психологічній залежності-інтимності. В сучасному глобалізованому світі під впливом зростаючої мобільності суспільства, прискорення ритму життя та розширення кола спілкування стосунки сучасної молоді стають більш поверхневими, дружба зводиться до широких приятельських компаній, які засновані на спільних розвагах. Юнаки та дівчата підтверджують той факт, що у них хоч і є реальна потреба один в одному, але їм важко вибудовувати щирі, партнерські, близькі взаємини. Вважаємо, що саме вивчення гендерних відмінностей в уявленнях про кохання юнаків і дівчат дозволять оптимізувати цей процес.

В психології дослідженню теми кохання та впливу цього почуття на людину, її якість життя присвятили свої роботи багато філософів, психологів, науковців: Л.Каслер, А.Маслоу, В.П. Шестаков, Э.Уолстер., С.Шехтер, З.Фрейд, В.Рейк, Платон, Е.Фромм та ін.

Юнацький вік здавна вважається періодом відкриття нового Я. Потреба в alter ego, другому «Я», одна з вагомих потреб ранньої юності. В стилі спілкування та міжособистісних стосунках юнаків та дівчат відбуваються вагомі зміни, які в подальшому мають вплив на якість життя, світогляд дорослої людини. Одним з новоутворень юнацького віку є освоєння і диференціація почуттів дружби і кохання.

Співвідношення дружби і кохання в юності є складною проблемою. Для старшокласників власні переживання іноді більш важливі, ніж об'єкт прихильності. Звідси постійна увага до того, як я буду виглядати в групі однолітків своєї статі (наслідування, хвастощі уявними «перемогами», а не реальними вчинками тощо).

Стосунки юнаків та дівчат є досить складними, неоднозначними, пов’язаними з безліччю моральних проблем. Юнацька мрія про кохання – це, насамперед, потреба в емоційному контакті, розумінні, душевній близькості. Старшокласники гостро потребують допомоги старших, насамперед батьків і вчителів. Але одночасно молоді люди хочуть - і мають на це повне право - захистити свій інтимний світ від безцеремонного вторгнення інших.

Кохання - більш складне явище, ніж прихильність, а значить і більш важке для визначення і вивчення. Люди жадають кохання, живуть заради нього, помирають через нього. Важливу роль в коханні відіграють уявлення про те, що таке кохання, якою повинна бути кохана людина. Уявлення про кохання відображають, перш за все, потребу в емоційному теплі, розумінні, душевній близькості. У юнаків виражено протиставлення коханню як високому почуттю і біологічної сексуальної потреби [3].

Нами було проведено анкетування старшокласників з метою вивчення відмінностей в уявленнях про кохання у юнаків та дівчат. Аналіз відповідей на

запитання анкети показав, що вони за змістом досить стереотипні. Цей факт говорить про високу соціалізацію усвідомлених уявлень про кохання.

Поняття кохання старшокласники визначали як щастя, задоволення (40%), відповідальність (45%) сенс життя (55%), довіра (75%), повноцінна сім'я (35%), складнощі, проблеми (40%), втрата контролю на собою (30%).

Дехто з респондентів відмічають амбівалентність кохання («Це щастя і страждання в одному флаконі»). Для дівчат - кохання це почуття творче, при якому людина намагається стати кращою, пригнічує в собі те, що здається недостойним. Зрада та недовіра це почуття руйнують. Юнаки частіше говорять, про те, що в коханні стосунки можуть бути болісними і безвихідними. Респонденти вважають, що зруйнувати кохання може зрада, пробачити яку можна, але забути – ні. Дівчата розмірковують про зради духовні і фізичні, в шкалі цінностей юнаків такого розмежування немає, для них зрада – це розрив стосунків.

Відмінність в уявленнях про кохання юнаків та дівчат полягає в різних оцінках цінності його характеристик. Уявлення про кохання у дівчат менше пов’язані з відповідальністю і контролем, для них більш характерні сильні почуття і свобода (48%). Юнаки частіше вказують на такі позитивні уявлення, як повага, прийняття коханої людини, такою, якою вона є (80%). Дівчата більше вказують на гіпертрофовані почуття, пристрасть, готовність до самопожертви (56%)

Всі відповіді можна звести до двох узагальнених типів уявлень старшокласників про кохання:

1) уявлення про кохання як про складне почуття, яке потребує великих затрат сили, енергії, часу та грошей (40% дівчат і 60% хлопців);

2) уявлення про кохання як про почуття, яке приносить радість, щастя, задоволення, дає сенс життя (60% дівчат и 40% хлопців).

На запитання: «Що є визначальним в виборі об’єкта кохання?» більшість респондентів відмітили «душевні якості» (70%), на другому місці – «зовнішні дані» (60%), потім «розум, інтелект» (50%), популярність (20%). Юнаки більше

звертають увагу на сексуальність об’єкту. Для дівчат велике значення має соціальний статус та матеріальне забезпечення – 28% дівчат, і 8% юнаків відмітили їх в якості критеріїв вибору об’єкта кохання.

На запитання «Сильне кохання – це нагорода чи покарання» більшість опитаних відповіли: «нагорода» (60%), «покарання» (24%), 16% - «і те і інше».

На запитання «Як ви вважаєте, чи кожна людина за своє життя переживає справжнє велике кохання?» тільки 56% відповіли позитивно. Враховуючи, що середній вік респондентів близько 17 років, можна припустити, що в цьому віці молоді люди ще не переживали справжнє кохання, хоча на запитання, чи були вони хоч раз в житті закохані, позитивну відповідь дали 86% опитаних.

На запитання «За якими ознаками Ви розумієте, що закохані?» 48% відповіли, що вони починають постійно думати про людину, в яку закохані, 25% хочуть спілкуватися з нею; 12%, закохавшись, стають мрійливими, у 8% порушується сон, 6% втрачають апетит, 6% дуже хвилюються при зустрічі, у 8% починається сильне серцебиття, вони червоніють, бліднуть. Юнаки в більшості воліють зберігати свої почуття в таємниці (80%), а дівчатам хочеться розповісти про своє кохання всім (56%).

Бажаність укладення шлюбу з коханою людиною визнають 50% респондентів, 30% вважають, що справжній союз – це шлюб, укладений тільки з коханою людиною, а 20% - вказують, що кохання є необов’язковою причиною для укладення шлюбу.

Аналіз фактичних даних за методикою «Незакінчені речення» показав наступне: саме важливе для закоханих людей - це розуміти один одного (72%), бути уважним до коханого/ної (55%), довіряти один одному (46%), дбати один про одного (25%), проявляти терпіння (12%), а також продовження роду (12%), готовність поділяти всі радощі та труднощі (8%), самовідданість (8%). В стосунках з коханою людиною не можна зраджувати (65%), бути грубим, ображати (55%), тиснути на коханого (36%).

Більшість респондентів, ставлять знак рівності між нерозділеним і нещасливим коханням. Юнаки з приводу нерозділеного кохання відмітили, що

з його допомогою можна виправдати свої слабкості, відчути себе беззахисним перед великим почуттям, з яким важко впоратися.

Загалом, старшокласники уявляють кохання, як сильне, глибоке та яскраве почуття і вважають, що необхідно бути готовим до нього. Вони визначають, що їм знадобляться такі якості як повага, терпіння, розуміння, довіра, доброта. Представники даної вікової групи вважають, що кохання вимагатиме від них багато душевних сил, але і вони, в свою чергу, будуть отримувати певні почуття і поведінкові та емоційні реакції від своїх коханих.

Таким чином, уявлення про кохання – наочний образ феномену кохання. Уявлення образу цього явища менш яскраво і менш деталізовано, ніж сприйняття образу реального життя, але в той же час воно більш узагальнене і схематизоване. За своєю суттю уявлення про кохання старшокласників в переважаючому числі випадків є продуктом уяви, так як кохання в реальності ще не існує, а існує лише його образно сконструйований зміст [4]. Цей зміст можуть складати образи емоцій, які пов’язані з проявами кохання, окремі і загальні когнітивні схеми, а також образи окремих поведінкових актів і всієї поведінки людини, яка закохана.

У старшокласників присутній образ бажаного відносно явища кохання. У одних молодих людей цей бажаний образ виникає на основі прикладу своїх батьків або друзів, у інших, навпаки, в контрасті вражень про відсутність кохання у оточуючих, у третіх – на основі сформованого ідеального образу кохання в культурі. В будь-якому випадку мрія входить до складу цілісного образу кохання і є потужним мотивуючим фактором.

У дружбі і коханні розвивається свідомість в юнацькому віці, оформлюються життєві плани. Кохання – одна з найважливіших подій юнацького віку і від того, наскільки якісно пройде знайомство з цим почуттям залежить якість життя дорослої людини і в подальшому. Пам'ять про перше почуття кохання зберігається, як правило, на все життя, завдяки яскравим і незнайомим переживанням.

Література

1. Бойко И. В., Остополец И. Ю. Проблема качества жизни в современных научных исследованиях // Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016; ISBN 978-83-62683-871 (Electronic edition); pp.534, illus., tabs., bibls. – С. 17–22.

2. Джонсон Р. Мы. Источник и предназначение романтической любви. – Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 197 с.

3. Кон И. С. Психология старшеклассника / И.С. Кон // Хрестоматия по возрастной психологии / Сост. А. Гамезо. – М.: Высшая школа, 1996. – С. 259-266.

4. Кутер П. Любовь, ненависть, зависть, ревность. Психоанализ страстей. – СПб.: Питер, 2001. – 307 с.

5. Фромм Э. Искусство любви (Исследование природы любви). – М.: Гуманитарный изд. центр «Владос», 1991. – 302 с.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КОМФОРТ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕГОСЯ МИРА

Наталия Е. Шилина

Одесская национальная академия связи им. А.С. Попова, г. Одесса, Украина

shylinanataliia@gmail.com

Современная эпоха глобализации предполагает изменения практически во всех областях социальной и экономической жизни общества. Единое культурное поле, взаимодействуя с человеческим сознанием, порождает новые способы коммуникации и передачи знаний, а также приводит к глубоким психологическим изменениям каждого индивида в отдельности и соответственно всего общества в целом. Такие глубокие психологические изменения касаются, прежде всего, усвоения новых культурных норм, как в традициях своей культуры, так и основных тенденций культуры мирового пространства, восприятия огромного потока информации, её отражения в сознании, переработки и формирования нового психологического продукта – картины современного мира, включающей как образ мира, так и образ самого себя, взаимодействующего с миром.

Все эти изменения порождают необходимость переосмыслить понятие качества жизни общества, его удовлетворённость или неудовлетворённость современными меняющимися мировыми тенденциями.

Проблема качества жизни всегда являлась и является одной из наиболее важных социальных категорий, которая характеризует структуру потребностей человека и возможности их удовлетворения.

Зачастую при определении понятия «качество жизни» большой акцент делается на экономической стороне, материальной обеспеченности жизни населения. Однако качество жизни нельзя свести только к экономическим

показателям, так как огромное значение наряду с материальными потребностями имеют потребности другого порядка.

Согласно А. Маслоу, человеческие потребности имеют уровни от более простых к более высоким, и стремление к более высоким потребностям, как правило, возможно и возникает только после удовлетворения потребностей более низкого порядка, к примеру, в еде и безопасности. Учёный предположил, что все потребности человека являются врожденными, и что они организованы в иерархическую систему приоритета или доминирования, состоящую из пяти уровней: физиологические потребности (пища, вода, сон и т.п.), потребность в безопасности (стабильность, порядок, зависимость, защита, свобода от страха, тревоги и хаоса), потребность в любви и принадлежности (семья, дружба, свой круг, референтная группа), потребность в уважении и признании (уважение, самоуважение, известность, достижения, престиж, репутация, статус, слава) и потребность в самоактуализации (развитие способностей) [3].

Степень удовлетворения названных потребностей будет определять социально-психологический комфорт личности, который, в свою очередь, напрямую связан с понятием качества жизни. Качество жизни – это категория, с помощью которой характеризуют существенные обстоятельства жизни населения, определяющие степень достоинства и свободы личности каждого человека.

Исследование качества жизни населения предполагает выведение определённых критериев и показателей, характеризующих элементы человеческой жизни, как по отдельности, так и во всей совокупности. Ряд исследователей выделяют следующие критерии:

1. Здоровье. Что предполагает возможность вести здоровый образ жизни на всех ступенях жизненного цикла, а также влияние нарушения здоровья на отдельных лиц.

2. Индивидуальное развитие путём обучения, включающее усвоение детьми основных знаний и навыков, а так же ценностей, необходимых для их индивидуального развития и успешной деятельности как члена общества,

возможность продолжения самообразования и умение использовать эти умения, использование и развитие индивидами своих знаний, навыков и мобильности.

3. Занятость и качество трудовой жизни. Этот критерий включает в себя наличие выгодной работы для тех, кто стремится её получить; характер трудовой деятельности, удовлетворенность индивида своей трудовой жизнью.

4. Время и досуг как возможность выбора своего времяпрепровождения.

5. Возможность приобретения товаров и пользования услугами, степень равенства в распределении товаров и услуг, защита индивидов и их семей при возникновении экономических трудностей.

6. Личная безопасность и правовые органы, решающие проблему насилия, преследования и беспокойства, причиненные индивиду, а также справедливость и гуманность правовых органов, степень доверия, оказываемого индивидуумом правовым органам.

7. Социальные возможности и социальная активность как степень возможного участия в общественной жизни, в тех или иных общественных институтах и принятии решений [4**].**

Российские социологи используют такие показатели для определения высокого качества жизни человека: достаточную продолжительность здоровой жизни, поддерживаемую хорошим медицинским обслуживанием и безопасностью (отсутствием значимых угроз жизни и здоровью); приемлемый объём потребления товаров и услуг, гарантированный доступ к материальным благам; удовлетворительные социальные отношения, отсутствие серьёзных общественных конфликтов и угроз достигнутому уровню благополучия; благополучие семьи; доступ к знаниям, образованию и культурным ценностям; учёт мнения индивида при решении общественных проблем; социальную принадлежность, полноправное участие в общественной и культурной жизни во всех их формах; доступ к разной информации, включая сведения о положении дел в обществе; комфортные условия труда, дающего простор для творчества и самореализации, относительно короткий рабочий день, оставляющий человеку достаточно свободного времени для различных занятий [1].

Юрий Крупнов утверждает, что государственная работа по определению и реализации заданного качества жизни ведется через законодательное введение стандартов (индексов) качества жизни, которые обычно включают три блока комплексных индикаторов.

Первый блок индикаторов качества жизни характеризует здоровье населения и демографическое благополучие, которые оцениваются по уровням рождаемости, продолжительности жизни, естественного воспроизводства.

Второй блок отражает удовлетворенность населения индивидуальными условиями жизни (достаток, жилища, питание, работа и т.д.), а также социальная удовлетворенность положением дел в государстве (справедливость власти, доступность образования и здравоохранения, безопасность существования, экологическое благополучие). Для их оценки используются социологические опросы представительных выборок из населения. Объективным индикатором крайней неудовлетворенности служит уровень самоубийств.

Третий блок индикаторов оценивает духовное состояние общества. Уровень духовности определяется по характеру, спектру и числу творческих инициатив, инновационных проектов, а также по частоте нарушений общечеловеческих нравственных заповедей. В качестве единиц измерения используются данные официальной статистики о социальных аномалиях: убийства, грабежи, тяжкие телесные повреждения, брошенные пожилые родители и дети, алкогольные психозы. Там, где такие проступки встречаются чаще, уровень нравственного состояния хуже [2].

Все критерии и показатели качества жизни тесно переплетаются между собой, образуя целостную картину удовлетворённости или неудовлетворённости качеством жизни, которую мы называем социально-психологическим комфортом. Одно из главных условий социально-психологического комфорта является, на наш взгляд, возможность получения достойного образования, позволяющего найти хорошо оплачиваемую работу,

что, в свою очередь, позволит решить вопрос материального обеспечения жизни.

Единое информационное пространство, созданное глобальной сетью Интернет, предоставляет процессу образования совершенно новые возможности для распространения знания. Инновационные технологии, функционирующие в виртуальном интернет-пространстве, делают его более универсальным и востребованным. Во-первых, образование становится доступным для широких масс населения. Во-вторых, уход от привычной реальности способствует проявлению творчества и нестандартного видения. В-третьих, многоплановость образовательных возможностей создаёт условия для индивидуального выбора, где человек может реализовывать свои потребности в знании, опираясь на свой внутренний мир, а не на традиционные программы обучения, прописанные министерскими органами. А это всё способствует развитию личностного потенциала человека, который учится определять свои индивидуальные потребности, делать свой свободный выбор и в итоге брать ответственность за реализацию своих способностей в обществе.

Открытое информационное пространство способствует расширению доступа к знаниям, дистанционному образованию как в своей стране, так и за рубежом. То есть, на современном этапе существуют глобальные интернет-ресурсы, позволяющие получить необходимые знания в разных областях, как бесплатные, так и на платной основе, позволяющих повысить свой уровень квалификации либо изучить желаемый предмет с нуля.

Социально-психологический комфорт личности напрямую связан с её развитием и самореализацией, что всегда являлись центральными проблемами философии, психологии и педагогики. Учёные многих эпох пытались определить место личности в человеческом обществе и рассмотреть человеческую личность с одной стороны как обособленную индивидуальность вне общества, так как каждая личность представляет собой обособленный духовный мир, с другой – как часть общности, единой социальной системы, где

основным элементом являются люди с их разнообразными связями, отношениями, взаимодействиями.

Интернет-пространство предлагает современному выпускнику более широкий выбор вакансий, соответствующий его уровню образованности и притязаний, что способствует расширению его личной свободы, а, следовательно, и общей удовлетворённости качеством жизни и своим местом в социальной структуре общества.

Также выбор профессиональной направленности напрямую связан с творческой и трудовой реализацией, с определением своего места в социуме, формированием социальной значимости и личностной целостности индивида.

Таким образом, современные информационные технологии способствуют повышению социально-психологического комфорта личности как показателя качества жизни по таким важным показателям, как познание мира и саморазвитие, полноправное участие в общественной и культурной жизни во всех их формах (участие в международных форумах, интернет-анкетировании, общении в социальных сетях и т.д.), доступ к различной информации, включая сведения о положении дел в обществе, что позволяет чувствовать себя полноценным участником социальных процессов, выбор комфортных условий труда, дающего простор для творчества и самореализации и оставляющий человеку достаточно свободного времени для отдыха и других дел.

Література

1. Зубец А. Н. Качество жизни в России / А. Н. Зубец, И. В. Тарба // Финансы. – 2013. – № 12. – С. 51-53.

2. Крупнов Ю. Качество жизни // Юрий Крупнов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.idmrr.ru/kachestvo-zhizni-krupnov.html

3. Маслоу А. Х. Мотивация и личность // Абрахам Х. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.

4. Уровень и качество жизни населения. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.geodesire.ru/dgirs-1087-1.html

SECTION 2
FEATURES OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS' USING TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE

CZYNNIK LUDZKI W DŁUGOTERMINOWEJ OCENIE WYDAJNOŚCI PRACY W PRZEMYŚLE HUTNICZYM W POLSCE

Bożena Gajdzik
Politechnika Śląska, Gliwice, Polska
bgaj@op.pl

Abstract. In 1989 the transformation of the Polish economy was initiated. Radical changes in the mechanisms of the functioning of domestic enterprises were realized. One of the fields of changes was work efficiency. Employees' work efficiency is one of productivity measures. The purpose if this paper is evaluation of employees' work efficiency in steel industry. The research was conducted on the basis of the numeric data of steel industry in Poland. The research covered twenty seven consecutive years. The paper presents changes in the value of work efficiency in steel industry in Poland for long time series (1990-2016). In the paper employees' structure, factor of employees' work efficiency in the research period were presented.

Keywords: work efficiency, steel industry, employment, restructuring

Wprowadzenie. W przeszłości, przed transformacją systemu gospodarczego w kraju, przemysł był postrzegany jako dział gospodarki, którym można sterować centralnie. Decyzje administracyjne podejmowane bez udziału przedsiębiorstw doprowadziły do biernej działalności gospodarczej. Stworzono sztywne przedsiębiorstwa, które nie były w stanie samodzielnie funkcjonować, a tym samym

reagować na zmiany w otoczeniu. Po transformacji systemu gospodarczego w kraju (1989 rok) przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej zostały zmuszone do przyjęcia aktywnego sposobu decydowania o prowadzonym biznesie. Aby przetrwać w nowych warunkach, przemysł poddano działaniom restrukturyzacyjnym, które miały przygotować sprywatyzowane przedsiębiorstwa do samodzielnego funkcjonowania na rynku. Wprowadzenie nowego modelu biznesu miało doprowadzić do wzrostu efektywności przedsiębiorstw.

Efektywność, w warunkach gospodarki rynkowej, można uznać za kwantytatywną charakterystykę działalności gospodarczej. Wynika to z wartościującego charakteru tej kategorii oceny działalności. W ujęciu ekonomicznym efektywność (*efficiency*) jest stosunkiem pomiędzy wartością poniesionych nakładów a wartością uzyskanych dzięki nim efektów[1]. W ujęciu techniczno-ekonomicznym efektywność (*productivity*) jest to stosunek pomiędzy ilością poniesionych nakładów-zużytych zasobów – a ilością produkowanych dóbr (towarów)[2]. Produktywności odnoszona jest do wykorzystania czynników produkcji, a w szczególności czynnika ludzkiego, technicznych środków produkcji, czynników energetycznych, materiałów, półwyrobów i informacji[3]. Im wyższa produktywność tym mniejsze koszty produkcji i wyższa możliwość wytwarzania. Odniesienie produktywności do pracy żywej to wydajność pracy (*work efficiency*). Rozpatrywanie wydajności pracy jako wielkości produkcji przypadającej na jednego zatrudnionego jest w obecnych warunkach niewystarczające. Na przestrzeni ostatnich lat, w rezultacie szybkiego rozwoju technologii oraz automatyzacji i robotyzacji procesów, zmieniła się struktura zatrudnionych i wyposażenie techniczne (odnotowano wzrost liczby stanowisk nieprodukcyjnych i technicznego uzbrojenia pracy).

W tej sytuacji zachodzi konieczność szerszego spojrzenia na aspekt wydajności pracy, nie tylko w aspekcie zaangażowania pracy żywej, lecz także w aspekcie wzrostu produktywności stanowisk i technicznego uzbrojenia pracy. W niniejszej

[1] W. Šmid, Leksykon menedżera, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków, 2000, s. 93.
[2] A. Kosieradzka, Zarządzanie produktywnością w przedsiębiorstwie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2012, s. 17-19.
[3] J. Kaczmarek, Wielowymiarowa ocena efektów restrukturyzacji przedsiębiorstw przemysłowych, Przegląd Organizacji Nr 9, 2015, s. 18-26, cyt. za: S. Chomątowski, Dynamika rozwoju a efektywność a efektywność systemów przemysłowych, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Nr 115, 1993, s. 83-84.

publikacji zaprezentowano zmiany po stronie czynnika ludzkiego, analiza technicznego uzbrojenia pracy będzie stanowić temat odrębnej publikacji.

Restrukturyzacja przemysłu ukształtowała możliwości rozwoju poszczególnych branż przemysłu. Restrukturyzacja przemysłu posiadała charakter przemian radykalnych, ze względu na zakres, głębokość i tempo ich przebiegu[4]. Po 1990 roku zrestrukturyzowano wiele branż przemysłu. Do kluczowych należały branże przemysłu tradycyjnego: górnictwo, hutnictwo. W branżach tych zatrudnionych było kilkaset tysięcy osób, a poszczególne przedsiębiorstwa decydowały o charakterze przemysłowym miast, na terenie których funkcjonowały[5].

Podjęta w artykule problematyka wpisuje się w nurt oceny restrukturyzacji realizowanej w ujęciu sektorowym. Analiza jest skoncentrowana na przemyśle hutniczym, w którym przed transformacją systemową zatrudnionych było prawie 150 tys. osób[6]. Prowadzone badania w ujęciu długookresowym (lata 1990-2016) bazują na tradycyjnej koncepcji oceny produkcji wydajności: wielkość produkcji stali na jednego zatrudnionego w przemyśle hutniczym. W celu pogłębienia analizy obliczono dynamikę zmian w zatrudnieniu w przemyśle hutniczym w latach 1990-2016 oraz w jego strukturze (stanowiska produkcyjne i nieprodukcyjne) oraz wydajność pracy pracowników zatrudnionych przy produkcji. Rezultatem analizy jest ocena wydajności pracy w aspekcie zmian po stronie czynnika ludzkiego w długim okresie (27 lat).

Przedmiot i metoda badawcza wydajności pracy w przemyśle hutniczym. Do kluczowych zadań restrukturyzacji należała poprawa wydajności pracy. Przed transformacją gospodarki w kraju (do 1989 roku), w rezultacie sztywnej regulacji rynku pracy, w przedsiębiorstwach było za dużo pracowników. Poza działalnością podstawową (produkcją), która nie była w stanie już wchłonąć nowych pracowników, rozrastały się procesy pomocnicze, z zakresu obsługi produkcji, jak i procesy nie

[4] Więcej w: R. Borowiecki, Restrukturyzacja przedsiębiorstw – próba syntezy dociekań literaturowych i doświadczeń praktyki [w:] A. Jaki (red.) Restrukturyzacja a procesy rozwoju i kreowania wartości przedsiębiorstw, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, TNOiK, Warszawa-Kraków, 2002, s. 360-361.
[5] J. K. Stachowicz, Zarządzanie procesami reorientacji strategicznej w przedsiębiorstwach przemysłów tradycyjnych, PWN, Warszawa 2001, s. 73-104.
[6] Więcej: B. Gajdzik, Restrukturyzacja przedsiębiorstw hutniczych w zestawieniach statystycznych i badaniach empirycznych, Monografia, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s. 95-100.

powiązane bezpośrednio z produkcją (działalność socjalno-bytowa). Po 1989 roku, kiedy to przystąpiono do redukcji zatrudnienia w przemyśle, przedsiębiorstwa wyposażone w programy osłonowe zwalniały pracowników. Redukcja zatrudnienia miała doprowadzić do zwiększenia wydajności pracy. Syntetyczną miarą oceny wydajności pracy stała się wielkość produkcji przypadającą na jednego pracownika. Podstawowa postać wskaźnika to (1):

$$\textit{Wskaźnik wydajności pracy} = \frac{\textit{wielkość produkcji przemysłowej}}{\textit{nakłady pracy żywej poniesione na wykonanie pracy w badanym okresie}} \quad (1)$$

Źródło: Z. Pawłowski, Ekonometryczna analiza procesu produkcyjnego, PWN, Warszawa 1976, s.115.

Nakładami pracy żywej poniesionymi na wykonanie pracy w badanym okresie były:

– przeciętna liczba zatrudnionych pracowników w przemyśle hutniczym,

– przeciętna liczba pracowników zatrudnionych na stanowiskach produkcyjnych w przemyśle hutniczym.

Uwzględniając strukturę stanowisk pracy w przemyśle hutniczym ustalono różnicę w wydajności wszystkich pracowników i pracowników zatrudnionych przy produkcji. Obliczono wydajność pracy na stanowiskach produkcyjnych (2):

$$\textit{Wskaźnik wydajności pracy stanowisk produkcyjnych} = \frac{\textit{wielkość produkcji przemysłowej}}{\textit{nakłady pracy żywej na stanowiskach produkcyjnych poniesione na wykonanie pracy w badanym okresie}} \quad (2)$$

Źródło: A. Kosieradzka, Zarządzanie produktywnością w przedsiębiorstwie, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2012, s. 74.

Na przestrzeni lat 1990-2016 odnotowano radykalne zmiany w zatrudnieniu. W 1990 roku w przemyśle hutniczym zatrudnionych było147 tys. osób. Po latach rygorystycznej polityki ograniczania zatrudnienia i wydzielania działalności nie związanej bezpośrednio z produkcją w przemyśle hutniczym zatrudnionych jest 20,4

tys. osób (sektor producentów stali). Do przedstawienia dynamiki zmian w zatrudnieniu oraz w jego strukturze posłużył wskaźnik wzrostu zatrudnienia (3). Na podstawie wskaźnika wzrostu zatrudnienia oceniono, jak zmieniała się wielkość całkowitego zatrudnienia oraz zatrudnienia poszczególnych grup pracowników w badanych latach. Dynamika obliczana była według następującego wzoru (3):

$$\textit{Wskaźnik wzrostu zatrudnienia} = \frac{\textit{liczba zatrudnionych w okresie bieżącym}}{\textit{liczba zatrudnionych w okresie poprzednim}} \tag{3}$$

Wskaźnik ten informuje, jaki procent stanowią pracownicy w roku bieżącym w stosunku do roku poprzedniego i umożliwia obserwację zmian w liczebności pracowników. Wskaźnik ten obliczono dla poszczególnych stanowisk: stanowiska produkcyjne (robotnicze), stanowiska nieprodukcyjne (nierobotnicze). Formuły wskaźników:

$$\textit{Wskaźnik wzrostu zatrudnienia na stanowiskach produkcyjnych} = \frac{\textit{liczba zatrudnionych przy produkcji w okresie bieżącym}}{\textit{liczba zatrudnionych przy produkcji w okresie poprzednim}} \tag{4}$$

$$\textit{Wskaźnik wzrostu zatrudnienia na stanowiskach nieprodukcyjnych} = \frac{\textit{liczba zatrudnionych poza produkcją w okresie bieżącym}}{\textit{liczba zatrudnionych poza produkcją w okresie poprzednim}} \tag{5}$$

Kolejnym elementem analizy struktury zatrudnienia było obliczenie udziału pracowników produkcyjnych w całkowitym zatrudnieniu. Wskaźnik o postaci (6) pozwolił określić, jaka rzeczywista część pracowników brała udział w procesie produkcyjnym:

$$\textit{Wskaźnik udziału robotników produkcyjnych} = \frac{\textit{liczba robotników produkcyjnych}}{\textit{całkowita liczba pracowników}} \tag{6}$$

Wyniki badań wydajności pracy w przemyśle hutniczym w Polsce w latach 1990-2016. Przed przystąpieniem do pomiaru wydajności pracy zapoznano się dynamiką zatrudnienia ogółem oraz w ramach poszczególnych grup pracowników. Wskaźnik wzrostu zatrudnienia (obliczony według formuły 3) w latach 1990-2016 był większy od 1 w latach: 1990, 2006, 2008, 2011, 2016. Wartość dynamiki większa od 1 oznacza, że tylko w tych latach różnica między pracownikami nowoprzyjętymi, a zwolnionymi była dodatnia. W pozostałych latach wartość dynamiki mniejsza od 1 informuje o przewadze zwolnień nad przyjęciami (rys. 1). Najniższą wartość wskaźnika odnotowano w 1999 roku, oznacza to, że w tym roku różnica pomiędzy pracownikami nowoprzyjętymi, a zwolnionymi była największa (wskaźnik wzrostu zatrudnienia wynosił 0,69). Wartość średnia wskaźnika w badanym okresie wynosiła 0,933.

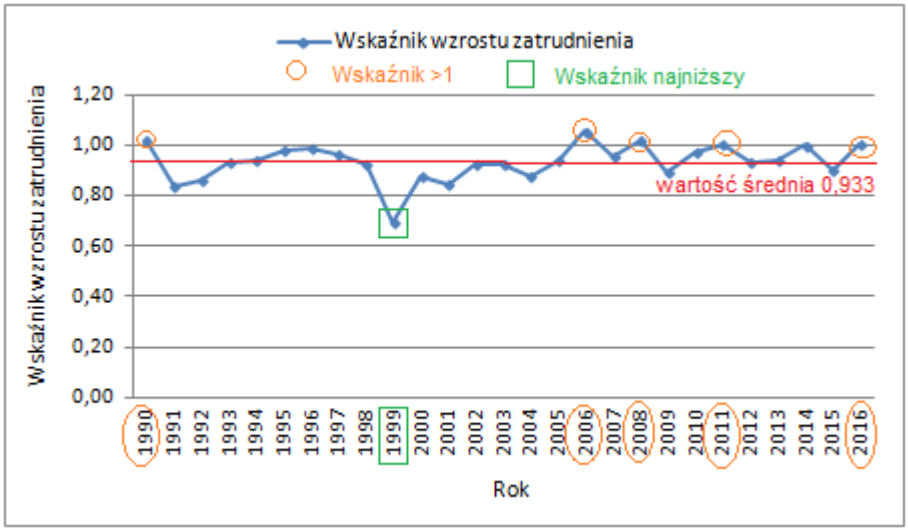

Rys. 1. Wskaźnik wzrostu zatrudnienia w przemyśle hutniczym w badanym okresie
Źródło: badania własne na podstawie danych statystycznych.

W celu ustalenia stopnia zmian w poszczególnych grupach pracowników obliczono wskaźnik wzrostu zatrudnienia według stanowisk pracy: stanowiska produkcyjne i nieprodukcyjne. Dynamika zmian zatrudnienia dla poszczególnych grup została przedstawiona w rys. 2. Pierwsza grupa pracowników to pracownicy zatrudnieni przy produkcji. Są to pracownicy pracujący bezpośrednio przy procesie produkcyjnym. Oprócz pracowników bezpośrednio produkcyjnych można także wyodrębnić pracowników Utrzymania Ruchu (UR). Są to pracownicy zajmujący się

przezbrajaniem, naprawianiem, czy remontami linii produkcyjnej. Wskaźnik zmian zatrudnienia (obliczony według formuły 4) w tej grupie był większy od 1 w latach: 1996, 2006, 2008, 2011, 2016. Wartość dynamiki większa od 1 oznacza, że tylko w tych latach różnica między pracownikami nowoprzyjętymi na stanowiska produkcyjne, a zwolnionymi z tych stanowisk była dodatnia (rys. 2). Wartość średnia wskaźnika to 0,932, co oznacza, że średniorocznie w badanym okresie więcej pracowników z produkcji było zwalnianych niż przyjmowanych. W przypadku wskaźnika zmian zatrudnienia na stanowiskach nieprodukcyjnych (5) (stanowiska administracji) poziom dynamiki większy od 1 odnotowano w latach: 1998, 1999, 2006, 2008, 2010, 2011, 2016. Wartość średnia dynamiki zmian zatrudnienia na stanowiskach nierobotniczych to 0,944 (wartość wyższa w porównaniu do stanowisk robotniczych) – rys. 2.

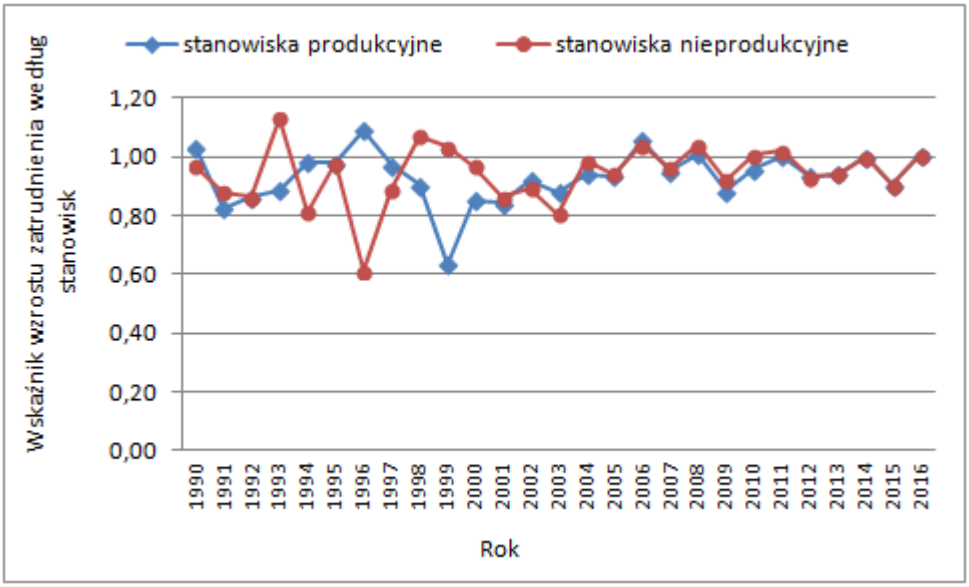

Rys. 2. Wskaźnik zmian zatrudnienia według stanowisk pracy w badanym okresie
Źródło: badania własne na podstawie danych statystycznych.

Aby ocenić, jaka część pracowników rzeczywiście brała udział w procesie produkcyjnym, zbadano udział pracowników produkcyjnych w ogólnym zatrudnieniu. Wartości wskaźnika (obliczonego według formuły 6) zostały przedstawione na rys. 3. Udział stanowisk produkcyjnych w zatrudnieniu ogólnym był najwyższy w latach 1996-1998 (przekraczał 85%). Po 2003 roku wskaźnik ten oscyluje wokół 75%. Należy jednak podkreślić, że wraz z rozwojem technologii

produkcji stali i automatyzacji procesów (sterowanie komputerowe) wzrosła liczba pracowników obsługi produkcji i Utrzymania Ruchu (UR). Pracownicy bezpośrednio zatrudnieni przy produkcji (bez służ pomocniczych) stanowią nieco ponad 50%. Oznacza to, że tylko ta część wszystkich pracowników wpływa na rzeczywiste tworzenie wartości produktu. Należy jednak pamiętać, że informatycy i pracownicy utrzymania ruchu, chociaż wartości nie tworzą, są jednak niezbędni do utrzymania ciągłości produkcji stali. Dlatego obliczono wskaźnik udziału pracowników produkcyjnych ogółem. Uśredniony wskaźnik w całym badanym okresie wynosił 78%. Oznacza to, że około 0,78 wszystkich pracowników to pracownicy związani z produkcją, a 0,22 wszystkich pracowników to pracownicy umysłowi.

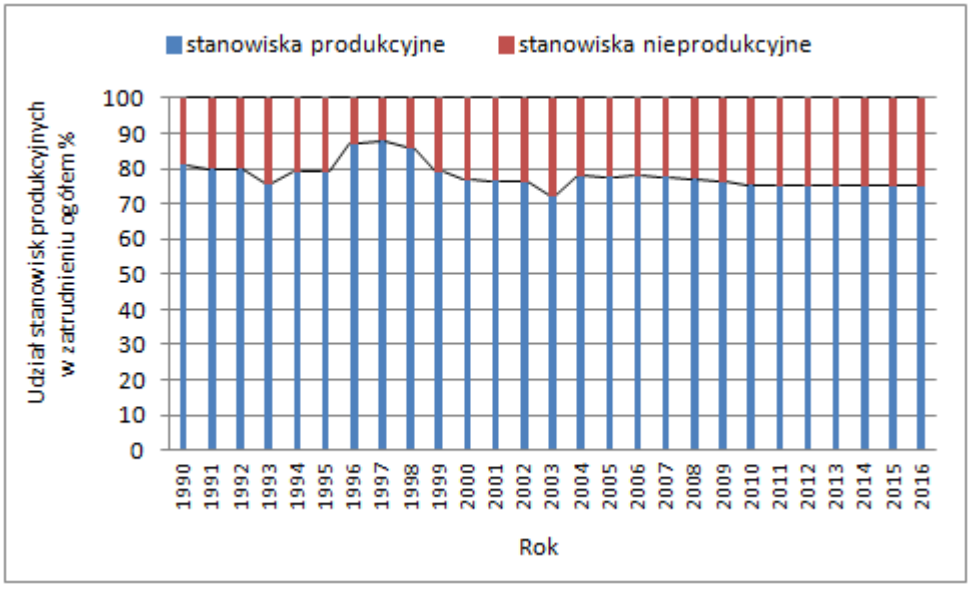

Rys. 3. Wskaźnik udziału pracowników przy produkcji w zatrudnieniu w badanym okresie

Źródło: badania własne na podstawie danych statystycznych.

Dane o zatrudnieniu zostały użyte do obliczenia wydajności pracy (formuła 1). W badanym okresie wydajność pracy gwałtownie wzrosła z 90 ton rocznie na 1 pracownika w 1990 roku do 440 ton rocznie na pracownika w 2016 roku (rys. 4). Wzrost wydajności pracy w przemyśle hutniczy był spowodowany przede wszystkim radykalną redukcją zatrudnienia. Uwzględniając liczbę zatrudnionych na stanowiskach produkcyjnych obliczono wskaźnik wydajności pracy pracowników produkcji (formuła 2). Pozwoliło to ocenić, ile wyprodukowanej stali średnio przypada na jednego pracownika ogółem a pracownika zatrudnionego przy produkcji.

Wartości wskaźników wydajności pracy przedstawiono na rys. 4. Ze względu na różnice w strukturze zatrudnionych pracowników można zaobserwować duże różnice w wartościach wydajności pracy dla poszczególnych grup pracowników. Wydajność pracy na jednego pracownika produkcyjnego w badanym okresie wzrosła z nieco ponad 100 ton w 1990 roku do prawie 600 ton w 2016 roku, w przeliczeniu na jednego zatrudnionego pracownika różnica w wydajności pracy w 2016 roku wynosi około 150 ton. Analiza wydajności pracy (rys. 4) umożliwia stwierdzenie, że po 2000 roku uwidacznia się wyraźna różnica pomiędzy wydajnością pracy liczona jako wielkość produkcji stali na 1 pracownika w porównaniu do wielkości produkcji stali na 1 pracownika produkcji.

Rys. 4. Wskaźnik wydajności pracy w przemyśle hutniczym badanym okresie
Źródło: badania własne na podstawie danych statystycznych.

Ocena wydajności pracy w przemyśle hutniczym w ujęciu syntetycznym. Obliczone wskaźniki (1-5) zestawiono na rys. 5, formułując następujące wnioski:

- w analizowanych 27 latach wystąpił wyraźny wzrost wydajności pracy liczony wielkością wyprodukowanej stali na 1 zatrudnionego,
  - uzyskana wydajność pracy była wyższa na stanowiskach produkcyjnych w porównaniu do stanowisk pozostałych:

- pracownicy zatrudnieni przy produkcji po 2005 roku przekroczyli poziom 400 ton stali rocznie na 1 zatrudnionego (z wyjątkiem nasilenia się skutków kryzysu ekonomicznego w 2009 rok i spadkiem produkcji),

– na poprawę wydajności pracy w długim okresie (lata 1990-2016) miała wpływ redukcja zatrudnienia,

o wskaźniki wzrostu zatrudnienia był w większości analizowanych lat ujemny (tempo zmian było ujemne) w odniesieniu zarówno do ogółu zatrudnionych, jak i zatrudnionych na stanowiskach robotniczych i nierobotniczych:

- udział stanowisk produkcyjnych i około produkcyjnych stanowi około 78% ogółu stanowisk, pracownicy administracji to około 22%.

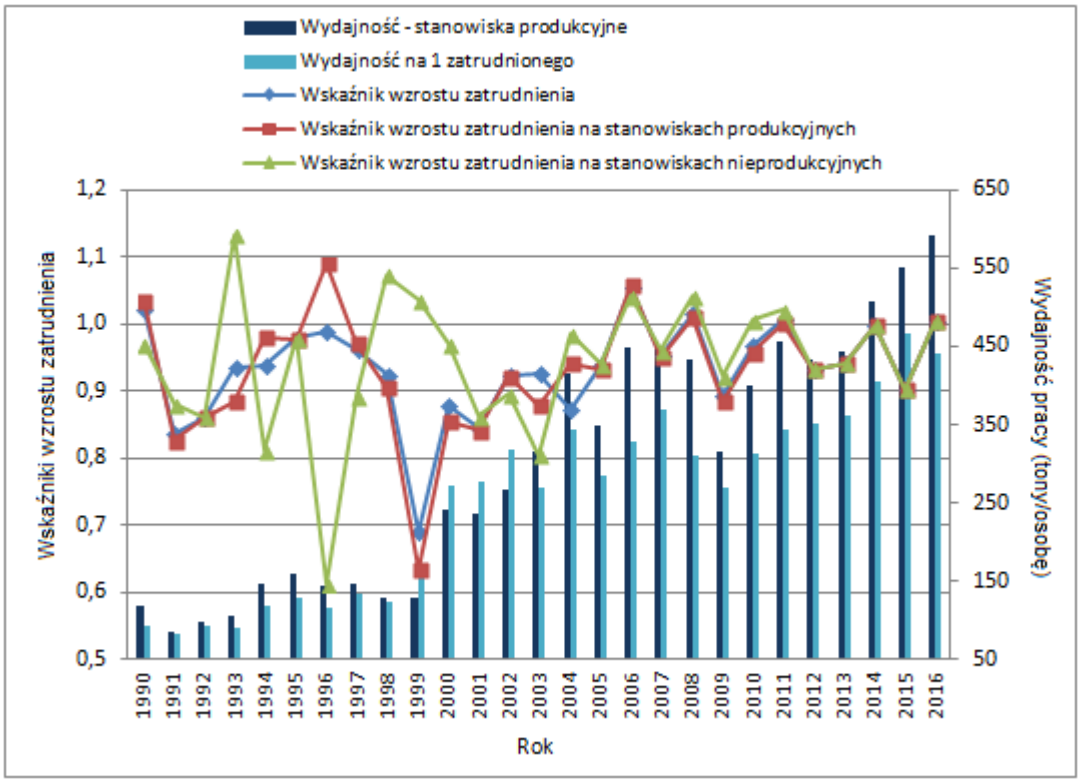

Rys. 5. Wartości miary wydajności pracy w przemyśle hutniczym w latach 1990-2016
Źródło: badania własne na podstawie danych statystycznych.

Literatura

Borowiecki R., Restrukturyzacja przedsiębiorstw – próba syntezy dociekań literaturowych i doświadczeń praktyki [w:] A. Jaki (red.) Restrukturyzacja a procesy rozwoju i kreowania wartości przedsiębiorstw, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, TNOiK, Warszawa-Kraków, 2002, s. 360-361.

Gajdzik B., Restrukturyzacja przedsiębiorstw hutniczych w zestawieniach statystycznych i badaniach empirycznych, Monografia, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013.

Kaczmarek J., Wielowymiarowa ocena efektów restrukturyzacji przedsiębiorstw przemysłowych, *Przegląd Organizacji* Nr 9, 2015, s. 18-26, cyt. za: Chomątowski S., Dynamika rozwoju a efektywność a efektywność systemów przemysłowych, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Nr 115, 1993, s. 83-84.

Kosieradzka A., Zarządzanie produktywnością w przedsiębiorstwie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2012.

Pawłowski Z., Ekonometryczna analiza procesu produkcyjnego, PWN, Warszawa 1976.

Stachowicz J. K., Zarządzanie procesami reorientacji strategicznej w przedsiębiorstwach przemysłów tradycyjnych, PWN, Warszawa 2001.

Šmid W., Leksykon menedżera, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków, 2000, s. 93.

INNOWACYJNOŚĆ JAKO OBSZAR ŁADU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WE WSKAŹNIKACH ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W REGIONIE OPOLSKIM NA TLE POLSKI W LATACH 2005-2014

Marek Janicki

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska

info@poczta.wszia.opole.pl

Rozwój jest jednym z podstawowych celów funkcjonowania współczesnych gospodarek. Konkurencyjność, przedsiębiorczość i innowacyjność tworzą grupę czynników oddziaływujących na rozwój gospodarczy. Innowacyjność należy traktować jako ciągłą zdolność do sprostania wymaganiom konkurencyjności oraz szansę na zrównoważony rozwój. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego pozwala na zapewnienie wyższego poziomu życia mieszkańców, rozumianego jako stopień zaspokojenia potrzeb różnego rodzaju dobrami, w tym o charakterze materialnym, kulturowym, edukacyjnym, związanymi z ochroną zdrowia, bezpieczeństwem. Współcześnie to postęp techniczny umożliwia budowanie trwałej przewagi konkurencyjnej. Zgodnie z celami stawianymi przed regionalnymi systemami innowacji: działania wszystkich instytucji (edukacyjnych, badawczych, przemysłowych, bankowych i administracji) powinny być skierowane na pomoc przedsiębiorstwom w zwiększaniu ich innowacyjności. Jednym z kluczowych zadań zrównoważonego rozwoju jest równomierny rozwój gospodarczy wszystkich regionów.

Ze względu na fakt, iż jednym z podstawowych celów w dążeniu do zrównoważonego rozwoju jest osiągnięcie ładu gospodarczego w artykule prezentowane są wskaźniki zrównoważonego rozwoju obszaru tematycznego *rozwój społeczno – gospodarczy*, dziedzina *innowacyjność.* Zaprezentowane wskaźniki zrównoważonego rozwoju mają charakter narzędzi diagnostyczno-informacyjnych.

Ich podstawową funkcją jest dostarczenie informacji o stanie aktualnym, ewentualnych zagrożeniach, a także poziomie zaawansowania działań zmierzających do wprowadzenia zasad zrównoważonego rozwoju w obszarze *rozwoju społeczno-gospodarczego,* dziedzina *innowacyjność*:

Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB wskaźnik prezentuje nakłady na działalność badawczo-rozwojową zostały odniesione do wielkości wytworzonego produktu krajowego brutto w regionie (ceny bieżące).

U**dział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw,** wskaźnik prezentuje jaki jest udział przedsiębiorstw innowacyjnych produktowo lub procesowo z sektora usług lub przemysłu w ogóle przedsiębiorstw, odpowiednio usługowych lub przemysłowych, wskaźnik dostępny jest w dwóch wymiarach tj. *sektor usług* i *sektor przemysłu.*

Udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem, ten wskaźnik przedstawia udział wartości produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych w ogóle produkcji sprzedanej w przedsiębiorstwach przemysłowych zatrudniających powyżej 9 osób.

Wszystkie przedstawione wskaźniki odnoszą się do dziewiątej zasady zrównoważonego rozwoju, która postuluje, że *państwa powinny współpracować w celu wzmocnienia wewnętrznych możliwości budowania zrównoważonego rozwoju przez wymianę naukowej i technologicznej wiedzy oraz poprzez usprawnienie procesu rozwoju, przystosowania, rozpowszechniania i transferu technologii, włączając w to nowe technologie i innowacje.*

Prezentacja wskaźników zrównoważonego rozwoju dla Opolszczyzny w dziedzinie *innowacyjność* na tle Polski w latach 2005 – 2015.

Tabela 1 – Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB ogółem w Polsce i woj. opolskim w latach 2005 – 2014 (w %).

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POLSKA	0,57	0,56	0,57	0,60	0,67	0,72	0,75	0,88	0,87	:
OPOLSKIE	0,12	0,16	0,14	0,14	0,23	0,12	0,25	0,19	0,23	:

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

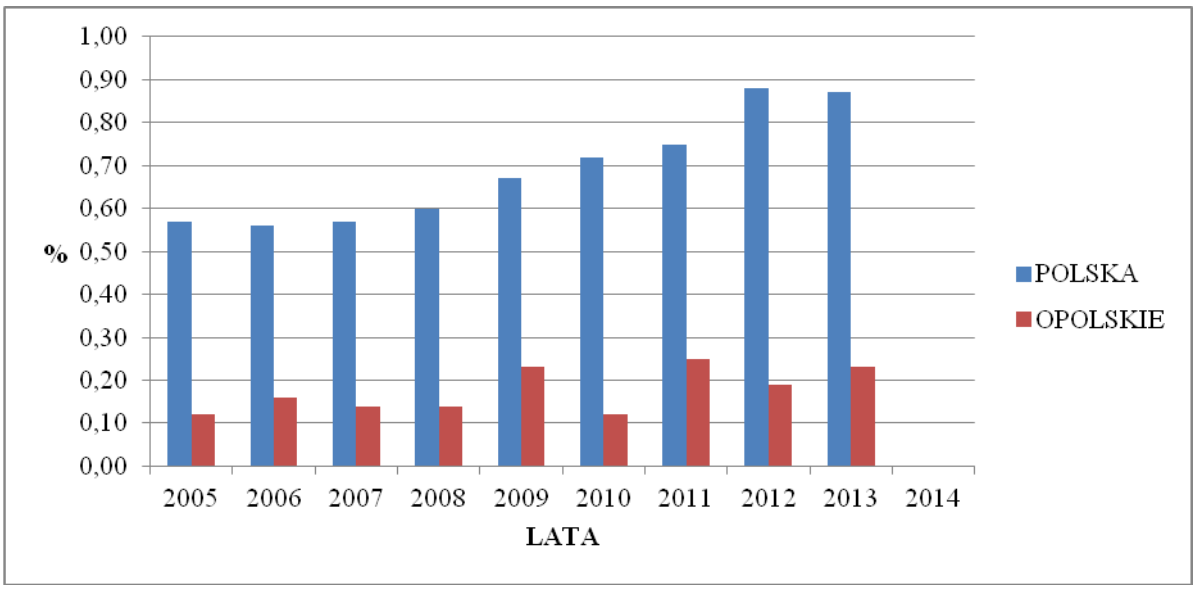

Wykres 1. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB ogółem w Polsce i woj. opolskim w latach 2005 – 2014 (%).

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

Wartość nakładów na działalność badawczą i rozwojową (B+R) ujmuje nakłady wewnętrzne przeznaczone na prace badawcze i rozwojowe danej jednostki wykonane przez własne zaplecze badawcze, bez względu na źródła ich finansowania. Uwzględnia także nakłady bieżące, jak i nakłady inwestycyjne na środki trwałe związane z działalnością B+R, bez amortyzacji tych środków. Realizowane nakłady na badania i rozwój (B+R) stanowią część działalności inwestycyjnej, której zadaniem jest nagromadzenie wiedzy, powstawanie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań (produktów, usług, rozwiązań organizacyjnych, marketingowych). W efekcie następuje zwiększenie produktywności kapitału i włączenie do oferty produktów lepiej odpowiadających potrzebom społeczeństwa czy tez potrzebom rynku. Podejmowane wydatki na badania i rozwój prowadzą w długim okresie do wzrostu gospodarczego. Ponadto następuje wzmocnienie procesów rozwojowych oraz zwiększenie konkurencyjności gospodarek. Istotną cechą tych działań jest także możliwość zmiany kierunku rozwoju poszczególnych gałęzi gospodarki. Dzieje się tak ponieważ następuje wdrażanie innowacyjnych, społecznie pożądanych rozwiązań, np. proekologicznych, mniej energo lub czy materiałochłonnych, a także poprzez rozwój technologii przyjaznych człowiekowi i chroniących jego zdrowie, przyczyniając się do wdrażania idei zrównoważonego rozwoju. W relacji do produktu

krajowego brutto nakłady na B+R obrazują skalę redystrybucji PKB w działalność mającą na celu przekształcenie gospodarki w kierunku gospodarki opartej na wiedzy. W tabeli 1 przedstawiono nakłady na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB ogółem w Polsce i woj. opolskim w latach 2005 – 2014. (wielkości dla 2014 roku nie są jeszcze dostępne). Nakłady na działalność badawczo-rozwojową zostały odniesione do wielkości wytworzonego produktu krajowego brutto w regionie (ceny bieżące). W badanym okresie, na przestrzeni dziesięciu lat, porównując wskaźnik dla 2005 i dla 2013 należy zauważyć wzrost jego wartości tak dla Polski (z poziomu 0,57% do poziomu 0,87%) jak i dla Opolszczyzny (z poziomu 0,12% do poziomu 0,23%) jest to pożądany kierunek zmian. Należy przy tym zauważyć, iż w Polsce wskaźnik ten stale rośnie, z wyjątkiem okresu 2012-2013 gdzie następuje spadek o 0,01%. Natomiast na Opolszczyźnie wskaźnik charakteryzuje się istotną zmiennością wartości. W okresie 2005-2006 wskaźnik rośnie z poziomu 0,12% do 0,16%, następnie w latach 2007-2008 spada do poziomu 0,14%, w kolejnym okresie 2008-2009 rośnie do poziomu 0,23% aby w 2010 spaść do poziomu 0,12%, kolejne rok charakteryzuje się wzrostem do poziomu 0,25%. W kolejnych okresach następuje spadek do poziomu 0,19% i ponowny wzrost do 0,23%. Odnosząc wartości wskaźnika na Opolszczyźnie do wartości dla całej Polski należy zauważyć jego znaczną niestabilność, a także pojawiające się w niektórych okresach istotne spadki. W związku z tym należy stwierdzić iż w badanym okresie wskaźnik przybiera okresowo niepożądany kierunek zmian.

Tabela 2 – Udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze usług w Polsce i woj. opolskim w latach 2005 – 2014.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POLSKA	-	21,22	-	16,12	13,95	12,79	11,57	12,38	11,41	11,41
OPOLSKIE	-	17,45	-	9,57	19,87	13,67	10,30	5,68	10,14	15,73

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

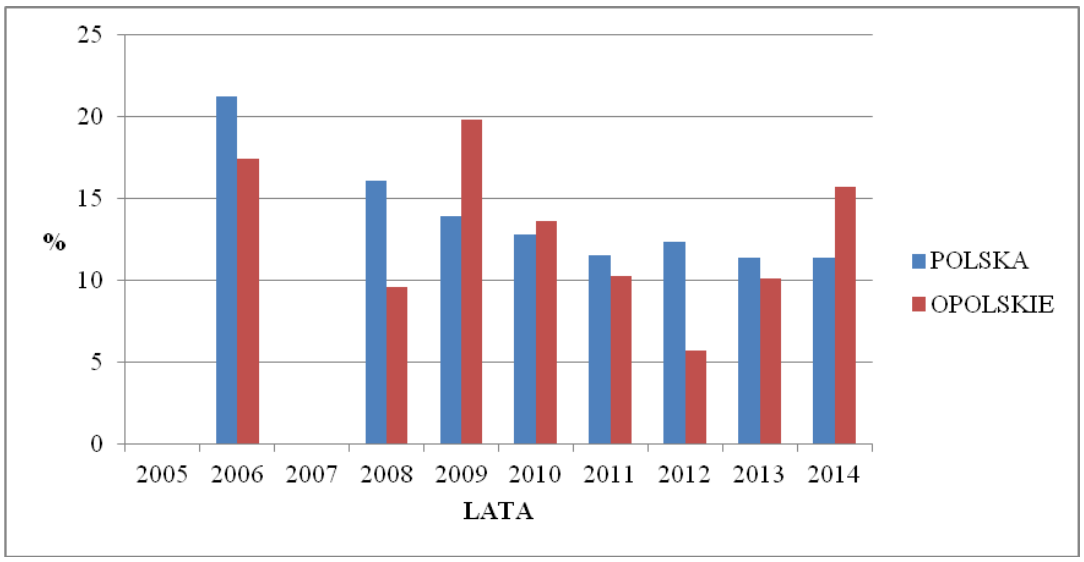

Wykres 2. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze usług w Polsce i woj. Opolskim w latach 2005 – 2014
Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

Tabela 3 – Udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze przemysłu w Polsce i woj. opolskim w latach 2005 – 2014

Udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze przemysłu	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POLSKA	42,04	23,68	37,40	21,39	18,06	17,10	16,10	16,51	17,13	17,52
OPOLSKIE	42,44	29,04	40,17	22,92	17,55	19,33	20,07	22,30	19,95	19,53

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

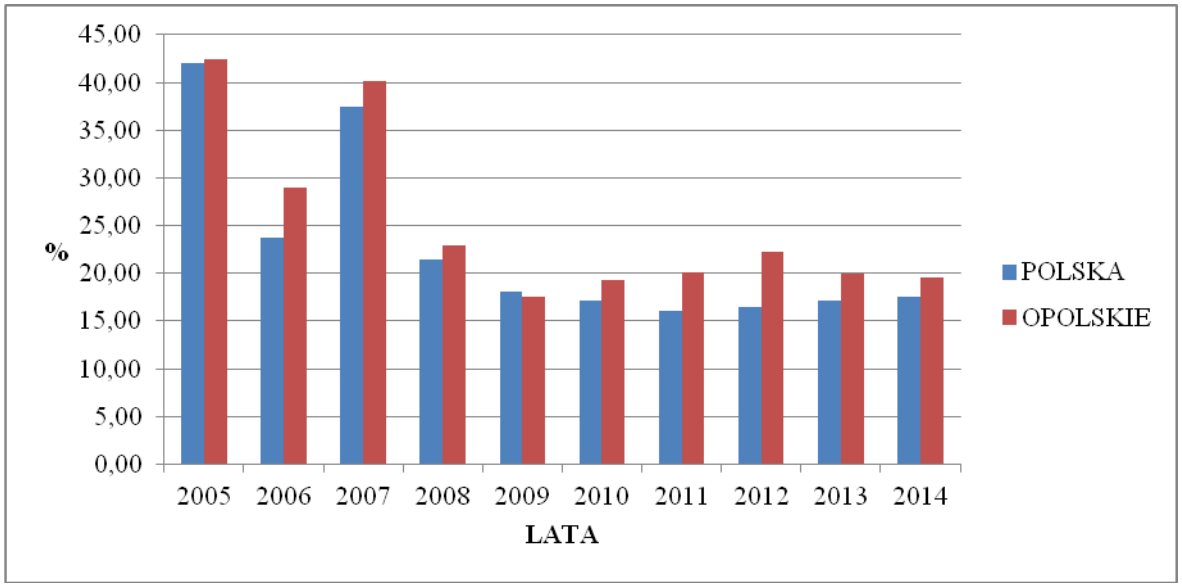

Wykres 3. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze przemysłu w Polsce i woj. Opolskim w latach 2005 – 2014
Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

Wskaźnik udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw dostępny jest dla *sektora usług* i dla *sektora przemysłu.* Do przedsiębiorstw innowacyjnych w zakresie innowacji produktowych i procesowych zaliczamy te przedsiębiorstwa, które w badanym okresie wprowadziły na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową, będącą nowością przynajmniej dla badanego przedsiębiorstwa. Prezentowany wskaźnik informuje o tym, jak duża liczba przedsiębiorstw podjęła działania związane z tworzeniem innowacji dostosowując się do potrzeb rynku i zmieniającego się otoczenia. Obejmuje to przedsiębiorstwa, które wdrożyły innowacje lub podjęły kroki niezbędne do wdrażania innowacji. Innym ważnym aspektem jest możliwość zmiany kierunku rozwoju poszczególnych gałęzi gospodarki poprzez wdrażanie nowych społecznie pożądanych rozwiązań, np. proekologicznych, mniej energo czy materiałochłonnych. Doboru podmiotów do badań za lata 2006-2008 dokonano przy zastosowaniu Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) wprowadzonej w 2004 r., natomiast za lata 2007-2009 według PKD 2007, zgodnej ze Statystyczną Klasyfikacją Działalności Gospodarczej Unii Europejskiej. Dane na podstawie badania pełnego przedsiębiorstw przemysłowych liczących powyżej 49 pracujących, oraz próby reprezentacyjnej przedsiębiorstw przemysłowych o liczbie pracujących od 10 do 49 osób. W przypadku przedsiębiorstw usługowych badanie przeprowadzono na podstawie próby przedsiębiorstw o liczbie pracujących 10 i więcej. W latach 2005 i 2007 zjawisko nie było badane, a informacje nie mogą być prezentowane ze względu na zmianę kodu terytorialnego gminy w wybranym roku sprawozdawczym i szeregu czasowym[1].

W badanym okresie wskaźnik udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze usług charakteryzowała się niepożądanym kierunkiem zmian tak dla polski jak i dla Opolszczyzny. Porównując wielkości dla Polski z 2006 - 21,22% i 2014 roku -11.41% wskaźnik cechuje się istotnym spadkiem wartości, na Opolszczyźnie wartość wskaźnika w 2006 r. wynosiła 17,45%, a w 2014 r. 15,73%. Należy jednocześnie zauważyć, że 2009 r. wskaźnik osiągnął poziom 19,87% co było przejawem prawidłowej tendencji. W

[1] swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

następnych latach wartość wskaźnika spadała do poziomu 5,68% w 2012r. Pewną pozytywną tendencją można zaobserwować w trzech ostatnich okresach tj. pomiędzy 2012 a 2014 r. W tym okresie wartość wskaźnika rośnie z poziomu 5,68% do 15,73% co należy uważać za pożądany kierunek zmian. Drugi wskaźnik -udział przedsiębiorstw innowacyjnych według sektorów w ogóle przedsiębiorstw w sektorze przemysłu charakteryzuje się niepożądanym kierunkiem zmian. Wartość wskaźnika spada z poziomu 42,04% w 2005 r. do 17,52% w 2014 r. dla Polski, a dla Opolszczyzny z poziomu 42,44% w 2005 r. do poziomu 19,53% w 2014 r. co świadczy o tym, iż w badanym okresie spadała liczba przedsiębiorstw, które podjęły działania związane z tworzeniem innowacji dostosowując się do potrzeb rynku i zmieniającego się otoczenia.

Tabela 4 – Udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POLSKA	22,08	17,00	14,72	14,71	-	13,91	11,82	12,35	11,47	11,62
OPOLSKIE	9,02	7,61	6,19	8,72	-	6,33	6,14	9,33	8,70	8,36

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

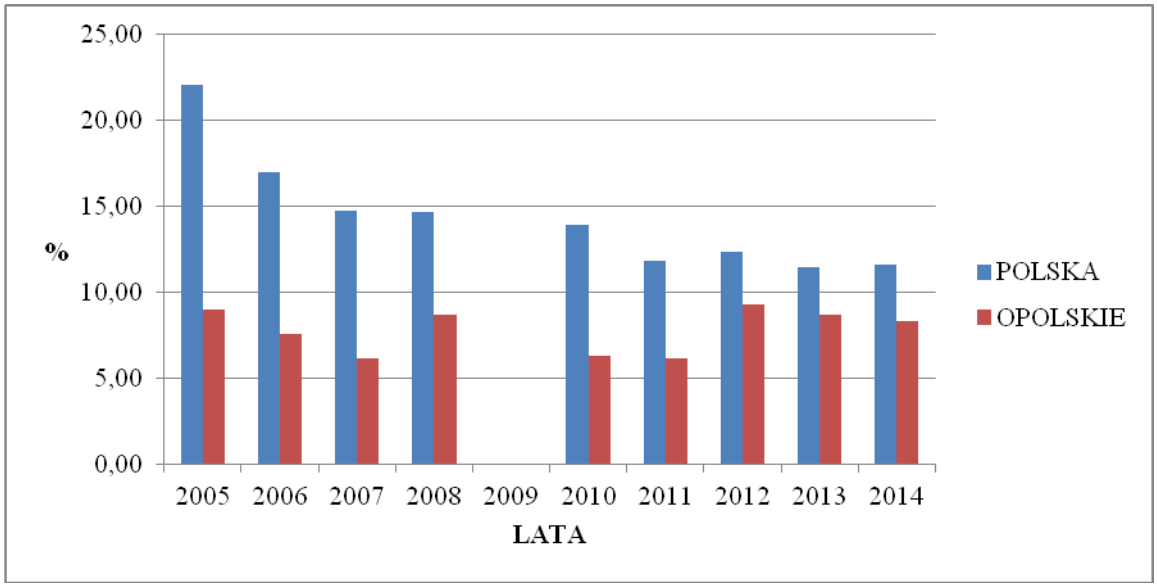

Wykres 4. Udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem

Źródło: opracowanie na podstawie www.swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

Wskaźnik udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem prezentuje udział wartości produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych w ogóle produkcji sprzedanej w przedsiębiorstwach przemysłowych zatrudniających powyżej 9 osób. Produkcja sprzedana przemysłu – podstawowy miernik działalności gospodarczej (tj. działalności przemysłowej, budowlano-montażowej, transportowej i innej) przedsiębiorstw i firm przemysłowych, tj. jednostek gospodarczych zaliczonych według PKD2007 do sekcji B, C, D, E. Wartość produkcji sprzedanej obejmuje:

1. Wartość sprzedanych na zewnątrz przedsiębiorstwa produktów (niezależnie od tego, czy otrzymano za nie należne opłaty), tj.: - wyrobów gotowych, półfabrykatów i części własnej produkcji, - wykonanych usług oraz robót, w tym także budowlano-montażowych wykonanych siłami własnymi (tj. bez podwykonawców), - prac naukowo-badawczych, - prac projektowych, geodezyjno-kartograficznych, wynikającą z przemnożenia ilości sprzedanych wyrobów i usług przez jednostkową cenę sprzedaży korygowaną o należne dopłaty, udzielone rabaty, bonifikaty, opusty lub umowne kwoty należne z tytułu sprzedaży wyrobów i usług, bez podatku od towarów i usług (VAT);

2. Wartość produktów wytworzonych nie zaliczanych do sprzedaży, traktowanych na równi ze sprzedażą, tj. wartość: - własnych wyrobów przekazanych do własnych punktów sprzedaży detalicznej, jak również do własnych zakładów gastronomicznych i do własnych hurtowni, - wykonanych świadczeń na rzecz funduszu świadczeń socjalnych, - wykonanych i przekazanych wyrobów i usług własnej produkcji na powiększenie wartości własnych środków trwałych, - nieodpłatnie przekazanych wyrobów i usług na potrzeby reprezentacji i reklamy, - przekazanych wyrobów i usług na potrzeby osobiste podatników i pracowników oraz, - darowizny wyrobów i świadczonych usług bez pobrania zapłaty;

3. Zryczałtowaną odpłatność agenta za powierzone mu prowadzenie działalności gospodarczej, użytkowanie środków trwałych itp., na podstawie umowy (zlecenia) zawartej z agentem; w przypadku umowy agencyjnej – pełne przychody agenta.

Produkcję sprzedaną wyraża się w cenach realizacji, tj. w cenach faktycznie uzyskiwanych w transakcjach sprzedaży z bezpośrednimi odbiorcami, w wartości netto tj. bez należnego od tej sprzedaży podatku od towarów i usług (VAT). W zależności od kategorii odbiorców mogą to być ceny zbytu, hurtowe, detaliczne, transakcyjne i inne uwzględniające dopłaty, opusty i bonifikaty przewidziane w warunkach umowy. Tak wyrażona wartość produkcji sprzedanej stanowi wartość w cenach producenta. Produkcję sprzedaną prezentuje się w cenach bazowych, tj. po wyeliminowaniu z wartości produkcji sprzedanej wyżej opisanej - zawartego w niej podatku akcyzowego, a dodaniu wartości otrzymanych dotacji przedmiotowych, tj. dotacji do produktów. Informacje w zakresie przemysłu dotyczą podmiotów gospodarczych zaliczonych, według PKD 2007, do sekcji: -Górnictwo i wydobywanie-, -Przetwórstwo przemysłowe-, Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych- oraz -Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją. Produkt nowy jest to produkt (wyrób lub usługa), który różni się znacząco swoimi cechami lub przeznaczeniem od produktów dotychczasowych. Produkt istotnie ulepszony jest to produkt (wyrób lub usługa) już istniejący, który został znacząco udoskonalony poprzez zastosowanie nowych materiałów, komponentów oraz innych cech zapewniających lepsze działanie produktu[2].

Wskaźnik prezentuje efekty działalności innowacyjnej w postaci skali sprzedaży nowych lub istotnie ulepszonych produktów. Innowacyjne produkty pozwalają na zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw, jak i regionów, poprzez lepsze dostosowanie oferty do potrzeb rynku. Wpływają także na zwiększenie efektywności produkcji. Wzrost sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych może sprzyjać przekształceniu gospodarki zgodnie z ideami zrównoważonego rozwoju w efektywną i przyjazną środowisku.

Dane w 2008 i 2009 roku pochodzą z badania pełnego przedsiębiorstw przemysłowych liczących powyżej 49 pracujących, oraz próby reprezentacyjnej

[2] swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016.

przedsiębiorstw przemysłowych o liczbie pracujących od 10 do 49 osób. W 2005 i 2007 roku badaniem objęto jedynie przedsiębiorstwa liczące powyżej 49 pracujących. W 2009 zjawisko nie było badane, a informacje nie mogą być prezentowane ze względu na zmianę kodu terytorialnego gminy w wybranym roku sprawozdawczym i szeregu czasowym. W badanym okresie udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem wykazywała niepożądany kierunek zmian tj. spadek. Dla Polski w 2005 r. poziom wskaźnika wynosił 22,08%, a w 2014 r. 11,62%. W badanym okresie występuje stały spadek jego wartości. Jedynie w pomiędzy rokiem 2011 a 2012 występuje niewielki wzrost wartości wskaźnika. Dla Opolszczyzny w okresie od 2005 (9,02%) do 2007 (6,19%) następuje spadek wartości wskaźnika. Pomiędzy rokiem 2007 (6,19%), a 2008 (8,72%) ujawnia się wzrost wartości wskaźnika. Z kolei okres od 2008 (8,72%) do 2011 (6,14%) charakteryzuje się spadkiem wartości. W 2012 r. wskaźnik wzrasta do poziomu 9,33% i w kolejnych dwóch latach spada do poziomu 8,36% w 2014.

Niepożądany kierunek zmian wskaźnika pozwala na stwierdzenie, iż należy dążyć do zwiększenia efektów działalności innowacyjnej. Zwiększenie sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych będzie skutkować przekształceniu gospodarki zgodnie z ideami zrównoważonego rozwoju w efektywną i przyjazną środowisku.

Zaprezentowane wskaźniki zrównoważonego rozwoju mają charakter narzędzi diagnostyczno-informacyjnych. Ich podstawową funkcją jest dostarczenie informacji o stanie aktualnym, ewentualnych zagrożeniach, a także poziomie zaawansowania działań zmierzających do wprowadzenia zasad zrównoważonego rozwoju w obszarze *rozwoju społeczno-gospodarczego*, w dziedzinie *innowacyjność*. Należy podkreślić, że dążenie do równomiernego rozwoju gospodarczego wszystkich regionów wymaga wzmocnienia wewnętrznych możliwości budowania zrównoważonego rozwoju przez wymianę wiedzy naukowo technicznej oraz poprzez usprawnienie procesu rozwoju, przystosowania, rozpowszechniania i transferu technologii, włączając w to nowe technologie i innowacje.

Literatura

1. Borys T., *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*. Problemy ekorozwoju, 2011, vol.6, no.2.

2. OECD, Zrozumieć wzrost gospodarczy. Analiza na poziomie makro-ekonomicznym, poziomie branży i poziomie firmy. Przedmowa Jean-Philippe Cotis, Główny Ekonomista OECD, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.

3. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, *Gospodarka a środowisko 3, 2005,* nr 1075.

4. Strużycki M., Innowacyjność w teorii i praktyce, SGH, Warszawa 2006.

5. swaid.stat.gov.pl, 02.05.2016

6. *Wskaźniki ekorozwoju,* red. T. Borys, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.

PROCESY LOGISTYCZNE I ICH INTEGRACJA

Tadeusz Pokusa
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska
t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Według S. Krawczyka, proces nazywamy logistycznym wtedy, gdy rozmieszczenie, stan oraz przepływy jego składowych, a więc ludzi, dóbr materialnych oraz informacji i środków finansowych, potrzebują koordynacji z innymi procesami ze względu na kryteria lokalizacji, czasu oraz kosztów jak i efektywność spełniania pożądanych celów organizacji[1]. Wśród klasycznych procesów logistycznych wymienić trzeba procesy zasileniowe, magazynowe, dystrybucji wewnętrznej i zewnętrznej, transportowe, opakowaniowe, informacyjno-decyzyjne i inne. W przedsiębiorstwie mamy do czynienia z wiązką procesów, które są w stosunku do siebie w układzie zależnym (zakończenie pierwszego procesu powoduje początek drugiego), bądź też w układzie krzyżującym się (na przykład te same siły lub środki zaangażowane są w kilku procesach). Proces logistyczny może być również prosty lub złożony. Prosty proces logistyczny, nazwany również elementarnym, nie podlega dalszemu podziałowi. Proces złożony to dwa i więcej podprocesów elementarnych. Procesy logistyczne to procesy przepływu dóbr fizycznych (półproduktów, materiałów, surowców i wyrobów gotowych oraz towarów) razem z towarzyszącym im przepływem informacji w przedsiębiorstwie oraz pomiędzy przedsiębiorstwami. Pośród podstawowych procesów logistycznych wymienić trzeba proces transportu, magazynowania, pakowania i przeładunku. Procesy logistyczne stanowią pewien system, składający się na proces przepływu fizycznego. Procesy logistyczne scalają wszystkie działania firmy i są skierowane przede wszystkim na zwiększenie wartości wymiennej oraz użytkowej produktów o walory: przestrzenny oraz czasowy. Walor przestrzenny wiąże się z faktem, że

[1] S. Krawczyk, *Zarządzanie procesami logistycznymi*, PWE, Warszawa 2001, s. 42

procesy logistyczne doprowadzają sprawnie produkt do jego miejsca przeznaczenia. Walor czasowy wynika z uwzględnienia stosownego momentu dostawy, wynikającego z bezpośredniego zapotrzebowania[2]. Twierdzi się, że procesy logistyczne powodują transformację produktów na przykład procesy magazynowania realizują zmiany czasowe, procesy transportu realizują zmianę przestrzeni, procesy przeładunku wprowadzają zmianę ilości i gatunku itp.[3] Wybrane definicje zawarte są w tabeli 1.

Tabela 1 – Wybrane definicje procesu

M. Hammer, J.Champy	Proces to wiązka aktywności skierowana na jedno lub kilka wejść, w wyniku której klient dostaje wyrób o pożądanej przez niego wartości.
M. Manganelli, M.M. Klein	Proces jest ciągiem powiązanych ze sobą działań, które doprowadzają do przekształcenia wszelkichnakładów na produkt procesu
J.Brilman	Proces to strumień działań przetwarzających zaopatrzenie (surowce lub informacje) pochodzące od dostawców w produkcję dla klientów zawierającą wartość dodaną. Proces to strumień działań przetwarzających zaopatrzenie (surowce lub informacje) pochodzące od dostawców w produkcję dla klientów zawierającą wartość dodaną
A.G.Rummler, A.P. Brache	Proces to łańcuch wartości (valuechain). Poprzez swój wkład w tworzenie lub dostarczanie produktu czy tez usługi, każda kolejna czynność w procesie powinna dodawać wartości do efektu wcześniejszej czynności
M.Trocki	Procesy to zespoły realizowanych w organizacji działań pozostających w związkach przyczynowo-skutkowych, wykonywane dla uzyskania zamierzonego celu przez zespoły wykonawców na wielu stanowiskach pracy, w wielu komórkach organizacyjnych
S. Krawczyk	Planowanie, koordynacja i sterowanie w aspekcie czasowym i przestrzennymrealnych procesów realizujących przyjęte w organizacji cele
K. Perechuda	Proces to zbiór czynności przebiegających równolegle, warunkowo lub sekwencyjnie, prowadzących do zmian zasobów przedsiębiorstwa na wejściu w efekty końcowe w postaci wyrobu lub usługi.
W. Radzikowski Z. Sarjusz-Wolski	Proces sterowania przepływem dóbr od producentów surowców, poprzez wszystkie fazy produkcji i handlu, do końcowego odbiorcy w taki sposób, aby żądany towar znalazł się w odpowiedniej ilości, miejscu i czasie wystąpienia popytu, przy minimalnych kosztach.
Cz. Skowronek Z. Sarjusz--Wolski	Procesy realne przepływu produktów od źródeł pozyskania z przyrody aż do końcowych ogniw, które zaspokajają potrzeby konsumenckie gospodarstw domowych oraz potrzeby produkcyjne i inwestycyjne podmiotów gospodarczych
K.Lisiecka	Proces to logiczna organizacja personelu, materiałów, energii i przebiegów w ciągu usystematyzowanych czynności wytwórczych, które są ukierunkowane na uzyskanie założonego wyniku
J. Cooper	Proces strategicznego zarządzania fizycznym przepływem materiałów, surowców, półproduktów, produktów między źródłami ich pochodzenia a punktami finalnej konsumpcji z uwzględnieniem strategii marketingu

[2] Krawczyk S.: *Zarządzanie procesami…op.cit.s.*.56
[3] Piniecki R.: *Planowanie i sterowanie procesami logistycznymi*. WAE, Katowice 2006.s.19

	i dążeniem do wzrostu gospodarczego, efektywności kosztów i zachowania wysokiego poziomu obsługi klienta
R. Scheuchzer P. Rupper	Teoria systemów obejmująca wszystkie procesy, które służą pokonaniu przestrzeni i czasu przez dowolne przedmioty.
H.G. Tonndorf	Naczelnym zadaniem, jakie stawia sobie logistyka jest skrócenie i przyspieszenie wszystkich procesów na każdym etapie systemu dystrybucji

Opracowanie własne na podstawie: S. Abt, H. Woźniak; *Podstawy logistyki*, UG Gdańsk 1993, s. 19-21; P.Blaik; *Logistyka. Koncepcja zintegrowanego zarządzania przedsiębiorstwem*, AE Katowice 1998, s. 14-15; L. Dwiliński; *Wstęp do logistyki*, PWWarszawa 1998, s. 10-11; S. Niziński; *Logistyka w systemach działania*, PTDT Warszawa 1998, s. 229-232; F. Beier,K. Rutkowski; *Logistyka*, SGH Warszawa 1993, s.16; E. Gołembska; *Logistyka jako zarządzanie całym łańcuchemdostaw*, AE Poznań 1994, s. 90; Cz.Skowronek, Z. Sarjusz-Wolski; *Logistyka w przedsiębiorstwie*, PWE Warszawa1995, s. 16; K. Pajewski; *Logistyczny system zaopatrywania*, Bellona Warszawa 1995, s. 219-224.

Pierwszym i bardzo ważnym krokiem przy wdrażaniu logistyki w przedsiębiorstwie jest identyfikacja procesów. Bardzo powszechny podział, to procesy główne i pomocnicze: procesy główne (podstawowe) realizacji produktu, są związane z podstawową działalnością przedsiębiorstwa, dzięki ich realizacji do klienta dociera produkt (usługa, wyrób) stanowiący dla niego określoną wartość dodaną.

• procesy zarządzania, i ich rola to wspieranie oraz nadzór procesów podstawowych i pomocniczych, obejmują one czynności mające zapewnić rozwój oraz przetrwanie przedsiębiorstwa (planowanie strategii, planowanie zasobów, nadzór, controlling), dotyczą one procesów informacyjno-decyzyjnych, umożliwiających wybór najbardziej optymalnego rozwiązania danego problemu i zagadnienia.

• procesy pomocnicze, wspomagają proces produkcji

• procesy utrzymania zasobów, zapewniają odpowiedni poziom jakości zasobów

• procesy zakupu, zapewniają właściwą jakość i ilość dostarczanych surowców,

•procesy związane z klientami, zapewniają szybką wymianę informacji między klientem a organizacją, oraz właściwy sposób postępowania w stosunku do klienta,

•procesy logistyczne-wspomagające działanie systemu zarządzania oraz zapewniające jego skuteczność oraz efektywność. Obejmują one działania i aktywności związane z przygotowaniem infrastruktury procesów podstawowych oraz

zarządzania, tworzeniem systemów informacyjnych, transportu oraz magazynowania, finansów i rachunkowości sprawozdawczości, controllingu[4]

W przedsiębiorstwach realizuje się bardzo dużo procesów, które są odpowiednio zsynchronizowane, a ich wykonanie wymaga kierowania przydziałami zasobów oraz szerokiej komunikacji między jednostkami a osobami kierującymi.

Strukturę i powiązanie powyższych procesów w przedsiębiorstwie ilustruje rysunek 1.

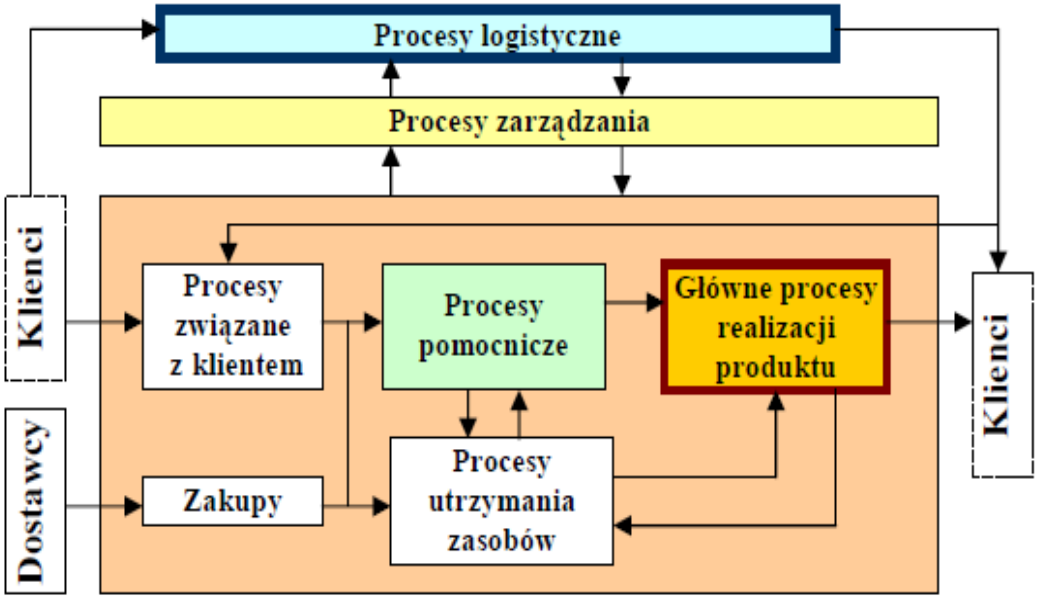

Rys.1 Struktura procesów w przedsiębiorstwie

Źródło:J. Lichtarski, *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Warszawie, Warszawa 2005.

Właściwe transformacje materiałów pojawiają się w ramach procesów technologicznych. W rezultacie ich realizacji powstaje użyteczność postaci. Drugą ważną grupę stanowią procesy logistyczne które polegają na fizycznym przemieszczaniu dóbr oraz związanych z nimi informacji (w trakcie tych procesów następują dalsze transformacje (dowartościowanie) produktu – rys. 2.

Proces logistyczny to przede wszystkim proces główny w którym postają operacje magazynowe, transportowe i przeładunkowe oraz gospodarka materiałowa. Jak również z procesu pomocniczego, który składa się z : metkowania, pakowania,

[4] http://jmf.wzr.pl/pim/2012_4_3_22.pdf (dostęp 03.10.2017)

składowania, opracowywania zamówień jak również przygotowywania dokumentacji przewozowej itp.

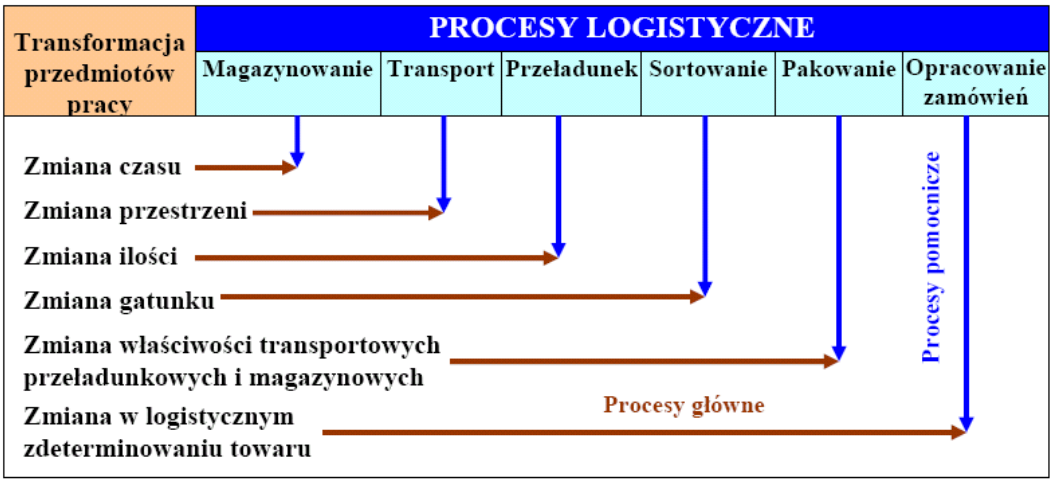

Rys. 2 Procesy logistyczne i transformacja towarów w przedsiębiorstwie
Źródło: K. Ficoń: *Procesy logistyczne w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Impuls Plus Colsulting, Gdynia 2001

Proces jest logistyczny, wtedy gdy zachodzi potrzeba skoordynowania go z innymi procesami[5]. Procesy logistyczne w ujęciu mikro są bardzo zróżnicowane i mogą dotyczyć bardzo wielu sfer działalności, w których są się strumienie, infrastruktura oraz zasoby typowe dla procesów logistycznych. W ramach procesów logistycznych na poziomie przedsiębiorstwa trzeba analizować proces: zaopatrzenia, produkcji, magazynowania oraz dystrybucji. Pierwszym procesem logistycznym, którego realizacja inicjuje zwykle dalsze działanie – realizacje dalszych procesów, jest zamówienia klienta. Składa się ono z szeregu czynności takich jak:

– rejestracja zamówienia oraz, wcześniejsze wyjaśnienie wszystkich wątpliwości związanych z zamówieniem;

– ustalenie terminu realizacji zamówienia oraz ceny, jaką klient zapłaci za realizacje zamówienia

Z czynnościami tymi w przedsiębiorstwach produkcyjnych, gdzie ustalenie terminu realizacji zamówienia oraz ceny, za jaką zostanie zrealizowane zamówienie wymaga określenia metody realizacji zamówienia oraz potrzebnych do tego urządzeń

[5]http://pl.scribd.com/doc/114878205/Wprowadzenie-Do-Logistyki-Skrypt-PK-Bronislaw-Slowinski#scribd (dostęp 20.10.2017)

oraz maszyn (opracowania technologii) związanych jest jeszcze wiele dodatkowych czynności, np. potwierdzenie zamówienia czy wystawienie faktury. W literaturze przedmiotu[6] spotyka się również odmienne klasyfikacje procesów, które grupują je ze względu na inne kryteria.

Słowo *„integracja"* stało się nieomal mistycznym sformułowaniem i niedoścignionym celem dążenia wszelkich wysiłków zarządzania procesami logistycznymi. Interpretacja pojęcia „integracja" przybiera odmienne zabarwienie z punktu widzenia różnych dyscyplin wiedzy, takich jak organizacja i zarządzanie, teoria informacji, psychologia społeczna itp. Tak więc integracja może oznaczać wszystko dla każdego, kto się nią zajmuje. Wynika to z faktu, że samo słowo jest łatwe w użyciu, zwłaszcza ze względu na swoją pojemność merytoryczną, która wydaje się zastępować takie określenia, jak: koordynacja, współpraca, komunikacja, kontakt itp., tymczasem semantycznie słowo „integracja" ma ten sam rdzeń, co słowo „integer", które oznacza liczbę całkowitą.[7]

Wzrost zainteresowania problemami integracji w zarządzaniu logistycznym wynika z następujących przesłanek:

- całkowita integracja procesów logistycznych pozwala na lepsze planowanie inwestycji zmierzających do zautomatyzowania lub zmechanizowania czynności obsługujących przepływ materiałów i produktów; jest to szczególnie ważne z punktu widzenia stale rosnących kosztów tych pracochłonnych procesów;

- procesy integracji prowadzą do ujednolicenia celów działania w zakresie zaopatrzenia, produkcji oraz dystrybucji, co pozwala na uniknięcie tzw. suboptymalizacji działań;

- zintegrowanie procesów logistycznych pozwala na zastosowanie lepszej kontroli wykonywanych czynności;

- integracja różnych funkcji pozwala na redukcję stopnia ryzyka poprzez ograniczanie działań antycypacyjnych (takich, jak np. produkowanie całego zestawu

[6] P. Blaik; *Logistyka. Koncepcja zintegrowanego zarządzania przedsiębiorstwem*, AE Katowice 1998, L. Dwiliński; *Wstęp do logistyki*, PWWarszawa 1998, F. Beier,K. Rutkowski; *Logistyka*, SGH Warszawa 1993, E. Gołembska; *Logistyka jako zarządzanie całym łańcuchemdostaw*, AE Poznań 1994, Cz. Skowronek, Z. Sarjusz-Wolski; *Logistyka w przedsiębiorstwie*, PWE Warszawa1995.

[7] http://sbc.org.pl/Content/101117/1_J.Szoltysek_S.Twarog_Koncepcja_logistyki_spolecznej....pdf (dostęp 10.10.2017)

odmian asortymentowych wyrobów w przewidywaniu przyszłego zapotrzebowania) na rzecz koncepcji opóźniania ostatecznej kompletacji (aż do momentu, gdy potrzeby odbiorców są znane);

- zintegrowane zarządzanie procesami logistycznymi jest lepszym źródłem innowacyjności; wspomaga ono wypracowywanie nowych sposobów realizacji zadań logistycznych w miejsce tradycyjnych sposobów wykorzystywania nowej techniki do utartych i przestarzałych wzorców działania.

Ogólnie można mówić o dwóch podstawowych sposobach postrzegania integracji w zarządzaniu logistycznym, a mianowicie:

1) technicznym**,** związanym z zastosowaniem określonych rozwiązań inżynierskich;

2) zarządczym (regulacyjnym),związanym z określaniem celów działania, podejmowaniem decyzji oraz organizacją realnych procesów i ich kontrolą.

Zakres i waga problemów integracji w koncepcji zarządzania logistycznego w dużej mierze były i są uzależnione od zachodzącej ewolucji priorytetów zarządzania logistycznego. W zależności od poszczególnych etapów zmieniają się możliwości i potrzeby działań integracyjnych.

Rozwój koncepcji zarządzania logistycznego sprawia, że konieczne staje się skuteczne skoordynowanie i zintegrowanie różnorodnych procesów i czynności związanych z przepływem materiałów i produktów z miejsca ich pochodzenia do miejsca ich spożytkowania. Konieczność integracji tych czynności została uznana za immanentną cechę zarządzania procesami logistycznymi od samego początku kształtowania się tej orientacji zarządzania. Sama zasada analizy całkowitego kosztu logistycznego w zarządzaniu procesami logistycznymi jest wyrazem owych dążeń integracyjnych.

Techniczne warunki procesów integracji niewątpliwie odgrywają istotną rolę w procesie zarządzania logistycznego. Czasem są one tak ważne, że wydają się dominować w procesach jego integracji. Rzeczywiście, integracja fizycznych przepływów, a zwłaszcza w procesach transportu i magazynowania, jest uzależniona od stanu aktualnej techniki i technologii, możliwości technicznych i technologicznych

sfery produkcji oraz poziomu rozwiązań sprzętowych i oprogramowania sfery zarządzania przepływem informacji.[8]

W zarządzaniu logistycznym poziom integracji w sferze przepływów fizycznych musi być skorelowany z odpowiednim stopniem integracji w sferze regulacji, przy czym możliwości sfery przepływów technicznych (a więc warunki techniczne) w dużym stopniu decydują o przyjętych rozwiązaniach sfery regulacji. Można więc zaobserwować zależność, że stopień integracji, a zwłaszcza charakter rozwiązań integracyjnych w sferze regulacji, jest uzależniony od technicznych możliwości integracji przepływów fizycznych.

W procesach logistycznych, rozumianych w ścisłym znaczeniu jako transport i magazynowanie, do najbardziej typowych przykładów ilustrujących integracyjne dążenia w sferze techniki należą:

- konteneryzacja ładunków, paletyzacja ładunków,
- urządzenia ułatwiające transport intermodalny,
- automatyzacja systemów magazynowych.

Techniczna integracja procesów logistycznych następowała z wykorzystaniem systemów typowych dla logistyki w takich dziedzinach, jak:

- lokalizacja zakładów i magazynów,
- transport (planowanie ruchu pojazdów przewożących ładunki, kalkulacja stawek i opłat transportowych, śledzenie przewozów ładunków itp.),
- kompleksowa realizacja zamówień,
- planowanie kompleksowe dystrybucji (DRP - distributionresourceplanning),
- realizacja procesów zakupu,
- gospodarka magazynów.

Tendencje integracyjne w zarządzaniu procesami logistycznymi, a później w zarządzaniu logistycznym, wykazują dużą różnorodność form i zakresu. W dodatku integracja może być zarówno procesem (sekwencją określonych działań), jak i wynikiem pewnych procesów.

[8] http://www.dbc.wroc.pl/Content/4145/PN_52_Nowosielski.pdf (dostęp 06.10.2017)

Działania integracyjne w odniesieniu do strumieni wejściowych materiałów oraz strumieni wyjściowych gotowych produktów określa się również jako[9]

W późniejszym okresie wyłonił się termin *„integratedlogistics",* który odpowiada pojęciu zintegrowanych procesów logistycznych. Określenie to miało na celu wskazanie związków i granic scalenia poszczególnych elementów procesów logistycznych. Tak więc zintegrowane procesy logistyczne obejmują:

„[...] cały zakres czynności związanych z ruchem materiałów, łącznie z przepływem informacji i systemem kontroli; logistyka jest pomostem przebiegającym poprzez wszystkie tradycyjne funkcje – od zaopatrzenia w surowce do dostaw gotowych wyrobów"[10].

W systemach logistycznych działania integracyjne w logistyce można rozpatrywać w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym.

Ujęcie przedmiotowe dotyczy:

• integracji elementów składowych strumieni informacyjnych służących planowaniu, sterowaniu i kontroli fizycznych strumieni materiałów i produktów;

• integracji elementów składowych strumieni materiałów w celu całościowego ukształtowania procesów transportu, magazynowania i manipulacji w tworzonym łańcuchu wartości;

• integracji funkcji logistycznych w celu harmonizacji logistycznych obszarów decyzyjnych z innymi jednostkami organizacyjnym[11].

Przedsięwzięcia integracyjne w ujęciu podmiotowym są rozumiane jako:

• integracja obszarów logistyki wewnątrz przedsiębiorstwa,

• integracja głównych podsystemów logistycznych,

• integracja przedsiębiorstw współdziałających na rynku zaopatrzenia i rynku sprzedaży.

Natomiast integracja pod względem systemowym jest procesem, który polega na:

• tworzeniu całości z części,

[9] B. Słowiński ,*Wprowadzenie do logistyki,* Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej Koszalin, 2008, s.124
[10] B.Słowiński, *Wprowadzenie do..op.cit s..76*
[11] P. Blaik , *Systemy i procesy zarządzania logistyczno-marketingowego. Aspekt efektywnościow,* UO, Opole 2007

- tworzeniu nowych całości z wzajemnie uzupełniających się części,
- włączaniu nowych elementów do istniejącej całości.

Ogólnie można przyjąć, że celem integracji w zarządzaniu logistycznym jest zespolenie czy też scalenie działań realizowanych przez współdziałające jednostki organizacyjne, a efekt integracji ma podstawowe źródło we wspólnym celu zespolenia tych działań. Stąd też integracja w zarządzaniu logistycznym wykracza poza zwykłe procesy koordynacji, ponieważ podmioty uczestniczące w zarządzaniu logistycznym są merytorycznie powiązane siecią wzajemnie odpowiadających sobie celów działania. W tych warunkach firmy i ich części składowe nie czują się „zmuszone" do podejmowania określonych decyzji i działań, gdyż wynikają one ze spójnych celów strategicznych. Różnice opinii, przy tak rozumianej integracji zarządzania logistycznego, będą dotyczyły raczej metod i środków realizacji tych celów. Zastosowanie ujęcia systemowego do celów zarządzania logistycznego, pozwala na stworzenie koncepcji silnie zintegrowanych systemów logistycznych, których funkcjonowanie może zapewnić realizację celów działania tych organizmów gospodarczych, w których systemy te powstały. Samo stworzenie zintegrowanego systemu logistycznego nie wystarcza jeszcze do osiągnięcia skuteczności zarządzania logistycznego. [12]

[12]A.Czermiński, M.Grzybowski, K.Ficoń, *Podstawy organizacji i zarządzania*, Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu, Gdynia, 1999, s..69

EKSPLOATACJA JAKO GŁÓWNA DETERMINANTA WYMIANY POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH W PRZEDSIĘBIORSTWACH TRANSPORTOWYCH

Ferdynand Reiss
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska
freiss@gazeta.pl

Wprowadzenie.

W działalności każdego przedsiębiorstwa transportowego następuje chwila, gdy zachodzi potrzeba dokonania wymiany pewnej części eksploatowanego taboru. Dlatego też jednym z kluczowych rodzajów decyzji podejmowanych w przedsiębiorstwach transportu samochodowego są te dotyczące gospodarowania taborem. Decyzje te są determinowane między innymi następującymi zagadnieniami:

- otoczenie rynkowe,
- zasięg terytorialny,
- rodzaj ładunku,
- wielkość jednej partii ładunku,
- warunki przewozu,
- rodzaj sprzętu ładunkowego,
- rodzaj frontów ładunkowych u klientów,
- rodzaj napędu,
- ładowność i pojemność,
- specjalizację nadwozia,
- czynniki komfortu,
- oferty dostawców (cena pojazdu),
- uwarunkowania prawne.

Decyzje te można podzielić umownie na dwie grupy:

- decyzje eksploatacyjne,
- decyzje pozaeksploatacyjne.

W szerszym ujęciu zostaną przedstawione problemy dotyczące decyzji eksploatacyjnych.

Istota eksploatacji technicznej pojazdów samochodowych

Eksploatacja techniczna pojazdów samochodowych jest jednym z głównych czynników kształtujących proces ich wymiany.

Znacznie terminu „eksploatacja" W. Kopaliński określa jako: „wykorzystywanie, wyzyskiwanie, ogół operacji, których celem jest użytkowanie urządzeń w zakładach pracy, wyzysk, przywłaszczenie sobie owoców cudzej pracy, zwłaszcza najemnej". [7, s. 15] Jeżeli przyporządkuje się zakres tego terminu do sfery użytkowania obiektów sztucznych, to w oczywisty sposób pozostaniemy w części przytoczonej definicji, dotyczącej „operacji… użytkowania urządzeń…"

W otoczeniu człowieka istnieje i funkcjonuje tzw. technosfera złożona ze zbiorów środków technicznych. Uzyskanie możliwości użytkowania danego środka technicznego, elementu technosfery, następuje w wyniku podjęcia różnorodnych przedsięwzięć rozpatrywanych jako realizacja określonych, logicznych sekwencji zadań i celów szczegółowych. W ten sposób użytkowanie środków technicznych (maszyn, urządzeń) staje się elementem takiego ciągu działań, który nazywa się procesem zaspokajania potrzeb. Uproszczony schemat takiego procesu przedstawiono na rysunku 1.

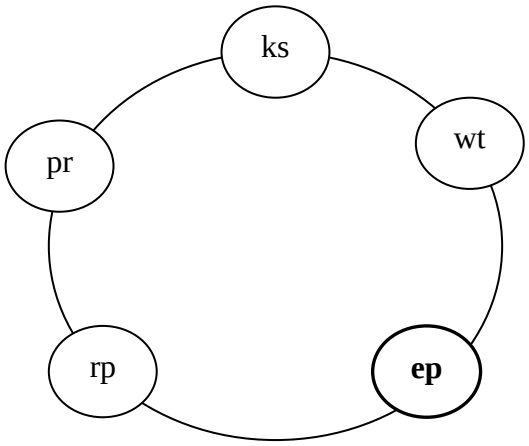

Rys. 1. Struktura procesu zaspokajania potrzeb w obszarze „technosfery"

Źródło: J. Kaźmierczak: Eksploatacja systemów technicznych, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2000, s. 8.

Zgodnie z powyższym schematem eksploatacja (ep) obiektu (środka technicznego) w sposób wynikający z rozpoznanej potrzeby, jest rezultatem finalnym następujących działań:

- rozpoznania potrzeby (rp) istnienia określonego składnika „technosfery" (środka technicznego),
- projektowania (pr), w wyniku którego opracowywana jest konstrukcja środka technicznego (ks),
- wytwarzania (wt) środka technicznego na podstawie opracowanego zapisu konstrukcji,
- użytkowania/eksploatacji wytworu (ep). [6, s. 8]

Przykładem takiego obiektu jest między innymi pojazd samochodowy, który został zaprojektowany i skonstruowany w ściśle określonym celu. Celem tym było zaspokojenie potrzeb człowieka w zakresie wykonywania przez obiekt (pojazd samochodowy) konkretnych funkcji użytkowych. Funkcje te to przemieszczanie osób i ładunków w czasie i przestrzeni.

W literaturze przedmiotu spotyka się zróżnicowane definicje pojęcia eksploatacja techniczna pojazdów samochodowych.

Według J. Gronowicza eksploatacja to zespół celowych organizacyjno-technicznych i ekonomicznych działań ludzi z pojazdem oraz wzajemne relacje, występujące pomiędzy nimi od chwili jego przyjęcia do wykorzystania aż do jego likwidacji. [2, s. 12] Natomiast według M. Hebdy „eksploatowanie samochodu jest to działanie człowieka z samochodem od chwili wyprodukowania do jego kasacji". [4, s. 11] Należy zaznaczyć, że w przypadku pojazdów samochodowych działania te, to przede wszystkim ich użytkowanie i obsługiwanie.

Wzajemne powiązania procesów użytkowania i obsługiwania samochodu w celu przywrócenia lub zachowania pożądanego stanu pojazdu przedstawia rysunek 2. Skoordynowanie tych dwóch działań jest bardzo istotnym elementem wydłużenia czasu eksploatacji pojazdów. Pojazd samochodowy jest bowiem w ciągu całego swojego „życia" użytkowany bądź obsługiwany lub oczekuje na użytkowanie bądź obsługiwanie.

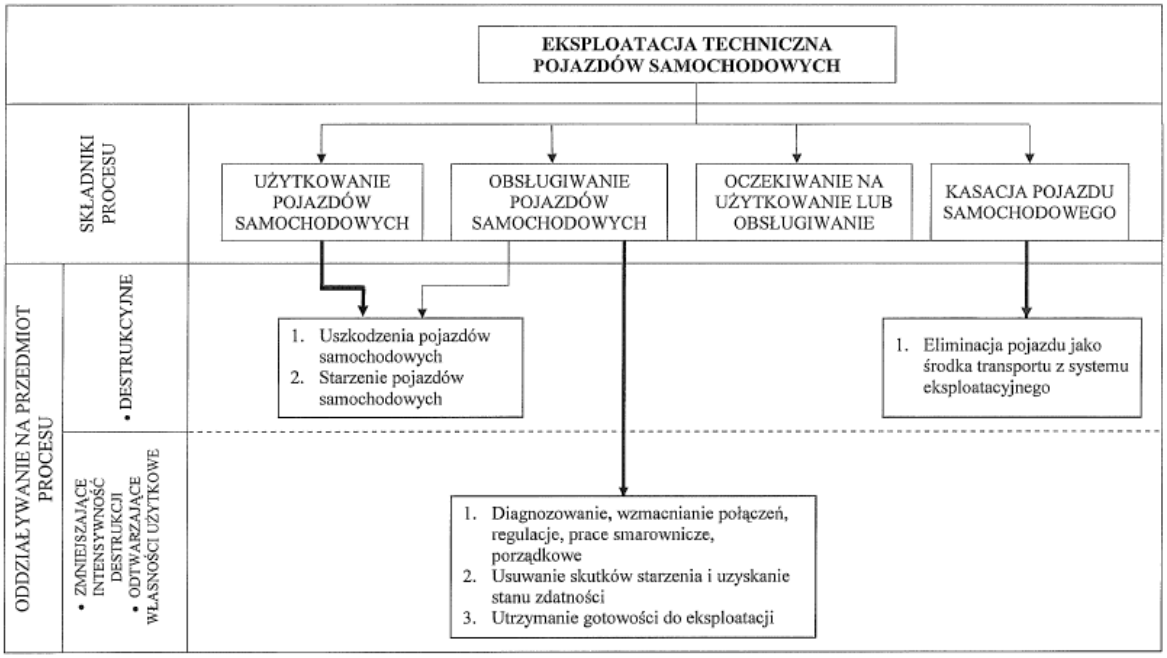

Rys. 2. Schemat procesu eksploatacji pojazdów samochodowych

Źródło: opracowanie własne.

Wiedza i zaangażowanie osób uczestniczących w realizacji procesu eksploatacji pojazdów mają ogromny wpływ na gospodarcze efekty firm transportowych, ponieważ proces ten ma decydujący wpływ na podejmowanie decyzji dotyczących wymiany taboru w przedsiębiorstwach transportowych.

Użytkowanie pojazdów samochodowych jako składnik procesu ich eksploatacji oraz kluczowy czynnik w procesie wymiany taboru

Podstawowe funkcje pojazdu samochodowego realizowane są poprzez jego użytkowanie w procesie eksploatacji. Użytkowanie to działanie związane z wykorzystaniem samochodu zgodnie z jego przeznaczeniem. [8, s. 15] Pozostaje ono tą częścią procesu eksploatacji, która powoduje przyśpieszenie momentu wymiany pojazdu. Trzeba mieć bowiem świadomość, że wskutek procesu użytkowania stan techniczny pojazdu samochodowego ulega pogorszeniu.

Jak każdy proces w przyrodzie, również użytkowanie pojazdów samochodowych przebiega w zróżnicowanym otoczeniu. Występują w nim zjawiska przeszkadzające lub sprzyjające procesowi eksploatacji.

Można wymienić trzy szczególnie ważne procesy, pochodzące z otoczenia, warunkujące wykonywanie funkcji przez obiekty techniczne w tym pojazdy samochodowe. Są to:

- proces zasilania energetycznego, którego istotnymi parametrami są: wartość opałowa i liczba oktanowa paliwa, rezerwa paliwa, stan naładowania akumulatora itp.,
- proces za- i wyładunku przewożonych materiałów, którego parametrami są między innymi: masa, kształt i wymiary ładunku oraz jego rozłożenie itp.; procesy te można inaczej nazwać procesami obciążenia (niedociążenia, przeciążenia użytkowego),
- proces utrzymania wymaganego stanu technicznego, którego ważniejszymi parametrami są: podatność obsługowo-naprawcza i diagnostyczna, energo- i czasochłonność zabiegów uzdatniających; składnikami tego procesu są: uzupełnianie i nastawianie. [5, s. 12-13]

Należy zauważyć, że w procesie zarządzania użytkowanym taborem można optymalizować warunki obciążeniowe, zasileniowe i obsługowo-naprawcze. Natomiast mając na uwadze konkretne miejsce (w sensie geograficzno-klimatycznym) użytkowania pojazdu, nie posiada się wpływu na warunki atmosferyczne, w jakich przebiega proces. To samo dotyczy warunków drogowych. Są one jednym z najistotniejszych czynników wpływających na zmianę stanu technicznego pojazdów oraz spadek ich sprawności. Każdy pojazd został zaprojektowany przy założeniu, że będzie on użytkowany w pewnym przedziale jakości dróg. Użytkowanie pojazdów samochodowych w warunkach odbiegających od normalnych powoduje szybszą utratę parametrów wyjściowych i prowadzi do konieczności wcześniejszej wymiany taboru.

Czynniki wpływające na zmianę stanu technicznego pojazdu w procesie jego użytkowania, mogą mieć charakter czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Do czynników zewnętrznych zaliczyć można np.: wpływ atmosfery, naturalnego podłoża, współpracujących obiektów itp., do czynników wewnętrznych natomiast –

procesy destrukcyjne, takie jak: zmęczenie, zużycie wskutek tarcia, starzenie, korozja itp.

Budowa i przeznaczenie samochodu powodują, że dla poszczególnych typów pojazdów można wyróżnić charakterystyczne rodzaje użytkowania. Ich klasyfikacja zależy też od celu działania oraz przedmiotu działania.

W ogólnym przypadku można wyróżnić następujące podstawowe rodzaje użytkowania samochodów:

- przewozy pasażerskie,
- przewozy towarowe (samochody ciężarowe),
- przewozy osób (taksówki, pojazdy osobowe, prywatne),
- specjalne (pojazdy specjalnego przeznaczenia, służące jako środki transportu oraz stanowiska pracy urządzeń dodatkowych, jak np. dźwigów itp.).

Użytkowanie pojazdu samochodowego najpełniej wyraża się w trakcie realizacji procesu przewozowego. Proces przewozowy to zespół różnorodnych czynności związanych ze środkiem transportowym, występujących w określonej kolejności i wzajemnie ze sobą powiązanych w czasie i przestrzeni, których wykonanie jest niezbędne, aby środek transportu mógł dokonać przemieszczenia ładunku lub osób.

Proces przewozowy składa się z czynności załadunku, przewozu i wyładunku, a więc z czynności wykonawczych, w czasie których ładunek jest przewożony środkiem przewozowym, bądź też środek ten jest załadowywany lub rozładowywany. [3, s. 212]

Procesy przewozowe mogą mieć charakter prosty, polegający na jednorazowym załadunku, przewozie i rozładunku lub też założony, w przypadku przewozów łamanych lub kombinowanych.

Analizując proces przewozowy można dokonać klasyfikacji stanów użytkowania pojazdu ze względu na to, co dzieje się z pojazdem oraz przedmiotem przewozu (operacyjnym) w procesie użytkowania.

Analiza procesu przewozowego pozwala wyróżnić odpowiednio procesy przemieszczania ładunku i przemieszczania pojazdu wyróżniając:

- dojazd pojazdu z miejsca postoju do punktu załadunku (miejsca pracy),
- załadunek,
- wyładunek,
- powrót pojazdu z drogi do miejsca postoju.

Natomiast przestoje pojazdu można podzielić na:

- przestoje organizacyjne (celowe np. garażowanie itp.),
- przestoje nieplanowane, które obciążają czas pracy pojazdu, ale nie są postojami celowymi (nie realizuje się celu użytku). [5, s. 47-48]

Ważnym elementem procesu przewozowego jest dobór odpowiednich środków przewozowych i przeładunkowych do wykonania zadania przewozowego, co zapewnia:

- właściwą jakościowo realizację procesu przewozowego,
- współdziałanie środków przewozowych i przeładunkowych w poszczególnych fazach procesu przewozowego,
- niskie koszty realizacji całego procesu przewozowego.

Organizacja procesów przewozowych powinna umożliwiać:

- wykonanie zadania przewozowego w wyznaczonym czasie,
- właściwe wykorzystanie środków przewozowych pod względem przebiegu i ładowności,
- odpowiednie wykorzystanie zdolności przeładunkowej maszyn ładunkowych.

Ze względu na technologię organizacji usług przewozowych w systemie użytkowania pojazdów samochodowych można wyróżnić następujące modele systemów przewozowych:

- wahadłowy,
- wahadłowo-ciągły,
- promienisty,
- obwodowy,
- sztafetowy.

Mając na uwadze poszczególne stany użytkowania pojazdów można zdefiniować zbiór charakterystyk ilościowych użytkowania. W tym celu należy przyjąć, iż każdą realizację opisują trzy parametry:

$$(L, T, Q) \tag{1}$$

gdzie:

L – wielkość przebytej przez pojazd drogi w danym stanie użytkowania;

T – czas przebywania pojazdu w danym stanie użytkowania;

Q – masa przemieszczanego przez pojazd ładunku.

Rozkład tych parametrów w poszczególnych stanach użytkowania oraz relacje pomiędzy nimi pozwalają wyróżnić trzy zbiory charakterystyk ilościowych procesów użytkowania pojazdów: charakterystyki sprawności, intensywności i wydajności użytkowania pojazdów w czasie.

Wymienione charakterystyki i relacje je wiążące pozwalają dokonywać technicznej oceny efektywności użytkowania oraz lokalizować źródła niesprawności w systemie użytkowania.

Zapobieganie procesom destrukcyjnym oraz odnowa pojazdów samochodowych w systemie obsługowo-naprawczym

Drugim podstawowym składnikiem procesu eksploatacji jest obsługiwanie pojazdów. To właśnie ten element decyduje o wydłużeniu czasu eksploatacji pojazdów, a co za tym idzie oddala moment konieczności ich wymiany. Wiąże się to zawsze z określonymi nakładami finansowymi.

Każdy pojazd podczas eksploatacji traci częściowo lub całkowicie swoje właściwości użytkowe. W celu zmniejszenia intensywności procesu starzenia lub odtwarzania właściwości użytkowych pojazdu wykonuje się zbiór czynności określonych mianem obsługiwania.

Według M. Hebdy obsługiwanie samochodu jest to zbiór procesów techniczno-ekonomicznych i organizacyjnych, realizowanych według określonych procedur

sprawdzania jego stanu technicznego, usuwania niesprawności poprzez wymianę uszkodzonych elementów, regulację luzów w połączeniach ruchowych. [4, s. 18]

Obsługiwanie to sposób działania, którego celem jest odnowa samochodu. Odnowa jako cel działania obejmuje:

- odnowę potencjału eksploatacyjnego,
- odnowę resursu eksploatacyjnego,
- odnowę stanu zdatności.

Potencjał eksploatacyjny samochodu to zmienna losowa, określająca jego pracę, która może być wykonana od początku eksploatacji lub od chwili oceny jego stanu do osiągnięcia stanu granicznego, czyli takiego stanu, który uniemożliwia dalszą, bezpieczną i efektywną ekonomicznie eksploatację pojazdu. Odnowę potencjału eksploatacyjnego pojazdu można uzyskać poprzez jego obsługę (naprawa główna) lub wymianę na nowy.

Z kolei resurs eksploatacyjny samochodu jest to część potencjału eksploatacyjnego, np. do kolejnej naprawy, do wykonania zadania, do naprawy głównej, a resurs do kasacji jest równoznaczny pojęciu „potencjał eksploatacyjny do kasacji".

Odnowę potencjału eksploatacyjnego pojazdu uzyskuje się poprzez wykonanie obsługi technicznej. Wyróżnianym rodzajem obsługi jest naprawa główna. Jej efektem jest odnowa poprzez naprawę główną. Obsługa konserwacyjna, diagnostyczna, transportowanie pojazdu lub obsługa związana z likwidacją (złomowaniem) pojazdu – nie powodują jego odnowy.

Dla niektórych rodzajów części trudno wyróżniać potencjał eksploatacyjny lub też resurs i wtedy istnieje tylko odnowa stanu zdatności poprzez regenerację lub wymianę na nową.

Można wyróżnić trzy grupy czynności obsługi samochodów. Do pierwszej grupy zaliczane są czynności, które mają na celu zapobieganie starzeniu mechanizmów pojazdów w procesie eksploatacji. Są to: diagnozowanie, wzmacnianie połączeń, prace smarownicze, regulacje, prace porządkowe.

Do drugiej grupy zaliczane są czynności, które mają na celu usunięcie skutków starzenia i uzyskanie stanu zdatności. Obejmują one naprawę elementów, zespołów i układów. W czasie naprawy wykonywane są prace montażowo-demontażowe, ślusarskie, kowalskie, spawalnicze, blacharskie, regulacyjne, lakiernicze, elektrotechniczne itp.

Do trzeciej grupy zaliczane są czynności zapewniające utrzymanie czystości pojazdów i gotowości do eksploatacji, jak mycie, sprzątanie, uzupełnianie paliwa, oleju, cieczy chłodniczej itp. Prace te mogą być wykonywane niezależnie lub łącznie z czynnościami grupy pierwszej.

Czynności grupy pierwszej i drugiej to czynności zapobiegawczo-naprawcze, natomiast czynności grupy trzeciej nazywane są profilaktycznymi.

Czynności pierwszej grupy muszą być wykonywane ściśle według obowiązującego programu, po określonym przebiegu pojazdu. Zakres i częstotliwość wykonywania czynności pierwszej grupy powinny podlegać systematycznym korektom na podstawie wyników bieżącej analizy stanu technicznego eksploatowanych samochodów.

Czynności drugiej grupy są wykonywane w przypadku stwierdzenia rzeczywistej konieczności obsługi np. podczas badań diagnostycznych.

Czynności trzeciej grupy wykonuje się w miarę potrzeby, w zależności od warunków eksploatacji i przebiegu dobowego pojazdów.

Zakresy prac zapobiegawczo-naprawczych są ściśle od siebie zależne.

Im częściej wykonywane są czynności zapobiegawcze i im szerszy jest ich zakres, tym rzadsza jest konieczność naprawy i zmniejsza się jej zakres. Przez ustalenie dla danych warunków optymalnego stosunku prac grupy pierwszej i drugiej uzyskuje się nie tylko maksymalną gotowość samochodów do użytkowania, ale również zmniejsza średni koszt eksploatacji. [4, s. 257-458].

Ważna grupa czynności wchodząca w skład procesu obsługiwania to te, które mają na celu usunięcie skutków starzenia i uzyskanie stanu zdatności. Nazywamy je czynnościami naprawczymi. Są one wykonywane w przypadku stwierdzenia

rzeczywistej konieczności obsługi i obejmują naprawę elementów, zespołów, podzespołów i mechanizmów.

Jest to bardzo istotna grupa czynności z punktu widzenia wymiany taboru, gdyż niejednokrotnie zakres i koszt naprawy decyduje o dalszym użytkowaniu pojazdu lub jego wymianie.

Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje napraw:

- naprawę bieżącą (NB) oraz
- naprawę główną (NG).

Naprawa bieżąca to obsługa o zmiennym zakresie i okresowości, ustalana indywidualnie na podstawie obserwacji pracy pojazdu podczas użytkowania oraz w wyniku wykonywania kolejnej obsługi okresowej. Jej celem jest przywrócenie stanu zdatności pojazdu poprzez wymianę lub naprawę części, podzespołów lub zespołów. Polega ona na wykonaniu prac demontażowo-montażowych, ślusarskich, spawalniczych itp. Wymiany zespołów podczas napraw bieżących dokonuje się, w przypadku gdy czas ich naprawy jest dłuższy niż czas wymiany.

Naprawa główna to obsługa wykonywana po określonym przebiegu, w celu przywrócenia potencjału eksploatacyjnego pojazdu. Polega ona najczęściej na pełnym demontażu pojazdu na zespoły, podzespoły i części, weryfikacji ich stanu, naprawie lub wymianie i ponownym montażu. [4, s. 459]

Omówione do tej pory zagadnienia mają za cel odnowę pojazdów samochodowych. Różne są sposoby podejść do sprawy opłacalności napraw pojazdów. Ogólnie, łatwo się zgodzić, że pojazd powinien być wycofany z eksploatacji, jeśli koszty niezbędnych napraw i remontów przekraczają przyrost efektów uzyskanych w rezultacie ich realizacji.

Kończąc omawianie zagadnień dotyczących procesu obsługiwania pojazdów samochodowych można stwierdzić, że jest on istotnym czynnikiem determinującym całość procesu eksploatacji. Od terminowości oraz jakości wykonywania obsług zależy częstotliwość i rodzaj napraw bieżących. Wpływa to w istotny sposób na wydłużenie okresu eksploatacji pojazdu, a tym samym zwiększenie przedziału czasu do jego wymiany.

Wysoka jakość eksploatacji, a więc również obsługiwania pozwala na lepsze wykorzystanie wszystkich walorów i cech użytkowanego pojazdu. [1, s. 63]

Podsumowanie

Wzajemne powiązania procesów użytkowania i obsługiwania samochodu oraz skoordynowanie tych dwóch działań jest bardzo istotnym elementem wydłużenia czasu eksploatacji pojazdów. Pojazd samochodowy jest bowiem w ciągu całego swojego „życia" użytkowany bądź obsługiwany lub oczekuje na użytkowanie bądź obsługiwanie.

Zgodnie z powyższymi rozważaniami system eksploatacji to skoordynowany wewnętrznie i mający określoną strukturę układ elementów podczas użytkowania i obsługiwania samochodów, który rozpatrywany od zewnątrz jest całością, a rozpatrywany od wewnątrz jest zbiorem mniejszych systemów lub elementów wzajemnie sprzężonych. System eksploatacji samochodów jest także zbiorem elementarnych układów uporządkowanych relacją współużyteczności lub współzależności poprzez sprzężenia informacyjne i zasileniowe.

Istnieje także system ekonomiczny eksploatacji, który daje możliwość ciągłej analizy racjonalności gospodarowania samochodami w systemie użytkowania i obsługiwania, kosztów eksploatacji i przychodów tak, aby w danym systemie eksploatacji uzyskiwać maksymalne zyski. W ten sposób generowane są dane, niezbędne dla prawidłowego zarządzania flotą pojazdów. Zarządzanie flotą to między innymi konieczność podejmowania decyzji dotyczących wymiany taboru. Proces ten jest bardzo istotny z punktu widzenia ekonomicznych wyników przedsiębiorstwa.

Literatura

1. Gasiński L., Kłos Z., Żak J.: Problemy kształtowania jakości eksploatacyjnej pojazdów i innych obiektów technicznych. Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 1994.

2. Gronowicz J.: Eksploatacja techniczna i utrzymanie samochodów. Wydawnictwo Politechniki Szczecińskiej, Szczecin 1997.

3. Grzywacz W., Burnewicz J.: Ekonomika transportu. WKiŁ, Warszawa 1989.

4. Hebda M.: Eksploatacja samochodów. Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2005.

5. Hebda M., Mazur T.: Podstawy eksploatacji pojazdów samochodowych. WKiŁ, Warszawa 1984.

6. Kaźmierczak J.: Eksploatacja systemów technicznych. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2008.

7. Kopaliński W.: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem. Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2007.

8. Uzdowski M., Abramek K., Garczyński K.: Eksploatacja techniczna i naprawa. WKiŁ, Warszawa 2003.

YOUTH UNEMPLOYMENT REDUCTION AS A WAY OF INCLUSIVE DEVELOPMENT AND INCREASE OF LIFE QUALITY

Tetiana K. Romanika
V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine
romani4ka@rambler.ru

An important indicator on which to draw a conclusion on economic development of the country is the unemployment rate. In order to overcome it, attention should be paid to institutional regulation of the labor market and inclusive institutions in particular.

Inclusive social and economic institutions allow and encourage a large number of people to engage in activities that enable them to make the best use of their talents and abilities on the basis of their autonomy [1].

Unemployment has many significant negative consequences, both personal and national. On the one hand, the loss of work for an employee is not limited to material instability but entails severe socio-psychological effects: stress, depression, rage, inferiority, alcoholism, divorce, drug addiction, thoughts of suicide, strained relations and violence in the family, degradation, criminal intent, etc.

On the other hand, for the state the consequences of unemployment are more severe, affecting many important economic processes in the country. The social consequences of global unemployment are a decline in working activity, a rise of tension in society, a growth in the number of mental and physical illnesses, a gane of the criminogenic situation, and an enlarge in social differentiation.

The economic consequences of unemployment include: depreciation of education, narrowing and downturn in production, loss of qualifications, rise of unemployment benefits costs, fall of living standards, insufficient production of national income, decrease of the number of tax revenues, and growth in the number of excess labor.

The most acute problem of the Ukrainian labor market is inefficient employment and youth unemployment. These problems determine the extent of lagging behind developed countries. Implementation of sustainable development in all spheres of the country is impossible without an effective process of regulation of employment, in particular the development of the youth labor market.

In the first half of 2017, the number of unemployed was 1.7 million people, in particular – 1.1 million people in cities and 0.6 million people – in rural areas; men – 1.1 million people and 0.6 million – women. The unemployment rate (according to the ILO methodology) amounted to 9.6% of the economically active population (in the first half of 2016 – 9.4%). High unemployment remains among young people aged 15-24 – 17.8% (in the first six months of 2016 it was 23.1%). For reference: on average, the unemployment rate in the EU countries was 7.6%, in particular among young people aged 15-24 – 16.9% [2].

Young people are in a particularly difficult position; the labor market is not able to provide the necessary amount of jobs for young professionals. As a result, the growth rate of unemployed young people has negative economic and social consequences for the population of the country [3]. On the one hand, youth are the most important, the most active indicator of the economic progress of the labor market, the bearer of the intellectual potential of society and a source of employment of labor resources. On the other hand, it is the most vulnerable category of able-bodied population, deprived of any guarantees of employment and faces many risks on the way to achieving work experience.

Reducing employment among young people is one of the most serious problems at the moment.

The state policy defines the general principles of creating the organizational, socio-economic, political and legal conditions for the social formation and development of young Ukrainian citizens in the interests of the individual, society and the state, the main directions of the implementation of the state youth policy in Ukraine regarding the social formation and development of youth.

But, as statistics shows, the measures of state regulation of the youth labor market in Ukraine are not perfect and they are not capable of overcoming the problem of youth unemployment in qualitative and comprehensive ways.

Since there is no single way to combat unemployment, any country has to use different methods to solve this problem.

Of particular importance is the institutional role of state regulation of the country's economic development, the creation of inclusive institutions.

“Inclusive economic institutions” are those that allow and encourage the participation of a large number of people in economic activity, which allows them to make the best use of their talents and abilities, and which enable individuals to make independent decisions.

To attract, economic institutions must have the characteristics of private property protection, an impartial judiciary system, and the availability of public services that provide unified rules of conduct for which people can exchange goods and make deals; they must also allow entry into a new business and allow people to choose a profession in a free way.

Inclusive economic institutions allow participation, if not all, of a large number of citizens in economic relations with the possibility of profit. Invariant property is guaranteed, alienation of property or income is not allowed. Inclusive economic institutions are supported by inclusive political institutions, which prevent narrow groups of citizens from regulating the state's economy in their favour.

States with inclusive institutions are capable of sustained growth, from which the majority of the population benefits, leading to a rise in living standards, well-being and poverty reduction and unemployment. In addition, states with inclusive institutions are relatively easier and more successfully overcome internal and external crises.

The youth labour market in Ukraine has its own characteristics, among which:

- the volatility of demand and supply – the availability of job vacancies in the labour market of young people does not correspond to the professions that young graduates have acquired;

- variability of wages – the higher the wages, the higher the requirements for the applicant for work, which makes it impossible to get the desired work. And, conversely, the simpler conditions of work, the lower the level of wages;
- low competitiveness of the young labour force. The main distinctive and negative feature of a young specialist is the absolute lack of work experience, which is a major factor in recruiting a job in a prestigious or economically viable company;
- the risk of discrimination on the part of the subject on the basis of sex – if the man and the woman with the same experience and skill level apply for the same job, the employer will prefer the candidacy of a man;
- severe psychological situation in the team (the worker is morally and psychologically not prepared for work in a team in which the behavior of older colleagues dictates);
- social insecurity – the size of the unemployment benefit for a graduate or a young specialist with little work experience will be much smaller than the amount of social security for a worker who has a huge experience and depends on the size of the wage at the previous place of work.

Implementation of the state policy in the field of youth unemployment should include conditions for the creation of organizations, institutions whose activities would directly target young people's employment or their quick retraining in accordance with changing labor market conditions. These are inclusive institutions that will carry out the following functions:

- motivating and encouraging young people to find work;
- comprehensive information support on the search for relevant work;
- contractual regulation and control of youth employment;
- providing employment for young people for a short term, seasonal, urgent, emergency;
- control over employers' working conditions for young workers.
- accumulation of funds for the realization of their functions through state financing as well as deductions from profits of large enterprises.

The main obstacles to the emergence and existence of an inclusive system in Ukraine are the following:

1) modernization of society – it is always a sharp change in the usual way of life, inevitably generates the winners and the losers, and thus the prominent supporters and irreconcilable opponents of the reforms. The top officials will never agree to lose their privileges;

2) the long-term nature of the process – it is impossible at the same time to change the political system in the country from extractive to inclusive; this should be preceded by the implementation of successful political, economic and social reforms;

3) the inclusive system of relations can work if the participants are ready to compromise. In fact, in order for it to work, it is necessary to constantly negotiate, persuade and concede for the sake of the common good;

4) having regard to a difficult situation in a country, the preconditions for the emergence of inclusive institutions can be suppressed through the establishment of law and order and the elimination of the threat of full-scale intrusion, which, in turn, will force the democratization and militarize the economy.

Realization of social goals of society development, in particular, achievement of social justice, effective employment; satisfaction of socio-cultural, spiritual needs of the population are the principles of macroeconomic efficiency.

References

1. Daron Acemoglu, James A. Robinson (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Publisher, New York (accessed October 2017) [in English].

2. Official site of the state statistics service of Ukraine Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/ (accessed November 2017) [in Ukrainian].

3. Semenova L. (2015). Problemy ta perspektyvy rozvytku molodizhnoho rynku pratsi v Ukraini [Problems and prospects of the development of the youth labor market in Ukraine] // Visnyk ACU. Seriya: Economika, 2, 119-124 (accessed November 2017) [in Ukrainian].

RACHUNEK EKONOMICZNY W TRANSPORCIE

Jan Wójciak
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska
tarnowskie.gory@dziekanat.wszia.opole.pl

Rachunek ekonomiczny jest to zespół metod postępowania zmierzających do podejmowania najtrafniejszych decyzji gospodarczych z punktu widzenia podmiotu podejmującego te decyzje. Rachunek ekonomiczny jest przeprowadzany wtedy, gdy istnieją alternatywne rozwiązania i trzeba wybrać z nich najkorzystniejsze. Celem rachunku ekonomicznego jest podjęcie optymalnej decyzji[1].

Zasadniczym celem rachunku ekonomicznego jest ilościowe określenie efektywności gospodarowania, czyli porównywanie osiągniętych wyników (efektów) z ponoszonymi nakładami. Rachunek ekonomiczny składa się z rachunku kosztów i wyników integralnie ze sobą powiązanych. Przedsiębiorstwo transportowe w trakcie prowadzenia działalności ponosi określone nakłady, których wielkość odpowiada zużyciu zasobów pracy żywej, materiałów i majątku. W wyniku sprzedaży wyprodukowanych usług uzyskuje określone efekty ekonomiczne.

Efekty działalności gospodarczej przedsiębiorstwa transportowego mogą być określone poprzez następujące wielkości[2]:

– wielkość przewozów wyrażona w tonach i tonokilometrach (przewozy ładunków) lub też w pasażerach i pasażerokilometrach (przewozy pasażerskie),

– wartość zrealizowanych usług przewozowych, spedycyjnych i innych na podstawie cen umownych lub taryfowych,

– wielkość zysku uzyskiwanego przez przedsiębiorstwa.

Należy wskazać, ze na nakłady przedsiębiorstwa transportowego mają wpływ:

[1] Koźlak Aleksandra, *Ekonomika Transportu. Teoria i praktyka gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, str. 345
[2] Bronk H., *Rachunek ekonomiczny w przedsiębiorstwie transportu samochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1995, str. 19

– nakłady pracy żywej (wielkość zatrudnienia, suma godzin przepracowanych przez wszystkich pracowników, wysokość wynagrodzeń podstawowych i dodatków),

– nakłady pracy uprzedmiotowionej (wartość środków trwałych, wartość środków obrotowych, koszty amortyzacji),

– wysokość kosztów produkcji,

– wysokość kosztów pozaprodukcyjnych.

Jednak podstawą rachunku ekonomicznego jest zasada racjonalnego gospodarowania występująca w dwóch postaciach, są to:

– zasada maksymalizacji efektu, przy osiąganiu określonych nakładów.

Dlatego w związku ze stosowaniem zasady racjonalnego gospodarowania występują trzy rodzaje rachunku ekonomicznego[3],

– efektywnościami – nakład jest z góry określony i zadaniem rachunku jest maksymalizacja efektu,

– oszczędnościowy – efekt jest z góry określony i zadaniem jest zminimalizowanie efektu,

– oszczędnościowy – efekt jest z góry określony i zadaniem rachunku jest zminimalizowanie nakładu,

– optymalizacyjny – dostosowanie nakładów i efektów tak, aby w danych rachunkach osiągnąć optimum, czyli układ, przy którym nie opłaca się zwiększyć nakładu ani oczekiwać korzystniejszego efektu.

Specyfika rachunku ekonomicznego w transporcie

Przedsiębiorstwa transportowe dysponują ograniczonymi możliwościami wpływu na rozmiary produkcji, ponieważ popyt na usługi transportowe jest określony poza tym przedsiębiorstwem, przez potrzeby innych działów gospodarki, ludności, państwa, a elastyczność popytu jest niska. Poza tym usług transportowych nie można magazynować, a zatem produkuje się tylko tyle usług, na ile jest w danym momencie zapotrzebowanie. Natomiast przedsiębiorstwa transportowe mają wpływ na

[3] Kożlak Aleksandra. *Ekonomika Transportu Teoria i praktyka gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, str. 346.

wysokość poniesionych nakładów i w związku z tym znacznie częściej jest stosowana przez nie zasada racjonalnego gospodarowania w postaci minimalizacji nakładów przy określonym efekcie.

Podstawową cechą specyficzną rachunku ekonomicznego w transporcie jest to, iż koszt własny przedsiębiorstwa transportowego znacznie odbiega od kosztu społecznego. W transporcie wiele przedsiębiorstw korzysta z infrastruktury nieodpłatnie lub przy częściowej odpłatności (transport samochodowy, żegluga śródlądowa, transport miejski). Jeżeli infrastruktura jest finansowana z budżetu państwa, to w przedsiębiorstwach transportowych nie wywołuje to kosztów w postaci amortyzacji i nie wchodzą one w zakres rachunku ekonomicznego. Większość przedsiębiorstw transportowych nie ponosi kosztów zewnętrznych w postaci kosztów degradacji środowiska naturalnego, kosztów wypadków i nie liczy kosztów straty czasów w wyniku kongestii.

Wskazać potrzeba, że rachunek ekonomiczny jest przeprowadzany także w przedsiębiorstwach transportowych, które są traktowane jako działalność użyteczności publicznej i z założenia są deficytowe. Otrzymują dotacje od państwa i rachunek ekonomiczny nie jest podstawą ich działalności, gdyż niezależnie od uzyskiwanych efektów, np. przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe czy zarządy komunikacji miejskiej, nie mogą zostać zlikwidowane. Nie zwalnia ich to jednak z przeprowadzania rachunku ekonomicznego dla każdej sfery gospodarowania, tak jak w każdym innym przedsiębiorstwie działającym na zasadach rynkowych.

Zakres zastosowania rachunku ekonomicznego w przedsiębiorstwach transportowych

W sytuacjach gospodarki rynkowej rachunek ekonomiczny jest przeprowadzany praktycznie we wszystkich sferach działalności przedsiębiorstwa. Każda z tych sfer wymaga innego rodzaju metod, rachunek ekonomiczny obejmuje inny zakres zjawisk, zawiera różne elementy składowe i przeprowadzany jest różnymi technikami. Ostatecznie jednak wszystko wiąże się bezpośrednio lub pośrednio z osiąganiem największej efektywności.

Decyzje gospodarcze podejmowane przez przedsiębiorstwa transportowe mogą dotyczyć przedsięwzięć bieżących i rozwojowych. Pierwszy typ przedsięwzięć związany jest z działalnością w zakresie przewozów, przeładunków, czy spedycji, oraz pomocniczą, dotyczącą obsługi technicznej środków transportu i innych urządzeń. Obszar decyzji eksploatacyjnych podejmowanych po przeprowadzeniu rachunku ekonomicznego wynika z wielkości posiadanego potencjału wytwórczego oraz stopnia jego wykorzystania, ocenianego na podstawie analiz produktywności środków trwałych oraz wydajności pracowników. Przedmiotem analizy podejmowanej dla potrzeb rachunku ekonomicznego mogą być następujące zagadnienia eksploatacyjne.[4]

– wielkość, wartość, struktura asortymentowa i rytmiczność produkcji przewozowej,

– wykorzystanie potencjału przewozowego w ujęciu globalnym lub podziałem na rodzaj i ładowność taboru, rodzaj i strukturę zadań przewozowych, czy rodzaj zastosowanej technologii, metody zwiększania wykorzystania taboru oraz skutki i tendencje określonych stanów wykorzystania taboru,

– zarządzanie zasobami ludzkimi – badanie stanu i struktury zatrudnienia, wydajności pracy

– koszty działalności eksploatacyjnej – koszty całkowite i ich struktura rodzajowa, koszty jednostkowe usług przewozowych,

– wyodrębnione przedsięwzięcia eksploatacyjne – badanie całokształtu spraw związanych z danym przedsięwzięciem: zaangażowania środków rzeczowych i osobowych, sposobu i stopnia ich wykorzystania, kosztów, efektów efektywności przedsięwzięcia oraz skutków dla całej działalności gospodarczej przedsiębiorstwa.

Wspomnieć należy, że działalność inwestycyjna w przedsiębiorstwie transportowym związana jest z odtwarzaniem i rozwojem majątku trwałego. Inwestycje polegają na zakupie lub produkowaniu nowych majątku trwałego oraz na rozbudowie Lu modernizacji istniejących obiektów. Decyzje inwestycyjne w

[4] Śliwieńska J. *Rachunek ekonomiczny w ciężarowym transporcie samochodowym*. Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa. *Środki trwałe w gospodarce narodowej* w 2003., str. 110-111.

przedsiębiorstwach transportowych zależą od wartości posiadanych środków trwałych i stopnia ich zużycia, od majątkochłonności produkcji tj. od stosunku wartości środków trwałych do wartości wytwarzanej produkcji oraz od wielkości nakładów na inwestycje, jakie jest w stanie ponieść przedsiębiorstwo. Rachunek ekonomiczny służy do rozstrzygania o kierunkach, rodzajach i strukturze rozwiązań inwestycyjnych i przyjmuje postać rachunku ekonomicznego efektywności inwestycji. Przedmiotem rachunku ekonomicznego mogą być poszczególne przedsięwzięcia eksploatacyjne lub inwestycyjne, albo też całokształt obu zakresów działalności gospodarczej w skali globalnej przedsiębiorstwa.

Rachunek ekonomiczny w działalności bieżącej przedsiębiorstwa transportowego

Ocena efektywności bieżącej przedsiębiorstwa dokonywana jest przez pryzmat osiąganych wyników finansowych. Analiza finansowa jest elementem analizy ekonomicznej, zajmującej się oceną całokształtu działalności gospodarczej, łącznie z jej efektem końcowym w postaci wyniku finansowego oraz stanu majątkowo-finansowego firmy.

Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa dostarcza przetworzone informacje, które mogą być wykorzystane w rachunku ekonomicznym. Celem analizy ekonomicznej jest zbadanie i ocena sytuacji gospodarczej przedsiębiorstwa transportowego w pewnym przedziale czasu, wraz z wyjaśnieniem przyczyn i ustalenia stopnia oddziaływania różnych czynników na uzyskane wyniki działalności gospodarczej. Przeprowadzone analizy zawierają ważne informacje służące do podejmowania decyzji gospodarczych, mających na celu poprawę lub zmianę istniejącej sytuacji. Analiza ekonomiczna odnosi się w zasadzie do zdarzeń przeszłych, ale wynikające z niej wnioski dotyczą przedsięwzięć , które należy podjąć w przyszłości. Analiza ekonomiczna w działalności bieżącej obejmuje:

- rachunek zysków i strat,
- bilans firmy,
- analizę przepływów finansowych (pieniężnych i kapitałowych),

– wskaźniki ekonomiczne.

Rachunek zysków i strat (rachunek wyników) jest sprawozdaniem finansowym, którego dane liczbowe określają wynik finansowy osiągnięty przez przedsiębiorstwo. Rachunek wyników jest podstawą oceny finansowej działalności bieżącej przedsiębiorstwa i pozwala na określenie poziomu zysku lub straty. Wynik finansowy jest syntetyczną miarą efektów finansowych osiągniętych przez przedsiębiorstwo w ramach prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. Rachunek zysków i strat może być przeprowadzany w różnych przekrojach i z różną szczegółowością. Standardowy rachunek zysków i strat sporządzony jest przez przedsiębiorstwa zgodnie z wymogami określonymi w ustawie o rachunkowości.

W rachunku zysków i strat dla jego większej przejrzystości wprowadzono większą liczbę sald pośrednich, co pozwala na szybką orientację w jego strukturze i łatwiej jest określić faktyczne źródła przychodów i kosztów. Mianowicie wyróżnić tutaj można – wynik ze sprzedaży, który powstaje wskutek odcięcia od właściwych przychodów, powstałych ze sprzedaży usług transportowych i towarzyszących kosztów ich wytworzenia, do których zalicza się między innymi zużycie materiałów (energii), ceny obcych usług, amortyzację, wynagrodzenia dla pracowników, podatki i opłaty. Saldo to ma duże znaczenie dla przedsiębiorstwa, gdyż wskazuje na rentowność jego podstawowej działalności. Wynik z działalności operacyjnej obejmuje przychody operacyjne ze sprzedaży składników majątku trwałego, otrzymane dotacje, uzyskane odszkodowania, czynsze z dzierżaw, a po stronie pozostałych kosztów operacyjnych – wartość sprzedanych składników majątku trwałego, utworzone rezerwy, odpisane należności nieściągalne, zapłacone odszkodowania, koszty czynszów i dzierżaw. Poprzedni wynik korygowany jest o saldo wynikające z zestawienia tych pozycji.

Następnym tematem jest wynik z działalności gospodarczej. Tutaj wynik z działalności operacyjnej korygowany jest o saldo operacji finansowych i powstaje zysk lub strata z działalności gospodarczej. Przychody finansowe obejmują między innymi otrzymane dywidendy (w tym także otrzymane od członków grupy kapitałowej), otrzymane odsetki, dodatnie różnice kursowe. Koszty finansowe

natomiast obejmują między innymi odsetki do zapłaty (także na rzecz członków grupy kapitałowej),odpisy aktualizujące wartość finansowego majątku trwałego i krótkoterminowych papierów wartościowych oraz ujemne różnice kursowe.

Analizując wynik finansowy brutto i netto, to poprzedni wynik jest korygowany o saldo będące skutkiem zdarzeń nadzwyczajnych, między innymi zdarzeń losowych, rezultatów postępowania układowego (naprawczego) lub zaniechania pewnego rodzaju działalności.

W ten sposób oblicza się wynik finansowy brutto. Po zapłaceniu podatku otrzymujemy zysk lub stratę netto.

Analiza rachunku wyników polega na zbadaniu struktury poszczególnych przychodów i kosztów oraz wynikających z nich sald. Podstawowymi miernikami, stosowanymi w analizie rachunku wyników, są wskaźniki zyskowności. Wskaźniki te obliczamy dzieląc zysk z danego poziomu przez wartość przychodów ze sprzedaży i otrzymujemy odpowiednią stopę zysku ze sprzedaży, stopę zysku z działalności operacyjnej, stopę zysku z działalności gospodarczej, stopę zysku brutto lub stopę zysku netto. Również poza tym porównuje się poszczególne pozycje przychodowe i kosztowe za dany okres z analogicznymi danymi za poprzednie, porównywalne okresy miesięczne, kwartalne lub roczne. Nie zawsze wzrost zysku jest dowodem na prawidłowy rozwój przedsiębiorstwa, gdyż może się zdarzyć, że jest on wynikiem znacznej redukcji kosztów, połączony z wyprzedażą majątku, czy też wzrostem przychodów finansowych przy spadającej rentowności podstawowej działalności przedsiębiorstwa.

Bilans firmy

Bilans jest sprawozdaniem o sytuacji majątkowej i kapitałowej przedsiębiorstwa. Jest on zestawieniem składników majątkowych (zasobów) z przypisanymi do niego wartościami oraz źródeł ich finansowania, czyli aktywów i pasywów.

Aktywa i pasywa w bilansie wyrażają ten sam zespół środków, tyle że zestawiony według różnych kryteriów podziału. Aktywa zawsze muszą być równe

pasywom, tzn. łączna wartość wszystkich składników majątku musi być równa wszystkim składnikom źródeł finansowania. Wynika stąd, że każdy składnik majątku musi być sfinansowany z określonego źródła – z wkładu właściciela, z zysku lub zaciągniętych zobowiązań.

Proporcje między poszczególnymi składnikami aktywów i pasywów w ujęciu wartościowym mogą się zmieniać i są inne dla każdej firmy. To zależy od rodzaju prowadzonej działalności, poziomu środków własnych, jakie firma posiada, a także od polityki zarządu firmy.

Bibliografia

1. Bronk H., *Rachunek ekonomiczny w przedsiębiorstwie transportu samochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1995.
2. Koźlak Aleksandra, *Ekonomika Transportu. Teoria i praktyka gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
3. Pokusa Tadeusz. Duczmal Wojciech, *Koncepcje i narzędzia współczesnej logistyki*, Wydawnictwo Instytut Śląski Sp. z o.o., Opole 2015.
4. Praca zbiorowa, *Podstawy Logistyki*, Biblioteka Logistyka, Poznań 2008.
5. Stajniak Maciej, Hajdul Marcin, Fołtyński Marcin, Krupa Agnieszka, *Transport i spedycja*. Biblioteka Logistyka, Poznań 2007.
6. Śliwieńska J. *Rachunek ekonomiczny w ciężarowym transporcie samochodowym*. Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa. Środki trwałe w gospodarce narodowej w 2003., str. 110-111.
7. Rydzkowski Włodzimierz, *Usługi logistyczne*. Biblioteka Logistyka, Poznań 2007.

RYZYKO JAKO NIEODŁĄCZNY ELEMENT W BADANIU SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Aneta Wszelaki
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice, Polska
aneta.wszelaki@ue.katowice.pl

Wstęp. Celem badania przez biegłego rewidenta jest wydanie pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia, we wszystkich istotnych aspektach, sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy badanej jednostki. Zadaniem biegłego rewidenta jest ocena, czy sprawozdanie finansowe, badanego podmiotu, jest wolne od pominięć i zniekształceń. Aby sprostać tym wymaganiom, biegły rewident wykorzystuje procedury, techniki i metody rewizji finansowej, stworzone przez regulacje prawne jak i praktykę gospodarczą. Pomimo zastosowania wszystkich zasad i narzędzi, biegły rewident nie może zagwarantować całkowitej prawidłowości zbadanego sprawozdania finansowego, ponieważ nieodłączną cechą rewizji finansowej jest ryzyko. Dlatego też biegły rewident powinien oszacować ryzyko wydania nieprawidłowej opinii o sprawozdaniu finansowym. Ryzyko wpływa na poprawność jego pracy i musi być uwzględniane podczas przeprowadzania każdego badania sprawozdania finansowego, niezależnie od rodzaju przedsiębiorstwa, czy skali badania.

Celem artykułu jest zaprezentowanie przeglądu literatury i aktów prawnych, dotyczących ryzyka badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów. W artykule zastosowano krytyczną analizę literatury oraz analizę jakościową aktów prawnych, regulujących kwestię ryzyka w badaniu sprawozdań finansowych w Polsce. W celu sformułowania końcowych wniosków posłużono się metodą syntezy.

Pojęcie, istota i przyczyny ryzyka w rewizji finansowej

W praktyce gospodarczej zakłada się, że każde sprawozdanie finansowe zawiera pewne nieprawidłowości. Ich wykrycie byłoby możliwe, jednak zwiększałoby czas i koszty przeprowadzanego badania. Dlatego przystępując do badania, biegły rewident musi oszacować pewien poziom nieprawidłowości, które mogą pozostać nie wykryte lub wykryte i nie poprawione, bez wprowadzania w błąd użytkownika sprawozdania finansowego – istotność badania. (Górka, 2005, s. 37-38). Każde ze sporządzonych sprawozdań finansowych może bowiem zawierać skutki wynikające z błędów podczas księgowania, przeprowadzania inwentaryzacji, jak również spowodowane zniekształceniem lub pominięciem w ewidencji zdarzeń gospodarczych (Pfaff, 2007, s. 137).

Właściwe ustalenie istotności pomaga biegłemu rewidentowi w doborze odpowiednich w danych okolicznościach terminów, rodzajów i zakresu badania, a zastosowanie dla tych pozycji właściwych procedur badania ma na celu zmniejszenie ryzyka badania (Pfaff, 2011, s. 84). Jak podkreśla Garstka (2009) należy zwrócić uwagę na zależność między istotnością a ryzykiem badania. Istotność jest odwrotnie proporcjonalna do poziomu ryzyka badania. Im wyższy jest poziom ryzyka badania, tym niższy jest jej poziom. Ocena tych dwóch czynników dokonana podczas wstępnego planowania badania może odbiegać od oceny końcowej biegłego rewidenta. Wraz z ich zmianą należy dokonać koniecznych poprawek dotyczących rodzaju, czasu przeprowadzenia i zakresu procedur badania. Istnieje wiele czynników, które kształtują poziom ryzyka na różnych etapach badania, co prezentuje tabela 1.

Czynniki przedstawione w tabeli 1 różnią się na każdym etapie badania, więc biegły rewident powinien być szczególnie wyczulony w kwestii ryzyka, gdyż zbagatelizowanie któregoś z tych czynników może spowodować nieprawidłową ocenę sprawozdania finansowego, a więc i sporządzenie wprowadzającej w błąd opinii.

Z uwagi na fakt, iż opinia biegłego rewidenta, której sporządzenie jest finalnym etapem badania sprawozdania finansowego, ma kluczowe znaczenie dla oceny

jednostki gospodarczej, szczególnej uwagi nabiera ryzyko badania. Biegły rewident musi mieć świadomość ryzyka, jakie towarzyszy mu przy wykonywaniu tego zawodu zarówno ze względu na obszerny zakres procedur związanych z badaniem sprawozdania finansowego oraz możliwość błędnej interpretacji informacji będących przedmiotem badania, jak i prawdopodobieństwo wystąpienia zamierzonych lub przypadkowych nieprawidłowości w księgach rachunkowych badanego podmiotu.

Tabela 1 – Przykładowe czynniki wpływające na poziom ryzyka, a etapy badania

Etap badania	Czynniki ryzyka
Wybór klienta	- niedostateczna wiedza na temat jednostki, - specyfika jednostki, - ograniczenie niezależności oraz bezstronności biegłego,
Planowanie badania	- wyznaczenie zakresu badania, - zebranie niezbędnych informacji na temat jednostki, - wybór procedur badania, - dobór techniki i metody badania, - ocena ryzyka badania,
Testowanie kontrolne	- stopień wiarygodności materiałów źródłowych, - ocena systemu kontroli wewnętrznej i systemu rachunkowości, - procedury zbierania i przetwarzania danych, - metody wyceny,
Badanie właściwe	- dopasowanie zasad badania do specyfiki badanej jednostki, - ograniczony dostęp do informacji, - niewłaściwe ujęcie informacji, - możliwość błędnej interpretacji, - możliwość pomyłek w obliczeniach, - brak doświadczenia biegłego rewidenta,
Prezentacja wyników badania (opinia)	- błędne wnioski, - subiektywizm, - ograniczona niezależność.

Źródło: D. Krzywda (red.): Rewizja sprawozdań finansowych, Wyd. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2012, s. 123-124

Biegły rewident podczas planowania badania sprawozdania finansowego, powinien nabyć odpowiednią wiedzę na temat procesu szacowania ryzyka jednostki, w taki sposób aby zrozumieć, jak kierownictwo tej jednostki adresuje i postrzega istotne dla sprawozdawczości ryzyko. Ryzyko to pojawiać się może z następujących powodów (Gabrusewicz, 2010, s. 88):

- nowego personelu;
- zmian dokonujących się w środowisku działania danej jednostki;
- wprowadzenia nowych technologii;
- niezmiernie szybkiego rozwoju;
- restrukturyzacji;
- działalności zagranicznej.

Charakterystyka ryzyka związanego z badaniem sprawozdania finansowego

Ryzyko badania towarzyszy biegłemu rewidentowi na każdym etapie pracy. W związku z tym powinien on zarządzać swoim ryzykiem działania, które jest tym samym ryzykiem badania. Proces zarządzania ryzykiem jest logicznym zbiorem zachowań, mającym formę procesu decyzyjnego. Celem tego zarządzania, jest ograniczenie ryzyka oraz zabezpieczenie się przed jego skutkami. Biegły rewident zarządzając ryzykiem, powinien identyfikować napotkane ryzyko i podzielić go na elementy składowe, wskazać czynniki oraz zdarzenia wpływające na jego poziom oraz udokumentować działania wchodzące w skład procesu badania sprawozdania, które mogą to ryzyko ograniczyć. Uwzględniając możliwości wpływu przez biegłego rewidenta na pojawianie się ryzyka, wyróżnić można dwa rodzaje ryzyka badania sprawozdania finansowego (Nowak, 2008, s. 295-296): ryzyko niezależne od niego, ryzyko zależne od niego.

Ryzyko niezależne od biegłego rewidenta wiąże się z istnieniem ryzyka w badanej jednostce gospodarczej, które występuje bez względu na przeprowadzanie badania sprawozdania finansowego. To tak zwane ryzyko istotnej niepewności (RIN), które wiąże się z tym, iż sprawozdanie finansowe już przed rozpoczęciem przeprowadzania badania mieści w sobie ryzyko nieprawidłowości. Wpływ mają na nie dwa elementy ryzyka (Nowak, 2008, s.296): ryzyko nieodłączne (RN); ryzyko kontroli (RK).

Ryzyko nieodłączne, jest ryzykiem niezależnym od działań biegłego rewidenta. Jego wysokość zależy zarówno od czynników wewnętrznych jak i zewnętrznych. Na ryzyko to wpływa m.in. rodzaj branży czy działalności badanej jednostki,

doświadczenie oraz wiedza kierownictwa, rodzaj dokonywanych transakcji gospodarczych, podatność aktywów badanego podmiotu na nadużycia, stopień w jakim do wyceny sald aktywów czy zobowiązań konieczne jest stosowanie szacunków (Gabrusewicz, 2010, s. 87). Podstawą określenia ryzyka nieodłącznego, jest osąd zawodowy biegłego rewidenta. Określając przypuszczalną wielkość ryzyka nieodłącznego, należy rozpatrywać wpływ czynników, które ryzyko takie mogło potęgować. Te czynniki to m.in. (Wąsowski, 2010, s. 171-172):

- przeszkody napotykane w działalności gospodarczej przez jednostkę,
- czynniki wpływające na branżę, w której działa jednostka (trudności występujące w danej branży, ogólną kondycję przemysłu, mocną konkurencję, mało korzystne warunki ekonomiczne, szybkie zmiany technologiczne),
- pewność lub wątpliwości kierownictwa jednostki,
- szczególne naciski wywierane na kierownictwo
- asortyment wyrobów i usług, struktura kapitału;
- położenie głównej centrali, filii, oddziałów, punktów sprzedaży.

Ryzyko kontroli jest również niezależne od biegłego rewidenta i polega na tym, iż system kontroli wewnętrznej w badanym podmiocie nie zapobiega powstawaniu nieprawidłowości, nie wykrywa ich, ani nie poprawia. Na poziom ryzyka kontroli wpływają m.in.: poprawność koncepcji przyjętych zasad sprawozdania finansowego, dokumentowanie i księgowanie operacji gospodarczych oraz poprawność koncepcji i sprawność pracy systemu kontroli wewnętrznej. Zatem punktem wyjścia oszacowania ryzyka kontroli, jest rozpoznanie systemu kontroli wewnętrznej oraz systemu księgowości w jednostce (Gabrusewicz, 2010, s. 88). Biegły rewident, szacując wartość ryzyka kontroli wewnętrznej, bierze głównie pod uwagę zgodność procedur kontrolnych oraz sposób i skuteczność ich działania. Opinia audytora pod tym względem, jest kształtowana w znacznym stopniu na podstawie przeprowadzonych testów zgodności, które mają na celu potwierdzić lub odrzucić zakładany stopień zaufania biegłego rewidenta do wewnętrznego systemu kontroli. Audytor wstępnie uzna ryzyko kontroli wewnętrznej jako wysokie, gdy przypuści, że ocena skuteczności procedur i zasad kontrolnych stosowanych przez

jednostkę była nieodpowiednia bądź procedury i zasady kontrolne jednostki nie są skuteczne, natomiast ryzyko kontroli wewnętrznej zostanie uznane wstępnie za niskie, kiedy biegły rewident ma możliwość identyfikacji procedur i zasad systemu kontroli wewnętrznej oraz systemu rachunkowości zapewniające właściwe wykrywanie i zapobieganie istotnych nieprawidłowości (Hołda, Pociecha, 2004, s.54-55).

Ryzyko nieodłączne oraz ryzyko kontroli są ze sobą w wysokim stopniu sprzężone. Kierownictwo badanej jednostki przeciwdziała ryzyku nieodłącznemu, tak projektując wewnętrzny system kontroli i system rachunkowości, aby zapobiegał błędom i je wykrywał. Dlatego ryzyko nieodłączne i kontroli przeważnie rozpatruje się łącznie, definiując je wspólnie jako ryzyko istotnej nieprawidłowości (Pfaff, 2007, s. 145).

Ryzykiem zależnym od biegłego rewidenta jest ryzyko przeoczenia, które ujawnia się w chwili, kiedy biegły rewident nie wykryje zawartych w sprawozdaniu finansowym istotnych nieprawidłowości. Ryzyko przeoczenia oznacza, że istotne błędy niewykryte przez kontrolę wewnętrzną badanej jednostki zostaną przeoczone przez rewidenta, mimo badań wiarygodności. Jest bezpośrednio związane z zastosowanymi przez audytora procedurami badania. Nawet jeśli audytor zbada od nawet 100% elementów populacji (grup operacji lub sald kont), to istnieje ryzyko przeoczenia i jest wynikiem wyboru przez biegłego rewidenta nieodpowiedniej procedury badawczej lub niepoprawnej interpretacji wyników badań. W skład ryzyka przeoczenia wchodzą: ryzyko badań wyrywkowych oraz ryzyko niewynikające z przeprowadzenia badań wyrywkowych. Nie istnieje możliwość całkowitego wyeliminowania tego ryzyka z powodu istoty badania. Niewłaściwe procedury badania, błędne interpretacje powstałych wyników, czy też badania wyrywkowe, to nieodłączne przyczyny pojawiania się ryzyka przeoczenia (Nowak, 2008, s. 296).

Biegły rewident zawsze ponosi ryzyko, że pewne nieprawidłowości mogą pozostać niewykryte. W swojej pracy, biegły rewident często wykonuje testy oraz próby, których wyniki małej liczby zdarzeń uogólnia na wszystkie zdarzenia danego

rodzaju. Może się zdarzyć, że audytor wyda opinię bez zastrzeżeń, podczas gdy księgi rachunkowe, które badał, będą zawierały nieprawdziwe dane.

Ryzyko nieodłączne i kontroli istnieją zawsze, niezależnie czy w jednostce pojawi się biegły rewident. Celem biegłego rewidenta, jest więc ocena stopnia ryzyka, tak żeby zaplanowane przez niego procedury minimalizowały ryzyko niewykrycia błędów. Ocena stopnia ryzyka wystąpienia nieprawidłowości jest bardzo trudna i wymaga od audytora intuicji i doświadczenia.

Składniki ryzyka badania rozpatruje się oddzielnie dla konkretnych grup operacji czy sald. Przyjmuje się zwykle, że poziom ryzyka kontroli i nieodłącznego (istotnej nieprawidłowości) są wysokie, co nie pozwala za uznanie systemu księgowości oraz kontroli wewnętrznej za godne zaufania. Ryzyko przeoczenia jest odwrotnie proporcjonalne do ryzyka istotnej nieprawidłowości, oznacza to, że im ryzyko kontroli i nieodłączne jest wyższe, tym niższe powinno być ryzyko przeoczenia dzięki prawidłowemu doborowi rodzaju, zakresu oraz terminów przeprowadzonych badań wiarygodności (Gabrusewicz, 2010, s. 91-93). Związki zachodzące między składnikami ryzyka badania przedstawia tabela 2.

Tabela 2 – Związki zachodzące między składnikami ryzyka badania

		Ryzyko kontroli		
		Wysokie	Średnie	Niskie
Ryzyko nieodłączne	Wysokie	Najniższe	Niższe	Średnie
	Średnie	Niższe	Średnie	Wyższe
	Niskie	Średnie	Wyższe	Najwyższe

Źródło: Załącznik do uchwały Nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010, Krajowy standard rewizji finansowej nr 1, załącznik nr 1

Jak wynika z tabeli 2 możliwe do przyjęcia ryzyko przeoczenia jest wypadkową oszacowanego ryzyka kontroli i nieodłącznego (pogrubiona linia), np. przy wysokim ryzyku istotnej nieprawidłowości należy przyjąć najniższe ryzyko przeoczenia i odwrotnie, gdy na niskim poziomie zostanie oszacowane ryzyko kontroli i nieodłączne, wówczas biegły rewident może pozwolić sobie na przyjęcie ryzyka przeoczenia na najwyższym poziomie. Bez względu na to, jak bardzo nisko będzie oszacowane ryzyko kontroli, dopuszczalne ryzyko przeoczenia nie może być tak niskie, aby wykluczało w ogóle potrzebę badania wiarygodności. Biegły rewident zawsze musi wykonać pewną liczbę badań wiarygodności wszystkich znaczących sald bilansu czy grup operacji (Pfaff, 2007, s. 149).

Podsumowując, ryzyko badania polega na tym, iż audytor może wydać niewłaściwą opinię wówczas, gdy sprawozdanie finansowe zawiera istotne nieprawidłowości. Ryzyko badania obejmuje trzy składniki: ryzyko nieodłączne, ryzyko kontroli, ryzyko przeoczenia.

Mierzenie poziomu ryzyka badania jest bardzo ważnym i jednocześnie trudnym procesem badania sprawozdania finansowego. Dokonując pomiaru ryzyka badania wykorzystuje się zależności występujące pomiędzy pojedynczymi rodzajami ryzyka. Ryzyko badania często ustala się zgodnie z następującym wzorem (Gabrusewicz, 2010, s. 86):

Ryzyko badania = ryzyko nieodłączne x ryzyko kontroli x ryzyko przeoczenia

Ocena akceptowalnego ryzyka jest niezmiernie pracochłonna, zwłaszcza, gdy jednostka jest badana po raz pierwszy. Odpowiednie ustalenie wielkości każdego ryzyka wymaga od biegłego rewidenta wiedzy, ale również pewnej elastyczności w dobieraniu odpowiednich procedur badawczych, przeprowadzenie mniejszej lub większej liczby testów itp. Niestety, mimo różnych metod liczbowego ustalania wielkości ryzyka, żadne międzynarodowe czy krajowe wytyczne nie mieszczą w sobie wskazań, co do ich wielkości czy sposobu ustalania. Jedynie wskazują drogę

postępowania dla biegłego rewidenta, doprowadzającą go do najwłaściwszego oszacowania poziomu ryzyka (Gabrusewicz, 2010, s. 94).

Sam proces dokonywania planowania badania sprawozdania finansowego wymaga doboru odpowiedniego samych obszarów badania, jak również ustalenia zakresu, terminu i rodzaju badań bardziej szczegółowych, w sposób taki, aby terminy zakończenia badania zostały dotrzymane. W celu tym biegły rewident tworzy plan badania sprawozdania (Tyrańska, 2016, s. 41-49).

Program przeprowadzania badania sprawozdania finansowego powinien szczegółowo określać zadania biegłego rewidenta, mające na celu odpowiednią realizację sposobów badań, uwzględniając przy tym ryzyko, jak również możliwość włączenia do badania sprawozdania inne osoby. Plan, jak również program dokonywania badania sprawozdania, należy jak najczęściej (w miarę potrzeb) aktualizować, przystosowując je do ustalonych podczas badania warunków, spowodowanych w szczególności (Pfaff, 2011,s. 94):

- nieprzewidzianymi, stwierdzonymi podczas badania, a będących istotnymi uchybieniami odnośnie działania systemu wewnętrznej kontroli;
- zmianą znaczeń będących podstawą planu badania;
- zaobserwowaniem nieprzewidzianych faktów i zdarzeń gospodarczych;
- ujawnieniem nieprawidłowości i nadużyć.

Podsumowanie. Biegły rewident, kierując się etyką zawodową i własnym osądem, dokonuje oceny prawidłowości sporządzenia sprawozdania finansowego. Jest to proces złożony, a jednym z istotnych jego elementów jest zjawisko występującego ryzyka w przeprowadzanym badaniu. Zatem biegły rewident przed opracowaniem ostatecznego planu badania, ustala ryzyko związane z badaniem sprawozdania finansowego. Biegły rewident musi mieć świadomość ryzyka, jakie towarzyszy mu przy wykonywaniu tego zawodu zarówno ze względu na możliwość błędnej interpretacji informacji w badaniu, jak i prawdopodobieństwo wystąpienia zamierzonych lub przypadkowych nieprawidłowości w księgach rachunkowych

Autor artykułu zwraca uwagę na konieczność większego upowszechniania i propagowania kwestii oceny ryzyka badania, jako zagadnień mających ogromny wpływ na wydawanie opinii. Zwraca również uwagę na luki w przyjętym systemie w zakresie określania ryzyka badania i jego weryfikacji, biorąc pod uwagę mnogość czynników mających na niego wpływ.

Literatura

1. Gabrusewicz W. (red.) (2010), *Audyt sprawozdań finansowych*, Wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 82, 86, 88, 91-94.
2. Garstka, M. (2009). *Procedury badania sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej.* CeDeWu.pl, Warszawa.
3. Górka, Ł. (2005). *Istotność w badaniu sprawozdania finansowego.* „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie", nr 674, s. 33-44.
4. Hołda A., Pociecha J. (2004), *Rewizja Finansowa*, Wyd. AE, Kraków 2004, s. 44, 49-50, 54-55.
5. Krzywda D. (red.) (2012), *Rewizja sprawozdań finansowych*, Wyd. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 120, 123-124
6. Nowak E. (2008), *Rachunkowość kurs podstawowy*, Wyd. PWE, Warszawa, s. 295, 296.
7. Pfaff J. (2011), *Rewizja Finansowa*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, s. 73-94.
8. Pfaff J. (2007), *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice s. 137-145.
9. Tyrańska M. (2016), *Wybrane metody audytu sprawozdań finansowych*, „Journal of Modern Management Process", 1(1)/2016.
10. Uchwała Nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010. Załącznik nr 1„Krajowy standard rewizji finansowej – Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych"
11. Wąsowski W. (2010), *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*. Wydanie 2 rozszerzone, Wyd. Difin, Warszawa, s.171, 172.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛІКУВАЛЬНО–РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Валентина В. Нечипоренко [1], Ніна М. Куреда [2], Юлія О. Юхновська [3]
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР,
м. Запоріжжя, Україна
[1, 3] yuhnovskaj@gmail.com, [2] 1278kn@gmail.com

Державний менеджмент ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, перш за все, відображає концептуальний підхід щодо стратегічного планування напрямків розвитку, процесів, заходів. Обов'язковим елементом такого планування є фінансування відповідних програмам заходів. У дослідженнях вітчизняних вчених питання фінансування розвитку ринку лікувально-оздоровчого туризму часто розглядається як проблема самих санаторно-оздоровчих закладів. [1; 2]. Однак для більш повного аналізу умов реалізації планів суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму, на наш погляд, доцільно було б врахувати специфіку держави у цій системі суб’єктності. З однієї сторони, держава повинна реалізовувати соціальні завдання суспільства і зробити доступними лікувально-оздоровчі послуги для громадян, а з іншої, має балансувати між податковими стягненнями у дохідну частину державного бюджету та розхідною частиною і забезпечувати оплату лікувально-оздоровчих послуг соціально незахищених верств населення. Суб'єктами державного управління, які займаються питаннями забезпечення санаторно-курортним лікуванням різних категорій населення в Україні, є Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики, Державна служба з питань інвалідів та ветеранів, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та інші центральні органи влади та органи місцевого самоврядування.

Державний менеджмент щодо розвитку національного ринку лікувально-оздоровчого туризму реалізується в Україні у наступних напрямках:

законодавчому визначенні та регламентації процесів; стратегічному плануванні розвитку цієї галузі,як складової частини економіки держави; господарській діяльності суб'єктів державної власності на ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Щодо державного стратегічного планування розвитку ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні проаналізуємо наступні фундаментальні плани, що були складені в останній час і визначають перспективи розвитку цього рину. Ще у 2009р. в Україні був розроблений проект Концепції Загальнодержавної програми розвитку санаторно-курортної галузі на період до 2017р. Серед трьох можливих варіантів було намічено до реалізації оптимальний, суть якого у значному посиленні ролі держави у системному розвитку санаторно-курортної сфери з одночасним формуванням державно-приватного партнерства та забезпечення на цих засадах збереження та ефективного використання природних лікувальних ресурсів, курортних територій, відновлення та розвиток інфраструктури санаторно-курортної сфери. Ці стратегічні орієнтири пов'язувались з рішенням деяких проблем розвитку ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, зокрема послабленням контролю за використанням природних лікувальних ресурсів, суттєвим зниження фінансових витрат на санаторно-курортне лікування і оздоровлення працівників та їх сімей за рахунок коштів від обов'язкового соціального страхування, недостатнім забезпеченням санаторно-курортним лікуванням частини населення,що потребує соціальної уваги та інші [7].

Стратегія розвитку туризму і курортів в Україні на 2016 – 2020 роки визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, який передбачатиме поєднання таких складових частин:

1) галузевої (міжгалузева координація та системний розвиток складових сфери туризму): туристична діяльність: туроператори; тур агенти; екскурсійна діяльність; послуги розміщення: колективні засоби розміщення; індивідуальні засоби розміщення транспорту: повітряний, залізничний, автомобільний,

водний, морський та річковий, міський громадський; туристичні інформаційні центри: музеї та галереї, театри, арени, клуби, конгрес-холи и конференц-центри; заклади ресторанного господарства: спортивні арени, торгові центри, магазини, сувенірні лавки; ІТ компанії; страхові компанії; медіа-компанії;

2) територіальної (міжрегіональна кооперація, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій, зон): північ, південь, схід, захід, центр; області; райони; міста;

3) секторальної (створення системи стратегічного планування розвитку видів туризму): міський, екологічний (зелений), сільський, культурно-пізнавальний, подієвий, лікувально-оздоровчий і медичний, гастрономічний, релігійний, гірський, спортивний, велосипедний, пригодницький та активний, науковий і освітній, круїзний та яхтовий, шопінг та розважальний туризм, ЛГБТ туризм тощо.

Основними векторами та напрямами реалізації даної Стратегії є: «Безпека туристів», «Нормативна та законодавча база сфери туризму та курортів», «Розвиток туристичної інфраструктури», «Розвиток людських ресурсів», "Маркетингова політика просування туризму в Україні" [6].

У 2013р.в Україні була прийнята Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022р., в аналітичній частині якої були відмічені такі проблеми, як недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури, відсутність планів комплексного розвитку природних курортних територій, недостатність скоординованих дій та систематизації підходу до розроблення та виконання державних,регіональних і місцевих програм розвитку туризму і курортів та інші. Метою програми є створення конкурентоспроможної розвиненої туристичної інфраструктури шляхом раціонального використання туристичних ресурсів, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів від впровадження туристичної діяльності. З двох варіантів досягнення поставленої мети вибрано розвиток туризму та курортів в Україні на умовах державно-приватного партнерства через збалансованість їх інтересів. Важливо зазначити, що серед способів досягнення

мети програми особливу актуальними є створення державою сприятливих умов для формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту, розробка та впровадження стандартів у сфері туризму та курортів,їх гармонізація з міжнародними та європейськими стандартами,забезпечення доступу туристичних послуг для осіб з інвалідністю. [4]

У червні 2017р.Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі затверджено план заходів щодо реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2026р. У цьому документі ставляться наступні акценти:

- формування та реалізація конкурентоспроможних національного та регіонального туристичного продукту;

- створення, підтримка та розвиток інноваційного туристичного продукту;

- посилення маркетингових заходів щодо просування туристичних можливостей України до споживачів туристичних продуктів зарубіжних країн через міжнародна виставки,форуми;

- створення каталогу інвестиційних проектів у сфері туризму та курортів;

- забезпечення прийняття стандарту ISO-17679: 2016 «Tourism and related services – Wellnes spaServise requirements»;

- забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення. [5]

З точки зору споживача туристичного продукту важлива його доступність, тобто його оплата. Практично у всіх приведених та інших державних планах розвитку туризму і курортів в Україні джерелами фінансування відповідних заходів є кошти державного і місцевих бюджетів. Разом з цим безпосередні суб'єкти господарювання на ринку лікувально-оздоровчого туризму заробляють кошти,продаючи відповідні своїй діяльності послуги. Наприклад, у відповідності до Закону України "Про курорти" всі типи санаторно-курортних та оздоровчих закладів за функціональним критерієм діляться на санаторно-курортні та оздоровчі підприємства. Перші – санаторії, санаторії-профілакторії та пансіонати з лікуванням – надають послуги лікування і розміщуються на

території курорту чи лікувально-оздоровчої місцевості. Другі – це ті, що не ввійшли у першу групу, мають умови для відпочинку та оздоровлення і розташовуються у межах курортів, рекреаційних та приміських зонах. Друга група оздоровчих закладів не завжди знаходиться на території природних лікувальних рекреаційних ресурсів, однак вона охоплює важливий сегмент ринку лікувально-оздоровчих послуг, оскільки надає відповідні послуги громадянам, яким рекомендовано перебування у звичних кліматичних умовах, коли є протипоказання щодо далеких поїздок, або недостатній рівень їх доходів.

Стаціонарне обслуговування громадян у санаторно-курортних закладах доповнюється такою організаційною формою, як амбулаторне-курсове лікування. У цьому варіанті лікування чи оздоровлення громадяни одержують власне лікувальні послуги у санаторно-курортних закладах, а проживання, харчування здійснюється за бажанням чи можливостями громадян поза лікувальних закладів.

Отже, ресурсні можливості санаторно-курортних закладів визначаються перш за все наявністю, станом та перспективами використання природної лікувальної рекреації, на основі чого формується спеціалізація цих закладів. По-друге, у залежності від обсягів виробництва лікувально-оздоровчих послуг та масштабами їх доповнення послугами інфраструктури у санаторно-курортних закладах складаються різні рівні витрат та доходів. В останній час ринкові умови функціонування санаторно-курортних закладів України погіршились. Обсяги доходів санаторно-курортних закладів у 2015 р. відносно до 2011 р. від наданих послуг (без ПДВ) знизились на 43%; кількість розміщених осіб у цих закладах знизилась до 50,5%. Левова частка падіння приведених показників лікувально-оздоровчого ринку пов’язана із тимчасовою окупацією Криму та проведенням АТО на сході України.

Падіння доходів лікувально-оздоровчих закладів має прямий вплив на обсяги фінансування усіх напрямків діяльності. Критичним у цих умовах є стан та проблема модернізації матеріально-технічної бази, в тому числі обладнання

для виробництва лікувально-оздоровчих послуг. Особливо гостро стоїть проблема стану та відновлення природних лікувальних ресурсів. Вітчизняний вчений Головатий М.В., досліджуючи стан природно-рекреаційних ресурсів Львівської області, відзначає екологічну загрозу на всіх курортах регіону [3]. Лікувально-оздоровчі установи в Україні є платниками рентної плати за використання курортно-рекреаційних ресурсів. Однак ця рента втрачає свій цільовий характер у державному бюджеті. Тому цей фіскальний потенціал не працює безпосередньо на збереження, відновлення та раціональне використання природної лікувальної рекреації. Цільове використання цього виду податку відобразить реальну участь господарських суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму у співфінансуванні заходів щодо збереження, відновлення та раціонального використання природних лікувальних ресурсів України.

На наш погляд, у державному менеджменті також доцільно було б активно використовувати такий стимулюючий важіль у пріоритетах використання коштів господарськими суб’єктами ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, як податкові пільги для тих підприємств, які модернізують матеріально-технічну базу та виробляють свої послуги у відповідності до міжнародних стандартів якості.

Література

1. В.В.Гуменюк. Фінансування санаторно-курортних послуг в дискусії соціального страхування // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – №1(31). – С.114-118.

2. Воробйов Ю. М. Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – №46. – С.46-49.

3. Головатий М.В. Дисертація на здобуття наук. ступ. к. географ. наук по темі "Еколого-географічний аналіз та оцінка бальнеологічних курортів Львівської області" Львів. 2016р.

4. zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-p.
5. zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.
6. komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/30566.pdf.
7. www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20090714_0.html.

ВПЛИВ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ЖИТЛОМ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ НА ЙОГО РІВЕНЬ ЖИТТЯ

Олександр В. Піщик

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

alex_pischyk@ukr.net

Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів. Житло завжди було і лишається одним із найважливіших інструментів на шляху досягнення соціальних цілей у суспільстві. Забезпеченість громадян житлом – показник успішності державної політики. Ринок житла тісно інтегрований у всі сфери економічного та соціального життя суспільства і відіграє особливу роль в сучасній економіці.

Існуюча житлова політика України не відповідає сучасним вимогам розвитку незалежної європейської держави, викликає обґрунтовану критику з боку громадян та стримує загальний розвиток країни. Забезпечення громадян достойними житлово-побутовими умовами приведе до покращення здоров'я нації, збільшенню тривалості життя, підвищення працездатності населення, що, у свою чергу, призведе до зменшення соціально незахищених категорій громадян, а також збільшення доходів і видатків держави та органів місцевого самоврядування [1].

Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання країни. Важливість цієї галузі для економіки будь-якої країни та її регіонів зумовлена тим, що капітальне будівництво створює велику кількість робочих місць та використовує продукцію багатьох галузей народного господарства. І з розвитком будівельної галузі розвиваються виробництво

будівельних матеріалів і відповідного обладнання, машинобудівна галузь, металургія та металообробка, нафтохімія, виробництво скла, деревообробна і фарфоро-фаянсова промисловість, транспорт, енергетика тощо. Також будівництво сприяє розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Починаючи з 2010 року – з урахуванням обсягів житла, прийнятого в експлуатацію відповідно до порядків (накази Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.04.2015 № 79, від 19.03.2013 № 95 та від 24.06.2011 № 91) та Тимчасового порядку (постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2009 №1035). Відповідно до пункту 9 розділу V "Прикінцевих положень" Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 31 грудня 2015 року норма, яка давала можливість прийняти в експлуатацію самочинно побудовані об’єкти, відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію об’єктів, збудованих без дозволу на виконання будівельних робіт, припинила дію. При цьому статистичні дані за 2016 рік містять інформацію щодо об'єктів самочинного будівництва, документи на прийняття в експлуатацію яких видали органи Держархбудконтролю України наприкінці 2015 року.

Таблиця 1– Прийняття в експлуатацію житла та інших об’єктів соціальної сфери по Хмельницькій області

	Житлові будівлі, тис.м^{2}загальної площі		Дошкільні навчальні заклади, місць	Загальноосвітні навчальні заклади, тис. учнівських місць	Лікарняні заклади, ліжок	Амбулаторно-поліклінічні заклади, відвідувань за зміну
	усього	у тому числі збудовані фізичними особами				
2010	361,5	219,8	–	0,7	43	266
2012	358,9	226,3	15	0,8	11	131
2013	290,2	181,6	60	–	90	10
2014	351,1	94,0	–	–	10	113
2015	468,7	169,0	92	0,2	60	50
2016	404,8	123,2	56	–	60	115

Із таблиці 1 видно спадання введеного в експлуатацію житла, яке відбувалось у період 2010-2013 років, у подальшому спостерігаємо зростання обсягів житлових будівель, зданих в експлуатацію [2].

Соціальна політика в цей час має для України серйозне значення, але слід зазначити важливість такої політики не тільки в масштабах країни в цілому, а й у масштабах кожного окремого регіону. Позитивні результати в окремому регіоні приведуть до зміни економічної ситуації країни в цілому.

В основі всіх економічних і соціальних відносин у суспільстві лежать потреби людини, такі як житло, їжа, питво, дозвілля й ін. Отже, забезпечення громадян житлом може стати першим головним щаблем на шляху до економічного росту країни [3]. Це справедливо, тому що стабільне економічне становище країни починається зі стабільного добробуту кожного з її громадян.

Тому проблема задоволення житлових потреб людини є найважливішою для розвитку економічних процесів у країні.

Нами побудована модель впливу показника будівельної галузі регіону (прийняття в експлуатація житла) на диференціацію життєвого рівня населення (який в офіційній статистиці представлений як «Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму») (табл.2).

Таблиця 2 – Вихідні дані для моделювання

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Диференціація життєвого рівня населення (чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму) тис. осіб	182,1	239,2	197,8	187,8	161,3	112,4
Прийняття в експлуатацію житла ($м^2$ загальної площі)	361491	297983	358844	351114	468658	404822

За допомогою ПАКЕТУ АНАЛІЗУ розраховуємо регресійну модель (таблиці 3 – 5) [4].

Таблиця 3 – Показники оцінки регресії

Множинний коефіцієнт кореляції (R)	0,730217
Коефіцієнт детермінації (R^2)	0,533217
Нормований R^2	0,416521
Стандартна похибка	32,05677
Спостереження	6

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,73, що говорить про достатній зв'язок.

Таблиця 4 – Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значення F
Регресія	1	4695,574	4695,574189	4,569295	0,099356
Залишок	4	4110,546	1027,636453		
Всього	5	8806,12			

Критерій Фішера (4,569)більше табличного значення (0,167), тому модель вважається адекватною.

Таблиця 5 – Коефіцієнти регресії та їх оцінка

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижнє 95 %	Верхнє 95%	Нижнє 95,0 %	Верхнє 95,0 %
Y-перетин	378,9252	93,92983	4,03412998	0,01568	118,1341	639,7162	118,1341	639,7162
Змінна X 1	-0,00053	0,000249	-2,1375909	0,099356	-0,00122	0,000159	-0,00122	0,000159

Отримане рівняння регресії має наступний вигляд:

$$У=378,9252- 0,00053x_1 \quad (1)$$

Зазначене рівняння регресії (1) вказує на позитивний вплив х фактору, знак біля параметру чинника (мінус) показує, що зростання цього чинника приводить до зменшення результативного показника, хоча його величина менше нуля говорить про несильний вплив. Значення коефіцієнта кореляції 0,73

свідчить про досить щільну залежність між відібраним фактором і результативним показником.

На рис. 1. представлено змодельовані значення результативного показника, як бачимо, лінія регресії проходить по фактичним точкам розсіювання, що ще раз підтверджує якість моделювання.

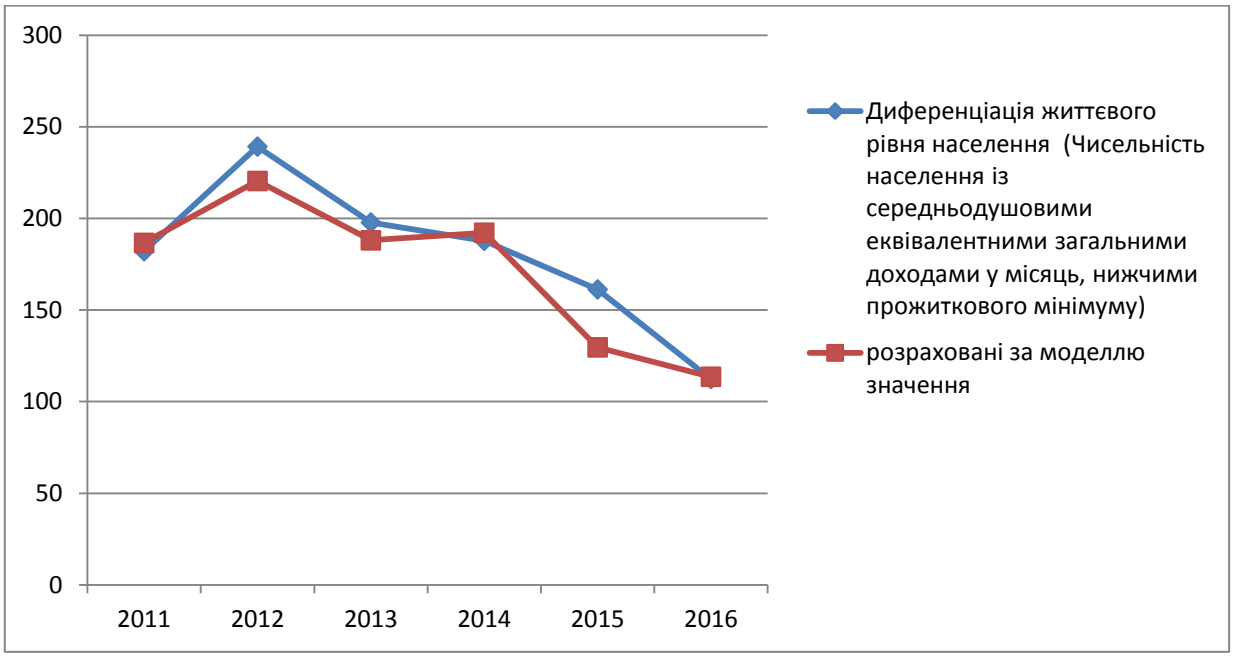

Рис. 1 – Фактичні та змодельовані значення впливу забезпеченості житлом на показник життєвого рівня

Отже, можна зробити висновок, що прийняття в експлуатацію житла по регіону позитивно впливає на показник життєвого рівня: чим вище цей показник, тим менше буде чисельність населення із нижчими за прожитковий мінімум доходами. Тобто забезпечення житлом дозволяє підняти рівень життя населення, особливо тих, хто вимушений знімати житло чи оплачувати кредити на його придбання. Крім того, процес забезпечення житлом населення має ще інші позитивні сторони, що може бути темою подальших досліджень.

Таким чином, в роботі досліджена залежність між показниками життєвого рівня та введення в експлуатацію житлових будинків. Дані взяті в цілому по Хмельницькій області. Графічне зображення вихідних даних дозволяє зробити висновок про існуваннязалежності між ними, в результаті побудована

однофакторна регресійна модель, для якої за критерієм Фішера підтверджена її адекватність вихідним даним.

Таким чином, запропонована модель показує, що при зростання показника прийняття в експлуатацію житла рівень життя населення буде зростати. Але показники, що характеризують будь яку діяльність об'єктів господарювання, знаходяться у взаємозв'язку, тому необхідна гнучка політика в сфері будівництва: розширення джерел і забезпечення стійкого фінансування з ростом частки позабюджетних інвестицій; стимулювання попиту на житло за доступними цінами; збільшення частки малоповерхового котеджного будівництва. Змінитися повинна й житлова політика: скорочення черги на муніципальне житло; створення цивілізованого ринку житла й іншої нерухомості в житловій сфері із залученням приватного капіталу; перехід від переважно бюджетного фінансування будівництва житла до широкого залучення позабюджетних форм інвестування при активній державній підтримці громадян й юридичних осіб тощо.

Література

1. Ірхіна С. В. Оцінка світового досвіду будівництва доступного для населення житла: можливості застосування в Україні. Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток», № 12, 2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=376

2. Офіційний сайт державного комітету статистики в Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr

3. Старостенко Г.Г. Методологія і практика досліджень відтворення населення України (регіональний аспект): монографія / Г.Г.Старостенко. – К.: УФЕІ, 2007. – 270 с.

4. Наконечний С.І. Економетрія: навч. посібник. / С.І.Наконечний, Т.О.Терещенко, Т.П.Романюк. – К.: КНЕУ, 2000. – 296 с.

ЭКОНОМИКА, МЫШЛЕНИЕ И КАЧЕСТВО ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Юлия А. Приймакова
Центр Гражданских Инициатив «Звезда Крама», г. Краматорск, Украина
prijmak1980@gmail.com

Качество жизни и его оценка существенно зависит от той эпохи, в которой пребывает конкретный индивидуум и требований, которые эта эпоха предъявляет к самому индивиду. Соответствие месту и времени при проведении каких-либо оценок (в том числе и качества жизни) получила название хронотопия (от др.-греч. χρόνος «время» и τόπος «место»). [1, с.67]. Существенным является также понимание самой сути человека и требований, предъявляемых к нему, характеризующих его именно как человека в рамках определенной системы ценностей, которая также зависит от конкретной эпохи, образа жизни, традиций и прочих факторов, влияющих на подобные определения и оценки.

Немаловажной составляющей, существенным образом влияющей как на качество жизни, так и на его оценки (в том числе и на понимание окружающей среды) является мышление человека, которое в данном контексте можно рассматривать и как главного оценщика, и как важнейшую составляющую, предопределяющую качество жизни современного человека. О значении мышления в становлении и развитии человека и общества детально говорилось на Международной конференции по устойчивому развитию, проведенной под эгидой ООН в 1992 г. в Рио-де-Жанейро. Там же была сформулирована необходимость разработки парадигмы нового мышления современного человека. Следует отметить, что эта задача трижды ставилась на аналогичных конференциях (Рио-92, Рио+15, Рио+20), но так и не была решена. Думается, не нужно объяснять значение уровня организации мышления для решения задачи

по повышению качества жизни современного человека. Указанную проблему (организацию современного мышления) будем рассматривать как приоритетную задачу повышения качества жизни современного человека и основным признаком индивида, как человека. Вторым существенным фактором, определяющим качество жизни, является среда, в которой живет и функционирует человек. Определяющим аспектом этой среды является её экономическая составляющая. Здесь следует отметить, что само слово «Экономика» в дословном переводе обозначает «законы дома». То есть образ жизни, правила поведения, традиции, способ отношения с окружающей средой и прочие составляющие, влияющие на бытиё, как отдельного человека, так и общества в целом. Поэтому от характера организации экономики существенно зависит как качество жизни, так и способы её оценки.

В указанном смысле следует выделить две современные тенденции, определяющие общественное бытиё и характер жизни отдельного человека в нём:

1. Формирование общества потребителей, где человек по своим базовым характеристикам, рассматриваемых в их крайнем проявлении, стремится к положению «общественного животного» для которого тёплое жильё и сытая кормежка является главным смыслом жизни.

2. Развитие и формирование творческой личности. В этой ситуации потребление является значимым фактором, но отходит на второй план, а определяющим показателем и основной тенденцией в развитии бытия индивидуума является его личное творчество, проявляющееся в социально приемлемых направлениях деятельности конкретного человека. Вкратце об этой тенденции можно сказать – от потребления к творчеству.

Оба указанных направления существенно отличаются как по своему содержанию, так и по форме и оценкам качества жизни в пределах указанных тенденций.

Резюмируя, можно отметить, как доминирующими составляющими в определении содержания качества жизни человека и в его оценке являются

способ и качество мышления современного человека и социально-экономические условия его бытия.

Литература

1. Ухтомский А.А. Доминанта. СПб.: Питер, 2002. – 448 с.

2. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию. Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 г. Том 1. – 528 с.

ВПЛИВ ЯКОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ

Вадим Л. Просянчук

Державне підприємство «Одеський морський торговельний порт»,

м. Одеса, Україна

pvl7575@ukr.net

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає якість життя як сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та у зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами. Оцінювати якість життя вона пропонує по параметрах:

- фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон і відпочинок;

- психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення;

- незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування;

- життя в суспільстві: активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм;

- навколишнє середовище: житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія;

- духовність і особисті переконання.

Існує багато версій визначення інтегрального показника якості життя людей в тій чи іншій країні (Індекс якості життя, Індекс людського розвитку, Індекс щастя тощо). Вони базуються на дослідженні багатьох факторів, показників [1], насамперед на таких:

1. Здоров'я.

2. Сімейне життя.

3. Громадське життя.

4. Матеріальне благополуччя.

5. Політична стабільність та безпека.

6. Клімат та географія.

7. Гарантія роботи.

8. Політична свобода.

9. Статева рівність.

Основні фактори впливу на якість життя у глобалізованому світі у своїй основі мають фінансово-економічну природу. Чим вище загальний фінансово-економічний потенціал держави, тим більше у неї можливостей для покращення якості життя своїх громадян. Рівень якості життя конкретної людини у розвинених країнах багато в чому залежить від її особистого внеску у «загальний пиріг».

Практичні дії з підвищення якості життя ООН покладає здебільшого на держави. Але значну долю покращення параметрів життя людини фактично беруть на себе підприємства. Більше того, з точки зору теорії управління підвищення якості життя персоналу є не лише метою соціально орієнтованого керівництва підприємства, але й – дієвим мотивом для більш ефективної праці персоналу.

Одним із важливих елементів системи управління підприємством є процес управління. Він проходить у три стадії: планування, організація, контроль. На стадії організації процесу управління менеджер (управитель) здійснює функції мотивації (стимулювання), координації і регулювання. Поширеною є така думка про головні завдання успішного керівника: підібрати потрібних людей, визначити їм завдання і замотивувати. Таким чином, мотивація і стимулювання є важливими функціями і головними завданнями успішних керівників у здійсненні ними процесів управління колективами. Недостатня мотивація працівників є реальною загрозою для успіху будь-якого підприємства. Управлінська функція мотивації персоналу на практиці здійснюється за допомогою мотиваційного механізму [2, 3].

Мотиваційний механізм в системі управління підприємством можна представити як комплекс взаємодіючих і взаємопов'язаних елементів, які завдяки своїм специфічним властивостям у ході операційних процесів перетворюють вхідні завдання і ресурси на конкретні вихідні цільові результати: продукти і показники ефективності господарської діяльності. Основні елементи мотиваційного механізму: мета і завдання мотивації, принципи і методи мотивації, компенсаційна політика, процес мотивації, операційна діяльність, менеджери (управителі) та їхні підлеглі, цільові результати.

Мотиваційний механізм відіграє домінантну роль в системі управління. Він фактично є двигуном-запускачем усієї господарської діяльності підприємства. Саме цей альфа-механізм заохочує (або спонукає) персонал діяти, виконуючи свої посадові функції та виробничі обов'язки. Від якості мотиваційного механізму залежить і якість організаційного рівня системи управління та рівня ефективності використання усіх ресурсів підприємства.

Дія мотиваційного механізму спрямована на проведення компенсаційної політики підприємства, яка представляє собою поведінку (діяльність) керівників підприємства щодо розроблення та реалізації компенсаційного пакету на базі певних правил, норм, інструкцій з метою досягнення відповідних цілей і вирішення конкретних завдань спеціальними засобами, інструментами, методами. Компенсаційний пакет – це набір усіх компенсацій (матеріальних виплат і винагород, нематеріальних благ і послуг), які роботодавець надає працівникові за результати його праці [4]. Чим краще результати праці, тим вище винагорода.

Таким чином, якість системи управління персоналом підприємства безпосередньо впливає на якість життя людей. У ході щоденної жорсткої конкурентної боротьби підприємства змушені постійно підвищувати ефективність своєї діяльності, удосконалювати систему управління, насамперед – мотиваційний механізм.

Удосконалення мотиваційного механізму, розширення дієвості компенсаційного пакету покращують якість життя персоналу підприємства. А персонал, у свою чергу, маючи привабливі мотиви, автоматично і невимушено підвищує показники ефективності діяльності свого підприємства.

Література

1. Коваль Л. Якість життя в Україні: оцінки експертів // Урядовий кур'єр. – Електронний ресурс: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yakist-zhittya-v-ukrayini-ocinki-ekspertiv/

2. Павловська Н. Щодо посилення мотивації до праці // Україна: аспекти праці. – 2010. – №3. – С.16-20.

3. Питере Т., Уотерман Р. В поисках эффективного управления: опыт лучших компаний. Пер. с англ., общ. ред. и вступ. статья Л.И.Евенко. – М.: Прогресс, 1986.

4. Колот А. М. Мотиваційний менеджмент: підручник / А. М. Колот, С.О.Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2014. – 479 с.

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ганна В. Смалійчук
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
anna.smaliychuk@gmail.com

Міграції є одним із важливих чинників, що обумовлює зміну освітнього рівня населення. Залучаючи переважно молодих, добре освічених людей, міграційні процеси сприяють підвищенню освітнього потенціалу регіонів-реципієнтів населення і зниженню показників досягнутого освітнього рівня в регіонах-донорах.

Розвиток зовнішніх трудових міграцій має багатосторонній вплив на функціонування українського суспільства. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених трудовій міграції, багато аспектів цієї проблеми все ще залишаються не висвітленими. Однією з таких «білих плям» у сфері заробітчанства є кількісний вираз впливу трудової міграції на ринок праці України.

Трудові міграції є важливим соціально-економічним процесом, що здійснює як позитивний, так і негативний вплив на демографічні тенденції, розвиток ринку праці, соціальне середовище та економічну ситуацію.

Основними закономірностями розвитку трудових міграцій в Україні на сучасному етапі є:

– формування в структурі робочої сили України численного контингенту осіб, для яких трудова міграція є основним видом зайнятості;

– диференціація рівня міграційної мобільності в залежності від якісних характеристик індивідів – підвищений ступінь участі в зовнішніх трудових міграціях притаманний мешканцям західних регіонів, чоловікам (а серед жінок

– тим, які мають дітей), особливо молодим, одруженим або розлученим, із середнім освітнім рівнем;

– трудова міграція, як правило, є альтернативою можливому постійному виїзду, однак для певної категорії осіб стає підготовкою до здійснення такого виїзду;

– зайняття українськими трудовими мігрантами ніш на відносно менш привабливих ринках праці країн перехідної економіки і Південної Європи;

– намагання з боку мігрантів максимізувати доход від продажу своєї робочої сили за кордоном при мінімізації витрат, наслідком чого є свідоме погодження на несприятливі умови праці і перебування;

– важливість ролі „міграційних" грошей не лише як засобу підвищення рівня життя окремих верств населення, але й як джерела інвестування в економіку України:

Аналіз сучасного стану внутрішнього ринку праці та рівня життя населення України не дає підстав для сподівань на поліпшення економічної ситуації, збільшення обсягів виробництва, розширення пропорцій зайнятості, реального зростання заробітної плати.

Принаймні найближчим часом зупинити ескалацію труднощів, з якими повсякденно стикаються всі верстви суспільства, навряд чи вдасться. Чинниками зниження рівня життя населення України є: загальна економічна криза, наявність формальної неоплачуваної зайнятості, значна чисельність безробітного населення, яке отримує мізерну допомогу від держави; невисокий рівень заробітної плати, особливо в бюджетних організаціях, а також постійні та тривалі затримки її виплати; падіння курсу гривні; відтік грошей у тіньову економіку; систематичне зростання цін.

Міграція – це полімотивоване суспільне явище, що породжується прагненням людини до задоволення певних потреб, є можливим завдяки її мобільності та реалізується як у фізичному, так і у віртуальному просторі [1, С. 211-213]. За наявності незадоволених потреб індивід стає більш мобільним: енергію для переміщення надає збудження будь-якої базової потреби.

Назвемо в переліку таких потреб, наприклад, статеві потреби: секс-туризм, поїздки в пошуках шлюбного партнера; потреби самозбереження: біженці з “гарячих точок” планети; потреби в матеріальному добробуті: міграція у більш заможні країни; потреба в новій інформації: подорожування і туризм. Тобто в основі міграції завжди лежить незадоволеність людини місцем свого проживання і (або) своїм становищем.

Мотивація міграційної поведінки полягає у формуванні в людини внутрішніх спонук для прийняття рішення щодо міграції та здійснення міграції під впливом потреби, інтересу, бажання, прагнення, ціннісних ідеалів і мотивів з метою очікуваної реалізації міграційної поведінки[2].

Міграційна готовність має системну детермінацію:

- запускова детермінація, пов’язана з несприятливими умовами життя людини (виникнення міграційної готовності зумовлене особливими сенсовими утвореннями, що знецінюють колишні види діяльності та породжують налаштованість на нові);
- власне причинна детермінація виникнення міграційної готовності особистості виявляється у спонуканнях, які зумовлюються розбіжністю між потребою людини в самореалізації і усвідомленням обмеженості можливостей для задоволення цієї потреби там, де вона живе [3]. Таким чином, зовнішні несприятливі умови життя, що перешкоджають самореалізації, тільки запускають процес формування міграційної готовності, але справжньою причиною її виникнення є криза ідентичності, внутрішній конфлікт як усвідомлення суперечностей між власними потребами і можливостями;
- зумовлююча детермінація– визначається диспозиційними моментами (особистісними настановленнями, схильністю до певних загальних способів реагування на життєві труднощі). Ідеться про те, що шляхи розв’язання внутрішньоособистісного конфлікту залежать від індивідуальних особистісних особливостей, системи життєвих цінностей та смислів особистості.

Міграційна готовність є складним інтегральним утворенням, у якому можна виокремити два основних структурних блоки.

1. Загальний – особистісна налаштованість на зміну регіону проживання. Містить такі когнітивні та емоційні компоненти: усвідомлення конфлікту між вираженою або сильною потребою в самореалізації і недостатніми можливостями для цього у своєму регіоні, незадоволеність умовами життя, негативний образ місця проживання та, навпаки, привабливий образ того місця, куди людина прагне потрапити, уявлення про кращі можливості для самореалізації там. Цей блок можна назвати смисловим рівнем міграційної готовності . Вважаємо, що цей рівень водночас позначає перший етап у становленні міграційної поведінки громадянина Української держави.

2. Блок підготовки до практичної реалізації міграційної активності. Також містить когнітивно-емоційний компонент, але він "наповнений" іншим змістом: людина точно знає конкретне місце, куди вона їде, знає засоби реалізації намірів (фінансове забезпечення переїзду і проживання на новому місці, джерела соціальної допомоги і т. ін.), має достатньо енергії та ентузіазму. Цей рівень безпосередньо забезпечує етап підготовки до здійснення міграції, або потенційної міграції.

Мотив міграції це – форма прояву дії факторів суб'єктивно сприйнятих особою, що спонукають її до досягнення власних цілей через здійснення акту переміщення. З огляду на схильність до найбільш динамічних змін зовнішнього середовища, безпосередньо через фактори праце- та соціального забезпечення, побутових умов, матеріального забезпечення та економічної кон'юнктури, які діють на мігранта, визначається перебіг міграційних процесів.

За силою впливу на мотив мігранта автором запропонована класифікація факторів зовнішнього середовища, відповідно до рівня та порядків їх впливу на міграційний процес [2].

До факторів першого порядку відносяться ті, протидія яким з боку мігранта неможлива, наприклад, природні або техногенні катастрофи. Фактори другого порядку характеризуються можливістю протидії з боку мігранта, наприклад, непрацевлаштованість потенційних мігрантів, погані соціально-побутові умови.

Фактори третього порядку вносять емоційне забарвлення у міграційний процес та характеризуються відсутністю визначального впливу на мотиви особи щодо здійснення переїзду, наприклад, витрати на переміщення, кліматичні умови, тривалість переїзду.

Фактори четвертого порядку не беруть участі у формуванні мотивів міграційної поведінки, але в перспективі набувають статусу факторів вищих порядків та вносять зміни у систему формування намірів до міграцій. У процесі взаємодії елементів зовнішнього середовища, опосередковано через вплив домінуючих факторів на особистість відбувається становлення намірів до переміщення.

Ключовими мотивами міграції на даний момент є низький рівень доходів і соціально-економічні чинники, причому рівень доходів визнається абсолютною більшістю опитаних як ключовий мотив [3]. Істотне значення для українців також має прагнення потрапити в країну з більш стабільною політико-правовою обстановкою і високими соціальними стандартами. Таким чином, найбільшу вагу саме як чинники виштовхування мають мотиви рівня доходу, політико-правової стабільності і можливості професійної самореалізації.

Відповідно, мова йде про те, що в Україні потенційних мігрантів не задовольняє: низький рівень доходів, нестабільна політична ситуація, корупція і неможливість реалізації свого професійного досвіду. Це так звані «мотиви від».

Навпаки, бажання знайти упевненість в завтрашньому дні і відчуття стабільності, знайти застосування своєму освітньому статусу є «мотивами до»: тут важливіше не оцінка ситуації в Україні, а знання про те, як йдуть справи в цій сфері в європейських країнах.

Фактично, актуалізуються відомі стереотипи: у Європі вищі соціальні стандарти, вище цінується диплом про освіту.

Так, для осіб, що мають вищу освіту, більшу вагу мають фактори тяжіння, а з факторів виштовхування більш значущими є політико-правова нестабільність в Україні та відсутність можливостей для професійної самореалізації. Важливим для оцінки міграційного потенціалу є аналіз того, які

форми міграційної поведінки розповсюджені, наскільки типовими вони є і чи можна виділити характерні стійкі типи міграційних установок. Одне з ключових завдань дослідження полягало в тому, щоб виділити ті групи населення, які орієнтовані на міграцію як на стратегію змін і вирішення життєвих проблем.

Література

1. Малиновська О. А. Міграція і міграційна політика: Навч.посіб, – К.: Центр наукової літератури, 2010. – 304 с.

2. Мнацаканян И.А. Адаптация учащихся в новых социокультурных условиях – [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://core.ac.uk/download/files/549/14715697.pdf

3. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. – 233 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/poznyak_2010.pdf

SECTION 3
THE ROLE AND PLACE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AS THE BASIS FOR IMPROVING ITS QUALITY

DEVELOPMENT OF TOURIST-RECREATIONAL RESOURCES OF KAZAKHSTAN AND ITS INFLUENCES ON HEALTHY LIFESTYLE

Darken A. Seidualin, Bota Zh. Sharapayeva, Didar D. Karatayev
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Didar.karatayev1@gmail.com

Development of tourist-recreational resources

For the first time in the scientific literature, the term recreation appeared in the United States in the late 90s of the XIX century. It appeared only with the introduction of a normalized working day, the second day off, summer holidays. The definition given by the specialists of the US National Tourism Policy Research Center is somewhat specific. Under the recreation is understood the activities of people engaged in the creation and personal use of free time. Recreation, respectively, is the recovery, recovery and space where these activities are carried out. Recreation in translation from Latin means rest, restoration.

In the Soviet literature, the concept of recreation and recreation differed, and their main difference was that recreation is a part of free time associated with the restoration of human forces in specialized areas, mainly outside the main place of his residence. To rest became a recreation, you need to leave your immediate place of residence and move to a specialized place, focused specifically on the restoration of forces.

Recreational tourism is the movement of people in their spare time with a view to recreation, which is necessary for the restoration of the physical and spiritual forces of man. In other words, recreational tourism is a journey for recreation and entertainment. For many countries of the world this type of tourism is the most widespread and massive.

Recreational tourism is an integrated phenomenon, which cannot exist, without interconnection with other components of the tourist system.

The touristic potential of Kazakhstan in recreational resources

Analyzing the above, we can conclude that recreational tourism is a set of phenomena and relationships that arise during a trip with the purpose of rest, entertainment, treatment and recovery.

The place of recreational tourism in the tourist system is significant, since it is this type of tourism that is all-embracing and penetrating into other forms and types of tourism.

It is recreational tourism that is the essence of the notion of "tourism", which was originally laid in it, in other words – it's not shop tours, not business trips to work, no trips abroad for the purpose of education, that is, in essence recreational tourism is "Pure" tourism, through which the needs of people are realized directly in rest, entertainment and health improvement.

Kazakhstan is rich in tourist and recreational resources, especially it should be noted the presence of attractive mountain, recreational, natural, water, excursion zones. This base creates conditions for unhindered development of inbound tourism. Natural and recreational potential of Kazakhstan, as well as national traditions and peculiarities, mentality, customs have attractiveness for foreign tourists, as they are already saturated with the proposed tourist services in the markets of Europe and Asia.

In this regard, we can compare some geographical, climatic aspects for the development of tourism in Japan in Kazakhstan.

Kazakhstan, in contrast to Japan, is a plains country with a large area of desert

and semi-desert regions, which has a bad effect on the development of these territories for the development of tourism. But, despite this, Kazakhstan, like Japan, as a whole has a tourist attractiveness of the relief. A distinctive feature of Kazakhstan is the presence of high, snow-covered mountains, while in Japan low and medium-altitude mountains prevail.

Comparing the climatic conditions of Kazakhstan and Japan, it can be noted that the Land of the Rising Sun has the most favorable type of climate for the development of tourism. A significant disadvantage of the climate of our republic is its continentally. In general, the climate of Kazakhstan is not harmful to human health, and in many places even healing.

In general, Kazakhstan and Japan are among the water-deficit regions. Despite this, the advantages of the two countries is the availability of a large number of lakes, sources of thermal waters, the latter in Japan is much larger, which certainly is a big plus in terms of tourism development. The seas washing Japan are ice-free, which favors the development of tourism and foreign trade, enabling it to fish year-round [2].

The flora and fauna of each country is unique in its own way. If we consider the flora and fauna through the prism of tourism, then it is hardly possible to ignore this or that country. Both in Kazakhstan and in Japan there are endemics that can attract the attention of tourists. But, nevertheless, I would like to note that Japan has a larger forest area than Kazakhstan, which is a big advantage.

A distinctive feature of Japan is the presence of a huge number of hot springs, which, of course, highlights it against the background of other countries. The possibilities for developing water tourism in the Land of the Rising Sun are, of course, more real than those of Kazakhstan. Yes, and in general, Japan has more developed natural recreational resources than our Republic. It would seem that Japan wins in the dispute "whose nature is better?" But after all, Kazakhstan possesses such natural objects that are not in the Land of the Rising Sun. Thus, despite the obvious leadership of Japan in comparing the two countries, it should be noted that Kazakhstan has good recreational resources, it is the differences between the two

countries that can cause the Japanese tourist to travel to Kazakhstan. According to Japanese experts, Kazakhstan has good tourist resources, which, however, need to be able to use.

At the moment, tourism in Kazakhstan is at the first stages of its development, as for Japan, the development of the tourism industry in this country is facilitated not only by the availability of recreational resources, but also by the developed economy. Accordingly, the growth rate of Japan as a tourist country is higher than that of the Republic of Kazakhstan.

Due to the possession of various recreational resources by Kazakhstan and Japan, almost all types of tourism are represented in the countries to varying degrees of development. Features of the recreational resources of each country make them attractive in terms of international tourism. It is the differences between Kazakhstan and Japan that play a big role in attracting tourists from the Land of the Rising Sun to our republic.

It is important for Kazakhstan to develop inbound tourism. This is explained by the fact that inbound tourism has a number of advantages from an economic point of view, among which:

• Receipt of financial resources into the country in the form of foreign currency through the sale of vouchers and through the purchase of services and goods in the country of visit;

• development of the hotel sector in the country;

• formation of a developed tourism infrastructure;

• development of related industries;

• creation of additional workplaces;

• carrying out full-scale sociological and marketing research to create the necessary tourist product.

In Kazakhstan, the tourism industry is focused on the development of outbound tourism, not given due attention to the development of inbound and domestic tourism.

The refusal of tourist firms from entrepreneurship in the sphere of inbound tourism is explained by the lack of the necessary financial resources, the

corresponding infrastructure. In general, in Kazakhstan the level of tourism development does not meet the international standard. The pace of development of outbound tourism is more dynamic than domestic and inbound. This is due to the rising standard of living of the population of our country and the lack of competitive tourist offers within the country that combine price and quality indicators.

Conclusion. Thus, stating the facts of the state of tourism in Kazakhstan at the present stage, it should be noted the need for special attention, developed domestic and inbound tourism. Entry and domestic tourism are the most profitable for the state, as with their development there is an influx of money to the country, thereby replenishing its budget.

References

1. Vukolov V.N. History and theory of international tourism. – Almaty, 2002.
2. Kazakhstan Is the Latest Oil-Curse Casualty. [Online]. Accessibility: https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-08-20/kazakhstan-is-the-latest-oil-curse-casualty (23.09.2016) – BloombergView.
3. World Tourism Organization UNWTO (World Tourism Organization (UNWTO). Retrieved July 23, 2016, from http://www2.unwto.org
4. Takahashi Hideamine. We go to the hot springs // Nipponia. – 2003. – Vol. 26.

ИППОТЕРАПИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ЛЮДЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Анна П. Болгарова

Покровская детско-юношеская конноспортивная школа, пос. Покровское /

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

asa.osman2015@gmail.com

Еще в IV в. до н.э. Гиппократ упоминал об оздоравливающем воздействии верховой езды на человека. Он рассматривал верховую езду как часть гимнастики, содействующую нормализации функций организма и уменьшению последствий от заболеваний, усиливающую защитные реакции, повышающую жизненный тонус и качество жизни. О благоприятном воздействии верховой езды на больных и раненых свидетельствуют записи в трудах как античных медиков, так и врачей в средние века и в более поздние времена.

Однако настоящий интерес к этому феномену стал проявляться лишь в середине XX века, причем почти одновременно во многих странах мира. Особенно эффективной и действенной иппотерапия оказалась в реабилитационной практике с детьми, страдающими самыми тяжкими, практически неизлечимыми заболеваниями, а также отклонениями в физическом и интеллектуальном развитии – детский церебральный паралич (ДЦП), ранний детский аутизм, умственная отсталость и др., что напрямую связано с уникальным свойством лошади оказывать одновременное положительное воздействие на физическую, интеллектуальную и психосоциальную сферы занимающихся [1] .

По статистическим данным на октябрь 2017 в Украине насчитывается более 165,1 тыс. детей-инвалидов с такими патологиями. Детей, страдающих задержкой речевого и психического развития, различными неврозами,

посттравматическими расстройствами в эту статистику не вносят. Бесспорно, что все они требуют лечения, реабилитации, направленной на восстановление их физических, психоэмоциональных и др. характеристик, что будет способствовать повышению их качества жизни.

Явление иппотерапия (дословный перевод – «лечение с помощью лошади») включает два смежных понятия: иппотерапия как способ лечения и как реабилитация (лечебная верховая езда). В первом случае от пациента не требуется самостоятельности, он не участвует в процессе управления лошадью, а только выполняет комплекс упражнений, подобранный медиком-специалистом индивидуально. Лошадь ведет коновод, рядом с пациентом находятся один или два инструктора. При использовании иппотерапии как способа реабилитации всадник управляет лошадью самостоятельно под руководством инструктора или с минимальной его помощью.

Этот метод был формализован в США в 1992 году вместе с созданием Американской Иппотерапевтической Ассоциации. В США сегодня работает более 1000, в Великобритании около 700 групп, в которых оздоравливаются более 26 тыс. человек.

У нас же пока Минздрав Украины относит иппотерапию к нетрадиционным методам лечения. Соответственно, финансы на развитие данной отрасли не выделяются, работа ведется за счет привлечения иностранных денежных грантов или же частных спонсоров. Это приводит к тому, что из-за недостатка опыта и финансирования, центры вынуждены использовать лошадей, которые не подготовлены к этой работе, в том числе и списанных из спорта по причине возраста или травм, что делает недоступным этот эффективный способ терапии для всех нуждающихся.

В связи с этим по инициативе А. Онищенка (с 2002 г. по 2013 г. он занимал должность президента Федерации конного спорта) в 2013 году была создана Профессиональная Ассоциация Иппотерапевтов Украины, которая призвана оказывать поддержку отечественным иппоцентрам. Это позволило родителям детей-инвалидов бесплатно получать консультации и профессиональную

помощь в лечении маленьких больных у квалифицированных специалистов. Ассоциация иппотерапевтов Украины зарегистрирована 18.07.2013 года. Президент Ассоциации – Анна Бураго.

Одним из достоинств иппотерапии как способа лечения и реабилитации является создание почвы для выработки у больных гормонов счастья – эндорфинов. Эти гомоны обладают болеутоляющим свойством, повышают иммунитет, что стимулирует внутренние резервы организма. Внимательно изучая результаты применения иппотерапии при различных заболеваниях, ученые-медики определили несколько, отличающихся друг от друга программ. В зависимости от патологии человека, применяется соответствующая методика лечения иппотерапией [1].

Лечебный эффект при иппотерапии осуществляется благодаря конституции и физическим данным лошади. При пассивной езде на лошади, пациенту передаются импульсы (110-140 в минуту) от спины животного, схожие с движениями человека при ходьбе. Ведь шаг лошади примерно равняется шагу человека. Для того чтобы удержаться на лошади, необходимо постоянно балансировать, а это способствует улучшению координации движений. Также у лошади температура тела на 1,5-2 градуса выше, чем у человека, поэтому при верховой езде осуществляется своеобразный массаж с подогревом. Сокращаясь в трех разных плоскостях, мышцы лошади оказывают одновременно массирующее и согревающее действие на органы малого таза, и усиливают кровообращение в нижней части туловища. Это способствует стабилизации координации движений, концентрации внимания, и улучшение подвижности в суставах. Укрепляет мускулатуру, и заставляет мышцы вспомнить или заново научиться выполнять свои функции [4].

Лечебный эффект от занятий верховой ездой осуществляется при обучении правильной посадке, удержанию равновесия, координации и синхронизации движений, при которых позвоночник принимает правильное положение. При этой терапии в работу включаются мышцы, бездействующие в обычном ритме жизни, выравнивается осанка, снимается патологический тонус мышц,

возвращается эластичность суставных связок и сухожилий, что делает все движения плавными и размеренными. Это помогает лечению таких патологий: сколиоз, кифоз, дисплазия тазобедренного сустава, атаксия (нарушения координации движений), пороки развития позвоночника, послеоперационная реабилитация. Также данный метод является хорошим восстановлением для пациентов, перенёсших инсульт.

Учеными Ли С. В., Ким С. Г., Йонг М. С. было проведено исследование с целью изучения влияния иппотерапии на походку и равновесие у группы пациентов, перенёсших инсульт. 30 пациентов были случайным образом разделены на 2 группы (1 – занимающиеся иппотерапией, 2 – занимающиеся оздоровительным бегом на беговой дорожке). Авторами было установлено, что в 1 группе значительно улучшились показатели скорость походки, и коэффициент асимметрии длины шага, в отличие от пациентов 2 группы, обучающихся на беговой дорожке, у которых улучшился только коэффициент асимметрии длины шага. Результаты этого исследования показали, что иппотерапия является полезным способом и для лечения инсульта у пациентов [3].

Следует подчеркнуть еще одно важное свойство иппотерапии – сочетание лечебных качеств езды на лошади с элементами ухода и общения с животным. Восприимчивость лошади к эмоциональному состоянию человека, ее умение проявлять чувства и отвечать на ласку, незаменимо в лечении врожденных психологических отклонений: аутизм, синдром Дауна, умственная отсталость, акцентуации (пограничное состояние психики между нормой и патологией), шизофрения, эпилепсия. На этих занятиях ребенок обучается навыкам самообслуживания, повышается его зрительно – моторная координация, а также формируются манера общения и поведения, что способствует социализации и повышению качества их жизни.

Одно из исследований, проведенных в США показало, как реабилитация с помощью лошади влияет на общую тяжесть симптомов аутизма у детей, страдающих расстройствами аутического спектра. Для проведения

исследования использовалась шкала определения детского аутизма (CARS) и шкала взаимодействия родителей и детей Тимберлауна. В первичной фазе проведения терапии шкала CARS не показала никаких изменений. Однако после проведения 3-х и 6-и месячных занятий было отмечено снижение симптоматики аутизма. Шкала Тимберлауна показала значительные улучшения в настроении и тоне после 3-х и 6-и месяцев верховой езды, а также незначительные улучшения в снижении негативных проявлений после 6-и месячной программы реабилитации. Измерение параметров качества жизни родителей так же показало улучшения [5].

Благодаря многочисленным зарубежным исследованиям в области иппотерапии и лечебной верховой езды, можно утверждать и о том, что данный метод способствует развитию памяти, внимания, мышления. Необходимость постоянной концентрации внимания при верховой езде, сосредоточенности, максимально возможной собранности и самоорганизации, потребность запоминать и планировать последовательность действий активизирует психические процессы.

Таким образом, анализ научных исследований и практического опыта использования иппотерапии показывает, что этот способ является очень действенным и эффективным при правильном его применении. Он способствует восстановлению физического и психического здоровья, социализации, улучшению эмоционального состояния занимающихся, что существенно повышает их качество жизни. Лечебная верховая езда и иппотерапия, доказали свою уникальность и эффективность в качестве реабилитационного метода в процессе 50-летнего применения в прогрессивной мировой реабилитационной практике.

Литература

1. Гриднева С.С., Коптева А.Д., Климова В.К., Посохов А.В., Климова М.В. Применение иппотерапии при физической реабилитации детей с детским

церебральным параличем (ДЦП) // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 8. – С. 163-165;

2. Джосвик Ф. Вопросы и ответы. Пособие по терапевтической верховой езде / Ф.Джосвик. – М.: Изд-во МККИ, 2000. – 268 с.

3. Папёнова В. О., Буяльская А. Л. Иппотерапия как немедикаментозный метод лечения в реабилитации пациентов после инсульта // Молодой ученый. – 2016. – №30. – С. 115-118.

4. Штраус И. Иппотерапия. Нейрофизиологическое лечение с применением верховой езды: пер. с нем. – М.: Московский Конноспортивный клуб инвалидов, 2000. – 102 с.

5. Kern JK, Fletcher CL, Garver CR, Mehta JA, Grannemann BD, Knox KR, Richardson TA, Trivedi MH. Prospective trial of equine-assisted activities in autism spectrum disorder (англ.) // Research Department, Autism Treatment Center, Dallas, Texas, USA. : Epub. – 2011. – PMID 22164808

ФОРМУВАННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З РИТМІКИ І ХОРЕОГРАФІЇ

Людмила С. Виноградова
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
VinogradovaL380@gmail.com

Останнім часом стало необхідністю використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного вдосконалення, з метою збереження здоров'я громадян як найбільшої суспільної цінності. Застосування ритміки та хореографії, останнім часом, все більш і більш потрібне в галузі професійно-прикладної підготовки, для спеціальної й позатренувальної підготовки спортсменів, в фізичному вихованні та розвитку дітей різних вікових груп [4, с. 4].

На факультетах фізичного виховання курс дисципліни «Ритміка і хореографія» є однією із важливих у підготовці студентів до професійної діяльності вчителя фізичної культури. Ритміка – система фізичних вправ, виконаних у супроводі музики, що має на меті розвиток розумово-естетичного сприйняття, почуття ритму, музичної пам'яті та слуху, уваги, м'язової волі, пластичної виразності рухів. До занять ритміки входять танцювальні, імітаційні рухи, стрибки, біг, які сприяють розвитку координації рухів та координування у просторі.

Хореографія, як синтетичний вид мистецтва, має потенційні можливості для вирішення багатьох завдань фізичного виховання, в тому числі, й сприянні розвитку координаційних здібностей. Хореографічні уміння й навики за своєю природою, структурою й методикою вивчення ідентичні до руховим. Одним з

головних та перспективних аспектів хореографічного виховання у студентів фізичного виховання є розвиток і вдосконалення координаційних здібностей.

Ритміку і хореографію, в певному розумінні, можна віднести до складно координаційних засобів фізичного виховання, де технічна підготовка визначається складністю та красою рухів, їх виразністю і точністю, тому що саме ці характеристики визначають певний рівень професійного результату Рухи частин тіла людини на заняттях ритміки та хореографії представляють собою переміщення в просторі і часі, які виконуються в більшості суглобах одночасно і послідовно, а також потребують координаційної роботи таких м'язів, які при звичайних побутових рухах, взагалі б не були задіяні.

Формування рухової координації є однією з основних ланок у процесі навчання студентів факультету фізичного виховання в процесі занять ритмікою та хореографією. Здібність поєднувати рухи різними частинами тіла, а також переключатися з одних рухів на інші розвивається як під час індивідуального розвитку, так і в процесі формування різноманітних рухових навичок.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні умови формування рухової координації студентів на заняттях з ритміки і хореографії.

Об'єктом дослідження є процес розвитку рухової координації у студентів факультету фізичного виховання.

Провідні вчені підкреслюючи значення рухової координації в фізичному вихованні особистості, констатують малу кількість робіт про вивчення якісних сторін рухової діяльності – «різкість», «пластика», «спосіб до диференціації рухових дій» та ін.. Рухова діяльність дуже різноманітна та потребує значної уваги до функціонального стану організму та комплексного розвитку рухової координації [1].

Серед факторів, що визначають рівень координації науковці виділяють всебічність сприйняття і аналізу рухів, наявність образів динамічних, часових і просторових характеристик рухів власного тіла і різних його частин у складній їх взаємодії, формування плану і конкретного способу виконання рухів. За наявності цих складових може бути забезпечена ефективна ефекторна

імпульсація м’язів та м’язових груп, які необхідно залучити до високоефективного, з точки зору координації, виконання рухів [2, с. 238].

Одними із важливіших факторів на думку О. М. Худолія є моторна (рухова) пам’ять, внутрішня і міжм’язова координація, функції вестибулярної сенсорної системи. Здатність швидко активізувати необхідну кількість рухових одиниць, забезпечити оптимальну взаємодію м’язів-синергістів і м’язів-антагоністів, швидкий перехід м’язів від напруження до розслаблення. Велике значення для підвищення рівня координаційних здібностей має адаптація діяльності різноманітних аналізаторів, які під впливом тренування поліпшуються [3, с. 234].

Нами з’ясовано, що залежно від складності вправ на координацію рухів доцільно розучувати в такій послідовності:

- одночасні-однонаправлені;
- чергові-однонаправлені;
- одночасні-різнонаправлені;
- чергові-різнонправлені;
- послідовні-однонаправлені;
- послідовні-різнонаправлені.

В танцювальній практиці формування і вдосконалення координаційних здібностей має дуже велике значення для якості засвоєння навчального процесу. Сучасний підхід до розвитку координаційних здібностей необхідний в активній руховій діяльності студента через прагнення до самовдосконалення.

Танцювальні вправи – це такі види рухових дій, які направлені на реалізацію завдань хореографічного виховання та підкорені його закономірностям, вони забезпечують функціональний рівень активності організму відповідають об’єктивно необхідному для ефективного виховання хореографічних якостей. Виконання вправ означає перехід організму на той чи інший рівень його функціональної активності. Можна стверджувати, що діапазон цього переходу може бути дуже значним в залежності від особливостей вправ та рівня підготовки виконавця. Від особливостей змісту

вправ залежить його форми танцювальних вправ: зовнішня структура – видима форма, яка характеризує співвідношення просторових, часових, динамічних параметрів руху та внутрішньої структури – характеризується зв'язками різних процесів функціонування організму між собою.

Координаційні здібності дуже специфічні та різноманітні для кожного виду спорту. Однак їх диференціюють на окремі групи за особливостями прояву, критеріями оцінки і факторами, що їх обумовлюють:

- здатність оцінювати і регулювати динамічні та просторово-часові параметри рухів;
- здатність зберігати стійку позу (рівновагу);
- здатність довільно розслабляти м'язи;
- відчуття ритму;
- здатність координувати рухи.

В освітньому процесі студентів факультету фізичного виховання названі здібності проявляються не в чистому вигляді, а в складній взаємодії: одні відіграють провідну роль, а інші допоміжну, при цьому можлива миттєва зміна ролі у зв'язку із зовнішніми умовами, що змінюються.

Як із іншими руховими якостями (витривалістю, швидкістю, гнучкістю та ін.) різні види координаційних здібностей проявляються у тісній взаємодії під час навчальних занять. В зв'язку з цим удосконалення техніки відбувається шляхом використання більш складних щодо координованості вправ, паралельно удосконалюючи різні види координаційних здібностей.

Процес вивчення навчального матеріалу на заняттях ритміки та хореографії повинен сприяти підвищенню координаційних можливостей, які в свою чергу впливають на різноманітне удосконалення танцювальної майстерності, а саме фізичної підготовленості студентів.

В процесі дослідження саме здатність зберігати стійку позу (рівновагу) у студентів викликало проблему. Рівновага як здатність до збереження стійкої пози може проявлятися як в статичних, так і в динамічних умовах, за наявністю опори чи без неї. Здатність підтримувати ефективну позу, зберігати стійкість

залежать від точної, скоординованої діяльності м'язового апарату, а також від автоматизованої навички балансування.

Вчити студентів утримувати рівновагу ми починали з першого заняття. Підготовчими вправами для цього ми застосували стійки на носках з різними положеннями рук, стійка на одній нозі, інша зігнута вперед, теж саме, але у зв'язку з високим кроком, повільне піднімання ноги вперед-вниз і вбік-вниз без опори. Ці вправи ускладнювалися різними положеннями рук.

Поступово вправи ускладнювалися: потрібно витримувати рівновагу на одній нозі та стоячи на носках. Для цього було рекомендовано виконувати пружні рухи ногами з фіксацією стійки на одній нозі на носку, стійка на носку біля опори, а також на середині не більше одного рахунку.

Плануючи роботу, що сприяє підвищенню координаційних можливостей студентів, необхідно враховувати такі компоненти навантаження: складність рухів, інтенсивність окремої вправи (підходу, завдання), кількість повторень однієї вправи, тривалість і характер пауз між вправами (підходами, завданнями).

Також для розвитку координованості рухів були запропоновані різні естафети з таких вправ як перекид вперед або назад, перевороти вперед, назад, вбік, лазіння, подолання перешкод, біг змійкою (типу слалом), біг спиною вперед, різні стрибки і підстрибування, а також вправи з предметами.

Таким чином, формування координаційних здібностей дозволяє студентам фізичного виховання на заняттях ритміки та хореографії розвинути та вдосконалити високий рівень виконавської майстерності, стійкість вестибулярного апарату, виразність виконання вправ, швидкість пересування, здатність орієнтуватися в просторі та інші якості, які необхідні для студента на хореографічних дисциплінах. Досконале поєднання в одне ціле всіх засобів рухової координації дозволяє узгодити рухи, пластику, артистизм та музику в єдиному часовому просторі, що призводить до великої щільності та варіативності процесів керуваннями рухами, а також здатність переносити надзвичайно великі по навантаженню вправи, зберігаючи при цьому точність

рухів, економічність виконання вправ, раціональне використання механічних форм енергії.

Викладені у статті результати досліджень потребують подальшого систематичного вивчення і педагогічного аналізу, що дозволить сформувати нові моделі виховання рухової координації для студентів фізичного виховання на заняттях ритміки та хореографії та покращити професійну готовність майбутніх учителів фізичної культури.

Література

1. Бальсевнч В. К. Физическая активность человека / В. К. Бальсевич, В. А. Запорожанов – К.: Здоров'я, 1987. – 222 с.

2. Платонов В. М. Фізична підготовка спортсмена / В. М. Платонов, М. М. Булатова. – К.: Олімпійська література, 1995. – 320 с.

3. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: навч. посібник / О. М. Худолій, [2-е вид., випр. і доп.]. – Харків: ОВС, 2008. – 406 с.

4. Шевченко О. В. Ритміка і хореографія з основами гімнастики художньої: Навчальний посібник / О. В. Шевченко, А. О. Шевченко. – Кіровоград: Центр оперативної поліграфії, 2012. – 252 с.

СПРЯМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ УЧНЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Богдан М. Зіненко

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

Імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

ZinenkoBM@ukr.net

Соціальна адаптація школярів в сучасних умовах набуває все більшої значущості. Де особливе місце відводиться педагогічному впливу в процесі виховання, особливо на уроках фізичної культури. Розвиток сучасного українського суспільства супроводжується виникненням ряду проблем пов’язаних з недостатньою соціальною зрілістю особистості. Постало завдання вивести людину на новий рівень розвитку і на новий рівень взаємин із суспільством. Це завдання є особливо проблемним з точки зору підготовки підростаючого покоління до реалій сучасного "дорослого" життя, його соціалізації. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що фізична культура як складова частина освітнього процесу не є "окостенілою" постійно змінюється, модернізується до вимог сучасної освіти, наповнюється новим змістом та концепціями з теорій "фізичної культури", теорії "культури особистості" та "соціокультурної концепції тілесності", які визначають специфіку кожного компонента фізичної культури. Де об’єднавчою основою слугує одухотвореність фізичного, єднання тілесного (фізичного) і психічного компонента людини з культурою його особистості, тим самим впливаючи на реальну "культуру суб'єкта". Метою роботи є дослідження спрямування творчого потенціалу вчителя на соціалізацію учня за допомогою фізичної культури та запропонувати способи підвищення ефективності впливу педагога,

реалізуючи індивідуальний і диференційований підходи до навчального процесу.

Педагогічну професію з ряду інших виділяють насамперед за способом мислення її представників, підвищеному почуттю боргу і відповідальності. У зв'язку з цим педагогічна професія стоїть особняком, виділяючись в окрему групу. Головна її відмінність від інших професій типу «людина-людина» полягає в тому, що вона відноситься до класу перетворюючих. Маючи за мету своєї діяльності становлення і перетворення особистості, педагог покликаний керувати процесом її інтелектуального, емоційного і фізичного розвитку, формування її духовного світу [1]. Своєрідність педагогічної професії полягає і в тому, що вона за своєю природою має гуманістичний, колективний і творчий характер [3]. З одного боку, учитель готує своїх вихованців до потреб даного моменту, до певної соціальної ситуації, до конкретних запитів суспільства. Але з іншого боку, він, об'єктивно залишаючись хранителем і провідником культури, несе в собі позачасовий чинник. Маючи за мету розвиток особистості як синтезу всіх багатств людської культури, вчитель працює на майбутнє. Саме на досягнення кінцевого результату, розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей, націлена сучасна модель освіти. Існує необхідність так організовувати вивчення фізичної культури, щоб воно було корисним і водночас захоплюючим, цікавим [7]. А це можливо шляхом подолання надмірної абстракції, через розкриття ролі фізичної культури в пізнанні навколишнього світу, через інтеграцію з іншими шкільними предметами та формування у такий спосіб цілісного, гармонійного світосприйняття дитини [8].

Соціалізація особистості, що розглядається з точки зору опанування соціальним досвідом в умовах його цілеспрямованої, спеціалізованої організації (професійне навчання), виявляється як сукупність усіх освітніх впливів. Отже, соціалізація, з одного боку, в якості результату передбачає опанування людиною певними знаннями, зразками та моделями поведінки у

відповідності із загальновизнаною системою цінностей, цим самим сприяючи інтеграції в суспільне життя. А з іншого боку, соціалізація об'єктивно обмежує перспективи становлення особистості, оскільки норми й правила, встановлені суспільством, освітні стандарти й інші “отримувачі” нівелюють її індивідуальні прояви [6]. В освіті актуальним стає акмеологічний підхід, це пов'язано із загостренням проблем сучасної школи, адже дозволяє перевести школу з режиму функціонування до режиму розвитку. Таку школу називають школою соціального успіху, яка сприяє розв'язанню наступних завдань:

- відбір змісту освіти та педагогічних технологій, що розкривають учням ціннісні життєві орієнтири та сприяють найбільш повній реалізації їх ціннісних і життєвих орієнтацій;
- розширення спектра освітніх послуг, що дозволяють школярам та молоді опанувати культуру самовизначення й самореалізації;
- збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я школярів у всіх сферах їх діяльності;
- розвиток соціального партнерства, що сприяє соціалізації особистості школяра;
- відновлення виховної системи школи у зв'язку з новими напрямами в розвитку освітньої установи;
- удосконалення професійної компетентності й загальнокультурного рівня педагогічних працівників;
- створення системи моніторингу якості навально-виховного процесу у школі соціального успіху;
- виховання конкурентоспроможної особистості школяра, формування конкурентоспроможної особистості всіх учасників освітнього процесу [4].

За визначенням дослідників, постановка людиною скільки-небудь значимих життєвих цілей потенційно містить у собі елемент творчості [2]. Ще однією важливою складовою професійної культури вчителя акмеологічної школи є здатність до творчості. Наступними за критерієм значущості слід

назвати аналітичні та рефлексивні вміння вчителя, причому тут мають на увазі не лише вміння аналізувати проведені або відвідані заняття, уміння коригувати свою діяльність на занятті залежно від ситуації, але й уміння узагальнювати свій педагогічний досвід, визначати найбільш перспективні й особистісно-значущі для методичного самовдосконалення теми. Сформовані в учителя проектувальні вміння є необхідною умовою ефективного розвитку самого педагога та його учнів, причому не лише на старшому ступені навчання, але й в учнів основної і частково початкової школи. Формування соціальної зрілості учня опирається на формування сукупності умінь самореалізації: передбачати цілі і визначати найбільш актуальні з них; аналізувати умови і виділяти найбільш значущі для досягнення поставленої мети; вибирати способи дій та організовувати їх послідовну реалізацію; оцінювати проміжні і кінцеві результати діяльності; виправляти допущені помилки [5, с. 3].

Поняття "фізична культура" входить в таку сферу культури, основним змістом якої є процес соціалізації, "окультурення" та соціокультурної модифікації тіла (тілесності, тілесного буття) людини. У сучасній школі можна виділити три рівні (етапи) фізичного виховання:

1 I-IV класи – соціально-нормативне визначення або пасивна адаптація особистості (зміна власної поведінки для успішного входження в соціум: вміння жити в колективі, дотримуватися правил суспільного життя).

2 V-IX класи – культурно-ситуативне самовизначення, освітній етап.

3 X-XI класи – особистісне самовизначення.

Саме ці рівні якнайкраще збігаються з етапами соціалізації, які в подальшому будуть переводитись у площину практичної реалізації на уроках фізичної культури. У цілому зміст тілесно-ціннісного фізкультурного виховання як педагогічного процесу спрямованого на розвиток інтелектуальних, рухових, мобілізаційних цінностей фізичної культури особистості направлений на забезпечення цілеспрямованого і систематичного

використання засобів фізичної культури в наступні періоди життєдіяльності для досягнення високого рівня суспільного визнання.

Таким чином, соціальне становлення учнів на уроках фізичної культури не формується спонтанно, воно набувається особистістю в процесі навчальної діяльності, набуття знань і творчого досвіду, з проявом ініціативи та активності і ефективно розвивається під впливом загальної культури суспільства. Єдність функціонального, ціннісного і діяльнісного, що складають зміст фізичної культури, поглиблює розуміння її інтеграційної, людино-утворюючої, духовно-фізичної сутності, що дозволяє молодій людині краще орієнтуватися у суспільстві.

Фізична культура, як явище загальної культури, очевидно доводить, що не існує кордонів між матеріальною і духовною культурою і вона є природним містком, що дозволяє з'єднати соціальне і біологічне у розвитку людини, впливаючи на стан організму, психіку, статус людини, включаючи суттєвий потенціал відтворення особистості в її тілесно-духовній єдності.

Для кращого досягнення результату потрібно створювати умови акмеологічного простору в школі, коли сам творчий керівник стимулює дітей різновікового творчого об’єднання до творчого ставлення до праці, якісного успішного кінцевого результату. Це формує високий рівень працездатності, здатність переборювати труднощі, комунікативність, співтворчість, здатність до швидкого освоєння нової справи, до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку. Таким чином створюються всі необхідні передумови для успішної соціалізації особистості її конкурентоздатності у суспільстві, що трансформується надзвичайно швидкими темпами.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: наукове видання / І.Д.Бех. – К. : Либідь, 2003.– 280 с.

2. Головченко О. Формування особистісних якостей підлітків під час занять фізичною культурою / О.Головченко. – Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – С. 148.

3. Гомілко О. Наук. Думка / О.Гомілко. – К. : 2001. – 340 с.

4. Данилова Г. Акменологія шкільної освіти у контексті методології сучасної науки / Г.Данилова. – Рідна школа : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2004. – 610 с.

5. Радул В. В. Взаємовплив розвитку соціальної зрілості вчителя та учнів / В.В.Радул. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, – 2001. – Вип. 39. – 203 с. (Наукові записки КДПУ: Серія: Педагогічні науки.)

6. Радул В. В. Окремі аспекти професійної соціалізації особистості / В.В.Радул. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, – 2011. – Вип. 99. – С. 21-29. (Наукові записки КДПУ: Серія: педагогічні науки: ред. В. В. Радул [та ін.].)

7. Фельдштейн Д.И. Проблема возрастной и педагогической психологии / Д.И.Фельдштейн. – М. МПА, 1995. – 368 с.

8. http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/3911/1/Kozura.pdf

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Олена В. Маркова
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
marbodia12@gmail.com

У вихованні здорового способу життя дуже важливим є питання мотивації, спрямованої на його дотримання. На нашу думку, ефективно цей процес проходитиме за умови активної участі дитини в різноманітних фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходах, що проводяться у школі та за її межами. Одним із завдань нашого дослідження було вивчення чинників, що впливають на формування мотивації дотримання основ здорового способу життя учнями підліткового віку та пошук їхніх мотивів щодо участі у фізкультурно-спортивній діяльності, пошук стимулів, що можуть посилювати цілеспрямовану мотивацію в цьому напрямку.

У процесі дослідження акцент був зроблений на формуванні як зовнішньої, так і внутрішньої мотивації особистості. Зовнішня мотивація заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку дитини. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «Я» особистості. Така мотивація припиняється досить швидко, якщо зникають зовнішні стимули; поведінка є нестійкою, мотивація зникає разом з чинником, що її викликає [3].

Зовнішньо мотивовані діти обирали найпростіші завдання для швидшого отримання винагороди, таким чином, знижувалася якість і швидкість виконання творчих завдань. Діти краще виконували стандартні завдання, при цьому знижувався рівень креативності та спонтанності, з’являлися негативні емоції.

Інтерес до занять ФК формувався в результаті внутрішньої мотивації, яка виникала тоді, коли зовнішні мотиви й цілі відповідали можливостям підлітка, тобто вони були оптимальними для дитини, яка розуміла суб'єктивну відповідальність за їх реалізацію. Успішна реалізація таких мотивів і цілей викликала в особистості натхнення успіхом, бажання продовжувати заняття за власною ініціативою, тобто внутрішню мотивацію та інтерес. Внутрішня мотивація виникала також тоді, коли учні відчували задоволення від власне процесу, умов занять, характеру взаємовідносин з педагогом, товаришами по групі (класу) під час цих занять [1, 2].

Сучасне фізичне виховання, насамперед учнівської молоді, має бути компенсаторним, сприяти процесам соціалізації школярів з ослабленим здоров'ям в активному і мобільному суспільстві. Фізична культура є ефективним засобом формування солідарності, взаємодопомоги та відповідальності старших підлітків. Групи коригувальної гімнастики, спеціальні медичні групи, що переважно розглядаються як своєрідний ізолятор, де фізично розвинуті діти відокремлююся від ослаблених, на сучасному етапі навчально-виховного процесу, на нашу думку, є моделлю неефективною.

Одним з найважливіших стимулів підвищення мотивації до занять фізичною культурою підлітків було створення такої виховної ситуації, як досягнення успіху. Як засвідчують результати експерименту, довготривала відсутність успіху формує в школярів негативне ставлення до діяльності, різко знижує її ефективність. Згідно соціально-психологічних особливостей негативні наслідки довготривалої неуспішної діяльності пригнічують старших підлітків, вони важко оволодівають новими рухами, уникають будь-яких форм рухової активності, скептично ставляться до колективної роботи, втрачають віру у власні сили, бажання займатися фізичною культурою. Тому, досить важливо було систематично підводити таких учнів до ситуації досягнення успіху, такі педагогічні впливи давали можливість учням з ослабленим здоров'ям демонструвати свої кращі риси, заслужити схвальні відгуки, особливо від тих, чия думка для них важлива [4].

Більшість учнів з ослабленим здоров’ям, за нашими дослідженнями, не мали високого рівня мотивації до фізкультурно-оздоровчої діяльності та уникали змагань. Рівень рухової активності та фізичної підготовленості дітей підліткового віку залежить від багатьох мотивів, але одним з ведучих слід вважати мотивацію досягнення. Мотивація досягнення – це тенденція прагнення до успіху, наполегливість у разі невдач і гордість за виконання поставленої мети. Старшим підліткам, які не мають успіхів у ФО діяльності, властива низька мотивація до здобуття успіху й висока до уникнення невдач.

Відповідно до традиційної методики, успіх старших підлітків визначався шляхом вирівнювання їхніх результатів з досягненнями одного чи декількох учнів класу, групи чи колективу, а це значить, що більшість з них перебувала у ролі переможених. Забезпечення кожному підлітку успіху при заняттях фізичною культурою здійснювалося нами за допомогою обліку динаміки його особистих досягнень. Перевага такого особистісно-орієнтувального підходу в тому, що при сумлінному ставленні до занять фізичними вправами, виконанню вказівок вчителя з дотримання режиму дня та ін., кожний учень в змозі покращити свій результат, а досягнення більшості його ровесників не перекреслюють власний результат, таким чином, – формується мотивація досягнення.

Кожний підліток, в залежності від здібностей і фізичних якостей, рухається до мети своїм темпом. Завдяки цьому відкривається принципова можливість забезпечити успіх учням з ослабленим здоров’ям та підвищити їх самооцінку, незалежно від їхньої фізичної підготовленості та рівня здоров’я. Для цього вчителю фізичної культури необхідно знати можливості кожного підлітка, визначити недоліки в його фізичному розвитку і підготовленості, установити причини їх, віднайти засоби для усунення, підібрати об'єм необхідної роботи та терміни виконання завдань.

У деяких учнів спостерігався низький рівень змагальності, який впливав на поведінку в ситуаціях соціального поцінування, на відміну від мотивації досягнення, що фокусується на змаганні із самим собою. Таким дітям було

необхідно подолати сором і скутість (наприклад, зайву вагу, низьку фізичну підготовленість тощо), прищепити їм дух змагання. У роботі з такими дітьми фізичне виховання необхідно поєднувати з різноманітними позакласними фізкультурно-оздоровчими заходами, що забезпечують соціокультурну інтеграцію дітей підліткового віку та можливість відчувати перемогу й успіх у певних формах фізичної культури. Ослаблене здоров'я учнів не давало їм відчути повною мірою успіх в ситуації конкуренції, суперництва або змагання. Ми намагалися, щоб змагання приводили не тільки до розподілу дітей на переможців і переможених, але при правильному управлінні фізичною активністю – позитивно впливали на загальний світогляд, вироблення почуття єдності й взаєморозуміння, реального відчуття свободи та радісної співпраці.

В експериментальній роботі ми в основному спиралися на ідею створення різних соціальних зв'язків і взаємодій між особистостями, на «неспортивне» викладання фізичної культури, ніж на ідею змагальності, конкуренції і прагнення рекордів.

Отже, аналіз педагогічного досвіду та результати дослідно-експериментальної роботи з виховання здорового способу життя засобами фізичної культури показали, що найкращий ефект дають активні форми і методи педагогічного впливу на старших підлітків, залучення їх до такої практичної діяльність, яка найбільш повно розкриває здібності, активізує творчі можливості і забезпечує високий статус учнів у шкільному середовищі. У процесі різноманітних видів фізкультурно-оздоровчої діяльності в учнів накопичувався досвід моральної поведінки, формувалося відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Під впливом фізичних вправ при оптимальному руховому режимі та прояві певних вольових зусиль виховувалися особисті якості, формувалися соціально-значимі мотиви занять фізкультурною діяльністю, створювалося уявлення старших підлітків про складові здоров'я.

Література

1. Баль Л. В. О мотивациях подростков к формированию здорового образа жизни / Л. В. Баль, А. Н. Михайлов А. Н., Гундаров И. А. – Москва: Гигиена и санитария – 2014. – № 4. – С. 70–71.

2. Лисяк В. М. Ефективність застосування факторів, які впливають на процес формування позитивної мотивації до занять фізичними вправами у школярів / В. М. Лисяк //Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта: Зб. наук. праць. – Харків, 2008. – С. 2-4.

3. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности / А. Маслоу. – М. : Рефл.-бук. ; Киев : Веклер, 1997. – 300 с.

4. Сварковська Л.А. Педагогічні умови формування інтересу до занять фізичними вправами у дітей 5-6 років / Л.А. Сварковська // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. праць. – Луцьк, 1999. – С. 496-500.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ У ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГІМНАСТИКИ

Анастасія О. Мельнік [1], Олександра В. Кущенко [2]
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
[1]nastya.gimnastic@mail.ru, [2]unbearable_lady@ukr.net

Проблема фізичного виховання підростаючого покоління одна з найважливіших на сучасному етапі розвитку суспільства. Потреба в рухах – одна із загальнобіологічних особливостей організму людини, яка відіграє важливу роль у його життєдіяльності [2, с. 513].

Провідні спеціалісти, вчені О.Д. Дубогай, А.М. Лапутін, В.О. Кашуба та ін., зазначають, що формування правильної постави у дітей – одна з основних педагогічних проблем шкільного фізичного виховання. Численними дослідженнями доведено, що процес фізичного виховання у школі повинен забезпечити об'єктивний контроль за формуванням правильної постави учнів.

Руховий апарат людини виконує багато функцій, водночас, у процесі розвитку він перебуває під впливом різних чинників і підлягає певним змінам, у тому числі й патологічних. Однією із причин відхилення у стані здоров'я, зниження темпів фізичного розвитку, виникнення патологічних процесів є порушення постави тіла людини [1].

Згідно з наявними статистичними даними поширеність порушень постави серед школярів складає 40-50%. Питання порушень постави детально описані в працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Проте, ця проблема залишається актуальною і в даний час, викликаючи інтерес фахівців галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини.

Постава має нестійкий характер в період посиленого зростання тіла дитини, що припадає на молодший шкільний вік. Це пов'язано з неодночасним розвитком кісткового, суглобово-зв'язкового апаратів і м'язової системи

дитини. Створення загальноосвітніх шкіл нового типу веде до перевантажень дитячого організму через збільшення тривалості занять і об'єму навчального матеріалу. Сумарний об'єм знань, який отримують учні у сучасній українській школі набагато перевершує їх можливості його засвоєння, що веде до погіршення стану здоров'я дітей. Зокрема, це є причиною виникнення відхилень від нормальної постави. Вже через рік після початку навчання у школі кількість дітей з патологією постави значно збільшується.

Аналіз науково-методичної літератури [2, 4] засвідчує, що порушення рухової функції хребта і його морфофункціональні зміни виникають, як правило, через зміну постави тіла людини, внаслідок чого хребет не витримує надмірних механічних навантажень і в найбільш уразливих місцях деформується та викривляється.

Формування вірної постави, попередження виникнення дефектів – одне з найважливіших завдань фізичного виховання. Правильна постава, як зазначається у працях В.К. Ветличенко, В.Н. Селуянова, В.О. Кашуби, важлива не лише з естетичного погляду, а й з фізіологічного: створюючі найкращі умови для діяльності всього організму, вона забезпечує раціональне положення і нормальну діяльність внутрішніх органів, сприяє найменшим витратам енергії, підвищує працездатність.

Аналіз літератури показав, що для корекції та профілактики дефектів постави необхідне чітке і цілеспрямоване використання засобів фізичного виховання в режимі дня школярів, а також створення та дотримання певних гігієнічних умов. Основним завданням при усуненні недоліків у поставі на думку В.С. Язловецького є: всебічний розвиток для створення загальнофізіологічних умов, які будуть сприяти правильному утриманню тіла, засвоєнню рухових навичок, працездотності мязів, координації рухів; навчання правильних навичок стояння, сидіння, правильного дихання [4, с. 48].

Як зазначає О.В. Шевченко, саме гімнастика художня дозволяє завдяки засобам ритміки і хореографії створити належні умови для формування вірної постави [3, с. 8].

Мета дослідження міститься в методологічному і теоретичному обґрунтуванні особливостей попередження дефектів постави у школярів через взаємодію гімнастичних вправ та лікувальної фізичної культури.

Об'єкт дослідження – фізичний розвиток учнів з дефектами постави.

Предмет дослідження – процес організації фізичного виховання школярів з дефектами постави через взаємодію засобів гімнастики та лікувальної фізичної культури.

Експериментальна робота проводилась на базі загальноосвітнього навчального закладу № 17 м. Кропивницький. В експериментальній роботі приймали участь 122 респонденти. Дослідження проводилося поетапно. На першому етапі вивчалась теорія питання, вивчався і аналізувався досвід вчителів фізичної культури, вчителів початкових класів, вчителів фізичної культури Кіровоградської області. На основі отриманого матеріалу здійснювалась теоретична розробка психолого-педагогічних основ фізичного розвитку школяра, визначалися закономірності виникнення порушень постави у школярів, а також розроблялася теоретична структура формування культури рухів у взаємодії гімнастичних вправ та лікувальної фізичної культури на уроках фізичної культури. Вивчалися мотиви занять школярів гімнастичною діяльністю. У пробних експериментах визначалися основні засоби, форми, методи фізичного розвитку школярів через ритм у взаємодії фізичного виховання з естетичним.

На другому етапі проводився формуючий експеримент, в якому систематизувалися і аналізувалися результати даного експерименту, які дозволили провести корекцію основних ідей, концепції, гіпотези і моделі формування культури рухів у взаємодії гімнастичних вправ та основ лікувальної фізичної культури, а також удосконалювати експериментальну програму і методику фізичного розвитку як складової частини загального розвитку особистості школяра.

На третьому етапі проводилася практична апробація результатів дослідження на основі впровадження експериментальної програми в освітній

процес школи. Результати дослідження оброблялися методами математичної статистики, аналізувалися і використовувалися для кардинальних висновків.

В системі фізичного виховання школярів з порушенням постави застосовується переважно один засіб корекції – фізичні вправи. На нашу думку саме гімнастика художня у поєднанні з коригувальною спроможні попередити недоліки у формобудові тулуба. Метод корекції – комплекс лікувально-профілактичних і загальнозміцню-вальних заходів (режим, гімнастика, масаж, корекція поз, ортопедичні й механотерапевтичні заходи, загартування тощо), які використовуються для повного або часткового усунення анатомо-функціональної недостатності опорно-рухового апарату (переважно хребта, грудної клітки, стоп).

Коригувальна гімнастика є різновидом лікувальної гімнастики й розглядається як основна ланка активної корекції. Одним із її головних завдань є зміцнення природного м’язового корсета хребта, переважно м’язів спини.

Основну роль у формуванні правильної постави відіграє не абсолютна сила м́язів, а рівномірний розвиток їх і правильний розподіл м́язової тяги [4, с. 42]. Коригуючі фізичні вправи – провідний засіб усунення порушень постави. Коригуючі фізичні вправи підбираються відповідно до видів порушень постави. Коригуючими вправи називаються так тому, що за допомогою їх прагнуть досягти корекції неправильних положень хребта, грудної клітки і інших частин тіла. При корекції хребта ми використовували спеціальні вправи, до яких відносяться наступні: 1) вправи для розвитку рухливості хребта; 2) вправи для розвантаження хребта; 3) вправи на витяжку хребта (активні і пасивні); 4) вправи на рівновагу, координацію і збереження правильної постави тіла; 5) дихальні вправи; 6) вправи для активної гіперкорекції. При порушеннях постави необхідно використовувати тільки симетричні вправи. Виконання даних вправ сприяє серединному положенню лінії остистих відростків.

При порушеннях постави у фронтальній площині, виконання даних вправ вирівнює тонус м’язів правої і лівої половини тулуба, відповідно розтягуючи напружені м’язи і напружуючи, розслаблені, що повертає хребет в правильне

положення. Вправи виконуються в початкових положеннях: лежачи на спині, животі, без і з обтяженням для м’язів спини, черевного преса, верхніх і нижніх кінцівок.

При дефектах постави в сагітальній площині слід використовувати наступні спеціальні вправи: при збільшенні кута нахилу тазу вправи сприяючі зміцненню м’язів задньої поверхні стегон, міжпоперечних м’язів попереку, а також черевного пресу; при зменшенні кута нахилу тазу вправи для зміцнення м’язів поперекового відділу спини, передньої поверхні стегон.

Нормалізація фізіологічних вигинів хребта досягається у ряді випадків поліпшенням рухливості хребта в місці найбільш вираженого дефекту (наприклад, в грудному відділі при сутулій спині).

Крилоподібні лопатки, приведені вперед плечі можуть бути виправлені за допомогою вправ з динамічним і статистичним навантаженням на трапецієвидні і ромбоподібні м’язи, а також на розтягування грудних м’язів.

Вип’ячування живота усувається вправами для м’язів черевного преса, здійснюваними переважно з початкового положення лежачи на спині. Найбільш ефективні з них такі, коли одночасно викликається максимальна для даної людини напруга прямих і косих м’язів живота.

Оволодіння основними гімнастично-хореографічними рухами базується на формуванні у дитини уміння співставляти свої зусилля з конкретною задачею, поєднувати рухи різних частин тіла з різноманітними зусиллями, координуючи їх роботу у часі і просторі.

Для раціональної побудови практичних занять, направлених на формування вірної постави потрібно виходити із наступних загальнометодичних правил:

- враховувати вікові особливості формування і розвитку опорно-рухового апарату по признаку окостеніння скелета людини;

- зберігати хронологію критичних періодів розвитку фізичних якостей в процесі життя людини.

Важко переоцінити роль гімнастики і гімнастичних вправ в ділі всебічного фізичного розвитку особистості. Багато різноманітність фізичних вправ і методів їх застосування, дозволяє цілеспрямовано діяти на розвиток всіх основних функцій організму в поєднанні з руховими можливостями людини.

Таким чином, важливо замітити, що основні засоби гімнастики, які являють собою сукупність різноманітних штучно створених форм рухів, застосовуються для досягнення природних, життєво важливих здібностей людини, необхідних йому в повсякденному житті, в трудовій і військовій діяльності. За допомогою гімнастичних вправ здійснюється формування необхідних в житті рухових навичок і умінь, поліпшується школа рухів, розвиваються основні рухові якості (силу, гнучкість, спритність, швидкість, різноманітні види витривалості), виправляються дефекти постави, відновлюється втрачена дієздатність рухового апарату. Використання фізичних вправ з лікувальною метою при дефектах постави повинні забезпечити одночасно морфологічну корекцію, формування навички правильної постави, нормалізації функції серцево-судинної і дихальної систем та шлунково-кишкового тракту на тлі загальнорозвивального впливу.

Література

1. Апанасенко Г.Л. Физическое развитие подростков / Г.Л. Апанасенко. – К.: Здоров’я, 1985. – С. 15-16.

2. Ровний А.С. Фізіологія спортивної діяльності / А.С. Ровний, В.М. Ільїн, В.С. Лізогуб, О.О. Ровна. – Х.,ХНАДУ. – 2015. – 556.

3. Шевченко О. В. Ритміка і хореографія з основами гімнастики художньої : навчальний посібник / О. В. Шевченко, А. О. Шевченко. – Кіровоград : Авангард, 2012. – 252 с.

4. Язловецький В.С. Лікувальна фізична культура. Навчальний посібник / В.С. Язловецький. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2011. – 252 с.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ПРОФІЛЬНОЇ ГРУПИ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО НАПРЯМКУ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена В. Смоляр [1], Вікторія В. Найда [2]

[1] Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[2] Дошкільний навчальний заклад № 56 „Катюша", м. Слов'янськ, Україна

[1] afhn60@gmail.com, [2] nayda.viktoria@yndex.ru

Все більше занепокоєння викликає стан здоров'я, фізичний розвиток маленьких українців. Згідно з даними статистики, в дошкільному віці 15 – 20 % дітей мають певні хронічні патології, які з віком лише збільшуються. У багатьох регіонах група дітей, що часто хворіють, серед дошкільнят сягає 67 – 74%.

Виховання здорового покоління з гармонійним розвитком фізичних і духовних якостей одне з основних завдань сучасного суспільства. У будь-якому суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних принципах, здоров'я людини є вищою цінністю, найважливішим надбанням держави, воно – безперечний пріоритет, застава життєстійкості і прогресу суспільства.

На жаль, в наший країні спостерігається виразна тенденція до погіршення стану здоров'я дітей. Результати поглиблених медичних оглядів показують, що значна частина дітей, які відвідують дошкільні установи, мають різні відхилення здоров'я, відстають у фізичному розвитку. Це свідчить про те, що проблеми виховання здорової дитини були і залишаються актуальними в практиці суспільного і сімейного дошкільного виховання і диктують необхідність пошуків ефективних засобів їх реалізації.

«Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» (статут ВООЗ).

На думку Г.М. Коджаспировой, здоров'я – це «природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю з довкіллям і відсутність будь-яких хворобливих змін; стан повного тілесного, душевного й соціального благополуччя, наявність в людини достатньої кількості енергії, ентузіазму й настрої до виконання чи справи» [3].

Мета дослідження полягає у визначенні і реалізації умов формування основ здорового способу життя дошкільників старшої групи.

Для досягнення поставленої мети в ході дослідження вирішувалися наступні завдання:

1. Розробити експериментальну програму з формування здорового способу життя у дітей старшої групи в умовах ДНЗ.

2. Дослідити основи формування у дитини усвідомленого ставлення до свого здоров'я.

Для вирішення поставлених завдань нами були використані наступні методи дослідження:

теоретичні методи дослідження;:

емпіричні методи дослідження;

статистичні методи дослідження.

Здоровий спосіб життя для дітей дошкільного віку визначається такими параметрами:

- дотримування режиму дня;
- володіння культурно-гігієнічними навичками;
- раціональне харчування та культура споживання їжі;
- руховий режим;
- профілактичні засоби збереження здоров'я, загартування;
- сприятливі психологічні умови;
- валеологічна освіта.

У дитини змалку треба формувати мотиваційну настанову на здоровий спосіб життя. У розробленій нами експериментальній методиці ми реалізовували це спільно з сім'єю, а саме:

•щоденна взаємодія (обмін інформацією між батьками та педагогами з цього питання);

•участь батьків у фізкультурно-оздоровчих заходах ДНЗ;

•оформлення фотостендів, інформаційних листівок, папок здоров'я;

•анкетування;

•робота з батьками: проведення консультацій, конференцій, тренінгів, круглих столів, батьківських зборів, семінарів, тощо;

•зустрічі з різними фахівцями (лікарями, психологом);

Ефективність системи роботи зі зміцнення психофізичного здоров'я дитини залежить від матеріально-технічного забезпечення та удосконалення матеріально-спортивної бази – створення необхідного розвивального середовища. Наявність різного спортобладнання створює можливість різнобічно тренувати організм дитини, зацікавити. Однак головне бажанням бути здоровими, фізично розвиненими, на своєму прикладі дотримуватися здорового способу життя.

Експериментальна методика фізкультурно-оздоровчої роботи профільної групи складалася з:

1. Обстеження:

- психофізичного розвитку (розвитку психічних процесів: сприймання, мови, пам'яті, уваги, мислення);
- емоційної та пізнавальної сфери, індивідуальних особливостей та між особистих відносин;
- фізичного розвитку (стану здоров'я: антропометричні дані, стан фізіологічних систем та стану рухової підготовки) .

2. Навчально-виховної роботи:

- формування культурно-гігієнічних навичок;
- заняття з фізкультури;
- виконання вправ ранкової гімнастики;
- використання рухливих ігор, елементів спортивних ігор;
- застосування гімнастики пробудження;

- самостійна рухова діяльність;
- фізкультхвилинки;
- фізкультурні розваги, свята, дні здоров'я з запрошенням батьків;
- пішохідні переходи;
- заняття валеологічно-екологічного напрямку;
- хореографії.

3. Фізкультурно-оздоровчої роботи:

- дієтичне харчування;
- застосування доступних для віку дитини видів загартування;
- різні види гімнастики: дихальна, пальчикова, для очей, для профілактики постави, плоскостопості, психогімнастика;
- спеціальні вправи та ігри (розвиток дрібної моторики, розвиток уваги, пам'яті, мислення);
- різні види масажу (точковий, вушних раковин, стоп ніг, кистей рук, самомасаж, с масажерами);
- елементи оздоровчих методик (кольоротерапія, психотерапія, фітотерапія, казкотерапія, сміхо- та музтерапія);

У системі експериментальної методики фізкультурно-оздоровчої роботи було розроблено та застосовано різноманітні форми та методи роботи, раціональну організацію її впродовж дня з урахуванням індивідуальних, вікових особливостей розвитку кожної дитини, дотримання в роботі основних принципів (науковості, послідовності, доступності, система точності та інших). Зміст, обсяг роботи постійно доповнюється, удосконалюється. Проводився моніторинг результатів проведеної роботи.

Починаючи роботу з дітьми старшої групи, треба враховувати інтенсивний розвиток дитини цього віку у трьох напрямках: розвиток основних рухів, пізнавальній та мовленнєвій діяльності.

Провідною є предметна діяльність, а значущою подією є поява активного мовлення. Предметно-ігрова діяльність збагачується художньо-естетичним компонентом (художнім словом та художнім образом), засвоюються сенсорні

еталони та поняття і відбувається це на рівні розуміння. Спеціально підібрані розвиваючи вправи та ігри дають можливість легко засвоїти інформацію, розвивати сенсорні, інтелектуальні, творчі здібності, активізувати мовлення. Цікаві, яскраві посібники збагачують зміст занять, поєднуючи мовленнєву, ігрову та художньо-предметну діяльність. Найбільш цікаві з них були зроблені власноруч ,чи з батьками.

Визначивши рівень сформованості уявлень старших дошкільнят про здоровий спосіб життя, ми порівняли отримані дані з результатами констатуючого експерименту, виклавши їх у таблиці 1.

Таблиця 1 – Рівні сформованості уявлень старших дошкільнят старшої групи про здоровий спосіб життя

Рівні уявлень про здоровий спосіб життя	Початок дослідження, %		Кінець дослідження, %	
	ЕГ	**КГ**	**ЕГ**	**КГ**
Високий	4,52	4,46	35,6 (+ 31,0 8)	19,32 (+ 14,86)
Середній	68,76	68,85	55,07 (–13,69)	69,12 (+ 0,27)
Низький	26,76	26,6	9,87 (–16,89)	11,56 (–15,04)

Дані таблиці показують, що застосування експериментальної методики дає змогу дошкільнятам експериментальної групи зменшити відсоток дітей, у яких низький (на 16,89%) та середній (на 13,69%) рівні сформованості поглядів на здоровий спосіб життя, тоді як у КГ низький та середній рівні зменшились відповідно на 15,04% та 0,27%. Високий рівень значно покращився у ЕГ на 31,08%, тоді як у КГ на 14,86%.

Підсумовуючи результати нашого дослідження можна зробити наступні висновки.

Ми з’ясували, що формування у дошкільнят старшої групи здорового способу життя та ціннісного ставлення до власного здоров’я є можливим. В цьому віці розвивається здатність до супідрядності мотивів, усвідомленого сприйняття ціннісних орієнтацій. Це виражається у ставленні до себе, до інших людей, у розумінні соціальних і моральних цінностей.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер.: А. М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.

2. Дубогай О. Навчання в русі: Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. – К.: Шк. світ, 2005. – 112 с.

3. Коджаспирова Г.М. Словник з педагогіки / Г.А. Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – М.: МарТ, 2005. – 448 с.

4. Митяева А. М. Здоровьесберегающие педагогические технологии: [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / А. М. Митяева. – М.: Изд. центр «Академия», 2008. – 192 с.

5. Нежина Н.В. Охрана здоровья детей дошкольного возраста / Н.В.Нежина // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 4. – С. 14–17.

6. Стожарова М.Ю. Формирование психического здоровья дошкольников / М.Ю.Стожарова. – Ростов н / Д: Феникс, 2007. – 208 с.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Олексій А. Стасенко
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
Stasenkool@i.ua

Процеси трансформації та реформування суспільних відносин торкнулися усіх сфер суспільного буття і, зокрема, не залишили осторонь систему фізичного виховання молоді. На сучасному етапі розвитку суспільства йде активний процес становлення національної системи фізичного виховання, пошуку її концептуальних засад. Це можна пояснити тим, що система фізичного виховання безпосередньо пов'язана з освітою, охороною здоров'я, культурою матеріального виробництва, обороноздатністю суспільства, всіма галузями матеріального виробництва, духовним розвитком суспільства. Відображаючи соціальний, економічний, духовний стан держави, фізичне виховання виступає як якісно особливий, історично обумовлений тип соціальної практики, що включає ідеологічні, науково-методичні, програмно-нормативні, телеологічні та організаційні елементи, що покликані задовольнити потребу суспільства у фізичному вихованні громадян [2].

У національній Доктрині розвитку освіти зазначено, що "в усіх ланках системи освіти шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи закладаються основи для забезпечення і розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити: комплексний підхід до гармонійного формування усіх складових здоров'я; використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного удосконалення" [4, с. 184].

Процес фізичного виховання у вищих закладах освіти вимагає створення умов для індивідуального і диференційованого фізичного навантаження студентів з урахуванням рівня їх фізичного розвитку, стану здоров'я, фізичної підготовленості, морфо-функціонального стану тощо. Вирішенню цих завдань повинна сприяти інтегральна оцінка рівня фізичного стану студентів. Адже досить часто використання декількох тестів не може забезпечити загальну оцінку фізичного стану студентів. Тому цією проблемою займаються педагоги і психологи, фізіологи і біохіміки, медики і морфологи [3].

Л.Б. Андрющенко зауважує, що "традиційний підхід до фізичного виховання, пріоритет, який має формування фізичних якостей – це лише базис для формування усієї системи цінностей фізичної культури молодої людини. Дослідник констатує, що сам процес фізичного виховання, як педагогічний, часто зводиться до виховання фізичних якостей. Науковець підкреслює, що викладачі вузу в навчальному процесі приділяють більше уваги нормативному статусу предмета, втрачаючи особистість студента, орієнтують його лише на виконання нормативних вимог, а не на формування здорового способу життя молоді. Він також вважає, що необхідна нова стратегія фізкультурного виховання, яка б базувалася на вільному виборі фізкультурно-спортивної діяльності, гармонізації фізичної підготовки, адекватності змісту фізичної підготовки індивідуальному стану людини" [1, с. 47–48].

Фахівці в галузі фізичного виховання відзначають, що на теперішній час у теорії і практиці фізичного виховання існує низка суперечносте:

- по-перше – між соціальним замовленням на формування й розвиток фізичної культури громадян України та недосконалістю концептуальних засад і теоретико-методичної бази її забезпечення;
- по-друге – між зростанням вимог щодо рівня підготовки майбутніх педагогічних працівників у вищому навчальному закладі та недостатнім рівнем їх готовності до професійної діяльності;

- по-третє – між потребою у підвищенні ефективності функціонування системи фізичного виховання в Україні та недосконалістю її окремих елементів;
- по-четверте – між можливостями педагогічного управління процесом фізичного виховання студентської молоді і рівнем технологічної підготовки педагогів, особливо щодо питань виховного впливу, планування та контролю [5; 6].

Фізичне виховання та загальнодоступний спорт, нетрадиційні методи й системи оздоровлення мають посісти особливе місце в кожному навчальному закладі та стати обов'язковим атрибутом відпочинку кожного студента на засадах валеології й здорового способу життя.

Актуальність впровадження програми з фізичного виховання зумовлюється соціальним замовленням сучасного суспільства на всебічно розвинену гармонійну особистість фахівця, який має високий рівень здоров'я, необхідну теоретично-методичну та фізичну підготовленість, спроможного до фізичного удосконалення та збільшення резервних можливостей організму.

Досягнення вагомих результатів у розв'язанні фізичного здоров'я студентів потребує нових підходів, технологій і засобів, розробці яких може сприяти вчення про інтегральну індивідуальність людини. Не менш важливим і нерозв'язаним залишається проблема програмування оздоровчого спрямування змісту занять фізичною культурою у вищих закладах освіти та об'єктивного оцінювання результатів цього процесу.

Система фізичного виховання у вищих закладах освіти потребує вдосконалення через:

- удосконалення програмно-методичного забезпечення навчального процесу;
- зміни критеріїв оцінки студентів з фізичного виховання – відхід від оцінювання за рівнем фізичної підготовленості, надання переваги фіксуванню особистого прогресу відповідних показників, усебічне стимулювання набуття спеціальних знань та рухових здібностей для самостійних занять спортом,

підтримки постійного інтересу до них, формування глибокого розуміння суті фізичного виховання;

- забезпечення послідовності фізичного виховання в закладах вищої освіти;
- зміцнення матеріально-технічної бази та забезпечення навчальних закладів потрібним спортивним інвентарем та обладнанням;
- підготовку й випуск підручників з фізичного виховання, практичних рекомендацій щодо самостійних занять фізичними вправами молоді;
- переорієнтацію роботи викладачів фізичного виховання, всього педагогічного колективу на організацію в кожному навчальному закладі різноманітних фізкультурно-спортивних заходів у режимі дня;
- розгортання та активація роботи в навчальних закладах спортивних клубів як їхніх структурних підрозділів або громадських організацій, що мають стати первинною ланкою спортивного руху в навчально-виховній сфері;
- забезпечення умов для 3-4 годинної оздоровчої рухової активності на тиждень студентів усіх курсів, оптимально – 30 хвилинних занять різноманітними вправами щоденно;
- налагодження системи моніторингу рівня фізичного здоров’я студентів та надання консультативної допомоги для самостійних занять оздоровчою руховою активністю;
- стимулювання розвитку ринку оздоровчих, рекреаційних та реабілітаційних послуг засобами фізичної культури і т. п.

Кожен студент має усвідомити необхідність докладання максимальних особистих зусиль у використанні доступних засобів фізичної культури для підвищення рівня своєї фізичної підготовленості, функціональних можливостей систем організму, профілактики захворювань, зміцнення здоров’я, організацію активного дозвілля, сприяння успішній соціалізації на всіх етапах життєдіяльності.

Адміністрація вищого закладу освіти у свою чергу повинна забезпечувати навчальний процес з фізичного виховання спортивними спорудами й

устаткуванням відповідно до державних будівельних норм і необхідних умов для медичного обслуговування.

Безпосередню роботу з фізичного виховання у всіх його формах у вищому закладі освіти організовує і проводить предметна (циклова) комісія з фізичного виховання. Вона проводить навчальні, позанавчальні заняття з фізичного виховання, науково-методичну, спортивно-масову, фізкультурно-оздоровчу, рекреаційну й реабілітаційну роботу.

Викладацький склад кафедри фізичного виховання повинен здійснювати планування, організацію та проведення теоретичних, методичних і практичних навчальних й позанавчальних занять з фізичного виховання із закріпленими групами студентів та окремих студентів на високому фаховому рівні. Крім того, здійснювати оцінювання загальної фізичної підготовленості згідно з інструкцією «Про проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України», а також приймати нормативи і заліки навчальної програми з фізичного виховання. Навчально-допоміжний персонал кафедри забезпечує умови для якісного ефективного й безпечного проведення занять з фізичного виховання тощо.

Література

1. Андрющенко Л. Б. Спортивно-ориентированная технология обучения студентов по предмету «физическая культура» / Л. Б. Андрющенко // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 2. – С. 47-48.

2. Барбина Е. С. Идеи интеграции, системности и целостности в теории и практике высшей школы / Е. С. Барбина, В. А. Семиченко. – Киев: ИППО АПН Украины. – 1996. – 420 с.

3. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів / Г. П. Грибан. – Житомир : Вид-во Рута, 2009. – 593 с.

4. Національна доктрина розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 / 2002 / В кн. В. Кременя: Освіта і наука України.

Шляхи модернізації. Факти, роздуми, перспективи. – К.: «Грамота», 2003. – С. 184-185.

5. Теория и методика физического воспитания: [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов и пед. уч-щ] / Б. М. Шиян, Б. А. Ашмарин, Б. Н. Минаев и др. / Под ред. Б. М. Шияна. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.

6. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. … докт. пед. наук: 13.00.04 / Богдан Михайлович Шиян. – Київ, 1997. – 50 с.

МОТИВАЦІЯ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Ірина В. Сундукова
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
irisha15@i.ua

Здоровий спосіб життя ґрунтується на певних ідеологічних засадах. По-перше, це ідея пріоритету цінності здоров'я у світоглядній системі цінностей людини, по-друге, сприйняття здоров'я не тільки як стану відсутності захворювання або фізичних вад, а дещо ширше – як стану повного благополуччя. По-третє, це ідея цілісного розуміння здоров'я як феномена, що невід'ємно поєднує його чотири сфери – фізичну, психічну, соціальну і духовну. Крім того, це ідея так званого перерозподілу відповідальності. Мається на увазі, що контроль способу життя має здійснюватись і державою, і громадою (суспільством), і самою людиною. Людина сама себе наділяє певною відповідальністю щодо контролю власного життя, бере на себе особисту відповідальність за дії, рішення та їх наслідки [4; 8].

Формування здорового способу життя спонукає особистість до включення у повсякденну діяльність різних форм поведінки, корисних для здоров’я, відмова від шкідливих звичок, тому суттєвим є підвищення ролі особистісних якостей людини у свідомому прийнятті принципів здорового способу життя [4].

У психолого-педагогічній науці значна увага приділяється дослідженню чинників, що суттєво впливають на процес виховання основ здорового способу життя, серед яких виділяють об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних відносять: передумови для ведення здорового способу життя (раціональне харчування, заняття фізичною культурою і спортом, загартовування,

відпочинок), що належать до сфер матеріального, виробничого, сімейно-побутового й духовного життя особистості; сприятливе навколишнє середовище (повітря, вода, географічні умови життя людини, рослинний і тваринний світ, безпечні умови праці); економічні та інші стимули, а також фактори, що зумовлюють потребу людей дотримуватись здорового способу життя; пропаганда здорового способу життя. До суб'єктивних чинників належать: спадковість; психічні почуття та настанови; стереотипи мислення і свідомість; національний менталітет; спрямованість поведінки [6; 7].

Виходячи з цього фізкультурну діяльність слід спрямовувати на формування мотивації до ведення здорового способу життя. Не слід думати, що вся мотивація занять фізичною культурою повинна зводитись лише до залучення молодих людей до систематичних занять фізичними вправами. Практика потребує, щоб викладач зміг певним чином впливати на мотиваційну сферу особистості, формуючи у неї правильне ставлення і до цієї діяльності, і до себе, і до суспільства.

Як зазначала Т.О. Гордєєва «бути мотивованим» означає володіти низкою характеристик, що забезпечують процеси постановки цілей, реалізацію намірів, реагування на невдачі та досягнення ефективного результату [3]. Більшість сучасних теорій мотивації присвячені окремим сторонам або складовим мотивації: зовнішній та внутрішній регуляції діяльності, процесам цілепокладання, особливостям уявлення суб’єкта про рівень особистісного контролю діяльності і т.д.

У навчально-педагогічному процесі необхідно враховувати спонукальні, регулювальні й спрямувальні функції мотивації. Це припускає виявлення в особистості сформованості різноманітних сторін мотивації, співвідношення їх з реальним процесом фізкультурно-оздоровчої роботи, проектування необхідних для розвитку мотивації видів діяльності, забезпечуючи не тільки виховання, але й самовиховання суспільно важливих сторін мотивації. Мотиви здорового способу життя формуються на основі потреби бути здоровими, похідної від біологічної потреби самозбереження та соціальної потреби самоствердження.

Задоволення потреби бути здоровим спрямовує особистість на зміцнення здоров'я і є дієвою силою до оволодіння вміннями та навичками здорового способу життя [2].

О.М. Леонтьєв розглядав мотивацію щодо дотримання здорового способу життя особистості як компонент діяльності та сукупність потреб й мотивів, що виявляються у формі таких станів, як потяги, бажання, інтереси, схильності, що спричиняють активність людини у цьому напрямку. В результаті його досліджень було підтверджено, що потреба стає спонукачем активності людини, коли вона відображається у її хвилюваннях (тобто є особистісною потребою). А щоб виникла цілеспрямована дія, «необхідне відображення у свідомості людини предмета, здатного задовольнити її потребу» [5, с.72].

Мотивація дотримання здорового способу життя формується на основі біологічної потреби особистості в рухах, нових враженнях, новій інформації. Починаючи з дитинства в особистості формується цілий комплекс потреб функціонального плану (у спілкуванні, в діяльності маніпулятивного та творчого типу, у тому числі потреба у враженнях і т.п,), які у процесі розвитку особистості стають структурно оформленими та самостійними, – це потреби у фізичній, інтелектуальній, емоційній та творчій діяльності [9].

Основою у змісті мотивації вважається наявність спонукальних мотивів. Найбільш прийнятою для впровадження є така структура реалізації мотивів здорового способу життя: зосередження уваги особистості на соціальному та особистісному значенні здоров'я і здорового способу життя; отримання інформації про здоров’я (експрес-оцінка функціонального стану й рухових можливостей організму, діагностування психічного стану здоров'я, анкетування і тестування для виявлення рівнів соціального, особистісного та духовного здоров'я); усвідомлення потреби в здоровому способі життя [1]. Тільки за умови усвідомлення особистістю бути здоровою і прагнення досягти цього можна привчити її виконувати вимоги режиму дня й особистої гігієни, додержуватись рухового режиму, стежити за діяльністю свого організму.

Таким чином, в досягненні здорового способу життя особистості можна

виділити наступні фактори: важливість здоров’я для кожної особистості; тенденція (бажання та мотив) бути здоровим; схильність суспільства та оточення до здорового способу життя; інтерес до систематичних занять фізичною культурою та спортом.

Література

1. Безверхня Г.В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту: метод. реком. / Г.В.Безверхня. – Умань: Вид-во УДПУ ім. П. Тичини, 2003. – 52 с.

2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К.Вилюнас. – М.: Наука, 1990. – 287 с.

3. Гордеева Т.О. Психология мотивации достижения / Т.О. Гордеева. – М.: Смысл, 2006. – 336 с.

4. Кузьменко В.Ю. Становлення та розвиток поняття «здоровий спосіб життя» / В.Ю. Кузьменко // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: 36. наук, праць. Книга 1. – К. – 2000. – С. 117-124.

5. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции // Конспект-лекции. – М.: Изд-во МГУ, 1971. – С. 72.

6. Оржеховська В.М. Духовність і здоров'я / Навч.-метод. посібник. – К.: ПП Медиана, 2004. – 168 с.

7. Оржеховська В.М. Педагогіка здорового способу життя / В.М.Оржеховська // Основи здоров'я та фізична культура. – № 4. – 2007. – С.20-22.

8. Піндер Л. Новий погляд на структуру: Вивчення становища щодо розвитку політики пропагування здоров'я в Канаді / Л. Піндер // Пропагування здоров'я: Т. 3. – 1988. – С. 205-212.

9. Подходы к изучению реального образа жизни. Пути формирования здорового образа жизни: Методическое пособие / Под ред. Н.Ф. Борисенко, Т.М. Бородюк, Н.Л. Загоруйко. – К.: Украинск. Центр здоровья, 1991. – С. 12.

СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ У ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анатолій Л. Турчак
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
aturchak@meta.ua

Процес організаційно-структурних та змістовних перетворень у вищій школі привів у рух соціально-гуманізаційні функції, реалізація яких знаходить відображення у розвитку особистості майбутніх вчителів. Істотна роль у цьому розвитку належить фізичному вихованню як цілісному педагогічному процесу. Відповідно, виникла необхідність у створенні умов для формування фізичної культури студента вищого закладу освіти, що виступає складовою частиною його загальної та професійної культури і найважливішою якісною характеристикою особистісного розвитку, способом і мірою реалізації її сутнісних сил і здібностей.

Найбільш продуктивним підходом щодо розробки цієї проблеми є дослідження внутрішніх резервів активності особистості студента як суб'єкта навчальної і професійної діяльності. Одним з основних джерел активності особистості є мотивація, що надає процесу фізичного виховання дієву спрямованість і суб’єктивно значиму – цінність. У цьому зв’язку формування фізичної культури майбутнього вчителя – це, насамперед, проблема виховання позитивного ставлення до неї. Аналіз освітньої і виховної практики у вищій педагогічній школі показує, що найбільш уразливою в ній сферою є проблема формування позитивного й активного ставлення студентів до занять фізичною культурою. Негативні явища в даній сфері зберігають стійку тенденцію, що виражається в декларативному і реальному поведінковому ставленні до занять

фізичною культурою, відбивається на стані здоров’я, фізичному розвитку і підготовленості студентів, їх позитивних орієнтаціях, турботі про своє фізичне і психічне благополуччя та ін.

Поняття «ставлення» спеціально досліджується фахівцями в процесі формування у підростаючого покоління суспільно значимих ціннісних орієнтацій, свідомого ставлення до праці, навчання, один до одного, до суспільної роботи і інших видів діяльності, формування позитивних відносин спрямовано на підвищення ефективності використання засобів і методів загального та фізичного виховання.

У процесі формування відносин виділяється декілька аспектів, оскільки їхній характер визначається не тільки зовнішнім впливом об'єктів дійсності, умовами і способом життя кожного студента. Вони опосередковуються також впливом вікових і індивідуальних особливостей особистості, що розвивається, її інтересами, переживаннями, змінами у поведінці оточуючих. В остаточному підсумку процес формування відносин визначається характером здійснюваної діяльності вихованців і умовами, у яких вона відбувається.

У 20-30-х роках проблемі формування відносини студентської молоді щодо цінностей культури, у тому числі і фізичної, були присвячені праці П.П.Блонського, С.Т. Шатського і інших педагогів. Пильну увагу проблемі формування відносин особистості до цінностей життєдіяльності молоді приділяв С.Т. Шатський. Він, зокрема, наполягав, щоб при вивченні відносин особистості аналізувалися його зовнішня *предметна* і внутрішня *психічна* сторони в їх взаємодії. При цьому зовнішня сторона стає доступною носію відносин в результаті педагогічно організованих видів діяльності, впливів середовища і способу життя, в той час, як внутрішня – формується в результаті з’єднання предметної діяльності, впливів середовища і способу життя майбутнього фахівця. При цьому, особисті інтереси, потреби, мотиваційно-позитивний емоційний настрій, знання, уміння і навички, як відображення суспільних відносин, переростають в особистісно значимі стосунки майбутніх

фахівців до дійсності, здобуваючи спрямованість, що відповідає напряму виховання, способу життя, змісту і характеру діяльності.

Таким чином, оцінка розвитку особистості як продукту впливу зовнішніх впливів і власної активності людини, показує залежність психічного розвитку від цілей, змісту і методів виховання. Врахування даної обставини дозволяє на науковій основі будувати вивчення і формування відносин особистості і дійсності.

Педагогічний аспект вивчення мотиваційно-позитивного ставлення представляється сьогодні актуальним, хоча необхідність осмислення категорії ставлення виникла ще в перші роки становлення вітчизняної педагогіки. Історіографічний аналіз свідчить, що категорія «ставлення» широко використовувалася при аналізі й оцінці різних педагогічних явищ. Центральне місце проблема відносин займала в теоретичній і практичній діяльності й А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського та І.Г.Ткаченко. Величезне значення для розвитку педагогічної науки мали ідеї А.С. Макаренко, що розширюють і поглиблюють уявлення від об'єктивно існуючого ставлення вихованців до дійсності. Чіткі і визначені характеристики різноманітних відносин вихованців, що розкриваються в його працях, збагатили діалектико-матеріалістичний зміст педагогічної науки, відкрили нові напрямки теорії і практики виховання. Він вбачав у мотивації – спонукання до діяльності особистості, пов’язане із задоволенням певних потреб; сукупність внутрішніх психологічних умов, що спричиняють і спрямовують людські дії та вчинки й керують ними. Мотивація – це процес дії мотиву [2, с.126].

Специфіку формування мотиваційно-позитивного ставлення у сучасних умовах розглядають як систему мотивів, або стимулів, яка спонукає особистість до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття і переживання, що відображають матеріальні та духовні потреби людини. Одна і та ж сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності та формування особистості – вирішальне.

Існує багато визначень явища «ставлення», а також компонентів, що входять у його структуру. О.Н. Леонтьєв вважає, що будь-яке психічне відображення є результатом реального зв’язку, реальної взаємодії живого високоорганізованого, матеріального суб'єкта до оточуючої його матеріальної дійсності. Воно не може не залежати від діяльності і не може не підкорятися здійснюваною нею життєвим відображенням.

М.Ф. Добринін відзначає, що за принципом детермінізму, ставлення визначається взаємодією зовнішніх і внутрішніх умов. «Асоціації тоді утворяться для людини, – писав він, – коли вони здобувають значимість, пов’язуються з потребами, інтересами, прагненнями і переконаннями особистості, що живе в даних суспільних умовах» [1, с.455].

В.М.Мясищев підкреслював, що «ставлення людини в розвинутому вигляді є системою обраних зв’язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що випливають із всієї історії його розвитку і внутрішньо визначальні його дії і переживання» [3, с.242]. Вона виражає особистий досвід і визначає дії та переживання особистості. Ставлення можливе там, де є суб’єкт і об’єкт.

Освіта неможлива без наявності правильного ставлення до навчальних обов’язків. Оволодіння знаннями є не тільки наслідком здатності студента, але і наслідком його ретельності, тобто прояву свідомості, старанного, відповідального ставлення до своїх обов’язків. Відповідальне ставлення до навчання та інших видів діяльності є сильним мотивом практичних дій студентів у взаємодії з викладачами, своїми однолітками, батьками. Мотиви навчання внутрішньо пов’язані з основними ставленнями людини, з її потребами, намаганнями, що визначаються цим ставленням і лише в такому зв’язку вони здобувають свою спонукальну силу. Ось чому проникнення в природу мотивів діяльності дозволяє глибше зрозуміти характер ставлення особистості до дійсності.

Поняття «ставлення» дозволяє звести в систему велике число психологічних і педагогічних явищ, що охоплюються їхніми видами,

компонентами, наслідками. Ставлення описується через інтерес, мотив, емоції особистості. *Інтерес* – це вибіркове ставлення особистості до об'єкта в силу його особистісного значення та емоційної привабливості. *Мотиви* – переважне ставлення чи сума ставлень до об'єкта, що породжують дію, спрямовану на цей об'єкт. *Цінність* як вибіркове суб'єктивно-об'єктивне ставлення пов'язує людину зі змістом явищ. *Емоції* – психологічний механізм безпосереднього переживання ставлень. *Настанова* розуміється педагогами як ставлення, що має цільовий характер і виражає готовність до цілеспрямованої діяльності [4, с.97].

Структурним компонентом соціальної активності студентів є *ціннісні орієнтації,* що виникають і формуються на базі вищих соціальних потреб, визначають вибір тієї чи іншої діяльності і регулюють її. Вони розкривають глибинні сторони індивідуальної свідомості, є не тільки своєрідним компасом у всій системі суспільних відносин, але і виступають як умова формування готовності студента до прояву соціальної активності.

Критерієм фізкультурно-спортивної діяльності є фізкультурно-спортивна активність. Вона характеризується ступенем участі, зайнятістю студентів у цій сфері діяльності. Активність слід розглядати як міру і характер участі самого студента безпосередньо в заняттях фізичними вправами, в організаторському, пропагандистському, інструкторсько-педагогічному, суддівському та іншому видах діяльності.

Особистість студента як індивідууму характеризується багатьма соціально значимими рисами, однією з яких є його загальна культура. Культуру можна розглядати як історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, яка проявляється в типах і формах організації життя і діяльності особистості. Культура містить у собі результати предметної діяльності людей, реалізовані в їх діяльності (знання, уміння, навички, світогляд, рівень морального, естетичного, фізичного розвитку, способи і форми спілкування).

Таким чином, аналіз наукової літератури показує, що дослідники проблем фізичної культури і її формування в умовах вищої школи відокремлюють групи цінностей, дотримуючись двох підходів. Перший пов'язаний з використанням змісту основних ланок педагогічної діяльності, де виділяються чотири групи цінностей: цілі, способи, мотиви, результати в їх логічному взаємозв’язку. Другий – спирається на схему взаємозв’язків основних компонентів поняття «фізична культура»: свідомість, почуття, воля, мотиви, інтереси, поведінка. У контексті дослідження нами виділяються цінності фізичної культури, виходячи зі змісту і структури її основних складових.

Ставлення до цінностей фізичної культури групується в залежності від змісту їх об’єктів. У зв’язку з цим, основними ознаками типології відносин до цінностей фізичної культури виступають свідомість, почуття інтересу і поведінка, що фактично відтворюється в умовах професійної діяльності фахівця. Для того, щоб виявити ставлення до цінностей у студентів ВНЗ, необхідно визначити їх змістовний компонент і структуру основних складових, що ми намагатимемося розкрити в наступному параграфі.

Література

1. Добрынин Н.Ф. Активность личности и принцип значимости / Н.Ф.Добрынин // Проблемы личности: Материалы симпозиума. – М., 1988. – С. 450-458.

2. Макаренко А.С. Собрание сочинений в 5-ти томах / А.С. Макаренко. – Т.5. – М.: «Правда», «Огнёк», 1971. – 405 с.

3. Мясищев В.Н. Психология отношений / В.Н. Мясищев; под ред. А.А.Бодалева. – М.: Изд-во "ИПП"; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995. – 356 с.

4. Семиченко В.А. Психические состояния / В.А. Семиченко. – К.: Магистр-S, 1999. – 217 с.

ДУХОВНЕ ЗБАГАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ РИТМІКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ

Світлана А. Челало

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

9lana29@gmail.com

Засобами фізичного виховання вирішується безліч завдань, пов'язаних із проблемами виховання духовно багатої, моральної і фізично досконалої особистості. Законом України «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI ст., концепціями національного виховання, педагогічної освіти та іншими документами головною метою освіти та виховання на сучасному етапі визначено створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, яка сповідує загальнолюдські цінності, а також формує покоління, здатне навчатись упродовж життя, формувати здоровий спосіб життя. Важливим аспектом гуманізації освіти є процес формування духовної культури студентів педагогічних навчальних закладів, оскільки саме духовність розглядається як особлива форма самовизначення вчителя, розвитку його творчих здібностей. Уміння наповнювати теоретичну та практичну діяльність високим духовним змістом – необхідна якість вчителя сучасної школи. Окремі питання досліджуваної проблеми в різні часи були предметом вивчення в педагогіці, психології та естетиці. Проблемі душевної, духовної й тілесної цілісності, духовного й фізичного взаємозв'язку в людині в процесі її розвитку велику увагу приділяли ще античні філософи (Платон, Арістотель, Демокрит, Сократ), учені середніх віків (Д. Дідро, Т. Кампанелла, Я. Коменський, Т. Мор), загальні питання розвитку особистості досліджували вітчизняні вчені (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, М. Євтух, Є. Ісаєв, А. Петровський,

С. Рубінштейн), українські філософи (П. Юркевич, Г. Сковорода). Різні аспекти проблеми духовної культури, фізичного й духовного взаємозв'язку в розвитку дитини розглядали В. Бутенко, О. Виговська, І. Карпенко, М. Овсяников, А. Фасоля, Г. Шевченко, П. Щербань та інші; питання естетичного виховання учнів на уроках фізичної культури досліджувались В. Белоусовою, Н. Глушак, Г. Сатировим; розвиток особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання – Т. Ротерс; питання музично-ритмічного виховання дітей – Г. Александровою, Р. Варшавською, Є. Коноровою С. Рудневою, Е. Фіш. Духовність як визначальну складову професійної діяльності педагога, питання єдності професійної та духовної культури вчителя розглядали учені К. Артамонова, Б. Вульфов, І. Зязюн, Н. Корякіна, В. Кушнір, А. Маркова, В. Мурашов, О. Рувінський, М. Тайчинов, Л. Фрідман та інші науковці. Незважаючи на значну увагу педагогів і психологів до досліджуваної проблематики ці питання важливі для сучасної педагогіки, для нинішньої школи, що покликана, як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України [4, 2].

Термін «духовність» як професійна якість учителя виник відносно недавно й відображає олюднену компетентність учителя, яка спрямована на духовне збагачення учнів. Одухотвореними стають не лише професійні, а й особистісні якості вчителя, його індивідуальні захоплення. Духовну культуру вчителя можна розглядати як основу для побудови професійно-педагогічної діяльності. У цьому аспекті формування в учителя фізичної культури духовних цінностей, здоров'я та краси як естетичного компонента тілесно-духовного вдосконалення складають підґрунтя духовної культури вчителя. Активний творчий характер самого процесу розвитку духовної культури випливає зі специфіки його професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію фізичного й естетичного виховання школярів. Це питання загострюється у світлі Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах згідно з якою набувають значення ритміка й хореографія у вихованні школярів,

оскільки, вправи під музику розвивають розумові й фізичні здібності дітей, їхні почуття та творчу орієнтацію [2]. У загальноосвітніх школах потрібно більше приділяти уваги ритмічному розвитку дитини у взаємодії фізичного та естетичного виховання, розвивати у школярів відчуття ритму, відчуття часу, відчуття простору, відчуття точності м'язових зусиль, краси й виразності рухів під музику. Тож постає об'єктивна потреба у формуванні духовної культури майбутніх учителів фізичного виховання засобами музично-ритмічних занять. Курс ритміки й хореографії серед спортивно-педагогічних дисциплін нормативної складової підготовки фахівців фізичного виховання є одним із найбільш істотних у підготовці студентів до професійної діяльності вчителя загальноосвітньої школи [1; 115]. Він спрямований на музично-ритмічне виховання та формування духовної культури студентів.

Ритміка й хореографія являє собою самостійну дисципліну, куди входять лекційні, практичні заняття й самостійна робота. У змісті дисципліни розглядаються такі питання: загальні основи теорії, зміст та методика організації й проведення занять із ритміки й хореографії в загальноосвітніх навчальних закладах; техніка виконання та методика навчання танцювальних елементів; зміст та організація хореографічної роботи; забезпечення місць і безпеки проведення занять із ритміки й хореографії; організація та проведення художньо-спортивних заходів; науково-дослідна робота студентів із проблем ритміки й хореографії [3; 65]. Специфічним у музично-ритмічному вихованні є позитивний вплив єдності музики й руху на емоції й почуття. Засобами музично-ритмічного виховання є спеціальні вправи на узгодження рухів із музикою, танцювальні кроки й комбінації, музичні ігри, вправи художньої гімнастики й сама музика. Головне завдання дисципліни ритміка і хореографія – формування у студентів музично-ритмічних навичок, уміння аналізувати характер музичних творів, передавати в русі ритм, темп, динаміку, образ музичного твору; розвиток художнього смаку та художньо-творчих здібностей.

Зміст і методика викладання ритміки й хореографії передбачають вирішення таких завдань:

1) ознайомити студентів із основами музичної грамоти;

2) навчити техніці виконання вправ художньої гімнастики;

3) сформувати вміння погоджувати рухи з музикою;

4) виробити професійно-педагогічні навички проведення різних ритмічних вправ і складання з них комбінацій під музичний супровід.

Ритмічно-хореографічні заняття сприяють корекції фігури, постави, розвитку фізичних якостей учнів. За допомогою ритмічних вправ можна корегувати фізичні та психічні вади (перевтомлення, надмірне збудження, мускульну в'ялість, викривлення хребта, тощо). Важливими засобами музично-ритмічного навчання на уроках фізичної культури є виконання рухів під музику, завдяки чому рухи набувають таких якостей, як легкість, пружність, пластичність, точність [3, 11].

Одним зі структурних компонентів формування духовної культури є усвідомлення майбутнім учителем фізичного виховання необхідності музично-ритмічних занять як для школярів, так і для своєї фахової підготовки. Таке усвідомлення ініціює у майбутніх учителів, по-перше, потребу до вироблення музично-ритмічних умінь і навичок, виконання танцювальних і хореографічних вправ, вправ ритмічної й художньої гімнастики, умінь використовувати музичний супровід на музично-ритмічних заняттях. По-друге, це потреба в самовдосконаленні, активне ставлення до свого фізичного стану в процесі музично-ритмічних занять з ритмічної гімнастики, аеробіки, шейпінга, фітнесу, пілатеса, степ-аеробіки, тощо. Усі ці напрями музично-ритмічних занять об'єднує ритмічна музика. Саме вона, торкаючись душі майбутнього фахівця фізичної культури, впливає на психіку особистості, формує духовну культуру. За результатами досліджень багатьох науковців, класична музика та традиційні народні мотиви, особливо у живому виконанні, позитивно впливає на фізичний та психічний стан людини. У неї не тільки знижується рівень артеріального тиску, а й відбуваються позитивні емоційні зміни. Класична музика має велику силу естетичного впливу на людей. Класичні твори відзначаються багатством змісту, красою та досконалістю форм. На заняттях з ритміки та хореографії ми

пропонуємо використовувати твори геніальних і високоталановитих композиторів, таких як: Й. Бах, Л. Бетховен, В. Моцарт, Ф. Шуберт, Дж. Россіні та Дж. Верді, Ф. Шопен, засновників російської та української музичних шкіл М. Глінки та М. Лисенка; твори відомих українських класиків М. Скорика, Л. Людкевича, Л. Ревуцького, А. Кос - Анатольського.

Впроваджуючи спеціально розроблену технологію формування духовної культури, основну увагу треба приділяти формуванню у студентів уявлення про єдність у людині тілесного й духовного, що найбільш удало виявиться через взаємодію фізичного та естетичного виховання школярів. Основним компонентом взаємозв'язку фізичного й естетичного виховання є ритм [5; 35].

Отже, студенти повинні зрозуміти, що саме через ритм яскраво виявляється індивідуальна духовність суб'єкта процесу взаємодії фізичного та естетичного виховання. На педагогічній практиці в школі студенти повинні включати ритмічні рухи під музику до уроків фізичної культури. Це допоможе їм формувати у школярів культуру рухів, красиву поставу й ходу, почуття ритму та узгодженості своїх дій із внутрішнім станом, виховувати естетичний смак та духовність. Така цілеспрямована робота сприятиме підвищенню професійного рівня підготовки студентів, формуючи неповторну духовно-творчу індивідуальність майбутнього вчителя.

Необхідність духовного збагачення майбутніх фахівців фізичної культури засобами занять з ритміки та хореографії обумовлено специфікою професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури одного з основних учасників навчально-виховного процесу розвитку гармонійно-розвинутої особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання. Для формування духовної культури майбутніх учителів фізичної культури потрібно орієнтувати студентів на самовдосконалення краси фізичної й духовної засобами музично-ритмічних занять.

Формування педагогічної культури майбутніх учителів фізичної культури – одне з найголовніших завдань професійної підготовки студентів у ВНЗ, тому набуває важливого значення для професійного становлення майбутнього

фахівця. Від розвитку професійно-педагогічної культури учителя залежить сформованість духовно-моральних цінностей суспільства. Ураховуючи соціокультурну й педагогічну значущість проблеми духовного становлення молодого покоління, формування його духовного світу, навчальні заклади дедалі більшої уваги мають надавати проблемі формування духовної культури вчителя – професіонала.

Література

1. Книга вчителя фізичної культури : довідково-методичне видання / упор. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с.

2. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Шкільний світ. – Січень, 2005. – № 4.

3. Ленська Т.Г., Бесарабчук Г.В., Борисова В.В., Головата Л.Р. Методичні основи хореографії: Методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ КПДУ, 2007. – 80 с.

4. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті / Шкільний світ. – Липень, 2001. – С. 2–4.

5. Ротерс Т.Т. Теорія і методика розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т.Т.Ротерс. – Х., 2002. – 40 с.

6. Шевченко Г. П. Естетичне одухотворення студентської молоді / Г.П.Шевченко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : Т. 4. – К. : Педагогічна наука, 2007. – С. 215-226.

7. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підруч.: у 2 ч. / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – Ч. 1. – 272 с. – Ч. 2. – 248 с.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ольга В. Шевченко [1], Тетяна О. Бєлкова [2]

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

ім. В. Винниченка, м. Кропивницький, Україна

[1] gymnast.olga@gmail.com, [2]belkova1969@yandex.ru

У зв'язку з екологічною й демографічною ситуацією сьогодення відчувається погіршення стану здоров'я населення України, зокрема студентської молоді. За статистичними даними сучасні дослідники констатують, що лише у 3-5% випускників вищих навчальних закладів України стан здоров'я відповідає нормі. Така ситуація здебільшого є наслідком їхньої низької культури здоров'я, що виявляється в різкому зростанні шкідливих звичок, недостатній руховій активності, відсутності бажання займатися фізичною культурою, погіршення стану навколишнього середовища, умов праці, побуту й відпочинку [с.1, 9].

Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає здатність її до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Воно є найважливішою передумовою до пізнання навколишнього світу, до самоствердження і щастя. Активне довге життя – це важлива складова людського фактора.

Охорона власного здоров'я – це безпосередній обов'язок кожного. Невірний спосіб життя, шкідливі звички, гіподинамія і переїдання уже до 20-30 років приводить до катастрофічного стану організму і в результаті без допомоги медицини вже не обійтися. У зв'язку з цим з раннього віку необхідно вести здоровий спосіб життя, загартовуватися, займатися фізичною культурою і спортом, дотримуватися правил особистої гігієни, справжньої гармонії здоров'я. Відомо, що саме у молоді роки відбувається накопичення відповідних

знань, вмінь та навичок, усвідомлення потреб і мотивів ціннісних орієнтацій, інтересів та уподобань [6, с.16].

При визначенні індивідуального здоров'я людини частіше всього користуються формуліровкою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ): «Здоров'я – це стан фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів».

Науково-педагогічні дослідження звертають увагу на три види здоров'я: фізичне, психічне і моральне (соціальне):

1. Фізичне здоров'я – це природний стан організму, обумовлене нормальним функціонуванням усіх його систем. Якщо добре працюють всі органи і системи, то і весь організм людини (система саморегулююча) розвивається вірно.

2. Психічне здоров'я залежить від стану головного мозку, воно характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги і пам'яті, ступенем емоційної стійкості, розвитком вольових якостей.

3. Моральне здоров'я – це ті моральні принципи, які є основою соціального життя людини. Відмінними ознаками морального здоров'я людини є, насамперед, свідоме ставлення до праці, оволодіння скарбами культури. Здорова і духовно розвинена людина – відмінно себе почуває, отримує задоволення від своєї роботи, прагне самовдосконалення, досягаючи нев'янучої молодості духу і внутрішньої краси [4, с. 135].

Однак ці визначення не вважаються багатьма вченими вичерпними і достатньо задовільними. По-перше, тому що це надто загально і ґрунтується на невизначеному рівні, що має відносний характер обізнаності. По-друге, в рамках даного визначення здорова людина розглядається, як статична система, тоді як вона знаходиться в постійній зміні та розвитку, і ця динаміка – одна з обов'язкових умов фізичного та психічного здоров'я. Велику увагу даній проблемі надавали Г.Л. Апанасенко [2], С.М. Канішевський [4], Р.Т. Раєвський [7] та ін.

У відповідності зі світоглядами вчених встановлено п'ять ознак здоров'я:

1) рівень і гармонічність фізичного розвитку;

2) функціональний стан організму;

3) рівень імунного захисту та неспецифічної резистентності;

4) наявність хвороби або дефекту розвитку;

5) рівень морально-вольових установок.

Всі вони можуть бути виражені кількісно і відображаються оцінками конкретних показників реальних компонентів здоров'я. При цьому ядром певної структури здоров'я визнається стабільність гомеостазу, а її ступінь – рівень адаптивності та саморегуляції організму.

Е. М. Казін, Н. Г. Блінова і Н. А. Литвинова [3] вважають, що поняття здоров'я повинно визначати можливості виконання основних функцій людини, враховуючи той факт, що людина є живим організмом, в основі якого лежать фізичні та духовні, природні та соціальні, спадкові та придбані початки. Виходячи з цього, вони виділяють соціальне, фізичне та психічне здоров'я.

Соціальне здоров'я, за їх визначенням, розуміється як система цінностей, установок та мотивів поведінки в соціальному середовищі. Психічне здоров'я – стан психічної сфери людини, який характеризується загальним духовним комфортом, що забезпечує активну регуляцію поведінки та обумовлене потребами біологічного та соціального характеру. Фізичне здоров'я – це поточний стан функціональних можливостей органів і систем організму. Академік Н. М. Амосов визначив індивідуальне здоров'я як суму резервних потужностей фізіології організма [1].

Важливе значення для здоров'я має стан навколишнього середовища. Втручання людини в регулювання природних процесів не завжди приносить бажані позитивні результати. Забруднення поверхні суші, атмосфери та Світового океану, знижує тривалість життя людей. Однак, здоров'я, отримане від природи, тільки на 50% залежить від батьків, а на 50% – від умов, які нас оточують.

Сучасна наука виділяє цілий ряд основних чинників, за допомогою яких можна покращувати або погіршувати особисте здоров'я:

- генетичні фактори;

- стан навколишнього середовища;

- медичне забезпечення;

- спосіб життя.

Аналіз літературних джерел дозволив з'ясувати, що до факторів, які забезпечують індивідуальне здоров'я необхідно віднести:

- генетичні: здорова спадковість, відсутність патологій, фактори морфо-функціональних передумов;

- стан навколишнього середовища: екологічно сприятливе середовище, сприятливі побутові умови, умови на виробництві , кліматичні і природні умови;

- медичне забезпечення: медичний скринінг, високий рівень забезпечення профілактичних заходів, своєчасна і повноцінна медична допомога;

- спосіб життя: раціональна організація життєдіяльності.

Для забезпечення здоров'я всі ці фактори відіграють важливу роль у студентської молоді, але по різному. Проблема полягає у необхідності активізувати, стимулювати позитивний вплив факторів, які зміцнюють здоров'я й нейтралізувати вплив тих факторів, які його погіршують.

Дослідженнями ряду науковців доведено, що із загальної кількості життєвих пріоритетів серед студентства переважна більшість із них на перше місце ставлять здоров'я [2, 4, 6]. І саме на це звернено увагу в Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Фізичні тренування стають каталізатором життєвої активності, шляхом прориву в області інтелектуального потенціалу і довголіття [8, с. 323].

Незважаючи на численні наукові дослідження, актуальною залишається проблема формування особистого здоров'я студентів вищих медичних закладів засобами фізичної культури і пошуку новітніх й ефективних методів, які б могли у різноманітити зміст програм фізичного виховання, задовольнити інтереси студентів та якісніше впливати на їхню фізичну підготовку. Виникає необхідність формування фізичної культури у закладах вищої освіти, особливо

у медичних, має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу.

Дуже важливе значення набуває формування особистого здоров'я у студентів саме вищих медичних закладів, оскільки майбутні медичні працівники у вишах здобувають одну з найскладніших та найбільш ринкових професій. У перспективі вони повинні мати достатній рівень фізичної підготовленості, адже майбутня професія пов'язана з нічними викликами, роботою у вихідні дні або взагалі без них, з постійним пересуванням на достатньо великі відстані в несприятливих умовах, участю в ліквідації надзвичайних ситуацій та АТО.

Нами з'ясовано, що здоров'я студентської молоді – це основа сучасного та майбутнього благополуччя, необхідна умова активної життєдіяльності та високого трудового потенціалу, індикатор рівня культури та переконливий показник ефективності державної політики у сфері охорони здоров'я молоді.

Таким чином, здоров'я майбутнього покоління має велике значення. Від ступеня володіння ним залежить рівень задоволення практично всіх потреб і соціальних функцій молоді у студентські роки та в період подальшої життєдіяльності. Здоров'я студентів – це запорука не тільки їх особистого благополуччя, але і благополуччя близьких їм людей, колективу, в якому вони навчаються, суспільства, країни. Це зобов'язує кожного студента до великої відповідальності за свою валеологічну поведінку, відношення до власного здоров'я як до особистої, так і до соціальної цінності, а потребує постійного збереження і вивчення.

Література

1. Амосов М.М. Роздуми про здоров'я / М.М. Амосов. – К.: Знання, 1990. – 168 с.

2. Апанасенко Г.Л. Медицинская валеология / Г.Л. Апанасенко, Л.А. Попова. –К.: Здоровье, 2000. – 248 с.

3. Казин Э.М. Биология. Основы индивидуального здоровья человека / Э.М. Казин, Н.Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – Изд. Владос, 2000. – 192 с.

4. Канишевский С.М. Здоровый образ жизни студенческой молодежи и его формирование в условиях вуза / С.М. Канишевский, Р.Т. Раевский // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 57-61.

5. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є.Кривчикова та ін. : за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. та доп.]. – К.: Національний університет фізичного виховання і спортуУкраїни, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населенн. – 448 с.

6. Омельченко С. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків / С. Омельченко. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 359 с.

7. Раевский Р.Т. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов / Р.Т. Раевский, С.М. Канишевский [под общ. ред. Р.Т. Раевского]. – Одесса: Наука и техника, 2008. – 556 с.

8. Турчак А.Л. Особливості підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до попередження шкідливих звичок учнів / А.Л. Турчак // Наукові записки. Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка [за ред.: В. Радула]. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Вип.120. – С. 319-326.

9. Шостак І.О. Формування культури здоров’я студентів медичних коледжів у позааудиторній діяльності: автореферат. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / І.О. Шостак. – К., 2017. – 20 с.

КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Наталія І. Щербатюк
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
0501725359@ukr.net

Туристсько-краєзнавча робота завжди розглядалась як важливий чинник пізнання минулого і сучасного держави, нації, народу, формування патріотизму, національної самосвідомості, бережливого ставлення до природи. Водночас оздоровчо-спортивний туризм виступає ефективним засобом фізичного вдосконалення, формування функціональних резервів, які в значній мірі визначають стан соматичного здоров'я людини.

Найбільш ефективним видом рекреаційно-спортивних занять є заняття спортивним туризмом, головна особливість якого полягає в тому, що він, на відміну від інших видів спорту, не потребує відносно великих матеріальних видатків. Тому що, по-перше, розвивається в існуючому навколишньому природному середовищі і не вимагає значних капіталовкладень для підготовки та проведення туристсько-спортивних масових заходів та зведення спеціальних споруд для їх проведення, а по-друге, матеріально-технічне та організаційне забезпечення зазначених заходів у значній мірі здійснюється силами та засобами самих туристів.

Спортивний туризм – це вид рекреаційної діяльності оздоровчого характеру з особливими вимогами до природно-територіального комплексу району подорожі, із високим рівнем споживання природних цінностей. Спортивний туризм поєднує значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, підвищені вимоги до витривалості, спортивно-

туристського вміння, прикладних навичок, загально фізичної та теоретичної підготовки [2].

Туризм є одним з важливих засобів гармонійного розвитку, зміцнення здоров'я, залучення широких мас населення до занять фізичною культурою та спортом.

Туристсько-краєзнавча діяльність – одна з доступних і ефективних форм змістовного і оздоровчого відпочинку. Оздоровча цінність туризму визначається перебуванням в природних умовах, позитивній дії різноманітних природних факторів у сполученні з фізичною діяльністю, що благотворно впливає на людину: зміцнює здоров'я, загартовує організм. Разом з тим збагачує знаннями, виробляє почуття колективізму, дисциплінованості, організованості, розвиває волю, ініціативу, бажання долати труднощі [3]. Туризм – це різнобічний виховний засіб для розвитку духовних і фізичних сил, формування характеру та оволодіння життєвонеобхідними навичками та вміннями. Він сприяє естетичному вихованню і несе в собі позитивні емоції, викликає почуття «м'язової радості», відновлює рівновагу між психічною і фізичною сферами активності, призводить до нормалізації нервових процесів. Ознайомлення з красотами природи, архітектурними та історичними пам'ятниками розвиває почуття прекрасного. Ушинський називав природу прекрасним вихователем молодого покоління [1]. В природі людина зустрічається з проявами її могутніх сил, з гармонією фарб, з безмежним простором лісів, полів, річок, озер.

Активний рух є визначальною рисою спортивно-оздоровчого туризму. За цією ознакою спортивно-оздоровчий туризм можна назвати активним туризмом [5]. Мета активного туризму полягає в:

1. Оздоровленні, відновленні сил, поліпшенні медико-фізіологічних даних за допомогою зміни форм діяльності, дозованого руху, раціонального харчування, нервового розвантаження, підвищення адаптації до незвичних умов.

2. Вдосконаленні загальної і спеціальної фізичної підготовки, виробленні витривалості, спритності, сили, рівноваги.

3. Наданні практичних навичок у доланні перешкод, оволодінні технікою пересування пішки, на лижах, їзди на велосипеді, греблі.

4. Психічному вдосконаленні та емоційному збагаченні внутрішнього світу людини, вихованні рішучості, сміливості, впевненості в собі, відповідальності.

5. Розширенні краєзнавчого кругозору, вдосконаленні навчально-методичної підготовки, поповнені знань з географії, біології, історії, етнографії і культури.

6. Засвоєнні теоретичних основ організації і проведення походів, розробки маршрутів, планування походів туристських гуртків.

7. Набутті спортивного досвіду участі в походах і керівництва походами різної складності, одержанні спортивних розрядів і звань, підвищенні майстерності та інструментальної підготовки.

З самої назви – «спортивно-оздоровчий туризм» – випливає його оздоровчий аспект у поєднанні з активною формою здійснення подорожі.

Що стосується його оздоровчої функції, то будь-яка рекреаційна діяльність (у тому числі й туризм) спрямована на відновлення функцій організму. Тому до всіх видів і форм туризму цілком застосоване визначення «оздоровчий». Різниця між ними лише в тому, яким чином відбувається оздоровлення. В даному випадку оздоровлення учасників здійснюється через зміну виду діяльності, шляхом дозованих фізичних навантажень, за допомогою взаємодії з природним середовищем на протязі всієї подорожі, загартування і адаптації до незвичних умов, нормального, повноцінного харчування.

Сучасні досягнення науки і техніки все більше позбавляють людину від фізичних навантажень в результаті чого різко зменшується рухова активність людей. Рухову недостатність треба ліквідувати штучно, за рахунок фізичних вправ. Найбільш доступними для всіх людей є гігієнічна гімнастика, прогулянка, екскурсія, походи. На відміну від всіх видів спорту, в туризмі

фізичні навантаження, хоча і можуть бути в загальному високими, цілком посильні за рахунок того, що розподілені на багато годин та днів.

Ефективність туристських мандрівок в значній мірі обумовлена правильністю дозування інтенсивності фізичних навантажень, які залежать від довжини маршруту, темпу ходьби та інших способів пересування, величини заплічного вантажу, тривалості зупинок і привалів, перепаду висот. Аналіз наукових досліджень свідчить, що сьогоднішній спосіб життя і навчання не забезпечує біологічної норми рухової активності. У цьому контексті туристсько-краєзнавча діяльність є неоціненним резервом оптимізації рухової активності.

Спортивна складова передбачає заняття туризмом з метою вдосконалення загальної фізичної підготовки, покращенням спеціальної технічної і методичної підготовки, практичне застосування знань і навичок з тактики і техніки туризму. Спортивний туризм, як і інші види спорту, дозволяє в ході виконання спортивних нормативів покращити спортивну підготовку учасників туристських походів, отримати спортивні розряди і спортивні звання [4, 5].

Заняття туризмом займають особливе місце в системі фізичного виховання, тому що, в порівнянні з іншими видами спорту, дають ширші можливості для оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними в повсякденному житті кожної людини.

Турпоходи оздоровлюють організм, підвищують його функціональні можливості і працездатність, забезпечують оптимальний розвиток і формування організму, уповільнюють старіння.

Нині гостро стоїть проблема проведення дозвілля учнями, організація активного відпочинку. У цьому плані рекреаційно-туристська та краєзнавча діяльність могли б зіграти позитивну роль, оскільки відомо, що активний туризм з його великими, але рівномірно розподіленими в часі навантаженнями позитивно впливає на психофізичний стан дітей, дозволяє моделювати реальні життєві ситуації і спонукає до конкретних поведінкових актів. З психолого-педагогічної точки зору туристсько-краєзнавчу роботу можна розглядати як

рольову гру, яка впливає на особистість дитини через форми своєї організації, міжособистісні стосунки та інші об'єктивні й суб'єктивні чинники.

Туристські походи цінні тим, що вони виробляють уміння переборювати труднощі. У походах діти вчаться долати втому, ставати вище власних симпатій та антипатій, допомагають один одному бути чуйними, а якщо необхідно – нещадними до порушників порядку. Побут і діяльність туристів, який ґрунтується на суспільних, колективних і самодіяльних принципах, створюють виняткові можливості для формування таких позитивних якостей людини, як дружба, дисциплінованість, колективізм, самодіяльність, ініціативність, взаємодопомога тощо. Труднощі й нестатки, які іноді мають місце в похідному житті, подолання природних перешкод, суворе оточення походу сприяють формуванню позитивних рис волі та характеру, настійливості в досягненні поставленої мети, сміливості та рішучості, мужності та витримки, – у цьому велике виховне значення туризму.

Таким чином туристична діяльність пов'язана з переміною місць, організується при будь-якій погоді і пред'являє людині різноманітні вимоги. Одночасно діють три важливі фактори: чергування оточуючого середовища (обстановка), кліматичних умов і видів діяльності. Світ природи пропонує особистості ряд найважливіших функцій, які може виконувати взаємодія людини з довкіллям: психотерапевтична, реабілітаційна, естетична, пізнавальна. Оздоровча функція туризму спрямована на використання природних об'єктів з метою позитивного впливу на організм особистості. Регулярна туристична діяльність і участь в туристичних змаганнях є ефективною компенсацією праці, викликають у людини радість життя, служить загартуванням і збільшують фізичну життєдіяльність організму.

Література

1. Дегтяр В.Д. Основи оздоровчо спортивного туризму. / В.Д. Дегтяр. – К.: Наук. світ, 2003. – 203 с.

2. Колотуха О.В. Організація краєзнавчо-туристської діяльності: Навчальний посібник. / О.В. Колотуха, Н.І. Щербатюк. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2012. – 186 с.

3. Кострицяя М.Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. / М.Ю. Кострицяя, В.В. Обозний. – К: Вища школа, 1995. – 224 с.

4. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч.посіб. / Б. П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

5. Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм. / Ю.В. Щур, О.Ю.Дмитрук – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.

SECTION 4
SPIRITUALITY AND HUMANISM AS THE FACTORS OF STRENGTHENING OF PERSONAL RESOURCES AND QUALITY OF LIFE

POSITIVE IMPACT OF RELIGION ON A PERSON'S QUALITY OF LIFE

Maria Strenacikova, Jr.
Academy of Arts, Faculty of Music Arts, Banska Bystrica, Slovakia
m.strenacikova1@aku.sk

An important determinant of the meaning and importance of religion in the life of individuals is religious maturity, which can be characterized by comparison with religiosity. In internalized religiosity, religion becomes the governing motif of human behavior (i.e. the person serves the religion) and religion influences the individual's thinking and behavior. However, in externalized religiosity, personal interest is the main motif of religious activity (religion serves a person) and one does not feel the need to integrate his way of life within religion. Similarly, religion can influence the values of a person to various degrees: in an internalized religiosity, the individual seeks to harmonize his needs with religious beliefs, and faith is her/his highest value – s/he respects the creed of brotherhood and love. In the case of externalized religiosity, on the contrary, faith increases the sense of security, serves social needs, and becomes a tool for an individual who focuses on himself and in the center of his attention is his own interests (according to G. W. Allport 1960, S. Kuczkowski 1993, in Halama, 2006, p. 5-6). Thus, the level of internalization of religiosity determines the meaning and importance of religion in the life of every person.

In the following text, we address only the meaning of religion to lay people, who regard religion as an important part of their own lives and who follow its principles, but do not show signs of extremism or orthodoxy.

Religion has a great impact on the thinking and feeling of a person, on her/his beliefs, aspirations and goals. Obviously, the greatest importance lies in the fact that it helps a person to create a sense of life (not only after the disturbance of its fluid flow by threatening events, but also in its overall purpose). The individual endeavors to evaluate the events of his or her life in the context of religion: assigns them spiritual meaning, understands them as an opportunity to improve his/her own existence and being, interprets them in a positive light. By this process, he/she acquires existential satisfaction faster and more efficiently. In some cases, life events can lead to the loss of faith, but if the individual overcomes the "religious crisis", one's belief will be strengthened, spiritual growth will occur, and religion will help him/her overcome other life challenges to a greater extent. Crisis situations in a person's life can, on the one hand, reduce the faith of religionists and, on the other hand, they can lead atheists to religious conversion and consequently to new integrity of their personality, positive spiritual transformation, changes in behavior, beliefs, values, emotional sphere, attitudes towards the environment, or motivation.

If one believes in the afterlife and is aware of the path that leads to it, one tries to act in accordance with the required religious laws. This leads him/her to a more moral and ethical life. However, the degree of respect to the moral codex contained in religious laws depends on whether the members of a particular religion understand God (or its equivalent) as punishable and vengeful. Based on statistics from the United Nations Office, which included data on 143,197 people in 67 countries, Azim Shariff claims that *"criminal activity is lower in societies where people's religious beliefs contain a strong punitive component versus in areas where faith is more benevolent"* (Cooper, 2013). The cause can be seen in people´s motivation: those who do not believe in the possibility of punishment in the afterlife, feel that they can escape negative consequences even if they behave unethically. The concept of the

existence of hell (or its equivalent) has a strong determinant effect on the acting of the believer.

Based on many researches mentioned by M. Stříženec (2007, p. 16) it can be claimed that religion also has a positive influence on other areas of the human being. Positive attitude to Christianity is associated, for example, with lower psychoticism (Fearn, 2003), a better overall health of university students (Francis, 2003), a higher sense of happiness in Hebrew speaking students (Francis et al., 2004) etc. According to P. Říčan, the psychological characteristics of people with a high religiosity score include *"openness to the sacredness, search for the meaning of life, sense of secrecy, the ability to enthuse, and devotion to the ideal."* (Říčan in Halama, 2006, p. 10) On the contrary, a person who has not achieved a high religiosity score has other characteristics: he *"is cynical towards a sacredness, pragmatic realist, cynic, skeptic, absorbed by himself ".* (Říčan in Halama, 2006, p. 10)

The religious person finds specific meaning and values in prayer (its effects were studied for example by E. Plaum, 1992), contemplation, meditation, mystical experiences and states of religious ecstasy with changed state of consciousness, and trans. They might have cleansing effect, invoke the experiences of own identity and its unity with the God, the Absolute, Sacredness, pure Love, Cosmos, and so on. They have an impact on the human physiology (improving immunity, breathing, brain oxidation, pain relief, even some cases of cure of diseases are recorded), psychic (elimination of anxiety state, increase of self-confidence, acquiring sense of self-realization and self-acceptance, improvement of memory and concentration skills, experiencing the state of absolute happiness, gratitude and understanding, increasing altruism) etc.

Many scientists have addressed the positive influence of religion in the human personality. As it touches the entire personality of the believer, it is almost impossible to name all areas to which it affects. Z. Chlewinski (1982, in Halama, 2006, p. 7) states the following:

● meaning of life – it saturates the need for transcendence, answers basic existence questions, helps to accept the tragedy, disasters, distress and to deal with it, even in moments when the individual cannot rationally comprehend it,

● the system of values – it forms the basis of moral values, decision making, direction of effort, selection of alternatives; causes preference of group goals to individual goals,

● security and trust – it saturates the need to preserve life, consolidates the sense of self identity, mental integrity,

● Self-identification – it clarifies answers to "Who am I?, Why am I?, What is the aim?",

● identification with the group – it gives space to meet the needs of human contact, and to experience the group unity,

● self-psychotherapy – it gives meaning to the life of a person, removes the source of tension, create opportunity to distinguish between essential and nonessential, offers rituals to set free from guilt.

Based on logical reasoning and practical experience, the following can be added:

● Religion provides a practical guide to a "good" life leading to salvation, allowing to distinguish between good and bad,

● it is a source of moral awareness, proposing an ethical ideal,

● it has great importance in making decisions and solving problems,

● it helps to assign importance to various life events (such as birth, transition to maturity, marriage, death),

● it helps to accept suffering and manage difficult life situations,

● it brings the order in human life by creating stereotypes, celebrating holidays,

● it is a factor in maintaining physical and mental health (many religions include aversion to alcohol, vegetarianism; it was proved that religion correlates to *"lack of psychopathology ... and positive expressions such as overall happiness, life satisfaction with life, creation of meaning and life goals, ... longer age, education"* (Stříženec, 2007, pp. 116-117)),

- it prepares a person for the afterlife (helps to realize a role in life to be fulfilled),
- it facilitates the creation of a relationship with God.

Many researches confirm that religion also affects the physical health. J. Levin (2001) presents the seven principles of the relationship between faith and health (Levin, 2001, in Stříženec, 2007, p. 114):

1. The incorporation of an individual in the Church life influences his lifestyle.

2. Regular attendance at worship services also brings social support from co-believers and promotes health-strengthening behavior.

3. The positive emotional life of the believer affects his physiological processes.

4. There is some similarity between a set of religious beliefs and a set of health recommendations.

5. Religious faith leads to positive thinking (hope, optimism).

6. Mystical experiences activate healing life energy.

7. The experimentally found positive influence of prayers for certain distant patients leads to an open question about direct God's intervention.

Religion helps people to cope with the cruelty of life, unjust and demanding situations, to become better and more humane, to act more morally and pro-socially. It has irreplaceable importance in human´s life and it could affect the quality of the individual's psychological and physical being in a positive way. In the article we only focused on positive impact of religion on an individual, understanding that religion could also, under certain conditions and in certain cases, become a cause of unacceptable human behavior, mental problems, exclusion from the society etc.

References

1. COOPER, M. 2013. *Researcher: Religion influences behavior – both good and bad*. [online]. Oregon: University of Oregon. Available at: https://around.uoregon.edu/content/researcher-religion-influences-behavior-%E2%80%94-both-good-and-bad.

2. HALAMA, P. a kol. 2006. *Religiozita, spiritualita a osobnosť*. Vybrané kapitoly z psychológie náboženstva. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie, 2006. ISBN 80-88910-22-6.

3. OLŠIAK, M. 2015. *Ježiš Kristus Učiteľ a lekár*. Banská Bystrica: Royal art, 2015. 660 s. ISBN 978-80-971943-2-1.

4. FRANCIS L. J., YAACOV J. K., YAACOV Y., ROBBINS M. 2004. Religiosity, Personality, and Happiness: A study among Izraeli Male Undergraduates. In *The Journal of Happiness Studies*, 2004, Vol. 5, Issue 4, p. 315 - 333. ISSN 1389-4978.

5. *Sväté písmo*. 2005. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. ISBN 80-7162-538-8.

6. STŘÍŽENEC, M. 2007. *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978-80-88910-24-4.

ДУХОВНО-ЦІННІСНІ ПІДВАЛИНИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Оксана В. Бервено [1], Владислава В. Броницька [2]

[1]Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

[2]Київський національний торговельно-економічний університет

[1]bervenooksana@gmail.com, [2]vladislava_b@gmail.com

Якість життя є невід'ємним системним елементом процесу розвитку. Вона одночасно виступає його цільовою установкою, головною метою, оскільки саме якість життя дозволяє максимально реалізувати людський та економічний (ресурсний) потенціал і організувати життєдіяльність людей найефективніше [1, с. 39]. Важливою характеристикою якості життя, що особливо актуалізується в умовах ускладнення і зростання невизначеності сучасного етапу розвитку, є безпека життєдіяльності людини і суспільства. Безпека є складною системою забезпечення захищеності та можливості вільного розвитку всім членам соціуму. Вона тісно взаємопов'язана з колом проблем соціального, економічного, політичного характеру.

Так, в Україні існує чимало економічних проблем, викликаних нерозвиненістю ринкових інструментів, відсутністю системної економічної політики та зайвою орієнтацією на копіювання досвіду розвинених економічних систем без врахування специфіки національної економіки. Мова йде не лише про економічні складнощі, адже зони турбулентності, сформовані в національному господарстві є також наслідком соціальних та духовних проблем. Ми також вважаємо серйозною проблемою сучасного стану національної безпеки несформованість ціннісних підстав національного господарства та соціальну нестабільність. Вважаємо, що національну безпеку слід розглядати, перш за все, як безпеку розвитку. Якість життя не може повноцінно реалізовуватися лише в одній із сфер життєдіяльності людини, їй

потрібне все середовище і насичення всіх компонентів. Більш того, суспільство не може ефективно функціонувати і розвиватися при наявності значних негараздів в будь-який суспільній сфері. Тому ми особливо наполягаємо на необхідності стійких ціннісних підстав національного економічного розвитку та якості життя як неодмінних умов їх довгострокової ефективності. Ціннісні підвалини розвитку формуються саме в духовній сфері, тому такого значення набуває духовна безпека як складова національної безпеки.

Аналізуючи якість життя населення, І. Гундаров провів дослідження її духовних аспектів та обґрунтував не тільки вплив духовної складової на якість життя, а й її тісний взаємозв'язок з іншими складовими. Так, автор відзначає, пріоритет духовного здоров'я суспільства в демографічному розвитку, і, навпаки, залежність демографічної катастрофи від духовного неблагополуччя [2; 3]. Саме духовна сфера спрямовує розвиток соціально-економічної системи в потрібному напрямку. Якщо замість ідеології розвитку, в суспільстві домінує руйнівна ідеологія, навряд чи суспільство досягне довгострокових результатів.

Духовність, моральні та ціннісні орієнтири існують не як відокремлена частина буття, вони розчинені у всьому соціально-економічному середовищі та вибудовують всі людські взаємини. Їх неможна виокремлювати не з якої сфери, перш за все з економіки, так як без ціннісних підстав економіка втрачає свою орієнтацію на людину, так само як і людина втрачає суспільні пріоритети на догану своєму егоїзму. Ціннісні підвалини основа суб'єктивізації соціально-економічної системи, без чого вона втрачає свою ціліорієнтованість і рухається спонтанно. Вірно казав Н. Бердяєв, що шматок хліба для людини – це благо матеріальне, а той же шматок хліба, відданий голодному – благо духовне». Всі економічні чинники також мають вплив на духовну сферу. Низька заробітна плата, крім іншого – непряма оцінка державою, суспільством громадської цінності та значущості праці. При цьому, має значення величина заробітної плати не тільки у співвідношенні з цінами на продукти, необхідними для задоволення потреб, а й в співвідношенні з доходами інших соціальних груп. Якщо сама заробітна плата безумовно чинник економічний, то її справедливість

стає вже чинником духовним. Через духовну безпеку простежується тісний зв'язок між процесом духовного розвитку суспільства і процесом підвищення якості життя. Можливості духовного розвитку, підвищення якості життя населення багато в чому визначаються духовною безпекою суспільства. Перетворення в суспільстві, його прогрес неможливі без підтримки всього соціуму, коли метою розвитку стають суспільно значимі цілі та орієнтири.

Серед чинників, які становлять найбільшу загрозу для соціально-економічного розвитку, на нашу думку, є небезпечна атомізація та індивідуалізація суспільства, які є наслідками пануючої в західному суспільстві «Я – концепції» на противагу «Ми – концепції» [4]. Існуюча індивідуалізація вихолощує актуалізацію сутнісної природи особистості, впроваджуючи конкурентний механізм взаємодії не тільки в суто економічну сферу, а й у сферу особистих і суспільних взаємин. Руйнування сутнісних проявів людини проявляється в цілому ряді ознак духовного неблагополуччя – самогубствах, вбивствах, розлученнях, покинутих дітях і батьках, в нездатності до співчуття, дружби і самопожертви, що посилює психологічну та духовну деструкцію.

Духовна безпека визначається як стан та умови життєдіяльності соціуму, що забезпечують збереження і закріплення моральних цінностей суспільства, традицій гуманізму, культурного і наукового потенціалу країни, а також здатність держави вирішувати нагальні завдання економічного, соціального та політичного розвитку. Вона являє, зазначає А. Возьмітель, стан особистості, суспільства і влади, що забезпечує їх нормальне взаємопов'язане функціонування, а також конструктивний культурно-цивілізаційний розвиток способу життя, сформованого або несформованого [5, с. 48]. Духовна сфера суспільства – це особлива сфера соціальних відносин, в яких регулюється діяльність людей у процесі створення духовних благ, реалізації та підвищення особистого й суспільного творчого потенціалу, збереження загальнонаціональних культурних цінностей [6, с. 267]. На цій основі духовна безпека стає запорукою успішної реалізації стратегії національного розвитку. Цілі, що не відповідні духовній безпеці суспільства, здійснюють руйнівний

вплив на соціум. У свою чергу суспільство, що знаходиться в стані духовної небезпеки, не може продукувати гуманні цілі розвитку. Для досягнення мети національного соціально-економічного розвитку, вироблення національної стратегії більшість засобів мають ідеальний характер (пануюча ідеологія, моральний клімат, масова свідомість, ціннісні орієнтири суспільства тощо).

Духовна безпека – це такий стан соціально-економічної системи, при якому мета і стратегія розвитку підпорядковуються гуманізму, завданням людського розвитку і забезпечення якості життя. Духовна безпека органічно взаємопов'язана з усіма складовими безпеки людського розвитку: зі сферою безпеки праці, оскільки мотивація як нематеріальний фактор соціально-трудових відносин в значній мірі залежить від духовної атмосфери суспільства; зі сферою охорони здоров'я, в якій важливе місце посідає психологічні параметри здоров’я людини, що залежать від моральної атмосфери в суспільстві; з усією системою забезпечення якості життя людей та ін.

Для досягнення сталого національного розвитку необхідно підвищення якості життя населення з духовними домінантами в ній. Обездуховлення, антигуманізм у розвитку є каталізатором безлічі проблем, конфліктів, протиріч. Неодмінним атрибутом якісного розвитку і його провідним чинником є така якість життя, яка передбачає не тільки якісне вдосконалення умов життєдіяльності людини, а й вдосконалення самої життєдіяльності та самої людини. Ю. Осипов висловлює таку думку: «...розвиток зовсім не зводиться до нестримного росту матеріально-технічної продуктивної бази, безмежного зростання споживчого багатства і настільки ж безмірного примноження предметно-корисної різноманітності поточного життєздійснення, а навпаки, сходить до якісного оновлення самого людського буття в цілях його перспективного вдосконалення...» [7, с. 10]. Ціннісні підстави розвитку формують не тільки духовне середовище суспільства, а й мають прямі механізми впливу на економічні параметри розвитку. Це, в першу чергу, обумовлено пріоритетною роллю людини у національному відтворенні й розвитку національної економіки. Зокрема, таким позитивним ефектом впливу

ціннісного фундаменту на економічний розвиток є економія ресурсів. Ціннісні підстави сучасного суспільства дають можливість структурувати і раціоналізувати потреби. Важливим для економії ресурсів є звільнення всіх верств суспільства від деградаційно-паразитичних потреб. Рішення важливих завдань соціально-економічного розвитку неможливо без урахування реалій якості життя, її ціннісного фундаменту, багатогранного і невичерпного потенціалу її внутрішніх чинників – внутрішнього світу людини, сингулярності її здібностей і можливостей.

Якість життя має важливі важелі впливу на всі соціально-економічні процеси, це якраз і обумовлено тим, що в ній відображується сама людина з її волею і прагненням удосконалювати себе і навколишній світ, що створює потенціал її зростання. Людина як складна потенційно необмежена система формує найважливіші механізми самовідтворення якості життя, завдяки яким розширюються господарські зв’язки та економічний потенціал господарської системи. Якість життя виступає ретранслятором еталонних зразків, сенсів і цінностей, що формують історичну самосвідомість і механізми реалізації людської ідентичності та, на цій основі, створює передумови для забезпечення високої якості соціально-економічного розвитку. Багатовимірна сутність людини формує основні контури сучасного розвитку, націлюючи його на формування трьох провідних підсистем, які забезпечують гармонійне вдосконалення людини як біо-соціо-духовної істоти: економіки, що створює умови реалізації вітальної природи людини; соціального середовища, що формує соціальну її сутність; і духовної сфери, в якій відбувається виробництво людини. Саме від якості функціонування духовної сфери залежить якість людського потенціалу країни.

Людський потенціал є основною цінністю особистості та суспільства, що забезпечує в результаті творчого використання підвищення якості життя та реалізацію сценарію сталого національного розвитку. Системоутворюючим ядром людського потенціалу є знання, досвід і цінності, які формують передумови для трансформації індустріальної економіки в економіку знань,

орієнтовану на людину, розкриття її внутрішнього багатства. Розвиток людини і розвиток її здібностей стають основою інноваційної модернізації усіх сфер людської життєдіяльності. На цій основі людина перетворює не тільки власний світ, а й всю національну господарську практику, створюючи високу якість життя для себе і для майбутніх поколінь людей. Вважаємо, що для того, щоб одна людина могла виробляти творчі ідеї, а інша їх розуміти, необхідна серйозна модернізація духовної сфери України, забезпечення її комплементарних зв'язків з всіма іншими, перш за все з економікою. Духовна сфера суспільства – це не також сфера вдосконалення людини господарюючої, розвиток її трудового та інтелектуального потенціалу.

Литература

1. Бервено О. В. Якість життя як фактор національного економічного розвитку: концептуальні основи формування та управління: монографія / О.В.Бервено. – Харків: Видавництво «Точка», 2015. – 470 с.

2. Гундаров И. А. Духовное неблагополучие и демографическая катастрофа / И. А. Гундаров // Общественные науки и современность. – 2001. – № 5. – С. 58-65.

3. Гундаров И. А. Оценивать ли жизнь по показателям? / И. А. Гундаров, В. Н. Крутько, В. А. Лищук и др. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.duel.ru/200406/?06_5_1

4. Броницкая В. В. После постмодерна / В. В. Броницкая, О. В. Бервено // Социальная экономика. – 2011. – № 1. – С. 33-39.

5. Возьмитель А. А. Духовная безопасность: социологический анализ / А. А. Возьмитель // Мир России. – 2006. – № 2. – С. 147-159.

6. Тонконогов А. В. Философия духовной безопасности как научная дисциплина / А. В. Тонконогов // Социально-экономические знания. – 2008. – № 4. – С. 265-273.

7. Осипов Ю. М. Философия хозяйства. В двух книгах / Ю. М. Осипов. – М.: Юристъ, 2001. – 624 с.

ЗМІЦНЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ЗА РАХУНОК РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ

Надія С. Воронова

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

voronova.ns@ukr.net

Сучасний культурно-освітній простір насичений проблемами, на кшталт підвищення якості життя, культури та освіти. Проблема має філософський, педагогічний, економічний, психологічний, фізіологічний аспекти. Разом з тим, нам виявляється доцільним розглянути феномен духовності в якості ресурсу особистості. Гіпотеза розвідки полягає в припущенні, що духовність є потужним ментальним двигуном зміцнення особистісних ресурсів в освіті взагалі, та в процесі професійної підготовки майбутніх магістрів культурології зокрема. Адже майбутні культурологи – фахівці, діяльність яких безпосередньо пов’язана з культурологічним розвитком науки, освіти, особистості та соціуму. Об’єктом їхньої діяльності виступають не лише підлітки, а й дорослі. Тому, розгляд зазначеної проблеми виявляється вкрай актуальним.

Глобалізаційне суспільство XXI сторіччя демонструє загальну духовну кризу, де актуалізується погроза падіння людини, втрата її індивідуальності, унікальності. Існують такі культуросмислові проблеми, розгляд яких вимагає від людини «переживання» й «проживання» абсолютів, що мають називатися ідеалами й цінностями. Рішення цих проблем вимагає індивідуального життєвого досвіду, який представляє собою цілісність саме свого неповторного, індивідуального відношення до цих ідеалів і цінностей. Поринаючи в культуру, засвоюючи «зовнішнє», людина творить себе. Духовна ситуація XXI століття поставила індивіда в особливі умови. Як ніколи раніше, він повинен замислюватися над втратою змісту буття. Але цей процес неможливий без «конструювання» (за Шеллінгом) себе, творення власної форми буття. Так

виникає питання про долю людського духу, адже дух є воля, творча активність, інтелект, цінність, незалежність від зовнішнього світу, природного й соціального. Ми представляємо дух як осередок, концентрацію, спрямованість до «центру» себе, що дорівнює змісту значеннєвих інтенцій людини. Якщо в людині одночасно сполучається дуальне відчуття самітності й стан партисипації, позаситуаційного екзистенціального єднання з Іншим, то можна заявити про цілковите самовладання, про певний ступінь знаходження індивідуального Всесвіту. Дух не є очевидністю, він невловимий і тому не може бути пояснений логікою, переконаннями, релігією.

Чи могли ми подумати, що прийде час у розвитку людської цивілізації, коли великі ідеї Розуму, Гуманізму, Солідарності поступляться місцем ідеям іншої «напруженості й святості» - збереження індивідом змісту свого буття й своєї духовності, завоювання особистістю власної незалежності, насамперед від зовнішнього світу? В цьому позначається не тільки й не стільки духовна зрілість суб'єкта, а й інші обставини та перспективи життєдіяльності людської спільноти.

Відмова від античних раціоналістичних традицій почалася ще в середині XIX століття, хоча певний час прихильність учених і суспільної думки була на боці тих, хто вірив у розум і його можливості, що гарантують універсальний порядок у світі на основі зазначених істин. Поступово ідеї критиків розуму привертають увагу Г.-Х. Гадамера, М. Гайдеггера, Л. Шестова, З. Фройда. Виникають інші перспективи й цінності буття людини, інші шляхи розкриття його духовних потенцій. Нові мислителі виступали проти класичних цінностей розуму й намагалися обґрунтувати наростаюче в суспільстві усвідомлення безглуздості існування людини. На їхню думку, світ усе більше й більше стає ворожим людині. В цих умовах центральним завданням світосприймання стає пошук власних сил, опора на себе й власне духовне самовизначення. У різній формі ці ідеї знаходять відображення в роботах М. Бердяєва, Ж-П. Сартра, А. Камю. І не випадково глибинні світоглядні зрушення знайшли свої джерела в реальному бутті сучасного світу, не випадково вони концентруються, хоча й у різних якісних станах, навколо духовного початку в людині.

Будь-які соціальні потрясіння, тим більше потрясіння глобальні, що характерні для сучасної України, проходять через душу людини, причому залишають у ній слід, утворюють новий початок в об'єктивно даних джерелах духовної організації. Тому цілком виправданий інтерес філософських наук до особливого полюса людської реальності – до форм людського духовного буття. Звичайно, лише в одному інтервалі (тілесне існування – духовне буття) неможливо виявити як саму природу, так й онтологічний статус духовного. Духовна іпостась конкретної людини не вписується в будь-які полярності, все набагато складніше. Духовна реальність як особлива реальність людського буття припускає залученість до історії людського духу.

У філософській літературі духовний початок людини найчастіше пов'язують із суспільним і творчим характером його життєдіяльності, із залученням людини в світ культури і природи. Український вчений О.М. Костенко сформулював так звану натуралістичну концепцію «культури людини», як міру узгодженості волі й свідомості із законами Матері-Природи». Можливо, саме тому є обмеженим погляд на людину, де вона з'являється, насамперед, як індивід, на основі особистих індивідуально-своєрідних властивостей і якостей. Особистість є онтологічна реальність, вона входить в ієрархію онтологічних реальностей, вона передбачає реальність інших особистостей і реальність того, що вище й глибше неї.

Залученість майбутнього магістра культурології до світу культури – складний процес, що обумовлює наявність у культурно-освітньому просторі словосполучень як оптимістичного ряду («духовна субстанція, духовна близькість, духовна потенція, духовний генофонд, духовні підвалини, духовний початок, духовне виробництво, духовна опора, духовне дзеркало, духовна ситуація, духовний вигляд, духовне здоров'я, духовна рівновага, духовний вимір, духовна краса, духовне світло, духовне зростання, духовне буття, духовна аскеза, духовне життя»), так і песимістичного («духовний аристократизм, духовна слабкість, духовна спокуса, нечистий дух, злий дух, духовний ідол, духовне насильство, духовний геноцид, духовна криза, духовна капітуляція, духовне

рабство, убогість духу, духовна невизначеність, духовний маразм, духовне самооголення, духовне зубожіння, духовне пекло, духовне небуття, духовна смерть»). За цим стоїть не стільки феноменологія, скільки онтологія (анатомія, фізіологія, інструменти й функції) духу, зафіксована в мові, мистецтві, релігії, народній пам'яті, поводженні. Духовне життя завжди звернене до іншого, до суспільства. Людина є духовною істотою тією мірою, якою вона діє відповідно вищих моральних цінностей.

Зміцнення особистісних ресурсів майбутніх магістрів культурології за рахунок розвитку духовності детермінована всією сукупністю суспільних відносин. Тому всі соціальні фактори впливають на формування і розвиток фахівця не ізольовано один від одного, а в органічно єдиній системі цілісності. Звідси випливає, що механізм регулювання поведінки людей може бути зрозумілий і виокремлений для спеціального аналізу лише за попереднього вивчення всіх тих регулятивних факторів, впливів, які мають місце в реальному житті кожної особи. У процесі розвитку індивід стає частиною соціуму і усвідомлює необхідність задоволення соціальних потреб та інтересів, керуючись певними цінностями та правилами поведінки. Відбувається соціалізація, тобто процес, завдяки якому засвоюються норми таким чином, що через формування власного «Я», проявляється унікальність конкретної особистості.

Виявляючись властивістю самої людської природи, духовність виступає тим унікальним, що становить її особливість і виділяє людину від всіх інших істот. Фахівець, наділений духовністю, стверджує в собі початок буття. Духовність (за С.П. Кримським) – це є здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той зовнішній світ, завдяки якому реалізується собі-тотожність людини, її свобода від жорстокої залежності від постійно змінюваними ситуаціями.

Так, духовність є практична взаємодія зовнішнього та внутрішнього буття людини, засобом якої реалізуються духовні потреби людини та творчі

перетворення навколишнього середовища. Індивід духовний тією мірою, якою він діє відповідно до вищих моральних цінностей людського соціуму, тим самим зміцнюючи особистісних ресурси та якість життя.

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Вікторія А. Гераськіна [1], Ольга М. Сипченко [2]

КЗ «Бахмутський педагогічний коледж», м. Бахмут, Україна

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] viky.geraskina@yandex.ru, [2] sypchenko_o@mail.ru

Актуальність проблеми духовного самовдосконалення майбутніх вихователів визначається провідною тенденцією в розвитку сучасного суспільства – ставленням до людини як найвищої цінності, що детермінує соціально-культурний прогрес. Гуманістичні пріоритети вищої педагогічної освіти вимагають розвитку суб'єктності майбутніх вихователів, їх самостійності, творчої активності, посилення відповідальності за власний професійний і духовний розвиток. На розв'язання проблеми ефективної підготовки майбутнього вихователя до роботи в сучасних умовах орієнтують Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», пріоритетних напрямах Національної доктрини розвитку освіти України XXI столітті, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні та інших програмних документах.

У Державній програмі «Освіта. Україна XXI століття» задекларовано стратегічну мету – розвиток інтелектуального та духовного потенціалу молоді як найвищої цінності нації, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості. Отже, процес духовного самовдосконалення особистості в контексті формування готовності до майбутньої професійної діяльності варто розглядати як такий, що відбувається через пізнання самого себе, свого духовного світу, творчого потенціалу, відкриття можливостей для

його реалізації. У зв'язку з цим актуальності набуває проблема підготовки та духовного самовдосконалення майбутніх фахівців дошкільної освіти в умовах освітнього середовища у ВНЗ усіх рівнів акредитації.

Питання про роль власної активності особистості в процесі її становлення і розвитку завжди перебувало в центрі уваги прогресивної наукової думки, а основний шлях індивідуального та суспільного розвитку незмінно пов'язувався із духовним самовдосконаленням особистості. Зазначимо, що духовно довершена особистість – це наслідок тривалої, наполегливої праці людини над собою, праці, яка спрямована на поступове самовдосконалення, свідоме вибудовування себе з метою наближення до обраного ідеалу, у якому гармонійно поєднуються високі людські чесноти, що дає можливість виконати, реалізувати себе, а завдяки цьому відчувати всю повноту людського щастя [3, с.24]. Отже, роль духовного самовдосконалення вихователя дошкільного навчального закладу як для досягнення вершин професіоналізму, підвищення результативності педагогічної діяльності, забезпечення ефективної самореалізації в професії, обумовлює значне посилення уваги сучасних дослідників до цього складного й неоднозначного явища та актуалізує потребу його наукової інтерпретації.

Представників педагогічної науки об'єднує спільне прагнення досліджувати процеси формування духовності молоді на засадах нових педагогічних підходів. Так, на думку Ж. Юзвак, духовність – це творча здатність людини до самореалізації та самовдосконалення, яка зумовлюється такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер, що сприяють успішному формуванню та реалізації потреби в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомлення єдності себе та Всесвіту» [5, с. 125].

Відомий дослідник Е. Помиткін погоджується з Ж. Юзвак та додає, що духовність виступає носієм змісту і суті людської спільноти, всезагальним способом саморозвитку і самореалізації особистості, універсальним засобом

вираження її внутрішнього світу, її єдності з іншими людьми та творчим досвідом попередніх поколінь. Найціннішим досягненням високодуховної особистості слід вважати розширення її людського «Я» до прийняття навколишньої дійсності та осягнення необхідності наполегливої праці, спрямованої на забезпечення добробуту усього живого в світі, на відтворення ідеалів Істини, Добра, Краси [2, с. 72].

Ми суголосні з поглядами М. Боришевського про те, що становлення духовності – це багатовимірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, у яких у формі ціннісних орієнтацій віддзеркалюються її моральні релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності [3, с. 10].

Складовими духовності є ціннісні орієнтації, безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю. Внутрішні моральні інстанції особистості є тим еталоном, за допомогою якого можна визначити наявність і ступінь розвинутості духовності у людини. Чим тісніше пов'язаний зміст ціннісних орієнтацій з моральністю, чим вагомішим у них є зв'язок із категорією добра, справедливості, тим вищим може бути рівень духовності. І навпаки: відсутність такого зв'язку – свідчення бездуховності [3, с. 25].

Отже, підсумовуючи погляди авторів на порушену проблему, зазначимо, що духовність – це внутрішня сутність людини, яка розкривається через світоглядну позицію особистості, її розуміння сенсу життя, постійної внутрішньої роботи над своїми моральними якостями, прагнення до активної діяльності. Метою духовного самовдосконалення є досягнення гармонії між власним життям і навколишнім світом. Саме тому духовність передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів та особистої користі.

Оскільки в дослідженні йдеться про духовне самовдосконалення майбутніх вихователів, звернемось до визначення даної категорії. Термін «самовдосконалення» походить від поєднання «само-» і «вдосконалення». Так, наявність частини «само-», як зазначено у словнику української мови позначає

різні види самоактивності особистості: скерованість дій на самого суб'єкта діяльності, здійснення їх людиною самостійно, без стороннього впливу та будь-якої допомоги; їх внутрішню детермінованість, автоматичність здійснення, приведення в дію під впливом внутрішніх механізмів [4, с. 29]; «удосконалення» ж свідчить про спрямованість дій на досягнення досконалості як найвищої позитивної мети розвитку особистості, а також підкреслює «вершинність» цієї мети (прагнення досягти вершини розвитку) [1, с. 26].

Самовдосконалення відбувається завдяки прагненню кожної людини до досконалості, наближення до певного ідеалу (еталону, зразку) з метою набуття відповідних рис і якостей або їх удосконалення. Цей ідеальний образ відображає уявлення особистості щодо рівня моральної, розумової, фізичної досконалості і є орієнтиром у бажаному рівні розвитку певних якостей. Порівнюючи себе з визначеним образом ідеального «Я» особистість визначає перспективу власного розвитку.

Ми погоджуємося з тим, що духовно досконала особистість не тільки усвідомлює вирішальне значення моральності у людських взаєминах, у розвитку суспільства на гуманістичних засадах, але й активно утверджує моральне начало у повсякденному житті – у ставленні до інших людей, до себе самої [3, с. 25]. Зазначимо, що становлення духовності, духовне самовдосконалення особистості – процес, нерозривно пов'язаний з саморозвитком. У свою чергу, саморозвиток – це складна, напружена діяльність, спрямована на позитивну зміну себе: своїх думок, почуттів, учинків, на розвиток своїх здібностей, можливостей, на позитивні зміни навколишнього середовища, подолання буденності, на оволодіння вищим сенсом людського життя.

Вищезазначене дозволяє констатувати, що духовний розвиток особистості реалізується у сферах: розумової діяльності – як шлях від сприйняття інформації про навколишнє до глибокого усвідомлення її сутності; моральної діяльності – через референцію широкого спектру моральних норм (від засвоєння формальних норм ввічливості до прийняття гуманістичних

принципів взаємодії з людьми); естетичної діяльності – у напрямі осягнення краси та вироблення потреби створювати прекрасне до оволодіння способами творіння прекрасних учинків, дій, речей.

Для сприяння такому процесові в освітньому середовищі КЗ «Бахмутський педагогічний коледж» забезпечено професійну підготовку майбутніх вихователів на основі інтегративного підходу, що об’єднує навчальну діяльність і професійну, і власне індивідуальну, яка уможливлює задоволення особистісної потреби у повазі, любові, співчутті, милосерді, толерантності, у забезпеченні спілкування, наповненого красою та духовним змістом.

Уміння і навички із духовного самовдосконалення майбутні вихователі здобували під час занять, а також в позааудиторній роботі педагогічного коледжу. У процесі вивчення дисциплін поширення набуло використання методів суб’єктивації знань (переконання, навіювання, прикладу), методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності та прийняття й реалізації отриманих знань (створення ситуацій новизни, опори на життєвий досвід, створення ситуацій успіху, диспуту, дискусії), методів стимулювання обов'язку й відповідальності щодо навчання (висунення, привчання та заохочення до виконання вимог і обов’язків, створення виховних ситуацій), інтерактивних методів (аналізу конкретних ситуацій, інциденту, проектів, дидактичних ігор: імітаційних, операційних, інсценізаційних, психодраматичних), евристичних методів (брейн-стормінгу, методу ліквідації проблемних ситуацій тощо).

Виховна робота в педагогічному коледжі була спрямована на створення умов для переживання духовних станів майбутніх вихователів. Позааудиторна робота передбачала організацію та проведення відповідних бесід, вечорів, диспутів, у яких акцентувалась увага на розвитку морально-духовної рефлексії, спрямованості на реалізацію ідеалів Краси, Добра та Істини у повсякденному житті, на духовному самотворенні, самовдосконаленні, творчому підході до професійної діяльності, розвитку необумовленої любові, що є основою духовного спілкування і розвитку чуття духовного єднання з Іншим.

Таким чином, ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що освітнє середовище педагогічного коледжу цілеспрямовано впливає на професійно-особистісний розвиток майбутніх фахівців, зокрема, сприяє формуванню духовного самовдосконалення особистості. У ході дослідження встановлено, що процес формування духовного самовдосконалення майбутніх вихователів в освітньому середовищі педагогічного коледжу сприяє формуванню здатності студента усвідомлювати себе як особистість, прийняти цінність іншої людини, виробити досвід самостійно вирішувати проблеми через використання ефекту генерації, через культивування зворушливого виховного впливу, що базується на таких феноменах, як совість, любов до інших, усвідомлення свого «Я».

Література

1. Гераськіна В. Проблема підготовки майбутніх вихователів до професійного самовдосконалення в освітньому середовищі педагогічного коледжу / В. Гераськіна, О. Сипченко // Вісник Черкаського університету. – 2017. – № 15. – С. 23–29.

2. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : Монографія. – К. : Наш час, 2007. – 280 с.

3. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості : монографія / [М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська та ін.]; за заг. ред. М. Й. Боришевського. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 200 с.

4. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. Наукова думка, 178. – Т.9. – 920 с.

5. Юзвак Ж. М. Духовний розвиток особистості: проблеми, гіпотези, теоретична модель / Ж. М. Юзвак // Духовність і художньо-естетична культура. Міжвідомчий науковий збірник / [А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький та ін.]. – К. : Науково-дослідний інститут «Проблеми людини», 1999. – Т. 14. – С. 123–129.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ГУМАНІЗМУ В ОРІЄНТИРАХ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ МОДИФІКАЦІЙ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Світлана Є. Горбатюк

Національна академія державного управління при Президентові України,

м. Київ, Україна

svitlana_yg@ukr.net

Трансформація світоглядно-ціннісних орієнтацій значної частини населення у постбіполярному світі неминуче призвела до пошуку, відродження та утвердження сучасних колективних та індивідуальних цінностей. Нові риси XXI століття, пов'язані з процесами глобалізації, загостренням етнічної, релігійної нетерпимості, дискримінації за різними ознаками, зростанням локальних воєнних конфліктів, спадом національних економік, поширенням бідності, зміною якісних параметрів соціальної структури суспільства, обумовили потребу у спільному подоланні викликів сучасності і прискорили процеси європейської інтеграції у координатах європейських цінностей, які об'єднані принципами гуманізму і людиноцентризму. Саме система ідей і поглядів на людину як найвищу соціальну цінність, створення умов для розкриття її соціального потенціалу, повноцінного життя, фізичного і духовного розвитку стала детермінантною підтримки європейського проекту у цивілізованому світі.

У творенні сучасної парадигми соціогуманітарної безпеки ЄС в умовах кризи, породженої процесами глобалізації і внутрішніми суперечностями, посилюється значення соціальних і гуманітарних прав людини. Соціокультурна динаміка актуалізує пласт потужних структурних елементів механізму управління на глобальному, регіональному, національних рівнях для забезпечення поваги до європейських цінностей та підтримки соціальної

стабільності на основі балансу підвищення якості життя різних груп населення і формування їх свідомісно-ціннісних орієнтацій.

Аналіз документальної бази ЄС доводить, що права і свободи людини були і залишаються базовою цінністю Союзу, водночас, позначені глобалізаційними модифікаціями, вони зазнали змін у сприйнятті і значно ширше розглядаються на наднаціональному і національних рівнях. Тому політичні, соціальні та економічні права громадян ЄС зафіксовано в окремому документі – Хартії основних прав Європейського Союзу, яка набула юридичної сили з набранням чинності Лісабонського договору. Гідність людини, свобода, рівність і солідарність названі неподільними і загальними цінностями, на яких ґрунтується ЄС, спираючись на принципи демократії та правової держави. Засновуючи громадянство ЄС, створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя, Євросоюз ставить людину в основу своєї діяльності. Надійний інструментарій для впровадження цінностей ЄС надав Лісабонський договір, який зафіксував цілі та цінності ЄС щодо підтримки миру, демократії, дотримання прав людини, правосуддя і верховенства права, сталого розвитку.

Для України питання цінностей також залишається надзвичайно актуальним, незважаючи, що європейські цінності уже давно стали визнаним об’єктом у публічному адмініструванні. Будучи членом Ради Європи, Україна має статутні зобов’язання щодо забезпечення демократії, верховенства права, захисту прав людини; підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна зобов’язалась розвивати відносини з ЄС на спільних цінностях; європейські цінності як фундаментальні знайшли відображення у Конституції України.

Водночас попри політичне визнання і закріплення європейських цінностей в законодавстві України, без їх розгляду в темпоральному модусі репрезентації, формування цілісного і глибокого уявлення суспільства про європейські цінності, виявлення причинно-наслідкових зв’язків рівня впровадження та розуміння категорії “цінності” і якості людського буття, юридично закріплені норми не впливають на трансформацію моральних засад особистості, окремої соціальної групи, суспільства.

Результати соціологічного дослідження “Українське суспільство та європейські цінності” [1], проведеного у квітні-травні 2017 р. Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі (яке фактично співпало в часі зі схваленням Радою ЄС рішення стосовно безвізового режиму з Україною (11 травня 2017 р.), спільним підписанням Президентом Європейського Парламенту і Міністром внутрішніх справ та національної безпеки головуючої у Раді ЄС Мальти законодавчого акту (17 травня 2017 р.) та його опублікуванням (22 травня 2017 р.), що супроводжувалось інформуванням суспільства про досвід держав-членів ЄС і прогрес країни у європейських прагненнях), підтвердили гіпотезу щодо фрагментарного і суперечливого уявлення українців про європейські цінності.

Поділяючи основні ціннісні орієнтири європейської спільноти, такі як свобода віросповідання, верховенство права, демократія, особиста свобода, мир, права людини, рівність, самореалізація, солідарність, толерантність, цінність людського життя, українці демонструють різне до них ставлення. Якщо на заході України респонденти, маючи цілісне уявлення про європейські цінності, розуміють їх у контексті поважного сприйняття усіма членами суспільства і державою, то у центрі, на півдні та сході України переважає патерналістське ставлення до цих цінностей [1].

Розподіл респондентів за чотирма групами: прибічники ЄС (51,6%), прибічники Митного Союзу (10,2%), противники інтеграції як з ЄС, так і ТС (23,3%), ті, хто не визначився із відповіддю (8,8%), показує пріоритет європейського вектору у виборі українського суспільства. Водночас потребує уваги факт, що зростає частка людей, які скептично ставляться до інтеграції країни як європейської, так і з євразійськими структурами (Митний союз), (з 7,2% у 2014 р. до 25,4% у 2017 р.). На півдні України таку позицію висловили 33,9% респондентів, водночас третина опитаних у центрі, на півдні та сході України дотримуються такої ж думки [1]. Дослідники пояснюють це розчаруванням населення у політичних силах та неспроможністю останніх у вирішенні соціально-економічних проблем у країні, загрозою розколу країни,

агресією з боку Росії, уповільненою реакцією ЄС на євроінтеграційні ініціативи України, конфліктами на ґрунті ставлення до історичних подій тощо.

На відсутності позитивного ставлення до європейської інтеграції великої кількості громадян України, незалежно від регіональних і вікових відмінностей, наголошують й інші дослідники, зокрема Ю.Палагнюк [2, с. 306].

Вочевидь, українське суспільство робить свій ціннісний вибір в умовах окупації АР Крим, агресії на сході країни і водночас стабілізації наслідків політичної і соціально-економічної кризи, проведення низки системних реформ у політичній, економічний, соціогуманітарній сфері, що власне є однією з вагомих причин перегляду соціально-моральних ідеалів і трансформації ціннісних орієнтацій. Однак потрібно визнати, що ситуація ускладняється присутністю в інформаційному просторі великої кількості різних і суперечливих поглядів на європейські цінності та доцільність їх імплементації в українські реалії. Крім того, прихильність певним цінностям та ідеалам у поєднанні із впливами соціокультурного оточення залишається джерелом формування моделі поведінки як окремого індивіда, так і соціальних груп, що, зважаючи на контент, може працювати як на конструктив, так і стати загрозою соціогуманітарній безпеці.

В умовах недостатньої ефективності державної політики з огляду на глобальні проблеми сучасності, протистояння культур, надмірне розшарування суспільства, громадяни, ґрунтуючись на власному соціальному досвіді, самостійно продукують шкалу цінностей та систему світоглядно-ціннісних орієнтацій, які часом спрацьовують на деструктивний суспільний розвиток. За таких умов завданням державної політики має стати вплив на формування системи світоглядно-ціннісних орієнтацій суспільства та кожного індивіда через задіяння всіх соціальних інститутів, виходячи з потреби переосмислення цінностей, аналізу європейського досвіду, подолання патерналістського соціокультурного генотипу, і, врешті, формування власного бачення майбутнього і соціально активної моделі поведінки у кожного громадянина України. Підставами для вибору базових соціальних інститутів, що впливають

на формування свідомісно-ціннісних орієнтацій суспільства, виступають фундаментальні потреби людини і спільні цілі, які ефективно та системно задовольняються цими інститутами: потреба в безпеці, захисті життя та благополуччі, соціальній злагоді та справедливості, належному рівні якості життя, соціалізації та самореалізації, духовності та культурі тощо. Насамперед, йдеться про комплекс соціальних інститутів, зокрема інститут політики, безпеки, економіки, освіти, культури, сім'ї, інформації, релігії та ін., з підвищенням ефективності регулятивної функції держави.

Європейські цінності: підтримка миру, демократії, дотримання прав людини, правосуддя і верховенство права, забезпечення сталого розвитку, соціальної злагоди і захисту, які об'єднують базові потреби суспільства, необхідно актуалізувати у державній політиці, що створить усі передумови для європеїзації публічного адміністрування та підвищення ефективності політики у сфері забезпечення соціогуманітарної безпеки. Окрема увага має приділятися публічному адмініструванню у сфері освіти і культури.

На сучасному етапі розвитку суспільства знань освіта набуває пріоритетного значення, саме тому освіті, яка безпосередньо пов'язана із прийнятною у суспільстві науковою парадигмою, має належати провідна роль у конструюванні світогляду громадян України. Формування європейської моделі української держави повинно відображати зміни в ідеології українського суспільства як головного реалізатора європейських прагнень громадян та контролера за впровадженням європейських стандартів в усі сфери життєдіяльності суспільства. Сьогодні потрібно пам'ятати, що поширенню у свідомості європейців прагнення до створення єдиної Європи сприяли демократичні ініціативи громадських рухів упродовж 1924-1950 рр. [3, с. 45].

Для зміцнення української державності необхідно відпрацювати адекватні соціальну, освітянську, ідеологічну, культурну, інформаційну та ін. функції державної політики у сфері забезпечення соціогуманітарної безпеки, які б значно розширили розуміння, сприйняття і впровадження європейських цінностей у сучасних процесах соціогуманітарного розвитку.

У парадигмальному просторі соціогуманітарної безпеки важливого значення набуває те, які політичні, соціальні, культурні імперативи домінуватимуть у суспільстві. Розвиток ЄС переконливо засвідчує, що процеси міжнародної, зокрема європейської, інтеграції визначаються сумісністю ціннісного простору і орієнтацій держав, які виявили наміри щодо інтеграції. При цьому надзвичайно важливо враховувати, що цінності, які поділяються суспільством, є головним чинником поглиблення інтеграційних процесів і взаємодії держав у сфері забезпечення соціогуманітарної безпеки і розвитку.

Ментальні імперативи українського суспільства стосовно сприйняття європейських цінностей зумовлені його історичним досвідом і традиціями, а також політичним, економічним, соціальним, культурним потенціалом. Формування у громадян України нової світоглядно-ціннісної системи пов'язано з апеляцією до перевірених часом базових європейських цінностей як основи соціогуманітарної безпеки, а також структурними змінами у суспільстві, руйнуванням і втратою у частини населення патерналістських морально-ціннісних орієнтирів. Разом із тим, подолання двоїстості у поглядах українського суспільства на європейські цінності, яке, динамічно трансформуючись, критично осмислює соціальну дійсність крізь призму загроз соціогуманітарній безпеці, має стати завданням системної і послідовної державної політики.

Література

1. Українське суспільство та європейські цінності : звіт за результатами соціологічного дослідження, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf.

2. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : монографія / Ю. В. Палагнюк. – Миколаїв : Вид-во: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 392 с.

3. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загально-теоретичний аналіз : монографія // І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.

ЩОДО ВИХОВАННЯ В СТУДЕНТІВ ДУХОВНОСТІ ЯК ЧИННИКА ЗМІЦНЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО РЕСУРСУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ (У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»)

Олена В. Колган, Максим О. Зіньковський

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

ovkolgan@gmail.com

Проблема якості життя є одним із найактуальніших питань XXI століття. Це поняття тлумачать як: «ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини» [1].

У Концепції національного виховання студентської молоді (затвердженої 2009 р.) виділено 8 основних напрямків національно-виховної діяльності, серед яких виокремлено інтелектуально-духовне виховання, а саме:

« - розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення;

- виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності;

- реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок;

- виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію;

- формування особистісного світогляду як проекції узагальненого світосприймання» [3].

Поза сумнівом, формування в студентів цих складових інтелектуально-духовного виховання уможливлює навчальний процес у закладах вищої освіти, зокрема педагогічному університеті.

В українській педагогіці під духовністю розуміють таке: «Індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших»» [2, с.106].

Одним із способів реалізації виховної мети, зокрема формування духовної компетентності, є підбір тематичних текстів викладачем під час викладання навчальних предметів мовної спеціальності, зокрема курсу «Практикум з української мови» на філологічному факультеті вишу.

Наприклад, доречним буде в процесі вивчення теми «Подовження та подвоєння приголосних» подання такого речення (для орфографічного розбору слова *віддай*) «*Віддай людині крихітку себе – за це душа наповнюється світлом...*» (Ліна Костенко) [4]

Або, під час вивчення орфограми «М'який знак» можемо запропонувати виконання вибіркового диктанту за такою поезією:

Бережи свою духовність...

Бережи свою духовність,
Наче свічку у четвер
Чистий,
Бережи, як совість,
Доки ти іще не вмер.
Доки сонце у зеніті,
Дню твоєму не кінець,
Доки ти на цьому світі
І господар, і творець.
Все роби по заповіту
Давніх праотців своїх,
І сягнеш вершини світу,
Обминеш смертельний гріх.
Все роби, що ти повинен,
Як нащадок козаків,
І легендою полине
Добра слава в глиб віків.
Пам'ятай про найцінніше,
Про духовність пам'ятай,
Слово Боже, слово віще,
Як свічу, оберігай!

(Олесь Лупій) [5]

чи

Духовність. Маленька філософська поема

..от що за манера людину питати
Опівніч, коли дуже хочеться спати
І з мороку зло виповзає назовні
Про те, як вона уявляє ДУХОВНІСТЬ?
Духовність- це слово? Чи дійство? Чи міра?
Чи шлях, що людину приводить до віри?
Це відстань від НІ до непевного ТАК?
Чи благо, що робиш без певних ознак?
Зі злом боротьба- це духовність чи ні?
Повстати, чи жити весь час у багні?
Інакше скажімо. Іде чоловік
До хати із книгою... Двері... І зник
У нетрях кімнати. Що буде із ним?
Давайте подумаєм трохи над цим.
Можливо, він спати заходить до неї...
А може, читатиме "Четьї- мінеї"...
То де тут духовна, скажіть, складова?
Чи спить? Чи читає? Діяння ж бо два,
Допоки він двері назад відіпре...
Із двох варіантів один обере.
А ось де знаходиться ІСТИНИ ВИМІР.
Духовність- це ПРАВИЛЬНО ЗРОБЛЕНИЙ ВИБІР,
Це ТАЇНСТВО ДІЙСТВА у нетрях кімнати-
Не згаяти час, а читати, читати...
А ззовні- нема. Зачинився і зник.
В кімнаті їх двоє. Він сам і двійник,
Що спить, поки інший читає собі.
Така вірогідність, зупинений біг,

Існує для того, хто ззовні кімнати.
Йому залишається тільки ЧЕКАТИ,
Допоки скінчиться віраж трансформацій...
Те саме народів стосується, націй,
Що зріють, духовність в собі несучи...
До чогось дозріють... До Раю- ключі,
До Пекла- провалля. І розуму сни
Нерідко народжують бісів війни,
Бо мир зберігати- всього лиш умовність.
Ну добре. Я- спати. Духовність... Духовність...

(Серго Сокольник) [6]

тощо.

Приклади такого характеру, як переконує досвід нашої роботи, уможливлюють формування кількох компетентностей, зокрема духовної, професійної та ін. Наголосимо, що важливим є підбір текстів власне із доробку земляків, що також має велику роль – виховання патріотичної особистості. Адже, лише в країні, у якій живуть свідомі громадяни, на наше глибоке переконання, можливе підвищення рівня якості життя.

Література

1. Вікіпедія // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://uk.wikipedia.org. – Заголовок з екрану.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
3. Концепція національного виховання студентської молоді // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html. – Заголовок з екрану.

4. Ліна Костенко // [Електронний ресурс] Режим доступу: [https://www.facebook.com/LinaKostenkoUkr/posts/1973069926261408]. – Заголовок з екрану.

5. Лупій О. Бережи свою духовність / Лупій Олесь // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.poetryclub.com.ua/metrs_poem.php?poem=18845. – Заголовок з екрану.

6. Сокольник С. Духовність. Маленька філософська поема / Серго Сокольник // [Електронний ресурс] Режим доступу: http: // probapera.org/publication/13/37101/duhovnist-malenka-filosofska-poema.html. – Заголовок з екрану.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Людмила П. Кричун
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
krychun.l@gmail.com

"Заговори, щоб я тебе побачив", – казали давні мудреці. І в цьому виразі відбито практично все, що ми вкладаємо у словосполучення "лінгвістичний імідж".

Новітній онлайновий словник української мови пропонує таке визначення дефініції "імідж": 1. Громадська думка, уявлення про когось, щось; репутація, образ. 2. Образ особи (зокрема її вигляд і манера поведінки) спрямований на формування громадської думки чи уявлення про неї [3].

У сучасній педагогіці та психології це питання не нове. Формування іміджу вчителя було предметом дослідження багатьох науковців, як-от: С. Амінтаєва, М. Апраксина, О. Бекетова, В. Горчакова, Л. Жарикова, О. Калюжний, О. Петрова, В. Шепель, В. Черепанова та інших. Нинішня педагогічна наука, вивчаючи питання іміджу вчителя, бере за основу гуманітарну концепцію іміджу, автором якої є професор В. Шепель. Значну роль у вивченні іміджу вчителя відіграли й дослідження О. Бондальова, Р. Максимової, що розкривають суть психолого-педагогічної теорії з проблеми пізнання людини людиною, соціального сприйняття індивідуальних і вікових особливостей особистості. Невербальні сигнали особистості вивчалися в працях зарубіжних дослідників: С. Квілліама, А. Калюжного, Е. Русской , Х. Рюкле та інших.

Питання іміджевої характеристики різних людей (від дипломатів до президентів) також були предметом сучасних наукових студій [5; 8] – наприклад, навчальний посібник про діловий етикет дипломатів чи монографія

О. Чорної "Комунікативний імідж президента", у якій автор у деталях описує лінгвістичні чинники творення мовного образу сучасного президента.

Тож якщо в президентів лінгвістичний імідж стає на одне з провідних місць у загальному образі політичного діяча, то для вчителя це поняття є не менш важливим, адже кожного педагога учень спочатку сприймає за його словами (одяг теж має неабияке значення!), а вже далі – за його вчинками. Звідси й випливає **актуальність** нашого дослідження.

Метою наукової розвідки є визначення основних складників комунікативного іміджу сучасного вчителя. У зв'язку з цим ми ставимо перед собою такі **завдання**: 1) описати й прокоментувати найпоширеніші мовні помилки, яких припускаються вчителі в сучасній школі; 2) визначити складники лінгвістичного іміджу педагога.

Будь-яка освічена людина, ким би за професією вона не була, просто не має морального права говорити "своєю" чи "зручною" мовою. Інакше вона втрачає риси освіченості й перетворюється на пересічного громадянина, котрому байдуже, як він говорить, аби лиш йому було зручно. Тим паче це стосується вчителя, який завжди виступає взірцем для свого учня – чи то в манері одягатися, чи то в стилі спілкування.

На уроках з будь-якого предмета в сучасній школі часто можна почути фразу: "Запишіть число, класна робота". Звичайно, на перший погляд, нічого аж надто неправильного тут немає, окрім того моменту, що, уживаючись у мові, слово "число", має дещо інше лексичне значення: **1.** Поняття, за допомогою якого передається кількість і проводиться лічба. **2.** День місяця в порядковому ряді інших днів. **3.** тільки одн., розм. Кількість кого-, чого-небудь. **4.** тільки одн., у сполуч. з прийм. в, до, з. Сукупність, група яких-небудь осіб, предметів. **5.** тільки одн., лінгв. Граматична категорія, властива деяким частинам мови, що ґрунтується на відношенні кількості (виражає одиничність, подвійність чи множинність предметів) [7]. Як бачимо, учитель явно говорив про дату, яку мають записати учні, а вжив слово "число", причому не зовсім доречно.

Подібна ситуація з фразою "відкрийте зошити". Це, на перший погляд, нібито звичайний вислів, який можна почути на будь-якому уроці. Проте в ньому закралася прикра помилка: відкрити можна нову планету, зірку тощо, тобто зробити певний винахід. А робочий зошит чи підручник розгортають. Тому правильним, лінгвістично грамотним буде вислів "розгорніть зошит, журнал, щоденник".

Такі мовні огріхи в мові вчителя можна спостерігати й у фразах: підводити підсумок уроку (замість підбивати), підбирати приклади (замість добирати), хід уроку (замість перебіг).

Не менш вразливим, на наш погляд, моментом у комунікації сучасного вчителя є вживання слів-паразитів, на кшталт "ну", "значить", "так би мовити", "е-е-е" тощо. Такі слова мало того, що засмічують мовлення, а ще й створюють в учнів враження, що вчитель не зовсім упевнений у тому, про що говорить. Хоча річ тут може бути в простому доборі потрібного слова російськомовним учителем, який, припустимо, бездоганно знає свій предмет, однак погано володіє мовою викладання.

Розглянемо ще один факт порушення законів комунікації. Маємо хорошого вчителя, який добре розуміється на своєму предметові, проте котрий протягом усього періоду навчання займався дуже багато виключно науковою діяльністю. Він знає багато сучасних наукових термінів і думає, що чим більше цих термінів у своїй педагогічній практиці вживатиме, тим вищим буде його професійне реноме. Наприклад, замість слова "байдужий" такий педагог говорить "індиферентний", замість "звичайний" – "ординарний" тощо. Перенасичення мовленнєвого середовища такими словами (не має значення, для якої вікової групи дітей) робить це середовище для значної частини учнів просто незрозумілим. Звичайно, не можна спрощувати мовлення, його також потрібно розвивати й удосконалювати, однак терміни, на наше переконання, слід уживати на спеціальних уроках і в контексті з українськими відповідниками. Тоді вони будуть логічно засвоюватися учнями й потраплять у їхній активний словниковий запас.

Прикладом, що демонструє прогалини в лінгвістичному іміджі вчителя, може бути також неправильне/неточне наголошування слів. Звичайно, ідеться не про грубе порушення орфоепічних норм, наприклад, ол**е**нь замість **о**лень чи фольг**а** замість ф**о**льга. Ми маємо на увазі недотримання норм наголошування в окремих формах слів, як-от: чашк**и**, загадк**и**, ложк**и** і под.

Частина з нас були свідками того, як інколи вчитель неточно/неправильно будує стратегію мовного спілкування [4, 139]. Наприклад: Ти що не знав, що на урок треба було підготувати доповідь? або: Що ніхто не вивчив вірш? і подібні. Такий спосіб постановки запитань, по-перше, формує негативне ставлення учня не лише до уроку, а й до самого вчителя, бо в питанні закладено факт приниження школяра, а по-друге, спрацьовує явно проти акту комунікації в колективі. Дещо подібно звучать фраза, до якої додано фамільярного тону: Знаю, шановний, що це непросто, а проте… Здавалося б, що в ній такого неправильного: усі слова літературні, речення вибудуване за граматичними нормами, однак звертання "шановний" якраз і стало тим моментом, що зводить нанівець лінгвістичний імідж мовця, тобто вчителя. У такому разі краще було б ужити форму вокатива Іване чи Оксано, тобто звертання на ім'я учня, а не принижувальну безіменну форму слова "шановний".

Як відомо, у спілкуванні важливу роль відіграє й тон комунікації. Сучасні дослідники виокремлюють декілька різновидів спілкування: ритуальне, маніпулятивне й гуманістичне [2, 44-47]. У вчительській практиці найчастіше використовуються два з них – маніпулятивне й гуманістичне. Ужиті терміни самі за себе говорять. Тому робимо висновок: найприйнятнішим різновидом спілкування вчителя з учнями є гуманістична комунікація, адже це "найбільшою мірою особистісне спілкування, яке дає змогу задовольнити таку людську потребу, як потреба в розумінні, співчутті, співпереживанні" [2, 47]. Прикладом висловів, де застосовується матіпулятивний метод комунікації, можуть слугувати фрази: Ти що не здатен справитися з цією роботою? або: А куди дивилися твої батьки?

Сучасну культурну людину неможливо уявити без загальноприйнятих форм привітання. Звичайно, привітальні конструкції застосовуються і в комунікативній площині навчальних закладів. Однак не лише дивною, а й неприйнятною в такому середовищі на привітання "Добрий день/Доброго дня" буде однослівна відповідь – "Добрий!". Часто така фраза, "кинута мимохідь, сприймається як звичайна неповага [1, 14]. До речі, одна з дослідниць культури української мови А. Коваль вивчила питання, звідки взялося оте скорочене "Добрий". Вона зазначає, що "його винайшли чиновники, які розмовляють переважно по-російськи або суржиком (вони й не знають, що треба сказати ввічливо та приязно "Доброго здоров'я", а не буркнути недбало "Добрий") [6, 81]. Аналогічно неприйнятною в сьогоднішньому культурному світі звучить привітання "Драстє" чи "Здравствуй".

Таким чином, проаналізувавши далеко не всі лінгвістичні огріхи педагогів, можемо визначити складники лінгвістичного іміджу сучасного вчителя: 1) бездоганне знання української літературної мови; 2) доречне використання слів, зворотів, фраз в особистому мовленні; 3) володіння інтонаційними нормами (у тому числі й наголошуванням слів) української мови; 4) дотримання стратегій мовного спілкування; 5) застосування у власному мовленні форм та інтонації ввічливості; 6) уникання менторського тону спілкування; 7) гуманістичний метод комунікації; 8) розуміння того факту, що мовна економія може бути не завжди доречною; 9) прагнення бути взірцем у спілкуванні для своїх учнів та колег.

У нашій публікації ми не претендували на вичерпну й повну характеристику лінгвістичного іміджу сучасного вчителя. Це лише окремі його штрихи, які, проте, можуть вивчатися багатьма зацікавленими особами.

Література

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.

2. Бороздина Г. В. Психология делового общения : учебник / Г. В. Бороздина. – 2-е изд. – М. : ИНФРА, 2005. – 295 с.

3. Вільний тлумачний словник [Електронний ресурс] : новітній онлайновий словник української мови (2013–2017). – Режим доступу: http://sum/in/ua/f (дата звернення: 14.11.2017). – Назва з екрана.

4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.

5. Калашник Г. М. Вступ до дипломатичного протоколу ділового етикету : навч. посіб. / Г. М. Калашник. – К. : Знання, 2007. – 143 с.

6. Коваль А. П. Ділове спілкування : навч. посіб. / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 279 с.

7. Словник української мови. В 11 т. Т. 11. Х–Ь [Електронний ресурс] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; ред. кол. І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1980. – 699 с. – Режим доступу: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 14.11.2017). – Назва з екрана.

8. Чорна О. О. Комунікативний імідж президента : монографія / О. О. Чорна. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 300 с.

КРОКИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЇ У СУСПІЛЬСТВО

Олена В. Кузьміна

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

kov35@ukr.net

Сучасні трансформації суспільного життя України обумовлені чисельними змінами соціальної ситуації, суспільної свідомості, ціннісних орієнтацій, що зумовлює пошук нових підходів до створенням сприятливого соціального середовища, що забезпечувало б оптимальні та комфортні умови для життєвої реалізації кожного громадянина. Ця проблема постає як двовекторна, оскільки створюючи для особистості сприятливе середовище, як підґрунтя формування індивідуальності, суспільство збагачується і зміцнюється та відкриває широку перспективу свого розвитку.

В контексті дослідження проблем підвищення якості життя особистості вважали за доцільне дати аналіз тих факторів соціального впливу, що суттєво обумовлюють протікання процесу підвищення якості життя особистості.

Першим таким фактором є *вплив навколишнього середовища* на процес підвищення якості життя особистості. Ми розглядатимемо даний фактор крізь призму досягнення сенсу існування людини, переважного вектору його взаємодії з навколишнім середовищем під час досягнення своїх цілей; спрямованості на забезпечення успіху процесу підвищення якості життя.

У діалектичних філософських підходах (І. Кант, Т. Гоббс,А. Шопенгауер) існують три позиції, три різних точки зору щодо характеру взаємодії особистості із навколишнім середовищем, це:

- позиція відкритого суперництва, конкуренції, ворожнечі, боротьби з метою захоплення, оволодіння, скорення та підпорядкування;

- приховане суперництво, конкуренція, що замасковані під співробітництво, взаємодію, взаємодопомогу, кооперацію; таке співробітництво по суті виступає в якості обману, лицемірства, маніпуляції та зрадництва;

- відкрите співробітництво, взаємодія, взаємодопомога, кооперація з метою досягнення компромісу, узгодження позицій, гармонії інтересів, поділу сфер і функцій.

Розглянемо послідовно вище визначені позиції взаємодії особистості з навколишнім середовищем.

Перший підхід передбачає, що процес підвищення якості життя індивіда має забезпечити його здатність до виживання у ворожому, конкурентному природному й соціальному середовищі. Характерною рисою взаємодії індивіда із навколишнім середовищем у даному випадку є відкрите суперництво. За цих умов підвищення якості життя людини слід розглядати як біологічну та соціальну здатність до:

- виживання у ворожому, конкурентному природному та соціальному середовищі, якому притаманні самозахист, прагнення до виживання в умовах життєвих криз;

- використання ресурсів природи й соціуму для досягнення своїх цілей за допомогою їхнього присвоєння в результаті боротьби та конкуренції;

- добування засобів існування; отримання освіти й роботи; досягнення соціального успіху шляхом використання ресурсів природи, суспільства й людей для досягнення своїх цілей за допомогою їхнього присвоєння в результаті боротьби.

Другим підходом до характеристики взаємодії особистості з навколишнім середовищем є приховане суперництво, замасковане під співпрацю. У межах такого підходу типовими формами взаємодії особистості та середовища стають суперництво, конкуренція, що замасковані під співробітництво, взаємодію, взаємодопомогу, кооперацію. У такому контексті співробітництво насправді виступає в якості обману, лицемірства, маніпуляції та зрадництва. Для другого підходу «прихованого суперництва» притаманні біологічна та соціальна

здатність до використання для досягнення своїх цілей ресурсів природи, суспільства та людей за допомогою їхнього присвоєння в результаті маніпуляції, у тому числі, шляхом керівництва ними.

Ми вважаємо, що саме такий підхід, що характеризується системою соціальної маніпуляції, державного лицемірства та зневіри більшості громадян є найбільш поширеним для суспільного життя більшості пострадянських держав, у тому числі й України. За умови домінування цього бачення шляху соціального та особистісного розвитку підвищення якості життя людини насправді залежатиме від уміння брехати, обманювати навколишніх, діяти, з огляду тільки на власну вигоду, зневажаючи інтереси інших.

У сучасних філософських та соціологічних дослідженнях існують дві позиції, що містять протилежні оцінки даного підходу. Прихильники першої вважають, що людина – це велика дитина, і маніпуляція її свідомістю (зрозуміло, заради її ж власного блага) досвіченим і мудрим правителем – не тільки можливий, але й кращий, «прогресивний» засіб. Так, низка західних політиків і філософів [3] вважають, що перехід від примусовості, тим більше, із застосуванням насильства, до маніпуляції свідомістю – величезний крок у розвитку людства.

Дещо іншу позицію посідають дослідники, які вважають, що свобода волі людини, яка припускає володіння індивідуальним розумом, дозволяє робити відповідальний вибір (нехай і помилковий) є величезною цінністю. Такий підхід до суспільного та особистісного розвитку відкидає законність і моральне виправдання маніпуляції свідомістю, вважає фізичне насильство менш руйнівним (якщо й не для індивідуума, то для роду людського), ніж моральне, ідейне, духовне «зомбування» та роботизацію особистості.

Ці дві позиції визначаються антагонізмом в оцінці, баченні цінностей, ідеалів людини. Питання – чи впливає на життя людини втілення цієї доктрини в життя лінійно, або цей вплив має критичні різнопланові рівні. Тобто, чи можлива «маніпуляція в розумних межах» або визнання її як виправданого засобу керування означає перескок у якісно інше суспільство [2].

Третій підхід до взаємодії особистості та природного середовища як фактора соціального впливу на процес підвищення якості життя особистості передбачає в якості пріоритетного ставлення відкрите співробітництво, взаємодію, взаємодопомогу, кооперацію з метою досягнення компромісу, узгодження позицій, гармонії інтересів, поділу сфер і функцій.

Одним з важливих аспектів моральної оцінки даного підходу є те, що відкрите співробітництво (яке не має необхідності приховувати, ховати, маскувати), так і відкрите суперництво й агресія не мають потреби в неправді. Цей постулат в межах нашого дослідження набуває особливого значення, оскільки правда є однією з найдавніших людських цінностей, а правдивість – однією з найважливіших вимог до якості життя людини. Тут зіставлення фактичної поведінки й «образу» поведінки, що презентує особистість, вказує, в основному, на збіг, на невеликі розбіжності, на помилки й неточності, а не на навмисне приховання, запланований обман і маніпуляцію.

За таких умов якість життя людини формується як біологічна та соціальна здатність до виживання в природному та соціальному середовищі, що передбачає надання допомоги природі, суспільству, людям, виконання суспільних обов'язків (участь у виборах, служба в армії), участь у спільних справах; керівництво справами спільноти в інтересах кожної особистості.

Якщо вважати Всесвіт дружелюбним, суспільство – кооперативним, основою стосунків – довіру, то перелік властивостей якості життя які необхідно формувати в особистості (особливо молодої людини) стає зовсім іншим. Такому порядку соціального й природного устрою притаманні: вирішення конфліктів за принципом «виграв-виграв» [1], розвиток здатності довіряти й довірятися, виховання відкритості людям і світу, прагнення до чесності й справедливості. Ми усвідомлюємо, що такий перелік у нашім світі можна вважати ідеалізмом, романтизмом і непрактичністю, але часто давня мудрість виявляється важливою й сьогодні: «м'яке перемагає тверде» [4].

Аналіз змісту такого фактору соціального впливу на процес підвищення якості життя особистості як вплив навколишнього середовища дозволив нам

визначити, що всі три способи взаємодії особистості з навколишнім середовищем (природним, соціальним, людським) мають свої площини застосування, свої галузі раціонального використання. Питання лише в тому, який з цих способів є пріоритетним, й таким чином визначає світогляд, психологічний стан особистості. Особливо концептуальним такий вибір є для молодої людини, оскільки саме він буде визначати картину світосприйняття Всесвіту: те, чи буде вона вважатися дружелюбною або ворожою; простою, ясною і зрозумілою або облудною, хитрою, підступною.

Як наступний (більш вузький, похідний від першого) фактор соціального впливу на процес підвищення якості життя особистості нами визначено *вплив суспільного устрою і типу культури суспільства.*

Найбільш примітивна точка зору на це питання така: вимоги до рівня, структури й складу якості життя людини залежать тільки від рівня цивілізації, технічного прогресу, ступеня розвитку інфраструктури й техносфери. Інша точка зору передбачає, що вимоги до процесу підвищення якості життя особистості залежать не тільки від рівня цивілізації, технічного прогресу, ступеня розвитку інфраструктури й техносфери, але й суспільного ладу, соціальної системи, культурних традицій.

Ми усвідомлюємо, що в даному випадку не обговорюється, але зрозуміло, що мається на увазі й потужний зворотній вплив: люди з певною структурою життєвої компетентності прагнуть створити, підтримати, стабілізувати суспільство, у якому вимагають саме таку структуру якості життя.

Проблеми розвитку культури нині набувають першорядного значення, оскільки культура виступає істотним чинником соціального прогресу. Культура суттєво впливає на характер поведінки, стиль та форми спілкування людей, їх свідомість, духовні потреби тощо. Здебільшого рівень культури особистості визначає її подальшу долю, кар’єру та життя.

Нашу увагу привернуло визначення Л. Бурдейної, що розглядає культуру як показник рівня розвитку суспільства, як рису, властиву суспільним явищам і насамперед людині – суб’єкту історичного процесу [1].

Нас приваблює підхід В. Межуєва, який зазначає, що культура виражає не будь-яку єдність людини з природою й суспільством, а лише істинно людське, те, що відповідає існуванню людини як універсально-практичної істоти [2].

Визначаючи місце та роль такого фактору соціального впливу як тип культури суспільства на процес підвищення якості життя особистості варто зауважити, що формування будь-яких компетентностей молодої людини неможливе без чітких орієнтирів культури суспільства.

Отже, можна стверджувати, що вимоги до процесу підвищення якості життя особистості істотно залежать від суспільного ладу, соціальної системи, культурних традицій.

Література

1. Волинець Л. С. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлення батьківського піклування / Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова-Турченко О. Г. – К. : УІСД, 1998. – 120 С.

2. Соціальна робота в Україні : [навч. посіб.] / І. Д. Звєрєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 254 с.

3. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / Якиманская И. С. – М. : [б. и.], 1996. – 315 с.

4. Beitrage zur Methodik der Lehrerfortbildung. – Soest : [w. r.], 1990. – 391 p.

РАЗВИТИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Елена Г. Ревякина [1], Станислав А. Цьока [2]

Ужгородский национальный университет, г. Ужгород, Украина

[1]revelina@ya.com, [2]stanislav.tsoka@gmail.com

На протяжении последних лет отмечается стойкая тенденция ухудшения качества жизни населения нашей страны, что негативно отражается на его физическом и психическом здоровье. По данным исследовательского центра The Economist Intelligence Unit (аналитическое подразделение британского журнала Economist), опубликованным в «Рейтинге городов мира по уровню качества жизни в 2016 году» (Global Liveability 2016), Киев (Украина) входит в десятку худших городов. Причиной снижения рейтинга является политическая и экономическая дестабилизация в стране [6]

Наиболее чувствительной к снижению уровня качества жизни и наиболее лабильной социальной группой является молодежь, интеллектуальный и творческий национальный потенциал, именно поэтому вопросы повышения качественного уровня жизни является одной из наиболее актуальных государственных проблем. В связи с этим особый интерес представляет студенческая молодежь, будущая политическая элита, от которой зависит экономический рост государства, конкурентоспособность на мировом рынке и благополучие населения в будущем.

Сегодня многие страны направляют свой политический курс на улучшение качества жизни населения, благополучие граждан рассматривается как важнейшая государственная задача, как общечеловеческая идея, способная объединить людей и существенно изменить весь ход развития общества [1, 3, 5].

Понятие «качество жизни» – сложный и многоуровневый конструкт, разные подходы к которому объединяет признание того, что он находится в динамическом равновесии составляющих содержание качества элементов. Так, А. И. Субетто определяет качество жизни как систему духовных, материальных, социокультурных, экологических и демографических компонентов жизни. Большинство этих компонентов изменяется со временем, следуя за изменением вкусов и запросов потребителей и общества, определяемых их потребностями и возможностями одновременно. И только лишь духовно-нравственная сфера жизни имеет непреходящую ценность для людей, не давая им деградировать, превращаясь в однородную «серую расу» мелких «либеральных волков», стремящихся «пробиться» в «страну благоденствия», т.е. в число «счастливчиков», входящих в «золотой миллиард» [5].

Разработанный компанией Economist Intelligence Unit индекс качества жизни включает в себя исследование рейтинга из девяти факторов, на первом месте в котором находится здоровье. В 1982 году R. M. Kaplan и Bush предложили термин «health-related quality of life» (качество жизни, обусловленное здоровьем), что позволило выделить параметры, описывающие состояние здоровья, заботу о нем из общей концепции качества жизни. Всемирной организацией здравоохранения при Организации Объединенных Наций разработаны следующие критерии оценки качества жизни, обусловленного здоровьем: физические (сила, энергия, адаптивный потенциал, комфорт, достаточная толерантность к стрессам); психологические (позитивные эмоции, мышление, память, концентрация внимания, самооценка, внешний вид); уровень независимости (повседневная активность, работоспособность, независимость от лекарственных средств и психотропных препаратов); общественная жизнь (межличностные взаимоотношения, статусность субъекта, сексуальная активность); окружающая среда (благополучие, безопасность, комфорт, доступность и качество медицинского и социального обеспечения, доступность информации, возможность обучения и

повышения квалификации, досуг, экология); духовность (религия, личные убеждения) [2].

В процессе исследования качества жизни студенческой молодежи следует учитывать особенности юношеского возраста. В этот критический период жизни на фоне эндогенной физиологической перестройки организма молодой человек сталкивается с рядом проблем, от психологической перестройки к новой методологии и условиям обучения в высшей школе до банальной бытовой неустроенности. Более адаптированными оказываются студенты с привитой с детства внутренней системой духовно-нравственных ценностей, придающих молодому человеку стержень, определяющий «правильную» программу поведения. Такие студенты более самостоятельные, ориентированы на здоровый образ жизни, коммуникабельнее. У них высокий эмоциональный интеллект, они пользуются уважением сокурсников и преподавателей, часто являясь лидерами в группах. Такие личностные качества позволяют успешнее и быстрее адаптироваться к условиям обучения в высшей школе на первых курсах, сохраняя физическое и психическое здоровье на должном уровне, что, в конце концов, позитивно отражается и на качестве жизни молодых людей.

В юношеский период формируется нравственное сознание, устанавливаются ценностные ориентации и идеалы, устойчивое мировоззрение, гражданские качества личности.

Первокурсник, молодой человек 16-17 лет, еще находится во власти подростковых страстей и эмоций, он бурно реагирует на любые жизненные предъявленные ему требования, что сопровождается драматизмом, а порой и шекспировским трагизмом. Бурные эмоциональные реакции, упрямство, капризы, непостоянство и непредсказуемое поведение, замешанные на романтических переживаниях могут резко сменяться на депрессию, пассивность, лень, замкнутость и переживания по поводу своих комплексов и неудач. Внешне взрослый молодой человек в этом возрасте все еще ребенок, наивный и беспокойный, напуганный ответственностью предстоящей взрослой жизни, выбором профессии и жизненного пути. Юношеский максимализм и

желание выглядеть взрослым в глазах других людей борются в нем с растерянностью и неуверенностью в себе.

В душе подростка на благодатной почве появляются первые ростки подлинных способностей, талантов, стремлений и откровений. Потом из них будут формироваться его внутренний стержень и смысл жизни. Очень важно в этот период поддержать молодого человека и помочь разобраться во множестве волнующих его вопросах. Именно этот возрастной период является психофизиологической базой для формирования патохарактерологических черт характера, девиантного и делинквентного поведения, поэтому так важно для педагогов вовремя разглядеть и корректировать «опасные» симптомы личностного нездоровья, приводящие к деформации личности молодых людей.

Как правило, к 18–19 годам (2-3 курс обучения в вузе) психическое и душевное состояние стабилизируется и перед юношами и девушками стоят уже другие задачи.

К последним курсам университета молодой человек уже является полноценным и полноправным членом общества, что дает ему право заводить семью, работать, голосовать и жить самостоятельно. Но вместе с тем долгожданная свобода налагает на выпускников множество «взрослых» обязанностей, таких как ответственность за свои поступки, забота о самом себе и членах своей семьи, соблюдение правовых и нравственных норм и т. д.

Дефекты духовно-нравственной сферы студента могут приводить к деформации личности, личностному нездоровью, к острым внутриличностным конфликтам и глубоким переживаниям, что непременно скажется и на будущем молодого человека, и на его карьере и судьбе.

Из вышеизложенного краткого анализа проблемы можно сделать вывод об актуальности и практической важности изучения проблемы качества жизни учащейся молодежи. Администрации и профессорско-преподавательскому составу в процессе психолого-педагогического сопровождения следует уделять достаточно внимания духовно-нравственной сфере студентов как одному из самых важных условий повышения качества жизни учащихся.

Литература

1. Агаджанян, Н.А. Учение о здоровье и проблемы адаптации / Н.А.Агаджанян, Р.М. Баевский, А.П. Берсинева. – М.: Ставрополь, 2000. – 203 с.

2. Александров, С.С. Метод стандартизации в комплексной оценке состояния здоровья студентов / С.С. Александров, Б.Б. Тихонов, А.И. Сидоров, Э.М. Сульман, С.А. Александров // Валеология. – 2004. – № 3. – С. 19-25.

3. Бобков, В.Н. Качество жизни: концепция и измерение / В.Н. Бобков, П.С. Масловский-Мстиславский. – М.: ВЦУЖ, 1998. – 94 е.

4. Куценко, Г.И. Сохранение и восстановление здоровья студентов в современных условиях / Г.И. Куценко, Л.Г. Розенфельд, И.П. Круглякова. – Тула: Издательство ТулГУ, 2001. – 152 с.

5. Суббето А. И. Управление качеством жизни и выживаемость человека // Стандарты и качество. – 1994. – № 1.

6. Economist Intelligence Unit: Рейтинг городов мира по уровню качества жизни в 2016 году. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – 26.08.2016. 12:00. URL: http://gtmarket.ru/news/2016/08/26/7299

ДУХОВНОСТЬ И ГУМАНИЗМ КАК ФАКТОРЫ ЛИЧНОСТНОГО РОСТА

Аксиния В. Рус-Полтавская
ОО ЦГИ «Звезда Скифии», г. Мелитополь, Украина
aksinija358@gmail.com

Мы стоим на четвереньках, хотя когда-то умели летать.
Малюта А.Н.

Современное человечество находится в глубоком всеобъемлющем кризисе, который охватил абсолютно все сферы жизнедеятельности человека – от семьи до государств и мира в целом. Первая и основная причина кризиса – исчерпанность Эпохи. Профессор, доктор философских наук Малюта А. Н. в своих работах [1.] говорит о циклических процессах космического масштаба, которые происходят каждые 8-10 тысяч лет. Эти изменения оказывают влияние на все процессы и явления, в первую очередь касающихся мыслительных процессов человека. Проблема состоит в том, что изменились законы окружающего мира. То, что было вчера понятным и простым, сегодня не доступно пониманию даже учёным. С циклом десяти тысяч лет совпал ещё один более глобальный цикл – завершился Солнечный год, который длится около 26 000 лет. Эти два грандиозных события Космического масштаба повлияли на всё – изменилось время, качество восприятия, меняется пространство, появляются новые способности, открываются новые законы, уходят на второй план старые проверенные методы, которые сегодня не работают или работают аспектуально. Появляются новые пословицы: «Прежде чем подумать – подумай». Мысли материализуются мгновенно, влияя на нашу жизнь. С этой странной и непонятной многим спецификой нашего времени в жизни людей наступает хаос. В серых вещах, в быту люди вязнут и не могут разобраться в происходящем. К всеобщему хаосу добавляются действия глобалистов по реализации программы искусственного сокращения населения Земли. Полный

хаос в жизни, в государстве и в умах человечества. От непонимания и безысходности население находит утешение в слёзных и отупляющих сериалах и мелодрамах, в просмотрах и обсуждениях бесконечных телевизионных новостей, нагнетающих депрессию и пропадает в виртуальной жизни своих планшетов и компьютерах. Если посмотреть на мир вокруг, можно увидеть только одну картину – словно фракталы, бесконечно похожие и одинокие люди, проживающие виртуальную синтетическую жизнь. «Разделяй и властвуй» - старое оружие, которое всегда давало и продолжает давать свои разрушающие плоды. Люди разговаривают, но не слышат друг друга, улыбаются, но не испытывают радости и счастья, рожают детей, но не любят, выращивают, а не воспитывают детей, откупаются игрушками, гаджетами и ядовитыми сладостями. Люди стараются одеться красиво и дорого, забывая вымыть свою душу, фальшиво улыбаются, не замечая проблем и слёз в глазах соседа. Какая цель этих бессмысленных действий? Многое может объяснить происходящее, но, исправить и изменить ход процесса, направив его в другое, созидающее русло поможет только одно - возвращение к истокам *нашей духовности*.

Понятие «духовности» можно рассматривать с разных аспектов. Духовные процессы, связанные с человеком – это в самом широком смысле его мысли, чувства, эмоциональное состояние и интеллектуальные способности. Под духовностью так же понимают все, что касается религиозной деятельности, которая далеко не всегда является духовной, особенно сегодня. В церквях говорят о душе, о её спасении. Но если сравнивать два понятия «дух» и «душа», то по своей сути они совсем разные. Душа связана с эмоциями, а дух с интеллектом. Душа – это чувства, огонь, а дух – разум и холодный Свет. Этот Свет или свечение сегодня элементарно фиксируется приборами вокруг некоторых людей [2].

Чтобы понять насколько важна духовность для нашего народа сегодня, необходимо ответить на другой вопрос – кто мы? Принято отождествлять нас с народом, который совсем недавно (с приходом Христианства) стал называться народом и смог организоваться в государство. А до этого было «язычество»,

дикая степь и отсутствие грамотности. Так в общих чертах преподносят и всячески внушают народу на протяжении многих столетий провокаторы, перечёркивая этим наше достаточно великое прошлое.

Сегодня наступило особенное время, когда многие тайны прошлого и будущего перестают быть тайнами. В период смены эпох, во время глобального перехода, признанного многими научными, религиозными, духовно-изотерическими и культурологическими объединениями, происходят глобальные изменения на Земле и у всех живущих на ней людей. В сложные времена перехода большую роль играют не рациональные вещи, а всё, что связано с мистикой, духовностью и эзотерикой. Духовность задаёт верхнюю планку развития человека. «Выбирая богов – выбираем судьбу». [3] Какого бога выбираем, такова судьба нас и ждёт.

Вопросы духовности играют гораздо большую роль, чем любые экономические системы. Без духовных процессов во время глобального перехода решение задач любого уровня невозможно. Духовность в эти процессы входит как технологический элемент. Сегодня люди предоставлены сами себе. В таких условиях жёсткого выживания главным стержнем является духовность, вопросы системы ценностей и совести. Вопрос духовности для нашего народа является вопросом жизни. По своему строению наш человек отличается от западного специфической полевой составляющей, которую называют во всём мире «загадкой славянской души», но нет западной и никакой другой нет «загадки души». Поэтому чем дальше и стремительней мы идём на запад, в чуждый нашему психотипу мир, тем больше и быстрее убиваем свою духовность. Духовность – это полевая надстройка человеческого тела, которая свойственна только нашему народу, которая добавляет нам многомерность. Образно говоря - мы являемся двухэтажными со всеми вытекающими последствиями – бо′льшими возможностями и большей ответственностью. Мы всегда отличались и сейчас отличаемся этой надстройкой, самоидентифицируемся. Эта духовная настройка позволяла нам многое делать из того, что раньше умели только мы. Чисто прагматические вещи – западные правила жизни, бизнес, болонская система

образования убивают в нас наши природные качества, не позволяют им развиваться, не дают использовать их в повседневной жизни, поэтому постепенно эти качества нивелируются, превращая нас практически в животных, способных заботиться только о своих потребностях – еде, одежде, сне, развлечениях.

Наше прошлое называют язычеством, вкладывая в него негативный смысл, невольно заставляя нас отрицать всё, что связано с этим словом. Хотя раньше это слово означало «народ». У этого народа была высокая культура – «культ Ра» – Культ Солнца. Народ – солнцепоклонник оставил о себе знаки солнца на всех православных храмах, расположенные в центре или по краям креста. Народ этот поклонялся высокому божеству и был *целомудренным*, что обозначало «*целостная мудрость*», которая совсем не связана с телом, как преподносят это сегодня. Целостное видение мира – целостная мудрость у наших предков впитывалась с молоком матери. Дети рождались целомудренными. Целостность - это очень важное состояние, когда человек видит себя в этом мире и видит мир вокруг себя. Это позволяло, не отделяя себя от этого мира, принимать правильные решения. Духовная работа наших предков заключалась в моделировании и применении сложных полевых воздействий на окружающее пространство, упорядочивая экологическую систему Земля-Космос-человек. Возможность дистанционного воздействия полем сегодня ни у кого не вызывает сомнения. Высокая духовность, целомудрие – это самая высокая планка духовности, которая вполне доступна прежде всего нашему народу благодаря полевой составляющей, которая позволит нам подняться с колен и уверенно смотреть в будущее. Тезисно о религии наших предков написано в книге А.Н.Малюты «Мудрославие» [3].

Есть духовность, основанная на знаниях, ведении. А есть духовность, основанная на вере. Слепая вера потому и слепая, что без видения и знания, поддерживаемая догматами, которые нельзя трогать, кроме избранных. Духовность часто на практике реализуется как религия. Персонифицируется в образе старика на облаке, как недремлющее око. Ограничения в какой – то мере

конечно нужны, это порядок. Но если все запреты переложить на плечи Бога и уповать только на его волю, то появляются пассивность и бездействие. Это приводит к быстрой деградации. Слепая вера загоняет человека на определённый уровень и позволяет управлять этим человеком.

Низкая духовность – это секты, убивающие личность. В сектах используются сильнейшие технологии по воздействию на личность. Церковное имущество прихожан, как правило, принадлежит руководителю – это общее во всех церквях. Технологии везде одни и те же, их надо знать и применять. Например, во время ВОВ обе стороны применяли одинаковые технологии. Фашисты и наш народ. Но цели у нас были разные и результат тоже получился разный. Технологические злоупотребления – базовая характеристика, которая отличает секты от общественной формы гражданской самоорганизации. Двойственная вещь злоупотребления – это всегда был бизнес и бизнес самый крупный.

Ведическая духовность – это осмысленное отношение к духовным процессам. Это было у нас. Мудрость, оставленная нам предками, заключена в русских сказках, которые писались вовсе не для детей. Сказки – это социальные технологии, которые становятся понятны только специально подготовленному человеку – с высокой системой ценностей и достаточным уровнем стандарта мышления. Иначе – целомудренному. Мудрость мы рассматривали, как осмысленные знания, в*едание*. *Совесть* – с вестью – тоже означает обладание некой вести, знания. Поэтому только *совестливые* люди могут быть духовные, причём совестью могут обладать далеко не все люди. По своим психофизическим характеристикам «бессовестные» особи лишены той полевой надстройки, которая включает в себя *совесть* или *высокую духовность*, что одно и то же. К таким людям взывать к справедливости бесполезно. Они будут делать только, то, что выгодно им в данный момент, даже если будет казаться обратное.

Ранее упоминалось, что духовность – это интеллект. Но интеллект – не холодный рационализм машины, как принято считать на западе, а одухотворённый разум. У нашего народа западное «ratio», ограничивается

совестью, хотя сегодня рыночные отношения у многих загубили этот цветок жизни – *совесть*. Духовность приближает человека к Богу - «Больше знаний - ближе к богу». Но знания эти не просто набор информации. Они должны быть актуальными, гуманистически ориентированные, социально-приемлемые, настроены на решение сегодняшних задач, полные, а не обрывочные знания, на основе которых можно принять верное решение. [4.]

Гуманизм и духовность – это краеугольные камни информационно-интеллектуальных отношений социально-экономического развития человечества. Гуманизм позволяет гармонично вписаться в социальную среду. Если у человека человеческие направленности, то он легко встраивается в социум. Гуманистическая направленность помогает легко находить контакт с людьми, при этом нет боязни человека, присутствует желание помогать и взаимодействовать. Социум является необходимым условием развития личности.

Улучшение качества жизни возможно, если будет соответствие характеристик человека духу времени. И гуманизм, и духовность – это прежде всего соответствия внутренним качествам человека. Если нет соответствия, то возникает конфликт со временем и окружением. Само время глобальных изменений будет препятствовать нормальному переходу в новую эпоху тем, кто теряет своё человеческое лицо.

Разрушение нравственной системы приводит к ликвидации организованного общества или государства без явной войны. Это информационная война в духовном пространстве. Духовность является стимулом для постановки глобальных вопросов и базовых тем человеческого бытия. Эти вопросы, в свою очередь, являются стимулом для личностного роста.

Литература

1. Малюта А.Н. Закономерности системного развития. – Киев: Наукова думка, 1990. – 130 с.

2. Портал Мета Мир. Аура и её измерение: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://esoteric.metamir.org/a/aura

3. Малюта А.Н. Мудрославие. – Севастополь: Изд. ЭКОСИ-Гидрофизика, 2002 г. – 165 с.

4. Малюта А.Н. Духовность (Чернигов) ч.3: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=Au5mpNfUCbE

ФАКТОР ЗДОРОВЬЯ, ФИЗИЧЕСКОЙ И МЫСЛИТЕЛЬНОЙ СПОСОБНОСТИ ЧЕЛОВЕКА: ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ ПРИВЕДЕНИЯ В ДЕЙСТВИЕ

Владимир Г. Саенко[1], Григорий В. Саенко [2], Анна Толчева[3]

Высшая школа управления и администрации в Ополе, Польша

[1] saienko22@gmail.com, [2] saienkognauka@gmail.com , [3] asergeeva29@gmail.com

Качество жизни отдельно взятого человека обычно связывается с богатством государства, эффективностью его распределения между территориями, общественными организациями, социумами и слоями населения, его рациональностью потребления. Для этого существует общая распределительно-потребительская система, что принята в государстве с согласия населения, которая остается обычно неизменной на долгие годы. Надо признаться, что названо далеко не полный перечень условий благополучной жизни человека и успешной деятельности человеческого общества в целом. Наравне с этими, существуют положения и моменты, которыми усиливаются возможности человека-творца и человека-производителя, что позволяют ему перемещаться в государстве по вертикали шкалы предпочтения и по условию его интеллекта, и по условию накопления его богатства. Одним из таких моментов, что объективно учитывается, выступает фактор здоровья, физической и мыслительной способности человека.

Установление процессов развития, влияющих на такой фактор, формирует актуальный модульно-образовательный и формально-аналитический методический подход. В этом процессе предпочтение получают глобализационные процессы [1, 3, 8, 9], что способствуют развитию личности, устремляя ее органично в систему гармонии, подготовки и совершенствования к жизнедеятельности, богатству и самообеспечению. Эти процессы входят в противоречие со старыми формами экономического взаимодействия,

разрушают устоявшиеся, но ставшие на данный момент малоэффективными, формы и связи, а на их место выдвигают более современные и эффективные, что удовлетворяют более высокие желания, намерения и потребности человека. Взамен от него (человека) требуется развитие до надлежащего уровня физической и умственной способности, приспособленных к более сложному и интенсивному труду, сохранению здоровья для осуществления навыков и умений, поддержания желания занимать в производстве место функции производительной силы. То есть, по сути поднятой проблемы, он, человек, чтобы превратиться в производительную силу общества на определенном этапе общественного развития, должен располагать иными мыслительными, профессиональными и физическими особенностями, свойствами и способностями, удовлетворяющими спрос на труд нужного качества, выдвигаемый временем и научно-техническим прогрессом. По этой причине в своем становлении на стадиях развития и подготовки к жизнеобеспечению человек вступает в образовательную среду и среду физической культуры и спорта, формирует там свой первичный опыт, получает знания, обретает навыки и умения, что в последствии формирует его как личность и полезность производителя. В деталях это означает следующее.

Чтобы занять в обществе одну из высших ступеней в иерархии деятелей и производителей государства, а ею выступает ступень производителя, созидателя и творца, человеку требуется вырабатывать в себе ряд способностей к восприятию, а в последующем, и к воспроизводству ряда духовных, физических и умственных особенностей и ценностей. Данное достигается посредством тренировки памяти, мышц тела и его физиологических систем, для чего требуется выбрать эффективную методику и затратить некоторое время на ее освоение.

Методической основой организации процесса такой тренировки выступает три момента, а именно: 1) желание человека, который свою волю подчиняет 2) системе менеджмента в 3) среде инновационного управления. Такое взаимодействие сочетает в себе механизмы организации действия и

педагогические приемы. Поскольку искомое развитие продолжается на протяжении многих лет жизни, ибо меняются задачи активности поведения и поддержания жизнедеятельности, то человек включается в схему тренировки и подготовки к выполнению операций, приемов и отдельных упражнений с детства и до старости, развивая себя или поддерживая здоровье.

В схеме развития на первом этапе своего становления он устремляется к приобретению физических и мыслительных способностей, на втором – к гармоническому развитию, на третьем – к приобретению рабочей способности, на четвертом – к освоению специальности и далее, после прохождения этих этапов в развитии, ему остается следить за состоянием здоровья, находить эффективные методики и системы его поддержания для продления трудоспособного периода жизни. В этой схеме, которая носит далеко не абсолютный характер, например, второй, третий и четвертый ее этапы не являются обязательными к реализации, физическая культура и спорт выступают объединяющей основой. Они оснащают человека методами, способами и технологиями физического развития и поддержания здоровья.

Чтобы реализовать названный процесс на эффективном уровне, на помощь развивающемуся человеку приходит менеджмент со своим инструментарием и подсказками, используя которые можно решать множество задач – и те, что основаны на положениях эволюционной, и те, что основаны на положениях революционной, моделей. В области физической культуры и спорта менеджмент предлагает все чаще обращать внимание на семейство восточных единоборств, которые обладают свойством кумулятивности, которое проявляет себя во всех без исключения их системах. В табл. 1 представлены сводные данные оценки уровня сформированности двигательных навыков у спортсменов высокого класса по девяти видах восточных единоборств, что получают наибольшее распространение из-за их эффективности. Наиболее высокие оценки свойственны каратэ (14 баллов), джиу-джитсу, тайскому боксу и ушу (по 13 баллов). Особенности каратэ описаны детально в источниках [2, 4, 5-7].

Таблица 1 – Уровень сформированности двигательных навыков у спортсменов высокого класса различных видов восточных единоборств

Основные двигательные качества человека	Уровень сформированности двигательных навыков*								
	дзюдо	тхэквондо ВТФ	айкидо	тайский бокс	джиу-джитсу	вьет-во-дао	сумо	ушу	каратэ
скоростные способности	++	+++	++	+++	++	++	++	+++	++
выносливость	+++	++	+	+++	+++	++	+	++	+++
гибкость	+	+++	+	++	++	++	-	+++	+++
сила	+++	+	+	+++	+++	++	+++	++	+++
координа-ционные способности	++	+++	+++	++	++	++	+	+++	+++

* авторское толкование уровней: +++ – высокий, ++ – средний, + – базовый, - – низкий.

Высокий уровень согласованности регистрируется и по показателю «Уровень проявления психологических характеристик». Из данных, приведенных в табл. 2, следует, что лучшие свойства вырабатываются в айкидо и каратэ.

Таблица 2 – Уровень проявления психологических характеристик

Основные двигательные качества человека	Уровень сформированности двигательных навыков*								
	дзюдо	тхэквондо ВТФ	айкидо	тайский бокс	джиу-джитсу	вьет-во-дао	сумо	ушу	каратэ
прямая зависимость									
коммуникабельность	++	++	++	++	+	+	++	++	++
уравновешенность	++	+++	+++	+	++	+	+++	+++	+++
открытость	++	+++	+	++	+	+	++	++	+++
обратная зависимость									
невротичность	+	++	-	++	+	+	+	+	+
спонтанная агрессивность	++	+	-	++	++	+	++	+	-
депрессивность	+	+	-	+	+	+	+	+	-
раздражительность	++	+	-	++	++	++	++	+	+
реактивная агрессивность	++	+	+	++	++	++	++	+	+
застенчивость	+	++	++	+	+	++	++	+++	+
эмоциональная лабильность	+	+	+	++	+	++	+	+	+

* авторское толкование уровней: +++ – высокий, ++ – средний, + – базовый, - – низкий.

Таким образом, системное продвижение на рынок услуг видов и систем восточных единоборств позволит потребителю развивать ряд мыслительных, физических и умственных способностей, которые выводят современного человека на более высокий уровень восприимчивости как бытовой, так и профессиональной среды взаимодействия и обмена деятельностью. В этой связи меняется и инструментарий, и методическое наполнение научного содержания менеджмента.

Литература

1. Бритченко И. Г. Организационные основы взаимодействия спортивного бизнеса: постановка и последовательное движение к инновационному управлению в Украине / И. Г. Бритченко, В. Г. Саенко // e-Journal VFU; Секция «Администрация, управление и икономика». – Варна : ВСУ "Черноризец Храбър", 2016. – № 9. – С. 1-32.

2. Максименко Г. Н. Физическая и техническая подготовленность каратистов высокой квалификации / Г. Н. Максименко, В. Г. Саенко // Стратегия развития спорта для всех и законодательных основ физической культуры и спорта в странах СНГ. – Chisinău : USEFS, 2008. – С. 343-345.

3. Мацумура К. Глобализация – это также культурный процесс / К. Мацумура // Международная жизнь. – 2000. – № 8-9. – С. 27-32.

4. Мельниченко О. В. Показники рівня розвитку силових і швидкісно-силових якостей юних спортсменів, які спеціалізуються з кіокушинкай карате / О. В. Мельниченко, В. Г. Саєнко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту // науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2009. – № 10. – С. 188-190.

5. Саєнко В. Г. Морально-етичні засади підготовки спортсменів в кіокушинкай карате : монографія / В. Г. Саєнко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : СПД Рєзніков В. С., 2011. – 356 с.

6. Саєнко В. Г. Оцінка рівня спеціальної витривалості спортсменів в кіокушинкай карате / В. Г. Саєнко // Молода спортивна наука України : Вип. 10. – Львів : НВФ „Українські технології”, 2006. – С. 95-96.

7. Теплий В. М. Щільність взаємозв’язку показників координаційних здібностей і гнучкості у тхеквондистів на етапі попередньої базової підготовки / В. М. Теплий, В. Г. Саєнко // Сучасні технології у сфері фізичного виховання, спорту та валеології : Зб. наук. праць ІІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – С. 69-73.

8. Толчєва Г. В. Психологічні аспекти та закономірності професійної адаптації людини / Г. В. Толчєва // Соціум і особистість : Матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ : Вид-во „Знання”, 2008. – С. 111-113.

9. Шимаи М. Глобализация как источник конкуренции, конфликтов и возможностей / М. Шимаи // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 1. – С. 52-58.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ

Світлана А. Саяпіна

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

Korkishko.l.g@gmail.com

Виклики XXI століття та ті цивілізаційні зміни, що сьогодні відбуваються, вимагають окреслення нових завдань та визначення перспективних тенденцій модернізації і подальших трансформацій насамперед загального змісту освіти. Провідними тенденціями оновлення світового освітнього простору є: орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для всіх; поглиблення міждержавного співробітництва у галузі освіти, яке залежить від потенціалу національної системи освіти і від рівня умов партнерства держави й окремих учасників; збільшення гуманітарної складової у світовій освіті в цілому за рахунок введення людино орієнтованих наукових і навчальних дисциплін: політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки; значне поширення нововведень за умов збереження національних традицій, що склалися, та національної ідентичності країн і регіонів.

Фахівці різних галузей сучасної науки пов'язують проблеми духовного прогресу людства з ученням академіка В. Вернадського (1863−1945) про ноосферу як „мірило уявлень людства про справедливість". Людську цивілізацію він охарактеризував як „величезну нову геологічну силу в історії людства", яка вирішує долю природи, всієї планети і свою долю завдяки звільненню людської думки від невиправданих соціальних обмежень. За його переконаннями, майбутнє людства пов'язане з інтегруванням соціально-культурного і природничо-наукового мислення, що є передумовою формування загального планетарного, космічного мислення, усвідомлення того, що неодмінною умовою

виживання і прогресу людства є втілення ідеалу людини, якій притаманна духовність, усвідомлення своєї відповідальності, прагнення до досконалості [1].

Серед актуальних питань дошкільної педагогіки проблема екологічного виховання; виховання в дусі миру; організація вільної життєдіяльності дітей; запобігання негативізмів поведінки і виникнення шкідливих звичок; тендерний підхід та ін. Інтеграція дитини в суспільство, збереження її життя і здоров'я − ці проблеми визначальні у всіх сучасних цивілізованих державах Європи, Азії та Америки.

Державна політика у цій сфері орієнтує на обов'язки вість дошкільної освіти, гуманізацію педагогічного процесу, створення сприятливих умов для розвитку дітей, забезпечення єдності роботи батьків, дошкільного закладу, громадськості у їхньому вихованні, оновлення змісту підготовки педагогічних кадрів, удосконалення умов фінансування дошкільного виховання та управління.

З урахуванням сьогоденних реалій створено державний стандарт дошкільної освіти − Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Коментар до нього, триває робота над науково-методичними засадами формування особистості дитини в дошкільні роки. У цьому контексті розгортаються і наукові дослідження у галузі дошкільної педагогіки: теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти дітей п'яти років (О. Ковшар); теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку (Т. Андрющенко); теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до розвитку соціальних умінь і навичок у дітей передшкільного віку (Т. Лесіна); педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі (Н. Лісневська); формування у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності (А. Сіренко); розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників засобами живопису (Т. Житнік); педагогічні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах (Р. Бедрань); виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання (С. Іванчук) та ін.

Погляд сучасної педагогічної науки спрямований перед усім на проблеми: оптимізації засад науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в дитячому садку, особистісно-орієнтованого підходу у вихованні, розвитку в дитини духовності як домінуючого начала в структурі особистості, роботи з обдарованими дітьми, дослідження педагогічних умов повноцінного фізичного і психічного роз витку дитини в дошкільні роки. Потребують вирішення проблеми компенсаторного виховання і навчання дітей, які мають вади розвитку.

Завдяки відкритості суспільства актуалізуються порівняльно-педагогічні дослідження, метою яких є вивчення зарубіжної педагогічної теорії і практики дошкільної освіти.

У Білій книзі національної освіти України, визначено актуальні напрями розвитку дошкільної освіти на сучасному етапі: підвищення на державному рівні статусу працівників дошкільної освіти; неухильне виконання законодавства щодо забезпечення дітям рівного доступу до дошкільної освіти; відновлення функціонування груп для дітей 7-го року життя, які не вступили до школи, а продовжують відвідувати дошкільний заклад; запровадження механізму фінансування педагогічних працівників на придбання науково-методичної літератури для підвищення свого професійного рівня; розробка методичного й дидактичного супроводу Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі”; створення для дітей дошкільного віку іграшок та ігор нового покоління, осучаснення дитячих літературних і музичних творів; розроблення варіативної складової змісту дошкільної освіти, що відкриває широкі можливості для створення регіональних та авторських програм; узгодження змісту освітнього стандарту вищої школи, за яким готують фахівців зі спеціальності „Дошкільна освіта”, з новою редакцією Базового компонента дошкільної освіти; внесення змін у Базові плани підготовки та перепідготовки фахівців за спеціальністю „Дошкільна освіта”; створення підручників і посібників з дошкільної педагогіки, педагогічної і дитячої психології нового покоління.

Відповідно до означених актуальних напрямів розбудови системи дошкільної освіти в Україні визначимо стратегічні напрями розвитку

дошкільної педагогіки як наукової галузі: змістовне наповнення, проведення науково-педагогічних досліджень щодо теоретичного обґрунтування та побудови ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України й світу; перебудова навчально-виховного процесу на засадах розвивальної педагогіки, спрямованої на раннє виявлення та найбільш найповніше розкриття потенціалу (здібностей) у дітей, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей; дисемінація результатів досліджень у навчально-виховний процес ДНЗ за допомогою інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; модернізація структури, змісту та організації дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу; розробка багатоваріантних шляхів розв'язання проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку; упровадження механізмів формування дослідницької проблематики на замовлення ДНЗ різного типу; поширення досліджень регіонального масштабу; реалізація головних функцій дошкільної педагогіки як науки; ефективна взаємодія дошкільної педагогіки та суспільства, поєднання державного, регіонального механізмів управління наукою з громадським управлінням; формування стилю науково-педагогічного мислення, науково-професійного іміджу сучасного дослідника.

Нами сформульовано низку практичних рекомендацій для майбутніх вихователів, фахівців-практиків у галузі дошкільної освіти з метою забезпечення їхньої професійно-методичної компетентності:

– підвищувати вимоги до науково-педагогічних робіт (курсові, магістерські), дослідницької культури здобувачів ступеня вищої освіти „магістр", аспірантів (участь у студентських наукових товариствах, творчо-наукових конкурсах, спільних наукових проектах міжвишівського та міжнародного рівнів; залучення до роботи інформаційно-аналітичних, психологічних консультаційних структур,активізація рекламної та лекторської діяльності тощо);

– підносити рівень підготовки до науково-професійної діяльності майбутніх вихователів у ВНЗ (удосконалити організацію й проведення НДР студентів (участь у роботі експериментальних майданчиків, розвивальних дитячих центрів, проблемних лабораторіях при кафедрах дошкільної освіти, написання тез, наукових доповідей, публікацій, складання дослідницьких проектів, портфоліо тощо), збільшення кредитів на вивчення дисципліни „Основи наукових досліджень”, створення мобільного науково-інформаційного забезпечення Ресурсного центру для педагогів-практиків, практичних психологів, банку провідного психолого-педагогічного досвіду, електронного кабінету);

– вивчати сучасний світовий досвід організації та проведення експериментальних досліджень проблем виховання, навчання дітей дошкільного віку (наукові дискусії на сторінках педагогічної періодичної преси, в системі он-лайн);

– розробляти об’єктивну систему оцінки та моніторингу результатів науково-педагогічних досліджень, саморефлексії дошкільної педагогіки як науки на засадах компаративистського підходу;

– формувати потужний науковий потенціал із докторів та кандидатів наук факультету дошкільної та корекційної освіти, що виконують наукові та науково-дослідні роботи за напрямом наукової школи;

– впроваджувати отримані наукові результати в практику діяльності освітніх закладів;

– здійснювати психолого-педагогічний супровід обдарованого студентства та молоді в галузі наукової діяльності;

– проводити науково-організаційні заходи з метою апробації і поширення результатів наукових розвідок із питань тематики членів наукової школи.

Література

1. Вернадский В. И. Труды по всеобщей истории науки / В. И. Вернадский. – М., 1989. – 334 с.

ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНИХ СТОСУНКІВ МІЖ ПЕДАГОГАМИ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ТА ВИХОВАНЦЯМИ-СИРОТАМИ

Людмила Г. Цибулько

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

luda.czibulcko@gmail.com

Важливим компонентом гуманізації сучасної вітчизняної освіти є гуманізація відносин учасників навчально-виховного процесу, запроваження педагогіки співробітництва на засадах ідей гуманізму. В значній мірі це стосується такої категорії дітей як вихованці-сироти, які утримуються в закладах інтернатного типу.

Розробці організаційно-педагогічних принципів діяльності окремих типів інтернатних установ та вивченню механізмів поліпшення соціального розвитку дітей-сиріт присвятили свої праці Ю. Азаров, В. Вугрич, В. Галузинський, Ю. Грицай, І. Звєрєва, Л. Канішевська, Б. Кобзар, Г. Покиданов, Є. Пустовойтовой, В.Семенюк, В. Слюсаренко, В. Яковенко.

Гуманізм стверджує ставлення до людини та її життя як найвищої цінності. Це передбачає таке ставлення до неї, яке сприяє її самореалізації, надає можливість розвивати свою особистість.

На думку школярів-сиріт, налагодження співпраці, взаємодії на засадах гуманізму між учасниками навчального процесу можливе за умови наявності у педагогів таких характерологічних рис, як повага людської гідності, справедливість, толерантність, терпимість, самокритичність, довіра, тактовність, вимогливість до себе, у дітей – доброзичливість, порядність, толерантність, самокритичність, повага, чесність.

Спостерігається деяке заниження вимог вихованців до себе, до своїх гуманістичних рис та якостей у процесі налагодження педагогічно доцільної

співпраці, взаємодії педагогів та вихованців шкіл-інтернатів.

І педагог, і вихованець повинні визнавати за кожним право на несхожість, на індивідуальні погляди, інтереси, риси характеру, ставитись один до одного як до самостійної цінності, а не як до засобу досягнення своєї власної мети.

Процес формування гуманістичних відносин розпочинається з пізнання іншої індивідуальності. Для педагогів і дітей-сиріт цей процес обопільний і одночасний – педагог вивчає освітній рівень, індивідуальні особливості вихованця, останній зі своїх позицій оцінює професійну майстерність, особистісні якості педагога.

Завдання гуманізації відносин у системі „педагог - вихованець-сирота" вимагають формування в них таких рис і якостей, як орієнтація на позитивне в людях, визнання інтересів і потреб іншої людини, вмінь співчувати і співпереживати, толерантність до інших поглядів, ідеалів, віросповідань, національних традицій.

Особлива увага приділяється створенню умов для самореалізації і самоствердження кожної особистості, задоволенню і розвитку її інтересів і нахилів, формуванню гуманності в повсякденних відносинах.

Формування необхідних знань про суть гуманізму у процесі вивчення навчальних дисциплін, самоосвіти доповнюється включенням учнів у гуманні взаємини, які сприяють виробленню навиків гуманної поведінки, гуманних звичок.

Впровадження ідей гуманізації полягає у наданні навчальній діяльності гуманної спрямованості, застосуванні прийомів релаксації, розв'язанні педагогічних задач, ситуацій гуманного змісту, організації досвіду міжособистісних стосунків. Значну увагу потрібно надавати підвищенню педагогічної кваліфікації викладачів, орієнтуванню їх на створення і реалізацію умов для адаптації особистості та подальшого розвитку її сутнісних сил, сприйнятті студента таким, який він є; розумінню його почуттів, думок, настроїв; керування ними, прогнозування поведінки і вчинків, оцінювання можливостей і реальних його досягнень.

Література

1. Кобзарь Б. С. Основы формирования гуманных взаимоотношений учащихся школ-интернатов для детей-сирот и детей, оставшихся без опеки родителей, во внеурочной деятельности / Б. С. Кобзарь. – К. : Стилос, 1999. – 250 с.

2. Покиданов Г. О. Інтернатам вдячні тисячі / Г. О. Покиданов. – К. : Вид-во “Фенікс” УАННП, 2001. – 251 с.

3. Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі / [Алімова Ю. А., Безпалько О. В., Звєрєва І. Д., Кукуруза Г. В. та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Карагодіної. – К. : Перфект Стайл, 2007. – 128 с.

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг.ред. проф. І. Д. Звєрєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – с.33-34.

SECTION 5
INFLUENCE OF TECHNIQUES AND CHANNELS OF COMMUNICATION ON PEOPLE'S QUALITY OF LIFE

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ НА ПІДВИЩЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Вікторія І. Андріяш [1], Надія О. Агафонова [2]
Інститут державного управління,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
[1] andriyash_v2017@ukr.net, [2] nadiyanfa@gmail.com

Транспарентність судової влади є однією з найбільш важливих умов налагодження інформаційних зв'язків органу судової влади з громадськістю. Аналіз сучасних наукових дефініцій транспарентності судової влади дає підстави тлумачити це поняття як комплекс механізмів і способів інформування громадськості про засади функціонування судової системи, про стан здійснення правосуддя, про принципи діяльності судів, про порядок роботи органів суддівського самоврядування тощо.

У широкому розумінні транспарентність судової системи слід розуміти як інформаційну доступність, відкритість та прозорість органів судової влади, від рівня розвитку яких залежить ступінь довіри суспільства до суду. Суспільна довіра, як зауважує О. Хотинська-Нор, є складовою легітимності судової влади. Остання на сучасному етапі розвитку перебуває в епіцентрі інформаційного поля, яке зазнає активного впливу глобальних процесів інформатизації. Дедалі

популярнішою формою взаємодії суду із громадськістю стає комунікація в інтернет-середовищі.

Інтернет-комунікація характеризується властивістю оперативно, відкрито й доступно подавати інформацію про роботу органу судової влади. Одним з найефективніших засобів інтернет-комунікації судів з громадськістю є їхні офіційні веб-сайти, які представляють різнопланову інформацію про суд – від контактів та новин установи до розкладу судових засідань та звітів про використання бюджетних коштів.

Наявність офіційної веб-сторінки – норма для державних інститутів в розвинутих державах. Інформування громадськості про діяльність та завдання суду є важливим засобом підвищення суспільного авторитету суду, яке науковець Л. Москвич слушно називає «правовою рекламою». І така «реклама» суду сьогодні якнайкраще здійснюється з допомогою його офіційного веб-сайту. Розміщення публічної інформації на сайті суду та її постійне оновлення має низку переваг: зменшується навантаження на апарат суду, полегшується робота із ЗМІ, користувачі сайту мають цілодобовий доступ до актуальної інформації про суд та стан розгляду судових справ, інформаційне наповнення сайту позитивно впливає на імідж суду.

В Україні переважна більшість офіційних веб-сторінок судів розміщена на єдиному порталі «Судова влада України», який адмініструє Державна судова адміністрація України. У 2015 році ГО «Інститут розвитку регіональної преси» вперше провела моніторингове дослідження веб-сторінок українських судів вищої та апеляційної інстанцій. Середній рівень відкритості офіційних веб-сайтів судів у 2015 році становив 43,62% – більше половини інформації про діяльність судів була недоступною для громадян.

У 2016 році досліджувалися веб-сторінки 47 українських судів. Порівняно з аналогічним звітним періодом 2015 року рівень інформаційної відкритості веб-сайтів судів зріс на 10%, що експерти вважають високим показником зростання. Це свідчить про актуалізацію комунікативної складової судової системи та потребу у високій оперативності доведення до суспільства

інформації про суд. Належне й систематичне інформаційне наповнення веб-сайтів органів судової влади перетворюється на важливий чинник реалізації державної інформаційної політики.

Необхідно наголосити, що інтернет-комунікацію не можна розглядати виключно як оприлюднення публічної інформації на веб-сайті. У сучасний період бурхливого розвитку інформаційних технологій важливим засобом інтернет-дискурсу між громадянами й судовою системою стають соціальні мережі. В Європейському союзі досить популярною є соціальна мережа Twitter – так, наприклад, сторінка Верховного Суду Великої Британії має понад 230 тисяч підписників.

В Україні найпопулярнішою соціальною мережою, що сприяє розвитку транспарентності судової системи, лишається Facebook. У цій мережі створено групи «Судді України», «Судова влада України», «Працівники апаратів судів України», «Позиції вищих судів України», «Суди і ЗМІ: діалог можливий» та ін.; сторінки «Вища кваліфікаційна комісія суддів України», «Асоціація суддів господарських судів України», «Вища рада правосуддя», сторінки багатьох загальних та спеціалізованих судів.

Ведення сторінок судів України у соціальних мережах рекомендоване учасниками міжнародної конференції «Зміцнення довіри до судової влади через покращення взаємної комунікації» 2015 року (рекомендації затверджені рішенням Ради суддів України № 14 від 12.03.2015), проте нові інструменти комунікації завойовують прихильність судів повільно. Значна кількість судів ще не представлена у соціальних мережах і застосовує в роботі з громадськістю переважно інструменти офіційних веб-сайтів.

Водночас використання веб-сайтів в їх сучасному вигляді, як правило, не забезпечує інтерактивної комунікації, зворотного зв’язку, а лише дає можливість громадянину отримати потрібну інформацію, надіслати офіційний електронний запит. Натомість приєднання до соціальної мережі забезпечує громадянам можливість коментувати дописи суду, реагувати на новини, брати участь у заходах, які планує суд, створюючи відповідну «подію» з допомогою

спеціальної функції соціальної мережі. Щодо органу судової влади, ведення сторінки у соціальній мережі дає суду змогу оперативно реагувати на критику своєї діяльності, вчасно усувати недоліки в роботі апарату суду.

Крім того, сторінка суду в соціальній мережі, на відміну від веб-сайту, має менш формальний характер, а отже дозволяє подавати матеріал більш широко й цікаво, збільшувати обсяг фото- й відеоматеріалів, охоплювати різні цільові аудиторії. При цьому обов'язковою умовою висвітлення інформації є дотримання норм щодо незалежності суду та неприпустимість порушення прав інших осіб, передусім учасників судового процесу

Іншими дієвими каналами інтернет-комунікації є блоги. Сьогодні в інтернет-просторі спостерігається тенденція «вмонтування» формату блогів у соціальні мережі, зокрема у популярний Facebook. Фактично на блоги перетворилися особисті сторінки голів судів та суддів, які відкрито висловлюють власну думку щодо процесів реформування судової системи, беруть участь у дискусіях, відповідають на запитання коментаторів, що суттєво впливає на рівень транспарентності судової системи. Основною перевагою блогів є можливість миттєво поширити інформацію.

У межах інтернет-комунікації судам доцільно створювати для окремих цільових аудиторій тематичні форуми (наприклад, для арбітражних керуючих, для адвокатів тощо), але реалізація потенціалу цих заходів в українському інтернет-просторі ще попереду.

Використання інтернет-комунікації дає змогу не тільки підвищити рівень інформаційної відкритості та прозорості функціонування суду, а й певною мірою оцінити ефективність, результативність зв'язків з громадськістю. Застосовуючи онлайн-інструменти, можна отримати інформацію про кількість переглядів веб-сторінки (блогу), про кількість відвідувачів сайту, оцінити за кількістю коментарів або репостів популярність інформації в соціальній мережі, отримати уявлення про аудиторію веб-сторінки в соціальній мережі та її потреби й сформулювати на цій підставі відповідні завдання суду.

Таким чином, інтернет-комунікація є багатоаспектним явищем, що становить сукупність засобів, від грамотного застосування яких прямо залежить транспарентність судової системи. Інтернет-комунікація сьогодні є не лише засобом оперативного оприлюднення публічної інформації про діяльність суду, а й способом інтерактивної взаємодії із суспільством, яка впливає на формування ставлення громадськості до органів судової влади. Традиційними і найбільш популярними комунікативними каналами судової влади в інтернеті лишаються офіційні веб-сайти судів.

Література

1. Абросимова Е. Б. Судебная власть : транспарентность или конфиденциальность / Е. Б. Абросимова // Проблемы транспарентности правосудия : монография [ред.-сост. Е.Б. Абросимова, С.Л. Чижков]. – М. : ЛексЭст, 2005. – 328 с.

2. Закусило М. Сайти судів мають середній і задовільний рівень інформаційної відкритості – результати моніторингу [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://detector.media/infospace/article/130423/2017-09-29-saiti-sudiv-mayut-serednii-i-zadovilnii-riven-informatsiinoi-vidkritosti-rezultati-monitoringu/

3. Зв’язки із громадськістю в судах : навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів / [Д. Вон, Н. Петрова, Д. Філіпенко, Ю. Мухін, І. Солдатенко та ін.]. – К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2015. – 232 с.

4. Катола Х. Веб-сайт як головний інструмент інтерактивності органів місцевого самоврядування / Х. Катола, Н. Химиця // Інформація, комунікація, суспільство 2013 : матеріали 2-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2013, 16–19 травня 2013 року, Україна, Львів, Славське / Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Кафедра інформаційних систем і мереж. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 166-167.

5. Марков А. А. Связи с общественностью в органах власти : учебник. – М. : ИНФРА-М, 2014. – 190 с.

6. Москвич Л. М. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади / Л. М. Москвич // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 2 (126). – С.25-30.

7. Практичний посібник для працівників комунікаційних структур в органах влади. – К., 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/posibnyk.pdf

8. Рейтинг інформаційної відкритості веб-сайтів судів : аналіз та рекомендації щодо наповнення веб-сайтів судової влади. – К. : Інститут розвитку регіональної преси, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/RDPI_rating-2016-1.pdf

9. Рейтинг інформаційної відкритості веб-сайтів судів у 2015 році [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://irrp.org.ua/rejtyng-vidkrytosti-sajtiv-sudiv/

10. Рекомендації міжнародної конференції «Зміцнення довіри до судової влади через покращення взаємної комунікації», схвалені рішенням Ради суддів України № 14 від 12.03.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://rsu.court.gov.ua/rsu/rishennya/qqqdwd

11. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні : монографія. – К. : Алерта, 2016. – 428 с.

СОДЕРЖАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА

Айгуль Ж. Жунусова[1], Айгерим Ерсултанкызы[2], Ажар М. Мангыбаева[3]
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан
[1] Zhunussova.azh@yandex.ru, [2] kraunplaza@mail.ru, [3] aya066@mail.ru

В современных условиях важной областью стало информационное обеспечение, которое состоит в сборе и переработке информации, необходимой для принятия обоснованных управленческих решений. Передача информации о положении и деятельности фирмы на высший уровень управления и взаимный обмен информацией между всеми взаимосвязанными подразделениями фирмы осуществляются на базе современной электронно-вычислительной техники и других технических средств связи [1].

В деятельности крупных фирм представляющих собой комплексы большого числа повседневно связанных и взаимодействующих предприятий, расположенных в разных странах, передача информации является непременным и первостепенным фактором нормального функционирования фирмы. При этом особое значение приобретает обеспечение оперативности и достоверности сведений. Для многих фирм внутрифирменная система информации решает задачи организации технологического процесса и носит производственный характер. Это касается, прежде всего, процессов обеспечения предприятий кооперированной продукцией, поступающей со специализированных предприятий по внутрифирменным каналам. Здесь информация играет важную роль в предоставлении сведений для принятия управленческих решений и является одним из факторов, обеспечивающих снижение издержек производства и повышение его эффективности. Особую роль играет прогнозирование рыночных процессов [2].

Важное значение имеет информация о возникновении в ходе производства отклонений от плановых показателей, требующих принятия оперативных решений.

Существенную роль в принятии решений играет научно-техническая информация, содержащая новые научные знания, сведения об изобретениях, технических новинках своей фирмы и фирм-конкурентов. Это непрерывно пополняемый общий фонд и потенциал знаний и технических решений, практическое и своевременное использование которого обеспечивает фирме высокий уровень конкурентоспособности.

Информация служит основой для подготовки соответствующих докладов, отчетов, предложений для выработки и принятия управленческих решений.

Содержание каждой конкретной информации определяется потребностями управленческих звеньев и вырабатываемых управленческих решений. К информации предъявляются определенные требования:

1) краткость, четкость формулировок, своевременность поступления;

2) удовлетворение потребностей конкретных управляющих;

3) точность и достоверность, правильный отбор первичных сведений, оптимальность систематизации и непрерывность сбора и обработки сведений.

Для современных условий характерно применение высокоэффективной внутрифирменной системы информации, основанной на использовании новейших технических средств автоматизированной обработки цифровой и текстовой информации, объединенных в единую внутрифирменную сеть посредством системы связи.

Управленческая внутрифирменная информационная система представляет собой совокупность информационных процессов для удовлетворения потребности в информации разных уровней принятия решений.

Информационная система состоит из компонентов обработки информации, внутренних и внешних каналов ее передачи (связей), собственно информации.

Управленческие информационные системы последовательно реализуют принципы единства производственного процесса, информации и организации

путем применения технических средств сбора, накопления, обработки и передачи информации в сочетании с использованием аналитических методов математической статистики и моделей прогнозно-аналитических расчетов.

В производственно-хозяйственном подразделении фирмы обеспечивается обобщение информации "снизу вверх", а также конкретизация информации "сверху вниз".

Информационный процесс, направленный на получение научно-технической, плановой, контрольной, учетной и аналитической информации, в информационных системах унифицирован и базируется на электронно-вычислительной технике [3].

Повышение эффективности использования информационных систем достигается путем сквозного построения и совместимости информационных систем, что позволяет устранить дублирование и обеспечить многократное использование информации, установить определенные интеграционные связи, ограничить количество показателей, уменьшить объем информационных потоков, повысить степень использования информации.

Информационное обеспечение предполагает: распространение информации, т.е. предоставление пользователям информации, необходимой для решения научно-производственных задач; создание наиболее благоприятных условий для распространения информации, т.е. проведение административно-организационных, научно-исследовательских и производственных мероприятий, обеспечивающих ее эффективное распространение.

Информация и особенно ее автоматизированная обработка являются важным фактором повышения эффективности производства.

Важную роль в использовании информации играют способы ее регистрации, обработки, накопления и передачи; систематизированное хранение и выдача информации в требуемой форме; производство новой числовой, графической и иной информации.

В 80-е годы произошел переход от отдельных управленческих информационных систем к созданию единой внутрифирменной системы сбора,

обработки, хранения и представления информации. Произошла переориентация всей деятельности в сфере обработки информации на обеспечение ее конечной цели: удовлетворение потребностей в информации руководителей на всех уровнях внутрифирменного управления. В связи с этим главное внимание уделяется точному формулированию вопросов, возникающих в сфере оперативного управления, и получению информации в кратчайшие сроки для принятия необходимых решений. В зависимости от характера и содержания требуемой информации определяются соответствующие технические средства и методы обработки информации.

В современных условиях в крупных промышленных фирмах созданы и эффективно действуют информационные системы, обслуживающие процесс подготовки и принятия управленческих решений и решающие следующие задачи: обработка данных; обработка информации; обработка знаний; реализация интеллектуальной деятельности.

Для определения эффективности внутрифирменной системы управления во многих фирмах в учете и отчетности стал использоваться показатель — отношение получаемой прибыли к затратам на технические средства и обеспечение функционирования внутрифирменной системы информации[4].

Примером интегрированной системы информации может служить система фирмы "Барроуз", включающая терминальные устройства, предназначенные для обработки данных, и наряду с ними терминальные устройства, которые могут выбирать из базы данных необходимую информацию и печатать письма, доклады, распоряжения, тексты контрактов и прочие документы.

Основные цели внутрифирменной системы информации (далее по тексту ВСИ):

1) определение требований к содержанию информации и ее характеру в зависимости от целенаправленности;

2) выработка системы хранения, использования, предоставления информации в централизованном и децентрализованном управлении;

3) определение потребностей в технических средствах (в том числе компьютерной технике) в фирме в целом и в каждом хозяйственном подразделении;

4) разработка программного обеспечения, создание и использование банков данных;

5) проведение многовариантных расчетов в процессе разработки программ маркетинга, в планировании, контроле, сборе и обработке цифровой информации;

6) автоматизированная обработка и выдача текстовой информации;

7) обеспечение копировальными устройствами, телексами, всеми средствами связи и коммуникаций в рамках фирмы в целом и ее отдельных подразделений.

Важными задачами ВСИ являются:

1) координация деятельности по сбору и обработке данных финансовых отчетов на высшем уровне управления и в производственных отделениях в целях повышения качества и своевременности поступления финансовой информации по фирме в целом;

2) определение основных направлений системы сбора, обработки и хранения первичных данных;

3) определение основных направлений развития технологии обработки информации.

Определение потребностей каждого руководителя в необходимой ему конкретной информации – это трудная задача, и ее решение зависит от опыта и функций руководителя, а также его полномочий в принятии управленческих решений [5].

Автоматизированные управленческие информационные системы призваны на основе быстрой обработки информации выдавать информацию об отклонениях от запланированных показателей.

Внутрифирменная система информации выполняет следующие функции:

1. Определение потребности каждого конкретного руководителя в

характере и содержании необходимой ему информации для целей оперативного управления производственно-сбытовой деятельностью фирмы;

2. Определение потребностей в технических средствах фирмы в целом и каждого управляющего для обеспечения всей необходимой информацией;

3. Централизованное планирование всех затрат на приобретение, аренду технических средств для обеспечения бесперебойного функционирования системы информации;

4. Определение уровня затрат на использование технических средств в системе информации (содержание и обучение обслуживающего персонала, оплату используемых помещений, затраты на приобретение магнитных лент, дискет, бумаги и пр.);

5. Обеспечение должного уровня сбора, хранения и предоставления информации.

Таким образом, информационное обеспечение менеджмента строится на основе разнообразных систем, которым необходимо взаимодействовать друг с другом для обеспечения дальнейшего функционирования каждого элемента. Так как на сегодняшний день информация является неотъемным конкурентным преимуществом любой организации, то информационное обеспечение является основным инструментом для создания конкурентоспособного предприятия.

Литература

1. Мокров Г. Исследования маркетинга // Бизнес. – 2017 г. – № 8.

2. Филипов П. Служба маркетинга IBM // Проблемы теории и практики управления. – 2016. – №3.

3. Коммуникация в организации [Электрон. ресурс]. Режим доступа: http://www.viktorova-ts.ru/page97/page123/index.html

4. Информационное обеспечение [Электрон. ресурс]. Режим доступа: http://abc.informbureau.com/html/eioidiaoeiiiia_iaaniaxaiea.html

5. Информационное обеспечение. Экономический словарь [Электрон. ресурс]. Режим доступа: http://www.vedomosti.ru/glossary.html

ІНТЕРНЕТ-РЕКРУТИНГ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

Андрій В. Карпенко[1], Катерина А. Басенко[2]

[1] Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя,

[2] ТОВ "ЮД ТЕК", м. Запоріжжя, Україна

[1] a.v.karpenko@meta.ua, [2] basenko.k@udtech.com

В житті будь-якої сучасної людини все більше і більше місця займає діяльність в Інтернеті. Так, Інтернет Асоціація України оприлюднила результати щоквартального дослідження аудиторії українського Інтернету. Згідно з даними дослідження, в Україні користуються Інтернетом 21,6 млн. користувачів, а його проникнення сягає 64,8% [1]. Разом з цим, ми бачимо значне зниження популярності друкованих періодичних видань серед молоді (цільової аудиторії для багатьох роботодавців) та надзвичайну популярність використання соціальних мереж серед працездатного населення. Саме цим і обумовлена актуальність нашого дослідження.

Застосовуючи системний і процесний підходи, функціонально-цільовий, абстрактно-логічний і функціонально-вартісний методи вивчимо сучасні потреби працездатного населення щодо використання соціальних мереж для пошуку роботи, а також виокремлення найпопулярніших серед них.

Кадровий менеджмент на будь-якому підприємстві функціонує завдяки впровадженню ефективних технологій, які є системою цілей, засобів і способів управлінського впливу на персонал. До таких технологій відносяться і методи підбору персоналу, оскільки вони є визначальною умовою формування кадрового потенціалу здатного забезпечити якісне та своєчасне виконання поставлених завдань, оптимальної взаємодії між собою та загалом ефективної діяльності підприємства.

Розглянемо сучасні методи підбору персоналу, серед яких хедхантинг,

рекрутинг та скрінінг.

Так, хедхантинг використовується для пошуку дуже рідкісних і ціннісних фахівців (ключових менеджерів і спеціалістів) та передбачає: «якісний» пошук (за кваліфікацією, досвідом тощо) й отриманням всіх даних про кандидата; враховує особисті та ділові якості кандидата, особливості підприємства. Тобто основною рисою хедхантингу є те, що відбувається не вибір серед претендентів, а пропонується конкретному спеціалісту змінити місце роботи.

Дещо більш простим і дешевшим є рекрутинг. Цей метод пошуку персоналу передбачає вибір кращих серед тих, хто подав заявки на вакантну посаду та визначається як «поглиблений» підбір за формальними вимогами з урахуванням особливостей ділових і особистісних якостей кандидата. Зазвичай такий пошук здійснюється на не надто рідкісних фахівців через оголошення і ЗМІ.

Найпростішим (найшвидшим та найдешевшим) методом підбору персоналу є скринінг – «поверхневий» підбір за формальними вимогами (освіта, стать, вік, досвід роботи) на «масові» позиції. Незважаючи на те, що підбір проводиться з урахуванням особливостей підприємства і повним отриманням всіх даних про кандидата, імовірність вдалого закриття вакансії становить лише 5-10%.

Проаналізуємо використання соціальних мереж для пошуку роботи. В дослідженні прийняло участь 83 учасники, з них 33 (39%) – чоловіки та 50 (61%) – жінки. Серед учасників в даний час працюють або працювали за останні три роки 73 особи (88%). Більшість опитуваних знайшли роботу за допомогою рекомендацій знайомих, а також інших джерел, які включали переважну кількість відповідей, що пов’язані з активним пошуком за допомогою інтернет-мережі (рис. 1).

Такі соціальні мережі як Twitter, Facebook, Linkedin та YouTube використовуються різними користувачами майже щодня. Виходячи з цього факту, є надзвичайно доцільним постійне використання соціальних мереж для пошуку персоналу. Особливо це стосується висококваліфікованого персоналу,

який переважно не займається самостійно пошуком роботи, а в умовах вітчизняної кризи персоналу, навпаки змушує рекрутерів займатися хедхантингом спеціалістів.

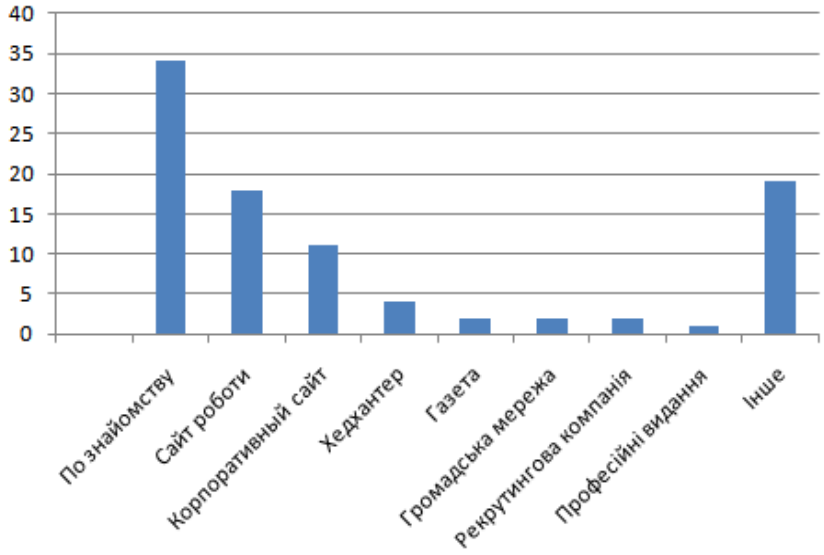

Рис. 1. Відповідь на запитання «Яким чином ви знайшли свою роботу?»

Наступним етапом дослідження було визначення частоти використання респондентами соціальних мереж в повсякденному житті (рис. 2).

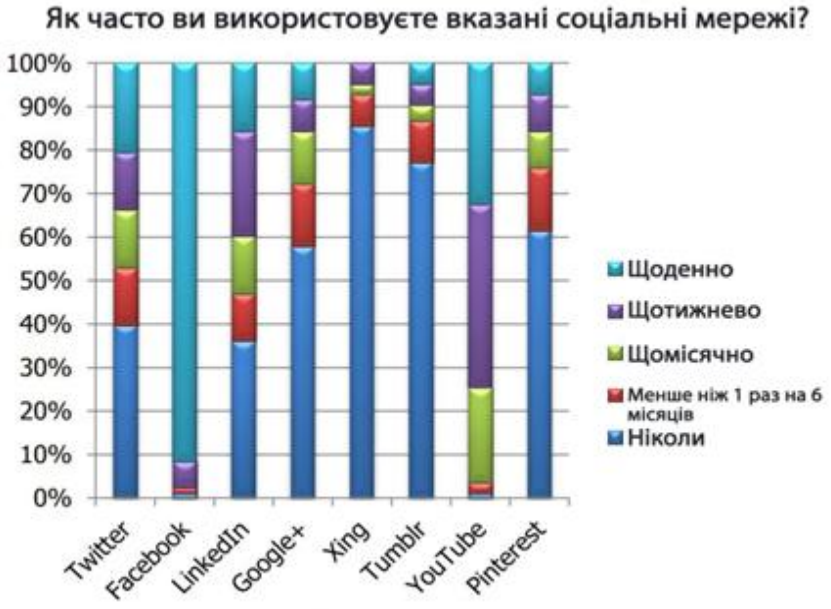

Рис. 2. Частота використання соціальних мереж в повсякденному житті

Враховуючи зазначені факти, ми вирішили дослідити, яким чином

респонденти подавали резюме до компаній, де вони працюють сьогодні. Наведені результати доводять, що більшість спеціалістів користувалися традиційними методами пошуку роботи (рис. 3).

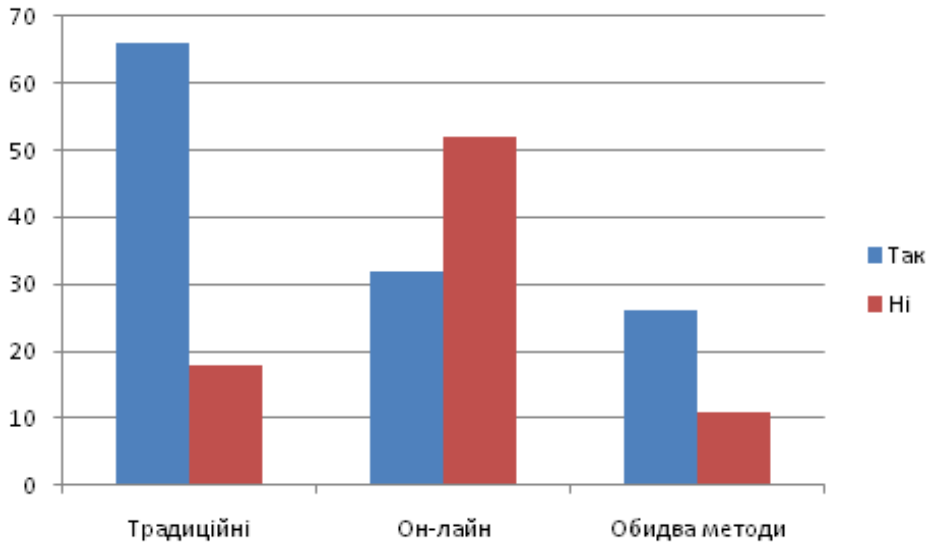

Рис. 3. Методи, якими респонденти користувалися при пошуку роботи

Таким чином, ми прийшли до висновку, що інтернет-рекрутинг більш за все підходить для хедхантингу (тобто пошуку рідкісних, або висококваліфікованих фахівців), в той час як скрінінг [4] (тобто пошук працівників на масові вакансії), доцільно виконувати стандартними методами пошуку персоналу.

Література

1. Дослідження аудиторії українського Інтернету [Електронний ресурс]– Режим доступу: https://promo.semantrum.net/uk/2017/04/21/v-ukrayini-na-pochatok-2017-roku-narahovano-21-6-mln-koristuvachiv-internetu/

2. Бедричук С. Рекрутмент: украинская инсталляция мирового бизнеса / С. Бедричук // Бизнес-консультант. – 2004. – № 7. – С. 46-49.

3. HR-портал. HR-сообщество и публикации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.hr-portal.ru.

4. Папонова Н. Е. Обучение персонала компании : практ. пособие / Н. Е. Папонова. – М.: Финпресс, 2011. – 176 с.

МОВА ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ГАРМОНІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ольга І. Крижанівська
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
Olga_Kryzhanivska@ukr.net

Якість життя, як категорія історична, хоч і структурується неоднаково в різні часові відтинки життя соціуму, але завжди містить такі складники, як «ступінь задоволення матеріальних і нематеріальних потреб індивідуумів...», визначається в тому числі й такими суб'єктивними показниками, як «рівень щастя, наявність психічних стресів, сенс життя» [9, 1543]. Попри всю розмитість поняття «нематеріальні потреби», воно включає в себе низку визначальних для людини, як істоти соціальної, ознак. Серед них, безперечно, й ознака мовна. Але ***мова*** рідко розглядається в парадигмі якості життя.

Сучасний науковий дискурс усе більше уваги приділяє уваги мовному феномену суспільства, оскільки мова – це не тільки засіб передачі інформації, а й своєрідний і неповторний код самобутності кожного народу, а мовлення кожного – це неповторний вияв особливого внутрішнього «я».

Таким чином, мовна реалізація особистості є невіддільною від її професійної, громадянської та ін. реалізацій, а значить – частиною того, що робить людину щасливою чи нещасливою, що створює для неї комфорт чи дискомфорт. Оскільки мовне життя світу багатовимірне і складне, то воно теж є одним із показників якості життя. Знаючи, що щорічно зникає близько 10 мов, що сотні мов перебувають на стадії зникнення, а ще сотні борються за своє утвердження, не можна ігнорувати важливості мовного складника у визначенні благополуччя нації в цілому й кожного її громадянина зокрема. Про те, що людство занепокоєне цими питаннями, свідчить хоча б те, що календар містить

кілька дат, які пов’язані з мовним життям світу: передусім це Всесвітній день рідної мови, День слов’янської писемності й культури та ін.

Антропологічні підходи до вивчення мови змушують по-новому ставити питання про функціонування мовних систем, шукати нові методики, скеровані на досягнення високої комунікативної результативності. Ці проблеми набувають особливої актуальності й певної загостреності стосовно мов неповного територіального й особливо етнічного поширення. Саме до таких мовознавці відносять українську мову [8, 105].

Для українців обмежене функціонування рідної мови стає одним із конфліктогенів, оскільки багато з них на Батьківщині не можуть повністю зреалізувати своє природне право спілкуватися рідною мовою, утверджуватися нею як професіонали, одержувати якісну інформацію, навчати своїх дітей. Частина ж нації збайдужіла до рідної мови, а відтак – перейняла чужу, а тепер відчуває соціальний дискомфорт від утвердження української мови як державної. На мовному питанні легко спекулюють політики, висуваючи його як гасло на кожних виборах. Усе це ускладнює життя громадян.

Тому педагогічний дискурс, як той з інституційних, що відбиває державні підходи до визначення мовної стратегії, опинився перед низкою проблем, що потребують негайного, але вдумливого вирішення. Серед них – місце рідної мови в забезпеченні реалізації інтелектуальних, фахових та ін. можливостей кожного члена суспільства.

Українська педагогічна наука в цілому й методика зокрема не можуть похвалитися грунтовними й доступними практикам дослідженнями з проблем особливостей викладання української мови як рідної. Хоч у світі ці питання давно порушуються, і, наприклад, японські вчені достеменно довели, що люди, які з дитинства не розмовляли рідною мовою, частіше хворіють, піддаються різним стресам, у них менше розвинені природні здібності [3].

З’являються цікаві дослідження такого напрямку й в Україні [1, 2], хоч треба віддати належне й класикам педагогічної думки, які завжди вважали одним із наріжних каменів виховання – виховання поваги до рідної мови.

Згадаймо хоча б роботи К.Ушинського, основні постулати мовної концепції виховання громадянина, закладені В.О.Сухомлинським, який був не тільки великим школознавцем-теоретиком, а й талановитим учителем-практиком, причому вчителем української мови в школі. На жаль, далеко не все, напрацьоване ним, глибоко осмислене з соціолінгвістичних та й методичних підходів. Укажемо ті найважливіші ідеї, які, на наш погляд, можуть стати підвалинами у формуванні свідомої мовної особистості.

По-перше, аксіомою для В.О. Сухомлинського було те, що «духовний розвиток школяра нерозривно пов'язаний з розвитком його мови» [6 (1, 319)], а тому він різко засуджує вузько практичний підхід до розвитку мовлення, адже в інтелектуальному становленні особистості функції мови значно багатогранніші. Передусім – це мислеоформлювальний засіб. А здатність творчо мислити розвивається в школі через посередництво мови і засобами мови: «Кожний ступінь духовного життя ...характеризується ...особливостями передачі думки мовними засобами, специфікою ролі слова в інтелектуальному розвитку» [6 (1: 319)].

По-друге, складною навчально-методичною проблемою у фаховій діяльності вчителя, вважав В.О.Сухомлинський, є формування грамотного мовлення підлітків. Справа в тому, що більшість із них намагається використати слово як один з дієвих засобів утвердження себе в колективі. Практика показує, що далеко не завжди це спонукає до підвищення культури спілкування: часто підлітки шукають мовленнєву «оригінальність» у лайці, у варварському ставленні до слова. Разом з тим для дівчаток-підлітків характерною є надмірна емоційність, що виявляється через не завжди доречну метафоризацію та епітетизацію їхнього мовлення. В.О.Сухомлинський застерігає від «зовнішніх красивостей» і закликає до «точного вираження думки» через «заглиблення в суть предметів і явищ з допомогою слова». Хіба не суголосно це сучасним вимогам щодо точності й доцільності як самого мовлення, так і до добору мовних засобів? [див., наприклад, 4]

По-третє, для сучасної психолінгвістики актуальною є проблема вивчення внутрішнього мовлення. В.О.Сухомлинський пов'язував його розвиток з естетичною та розумовою діяльністю вихованців. Добре знаючи з практики підлітків, він дійшов висновку, що саме в цьому віці мовець «починає усвідомлювати не лише красу образів безпосереднього сприймання, а й красу слова» [6 (1, 311)]. Завдання вчителя – розвинути ці відчуття, навчити не соромитися одержувати естетичну насолоду від прочитаного чи почутого слова, формувати потребу самому висловлюватися гарно.

По-четверте, увагу В.О.Сухомлинського привертав і так званий підлітковий критицизм. У зв'язку з цим цікавими є його думки з приводу культури суперечки, ідеї «шліфування зовнішньої мови» в процесі з'ясування стосунків. Практично тоді – в 60-70–і роки минулого століття – учитель порушував актуальні нині проблеми мовної конфліктології, розвивав принципи толерантності в міжособистісному спілкуванні.

По-п'яте, В.О.Сухомлинський намагався не тільки визначити місце школи в процесі формування громадянина, а й окреслити засоби утвердження ціннісних особистісних орієнтирів. Один із найголовніших засобів – слово. Через нього можна пізнати світ, через нього можна порозумітися, через нього можна передати знання: «Слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу» [6 (3, 202)].

По-шосте, для В.О.Сухомлинського культ рідного слова в школі став визначальним серед проголошених чотирьох: «Багатство, втілене в скарбниці мов інших народів, лишається для людини неприступним, якщо вона не оволоділа рідною мовою, не відчула її краси» [6 (3, 201]; «Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури» [7, 53].

По-сьоме, В.О. Сухомлинський ніколи спрощено не розумів проблеми засвоєння рідної мови в умовах її функціонування паралельно з близькоспорідненими. Він застерігав, що близькоспорідненість «не тільки полегшує, а й утруднює оволодіння ... мовами» [6 (3, 201)]. А в результаті –

мовна мішанина. «Користування сумішшю з двох мов – це одно з найскладніших явищ загальнопедагогічного характеру. ...Скалічена мова – отупляє, оглупляє людину, зводить її мислення до примітиву» [7, 53].

По-восьме, павлиський мудрець доводив, що «мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури» [6 (3, 202)]. Учений розробив чітку систему формування культури мовця. У її основі лежить виховання усвідомлення кожним необхідності плекати «силу і виразність рідного слова» [6 (3, 202)]. В.О.Сухомлинський був максималістом у визначенні рівня оволодіння рідною мовою. Він навіть не припускав, що в школі може звучати грубе чи лайливе слово; не міг допустити, щоб дитина виховувалася на дешевих, вихолощених мовних зразках. Звідси і його занепокоєння некваліфікованим відбором поетичних текстів, які вносяться до букварів, читанок, учнівських хрестоматій. На жаль, і сьогодні з цим не все гаразд. Прикро, що інколи любов до Батьківщини, до рідної мови намагаються прищепити галасливими фразами, а не через захоплення неперевершеними творами письменства, прикладами самовідданого служіння ідеї утвердження рідного на власній землі. У свій час від надмірної тріскотні в питаннях патріотизму застерігав і В.О.Сухомлинський: «Дуже важливо, щоб високі слова про Батьківщину й величні ідеали не перетворилися у свідомості наших вихованців на гучні, але пустопорожні фрази» [6 (3, 218)].

Як бачимо, осмислення ролі мови в житті суспільства – це один із моментів з’ясування чинників, які забезпечують якісне життя. Проблема рідної мови в навчально-виховному процесі, хоч і має неперервну традицію, але в нинішніх реаліях лінгвістам, методистам, учителям необхідно осмислити її на новому, модерному рівні усвідомлення комунікативної діяльності, доповнивши актуальним в глобалізованому світі викликами, пов’язаними передусім з урахуванням соціокультурних традицій та ситуативних зумовленостей.

Література

1. Бацевич Флорій. Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси / Флорій Бацевич. – К.: «Академія», 2009. – 187 с.

2. Бачинський П. Про роль мови у збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу України // Урок української. – 2005. – № 11 – 12. – С. 4 – 8.

3. Бурау И.Я. Загадки мира слов. – Донецк: Сталкер, 1997. – 448 с.

4. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 15 – 20.

5. Сигуан М., Макки У.Ф. Образование и двуязычие. – М.: Наука, 1990. – 241 с.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п’яти томах (Т. 1, 3). – К., 1976 – 1977.

7. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1988. - № 8. – С. 52 – 58.

8. Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. – К.: «Спалах», 2004. – 272 с.

9.УСЕ: Універсальний словник-енциклопедія. – К.: «Ірина», 1999. – 1551 с.

РЕГІОНАЛЬНА ГАЗЕТА: ІНФОРМУВАННЯ ЧИ МАНІПУЛЯЦІЯ?

Уляна О. Лешко
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
leshko1@ukr.net

Сучасні читачі отримують інформацію з різних джерел, намагаються максимально задовольнити свої інформаційні потреби. Незважаючи на те, що надзвичайно активно у цьому процесі використовуються цифрові медіа, періодичні видання не ігнорують та вважають достойним джерелом інформування. Особливу групу складає українська преса регіонального рівня. Інформація про місцеві події є основою усього тематичного наповнення таких видань. Газети не цураються суто побутових проблем, виконують роль засобу комунікації місцевої громади. Читачів приваблює перспектива стати одним із героїв часопису, потрапити на шпальти місцевої газети. І кожне таке потрапляння, безумовно, розцінюється як непересічна подія, що створює певну ауру місцевої газети: доступної, поінформованої, обізнаної з життям читацької аудиторії [1].

Формування внутрішнього наповнення регіонального ЗМІ безпосередньо залежить від кількох важливих факторів (засновник, аудиторні сподівання). Засновником чи співзасновником можуть бути органи державної влади та управління (в такому випадку кожен випуск формується з обов'язковим урахуванням соціального і політичного замовлення владної структури). Коли засновником є недержавні особи, тут величезна частка інформаційного підґрунтя кожного газетного видання належить саме соціальному замовленню [4].

Дослідник Ю. Фінклер слушно зауважує, що оцінювати стан преси певного регіону варто крізь призму принципів функціонування та впливу на аудиторію

в межах соціуму. У цьому аспекті пропонує виділяти три групи соціальних структур: соціум великих урбаністичних територіальних структур; соціум із домінуючим сільськогосподарським населенням; мішаний соціум [4].

В українському журналістикознавстві серед досліджень, які стосуються проблем функціонування регіональної преси, варто виділити праці В. Іванова, В. Лизанчука, М. Недопитанського, В. Різуна, Ю. Фінклера, В. Шкляра.

Для ілюстрування особливостей взаємодії регіонального видання з аудиторією об'єктом дослідження обрано вінницьку газету «33-й канал» – громадсько-політичний тижневик. Це перша приватна газета Вінниччини, яка з'явилася у 1991 році.

У місті Вінниця функціонує ще кілька видань. Представниками офіційної преси є «Вінниччина» (газета обласної ради), «Вінницька газета» (видання міської ради) та «Подільська зоря» (часопис районної ради). Традиційно вирізняються офіційним стилем подачі інформації, приділяють увагу політичному, культурному та релігійному життю міста, звертаються до господарських, побутових та моральних проблем. Також популярними є масові часописи – інформаційно-рекламний тижневик «Місто» та щотижневик «RIA». Внутрішнє наповнення цих видань кардинально не відрізняється, часописи намагаються максимально задовольнити інформаційні потреби вінничан, працюють з новітніми жанрами журналістики (фіче, ньюс-фіче, «пісочний годинник»). Часто на шпальтах трапляються достойні журналістські розслідування.

Вінницькі регіональні видання є по-справжньому популярними, адже зосереджують увагу на життєвих історіях пересічних читачів. Але з усього масиву вирізняється газета «33-й канал» (девіз – «33-й канал. Мить істини»), яка викликає величезний інтерес у вінничан. Щосереди, коли виходить видання, у місті відбувається справжній ажіотаж, часопис розповсюджується надзвичайно швидко і провокує активне обговорення новин серед містян. Тижневики «Місто» і «RIA» також виходять у середу, але доступні в кіосках преси упродовж тижня.

Вирізняється газета «33-й канал» надзвичайно голослівним позиціонування – Вінницька незалежна газета. Видання стверджує, що його визнано НСЖУ найкращою обласною газетою Вінниччини; найтиражніша газета центру України. Зазначена інформація не підтверджена жодними соціологічними дослідженнями, статистичними даними чи офіційними документами. Але для пересічного читача це слугує підтвердженням правдивості й актуальності запропонованих новин, підсилює авторитет часопису.

Загальне враження від перегляду газети справляє досить позитивне враження: велика кількість текстового наповнення, яке доповнене ілюстративним матеріалом; є постійні й тимчасові рубрики; журналістські матеріали зручно структуровані, заголовки виділені за допомогою шрифтових засобів та кольору, жирним шрифтом виділені ліди майже у кожному тексті. Але якщо проаналізувати внутрішнє наповнення з професійної точки зору, то це суцільні порушення: надзвичайна строкатість кольорів, неякісні фото, часто запозичені з мережі, надто об'ємні заголовки, які містять основний факт новини та нецензурні слова, виділені перші речення тексту не відповідають вимогам ліду, непрофесійна верстка.

До прикладу, «Повернути 150 тисяч за цеглу у Керамік-плюс» Скомаровського просить фермерське господарство. Поки ні грошей, ні товару» (33-й канал. – 2017. – №34. – С. 6); «Калюжу»-ставок сільський голова здав в оренду, тепер худобу ніде напувати!» – поскаржилися жителі Нової Прилуки» (33-й канал. – 2017. – №34. – С. 7); «Пиз…ти» – не мішки тягати!» – так сварилися за «Пироговку» депутати Копачевський та Яремчук (33-й канал. – 2017. – №34. – С. 3); «У ср*ку засунь своє посвідчення!»; (33-й канал. – 2016. – №47. – С. 7) «Захопити частину старого єврейського цвинтаря у Брацлаві намагається громадянин Ізраїлю?» (33-й канал. – 2016. – №47. – С. 7); «2 даїшники, що побили на камеру студента Васю Клебана, готові від нього відкупитись?» (33-й канал. – 2017. – №34. – С. 8). Такий стиль подання інформації не вимагає від читача обов'язково мати вищу освіту, бути

освіченим, вміти аналізувати та робити висновки. У такому випадку можна стверджувати, що газета не виконує просвітницької та виховної функції, а популяризує низький рівень знань, безграмотність, стилістичну невправність, акцентує, що головне – вчасно отримати інформацію про місцеві події і не важливо наскільки якісно. У цьому випадку ЗМІ не стимулює читацьку аудиторію розвиватися та удосконалюватися.

Щодо жанрового наповнення видання, то ситуація є досить неоднозначною. Спостерігається невмотивована суміш різних жанрових форм, що унеможливлює визначення єдиного жанру. Журналісти не зважають на вимоги до структури тексту, акцентують на емоційно-експресивній лексиці, маніпулюють емоціями читачів. Не виникає труднощів лише під час визначення жанру інтерв'ю, лист, фіче. Хоча й до цих текстів є суттєві зауваження.

Не викликає сумніву той факт, що сучасне видання має бути об'єктивним, надавати якісну інформацію, яка відповідає європейським тенденціям, мати сучасне оформлення, бути різноманітним за тематикою, впливати на життєві цінності аудиторії. «33-й канал» натхненно працює у протилежному напрямку і пропонує не зовсім якісний продукт своїм читачам. Кожен випуск перенасичений негативізмом. Безпосередній підрахунок публікацій підтверджує, що негативна інформація у межах одного номера газети традиційно складає 80-85%. Переважає кримінальна тематика, новини про злочини, аварії (33-й канал. – 2017. – №46): «Жінка вбитого натовця плакала під судом»; «Сашу Нігруцу з Рудниці вбили одним ударом ножа у серце»; «Троє чоловіків втопилися у ставку», «Сьома аварія на стрижавському мосту»; «Дві доби промучилась 2-річна Вікторія, яка впала у каструлю з окропом»; «Збив прикордонників і … потрапив під амністію?».

Газета «привчає» людей до насильства, крові, вбивства і в постійних читачів уже спрацьовує психологічний ефект «звикання», що дає виданню можливість зберегти ілюзію об'єктивного висвітлення подій [2].

Говорити про пропагування тижневиком «33-й канал» позитивних змін у житті реальних чи потенційних читачів досить складно, адже відсоток позитивної, корисної та якісної інформації невеликий. Видання тримає респондентів у напруженні, підсилює негативні емоції, акцентує на кримінальній тематиці, жахливих подіях (смерть, ДТП, злочини), вдається до надмірної драматизації фактів. Також спостерігається поверховість викладу, подання неперевіреної інформації, використання недостовірних джерел. Часто журналісти не спілкуються з героями публікацій безпосередньо, а використовують телефонні розмови, спілкування у соціальних мережах, листи в редакцію. Газета підтримує свою «популярність», користуючись правилом: негативна інформація – це уже сенсація та завжди актуально. Регіональне видання «33-й канал» має на меті не інформувати та популяризувати якісну журналістику, а маніпулювати свідомістю читачів, нав'язуючи їм певні стереотипи.

Література

1. Недопитанський М. Сучасна українська періодика: типологічний аспект / М. Недопитанський // Наукові записки Інституту журналістики / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – 2006. – Т. 23. – С. 184–186.

2. Присяжнюк М. Прийоми маніпулювання свідомістю людей через засоби масової інформації [Електронний ресурс] / М. Присяжнюк. – Режим доступу: https://kobzar1814.blogspot.com/2011/04/blog-post_29.html

3. Різун В. Основи масового спілкування як духовного єднання і порозуміння Вісник Львівського університету. Сер:. Журналістика. – Львів, 2001. – Вип. 21. – С. 20–25.

4. Фінклер Ю. Регіональна преса України в контексті соціального замовлення аудиторії [Електронний ресурс] / Ю. Фінклер. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1516

ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ (НА ПРИМЕРЕ ЗАНЯТИЙ ПО МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ)

Наталья М. Маторина [1], Алла А. Рубан [2]

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

n.m.matorina@gmail.com[1], ruban_allochka@ukr.net[2]

Одним из приоритетных направлений развития современной методической мысли является исследование возможностей использования инновационных технологий на занятиях по методике преподавания русского языка и литературы в педагогическом вузе.

В методических трудах на эту тему можно выделить такие направления изучения русского языка и литературы: 1) создание единого курса русской словесности, частично вбирающего в себя обе школьные дисциплины и осуществляющего эту интеграцию разными способами (А. И. Власенков, А. И. Горшков, А. Д. Дейкина, А. Ю. Купалова, С. И. Львова, Т. М. Пахнова и др.); 2) пересмотр содержания и направленности современного курса русской литературы в составе зарубежной, в котором усиливается внимание к языковому анализу изучаемых художественных произведений (М. Л. Гаспаров, С. И. Гиндин, Л. А. Новиков, В. И. Тюпа, Н. М. Шанский и др.); 3) значительное преобразование курса языка, предполагающее повышенное внимание к вопросам употребления языковых средств в художественной речи (Г. Г. Граник, А. К. Михальская, Б. С. Мучник, Г. Я. Солганик и др.); 4) разработка специальных уроков, на которых в определенной последовательности рассматриваются выразительные средства языка (например, русского) и реализация их в художественных произведениях и

текстах других стилей речи (Е. С. Антонова, Н. А. Борисенко, В. Я. Гурова, Е. В. Маркина и др.). Первые три направления создают новые учебные курсы – соответственно, «Словесность», «Художественная литература» и «Риторика». Четвертое направление позволяет в рамках существующих программ языка и литературы восстановить связь между текстом художественного произведения и изучаемой системой родного языка.

Объектом исследования в данных тезисах стал методический комплекс учебных материалов для студентов-филологов и учителей-словесников, состоящий из пособия «Учебно-справочные материалы по методике русского языка и литературы» [1] и «Словаря базовых терминов и понятий по методике русского языка и литературы» [2]; комплекс применяется в учебном процессе на филологическом факультете Донбасского государственного педагогического университета при чтении курсов методики языка и литературы и, как показывает практика преподавания, является незаменимым помощником в организации учебного процесса с использованием инновационных технологий, следствием чего, бесспорно, является активизация познавательной деятельности студентов.

В целенаправленном, профессиональном формировании личности будущего учителя-словесника важную роль играет самообразование, аннотирование методической литературы, знакомство с передовым педагогическим опытом, подбор дидактического материала по определённой теме, моделирование педагогических ситуаций при изучении конкретных лингвистических и литературных тем и т. д. «Учебно-справочные материалы по методике русского языка и литературы» [1] – безусловное подспорье в решении перечисленных и подобных проблем.

Пособие содержит тестовые задания по дисциплинам «Методика преподавания русского языка» и «Методика преподавания русской литературы», основные схемы лингвистического разбора, алгоритмы анализа художественных произведений разной специфики, методические рекомендации проведения уроков развития речи и внеклассных мероприятий по языку и

литературе. В книге представлены планы-конспекты уроков по русскому языку и литературе, схемы их анализа; примерная тематика исследовательских работ студентов; перечень методической литературы по указанным темам, а также список литературы для самоподготовки.

Все предлагаемые авторами пособия учебно-методические материалы помогут не только осознать специфику преподавания языка и литературы в современной школе, но и обрести определённую перспективу, представление о возможных путях собственной творческой работы в общеобразовательных учреждениях; организовать целенаправленную самостоятельную работу по овладению методикой преподавания языка и литературы в школе, а опытным педагогам – углубить и систематизировать свои знания одновременно по двум методическим дисциплинам.

Современной методике должен соответствовать и современный учебный словарь терминов и понятий по методике преподавания русского языка и методике преподавания русской литературы. Такой комплексный словарь издается впервые [2].

Словарь предполагает оказание помощи читателю в решении таких задач:

– интерпретировать устоявшиеся в методике понятия, раскрывающие основное содержание, формы, методы и приемы, а также средства преподавания русского языка и литературы;

– сообщить наиболее точное сочетание понятий и терминов, которые их обозначают;

– указать содержательные источники, которые помогут читателям в самостоятельной ориентации в терминологическом пространстве.

«Словарь базовых терминов и понятий…» состоит из предисловия, статей, построенных в алфавитном порядке, в отдельных случаях сопровождаемых рекомендуемыми учебными пособиями, алфавитного указателя, раздела «Подумайте и ответьте: вместо послесловия» и списка использованной литературы.

Возможные варианты использования «Учебно-справочных материалов по методике русского языка и литературы» и «Словаря базовых терминов и понятий по методике русского языка и литературы» в учебном процессе на занятиях в педагогическом вузе: 1) подготовка и написание рефератов (реферативных сообщений, докладов, тезисов) по проблемам методики русского языка и литературы; 2) составление авторских словариков базовых терминов и понятий на материале разделов курсов методики русского языка и литературы; 3) выполнение заданий практического характера (познавательные задачи, проблемные вопросы, занимательные задания и пр.), например: расположите методические термины по алфавиту; дайте определения методическим терминам и понятиям; подберите синонимы к терминам; расшифруйте аббревиатуры; назовите типы игровых уроков по литературе; виды докладов, рефератов, конспектов; расположите термины от более узкого к более широкому; 4) составление кроссвордов, ребусов, викторин и других заданий по теме «Термины и понятия по методике преподавания языка и литературы в школе» (на материале словаря); 5) подготовка презентаций новейших книг по методике преподавания русского языка и / или по методике литературы (на материале литературных источников из «Учебно-справочных материалов…»); 6) подготовка презентации «Словаря базовых терминов и понятий…» и / или «Учебно-справочных материалов…» и т. д.

Как показывает практика преподавания курсов «Методика преподавания русского языка» и «Методика преподавания литературы» на филологическом факультете Донбасского государственного педагогического университета, использование в учебном процессе рассматриваемого в статье комплекса методических материалов способствует активизации познавательной деятельности студентов, развитию их интереса к лингвистическим и литературоведческим знаниям, а также формированию творческого подхода к исследовательской деятельности. Предложенные нами варианты работы не исчерпывают всех возможностей применения методического комплекса в учебном процессе. Тем более мы уверены, что творчески работающие педагоги

смогут не только применить предложенные задания на практике, но и усовершенствовать их.

Литература

1. Маторина Н. М. Учебно-справочные материалы по методике русского языка и литературы : пособие [для студентов-филологов и учителей-словесников] / Н. М. Маторина, А. А. Рубан. – Славянск : Изд-во Б. И. Маторина, 2014. – Ч. 1. – 163 с.

2. Словарь базовых терминов и понятий по методике русского языка и литературы / [авт.-сост. : Маторина Н. М., Рубан А. А.]. – Славянск : Изд-во Б. И. Маторина, 2014. – 159, [1] с.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Лариса К. Одинченко [1], Ірина В. Дмитрієва [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1]odinchenkolk-64@ukrl.net, [2]dmitrievasgpu@gmail.com

Одним із важливих і пріоритетних напрямів сучасної державної політики України є формування єдиного інформаційно-освітнього простору. В умовах глобалізації сучасного інформаційного світу значно розширюються можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій практично в усіх галузях людського життя, в тому числі і в освіті. Сучасні інформаційні та комп'ютерні технології відкривають учням доступ до джерел інформації, ознайомлюють із предметним світом і сприяють розвитку інформаційної компетентності. Уроки з використанням інформаційних технологій дозволяють організувати навчальний процес на більш високому емоційному й естетичному рівні, розширюють його дидактичний потенціал, підвищують мотивацію навчання й ефективність самостійної роботи школярів.

В умовах сьогодення тенденція інформатизації суспільства збільшує труднощі соціальної адаптації випускників спеціальних шкіл. Потужний потік нової інформації на телебаченні, поетапне впровадження комп'ютерної техніки в якості нового засобу корекційного навчання, широке застосування в побуті складної електронної, мікропроцесорної техніки, поширення електронних ігрових програм обумовлюють зміни у підготовки школярів із особливими освітніми потребами до праці у нових умовах її організації, до самостійного життя в інформаційному суспільстві. Тому необхідність використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі спеціальних

загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушенням розумового розвитку не викликає жодних сумнів.

Роль інформаційних і комп'ютерних технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами та доцільність їхнього впровадження у навчально-виховній процес спеціальної школи висвітлено у роботах Б.Айзенберга, О. Белоножко, О. Василенко, Т. Єжової, О. Качуровської, Ю. Кіслякової, Н. Кравець, О. Кукушкіної, О. Легкого, Т. Ліфанової, Т. Лисовської, С. Миронової, М. Мелешкіної, І. Нікольской, О. Підвальної, І. Холковської та ін. Новітні інформаційно-комунікаційні технології розглядаються науковцями як важливі інструменти удосконалення сучасного уроку в спеціальній школі, що надають педагогу широкі можливості використання принципово нових підходів до організації процесу корекційного навчання, більшої свободи вибору форм і засобів діяльності, тобто спроектувати навчальне середовище. Доведено, що корекційний сенс застосування ІКТ у спеціальній школі полягає в організації процесу навчання відповідно до психофізичних особливостей дітей; можливості індивідуалізації та диференціації навчання в умовах класу; забезпеченні кожному учню особисто для нього адекватних темпу і способу засвоєння знань, варіативної допомоги; розширенні форм самостійної продуктивної діяльності школярів; підвищенні результативності навчання та ін. На думку вчених, інтеграція ІКТ та традиційних засобів навчання здатна стимулювати пізнавальний інтерес учнів із інтелектуальними порушеннями, створюючи умови для мотивації до вивчення навчального матеріалу різних шкільних дисциплін. У той же час наголошується, що впровадження сучасних інструментів і засобів ІКТ у навчальний процес спеціальної школи має здійснюватися на принципах реалізації здоров'язбережувальних технологій, орієнтації на зону найближчого й актуального розвитку, що визначає індивідуальні, психофізичні і вікові можливості конкретної дитини з урахуванням структури наявного дефекту, закономірностей його прояву.

В останні роки потужним багатофункціональним засобом навчання учнів із порушенням розумового розвитку стають мультимедійні технології, серед яких особливу увагу приділено навчальним презентаціям. Мультимедіа–презентації можна вважати сучасним засобом унаочнення навчального матеріалу. У мультимедіа однозначно використовується декілька інформаційних середовищ: текст, графічне зображення, відео, фотографія, анімація, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід. Такі якості даної технології, як-то: інтерактивність, гнучкість, інтеграція різних типів інформації, підвищують дидактичний потенціал уроку, дозволяють суттєво оптимізувати процес навчання. У процесі демонстрації навчальної презентації за короткий проміжок часу передається такий обсяг відомостей, який неможливо надати під час словесного викладу з використанням інших засобів навчання, що є в розпорядженні вчителя. Весь інструментарій презентації значно розширює шляхи використання каналів сприйняття інформації і дозволяє тривалий час утримувати довільну увагу учнів на уроці. Інформація, що подається на уроці у формі презентації, добре запам’ятовується школярами, завдяки візуалізації, яскравим слайдам та ефектним звуковим переходам.

Презентація може використовуватися у різних навчальних ситуаціях, як на етапі формування нових знань, так і під час узагальнення і закріплення навчального матеріалу. У будь-якому випадку мультимедійний засіб навчання учнів із інтелектуальними порушеннями є додатковим джерелом знань, який застосовується вчителем із урахуванням предметної специфіки уроку, умов навчальної роботи, особливостей психічного розвитку даної категорії дітей, ступеня їхньої готовності до засвоєння матеріалу, рівня сформованості знань, життєвого досвіду.

У порівнянні з традиційними наочними засобами навчання мультимедійна презентація має певні переваги, до яких можна віднести такі, як-то: можливість створення інформаційного та візуального образу предмету, об’єкту або явища; викладення більшої кількості інформації за коротший проміжок часу; дозоване подання навчального матеріалу відповідно до особливостей сприйняття його

учнями з інтелектуальною недостатністю; можливість повернутися до вже розглянутих питань; використання мультимедійних ефектів, анімаційних схем дозволяє зосередити увагу дітей на окремих найбільш важливих моментах, наглядно продемонструвати причинно-наслідкові зв'язки і залежності; можливість використання відеофрагментів на розсуд учителя на різних етапах уроку відповідно до поставленої мети. Включення в презентацію завдань, тестів, питань, дидактичних ігор різного рівня складності дозволяє актуалізувати наявні у дітей знання, закріпити і узагальнити отримані в ході уроку відомості на основі індивідуального підходу до учнів.

При створенні презентації необхідно врахувати психічні особливості учнів із порушенням розумового розвитку та дотримуватися певних дидактичних вимог до електронних наочних посібників, а саме: презентація повинна відповідати змісту навчальної програми, мати чітке дидактичне призначення, корекційну спрямованість; бути доступною, композиційно цілісною, чіткою за структурою та естетично оформленою; матеріал викладається стисло, з максимальною інформативністю тексту; важлива інформація (визначення понять, висновки) подається крупним та виділеним шрифтом і розташовується у середині слайду; слайди не повинні бути перенасичені зайвими деталями; для демонстрації підбираються ілюстрації, фотографії або малюнки з яскраво вираженими характерними ознаками; фрагменти відеофільмів адаптуються відповідно до пізнавальних особливостей дітей із інтелектуальними вадами; звукове оформлення (якщо воно необхідне) повинне бути не дуже гучним; дикторський текст складається заздалегідь і записується, він має бути науковим, лаконічним, виразним і доступним для розуміння школярами; не слід перевантажувати презентацію кількістю анімаційних ефектів.

Відтак, ІКТ в спеціальній школі – це інноваційний напрям, що забезпечує задоволення освітніх, інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, відкриває значні можливості застосування нових більш ефективних підходів до навчання дітей із порушенням розумового

розвитку та розроблення якісного інформаційно-методичного забезпечення шкільних дисциплін у спеціальних загальноосвітніх закладах.

Література

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: посібник для педагогічних працівників; студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Вінниця, ДОВ “Вінниця”, 2002. – 116 с.

2. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп’ютера у спеціальній школі / О. Легкий // Дефектологія. – 2002. - № 1. – С. 36-39.

3. Кислякова Ю. Н. Методические рекомендации по использованию мультимедийных средств обучения в специальном образовании / Ю. Н. Кислякова, Т. В. Лисовская. – Минск: Четыре четверти, 2010. – 52 с.

4. Миронова С. Використання комп’ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту / С. Миронова // Дефектологія. – 2003. - № 3. – С. 41-45.

ВИЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ НОМІНАЦІЙ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНОЇ ПЕРІОДИКИ

Мирослава І. Чорнодон
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
muroslavachornodon@ukr.net

Гендерні проблеми – це перш за все проблеми соціальні, тобто проблеми не тільки жінок, а й чоловіків, проблеми всього суспільства. Вони не зводяться лише до взаємостосунків фізіологічних статей і розподілу ролей у відтворенні населення.

На різних етапах історичного розвитку і в різних соціальних умовах ролі жінок і чоловіків визначались настільки своєрідно, що пояснити їх лише фізіологічними особливостями неможливо. Іншими словами, відмінності соціальних ролей набагато складніші, ніж фізіологічні відмінності.

Чоловічі і жіночі ролі в суспільстві формуються й визначаються соціально. Тому їхня зміна в сторону більш справедливого розподілу ресурсів і доходів, прав і обов'язків є способом досягнення реальної гармонії і забезпечення прав людини. Таким чином концепція гендеру ставить у центр проблеми не жінок, а стосунки між статями.

Гендерні стосунки пронизують всю культуру, суспільний устрій, державні інститути, методи прийняття рішень і стиль мислення. Вони накладають потужний відбиток на мову, звичаї, мистецтво, навіть на економіку.

Процес гармонізації гендерних стосунків бачиться як складова частина загальнодемократичного процесу. Але не можна розраховувати на те, що демократизація сама по собі автоматично призведе до вирішення гендерних проблем – світова практика показує, що для цього потрібні окремі зусилля.

Цікаво дослідити гендерну концептосферу через призму видових характеристик концептів (номінацій). Усі концепти умовно можна поділити на макро- та мікроконцепти або ж іншими словами на концепти-максимуми та концепти-мінімуми. Каркас гендерної концептосфери становлять два концепти, на котрих сконцентровано гендерні відносини в суспільстві – «чоловік» та «жінка», які позначаємо як макроконцепти або концепти-максимуми Макроконцепт «жінка» умовно можна поділити на основні, тобто найчастіше вживанні у досліджуваних журналах мікроконцепти, а саме такі: кохана, коханка, мати, подруга, свекруха/теща, суперниця:

Кохана (26%) – цей мікроконцепт, безумовно, вживається в контексті «чоловік/жінка» і відображає відношення чоловіка до жінки, хлопця до дівчини. Мікроконцепт «кохана» в усіх випадках вживання позитивно забарвлений і характеризує жінку з найкращих її сторін («Щаслива жінка – кохана жінка («Наталі». – 2017. – № 3). Часто концепт «кохана» замінюється такими синонімами: люба, мила, дорога, єдина. А також часто порівнюється з такими тваринами та птахами: кішка, зайчик, ластівка, лебідка.

Коханка (23%) – цей мікроконцепт вживається в негативному висвітленні, і зачасту, у відношенні «дружина – чоловік – коханка». І в першу чергу, коханка порівнюється з такими тваринами: змія, гадюка, ящірка, жаба, а ці всі земноводні в порівняні характеризують жінку як підступну, підлу, хитру людину («Змія на короткому ціпку» («Cosmopolitan». – 2017. – № 4).

Подруга (14%) – цей мікроконцепт висвітлюється як у позитивному, так і негативному забарвленні. По-перше, подруга – це вірна людина, готова завжди підставити своє плече, вислухати та дати пораду («Подруга в біді не залишить («Mini». – 2017. – № 4). По-друге, концепт «подруга» змальовується на сторінках досліджуваних видань у контексті «псевдо подруги», яка готова дружини задля якоїсь цілі, не завжди доброї («Змія в овечій шкурі» («Наталі». – 2017. – № 2). Іноді ця псевдо подруга ставить своєю ціллю чоловіка, але не свого, а подруги. В такому випадку подруга виступає в образі суперниці.

Суперниця (12%) – це один з найбільш вживних у досліджуваній періодиці макроконцепт. І звичайно, концепт «суперниця» вживається у гендерному співвідношенні «жінка – чоловік – жінка», де чоловік виступає у ролі головного призу, а дві жінки яро воюють за нього («У кого буде супер-приз» («Mini». – 2017. – № 4); «Дві жінки та один чоловік» («Наталі». – 2017. – № 5).

Мама (11%) – цей мікроконцепт є одним з найбільш вживаних на сторінках досліджуваних видань, частіше у журналах для жінок. Концепт «мама» вживається у позитивному (більше) та негативному (менше) смисловому навантаженні. У позитивному контексті мама – це, насамперед, турботлива, добра, ласкава, яка все розуміє і прощає близька людина («Моя мама – краща подруга» («Щаслива». – 2014. – № 2). В негативному контексті концепт «мама» вживається досить рідко, але у кількох журналах знайдено матеріали, в яких мова йде про маму так звану «зозулю». Тобто біологічну маму, яка залишає свою дитину заради інших справ чи інтересів («Зозуля кинула й полинула» («Жінка». – 2017. – № 2). В негативному відношенні «мама – зозуля» відображається тема абортів («Вбивство заради цілі» («Наталі». – 2017. – № 3). Таким чином, досліджуваний концепт «мама» має протилежно різні смислові навантаження. Але все ж значно частіше концепт «мама» зображає світлий, чистий, прекрасний образ матері. Мама у періодиці для жінок і чоловіків часто порівнюється з берегинею та захисницею.

Свекруха/теща (9%) – це групова категорія мікроконцептів є однією з найчастіше вживаних у досліджуваній періодиці для жінок та чоловіків. Спочатку розглянемо мікроконцепт «свекруха» – цей мікроконцепт не завжди вживається у позитивному контексті. Свекруха – мати чоловіка, яка часто зображується аж занадто всезнаючою і з постійним бажанням допомогти своєму синові та його сім'ї, і таким чином, втрутитись у життя молодої сім'ї, що не завжди допомагає, а навпаки своєю настирністю шкодить. А ще перетворює свого сина у так званого «мамусиного синочка» («Мій чоловік – мамусин синочок» («Наталі». – 2017. – № 4). У позитивному контексті свекруха

зображується в образі подруги. Цей образ, безумовно, позитивний і допомагає читачкам знайти спільну мову й навіть здружитись зі свекрухою якщо є певні проблеми («Свекруха: ворог чи подруга» («Наталі». – 2017. – № 1). Мікроконцепт «теща» часто вживається в комічному смисловому навантаженні й тому зачасту є більше позитивним, ніж негативним. Цей концепт є актуальним як у виданнях для жінок, так і чоловіків («У тещі все під прицілом» («Жінка». – 2017. – № 4).

Виявлено основні гендерні номінації та їх похідні, а також співвідношення між ними. З'ясовано, що гендерні концепти співіснують в тісні взаємодії між собою, тобто концепт «жінка» знаходить своє відображення у концепті «чоловік» це висвітлено у такому категоріальному співвідношенні як: «жінка –чоловік», яке в свою чергу поділяється на різні категорії: «дружина – чоловік», «мати – дитина» («мати –донька», «мати – син»), «жінка – свекруха», «дівчина – хлопець», «подруга – друг», «начальниця – підлеглий», «підлегла – бос».

Концепт «чоловік» позначає особу, котра не може традиційно відігравати ролі, що належать жінці [13,47]. У досліджуваних виданнях макроконцепт «чоловік» відображається у таких найчастіше вживаних мікроконцептах: коханий, батько, незнайомець, начальник, син, друг:

Коханий (30%) – цей мікроконцепт має як позитивне так і негативне забарвлення і відповідно вживається у гендерному концептуальному відношенні «чоловік – жінка». Концепт «коханий», звичайно, частіше вживається у позитивному контексті. І йому характерні такі якості як ніжність, ласка, щедрість, турбота. «Коханий готовий на все» («Наталі». – 2017. – № 4). Але трапляються випадки, коли концепт «коханий» вживається у негативному контексті, а саме: «коханий / зрадник», «коханий / скупість», «коханий /робота». («Зрада стерла нашу сім'ю» («Наталі». – 2017. – № 4). Концепт «коханий» у відношенні до роботи вживається не тільки у негативному відображенні, тому що займає забагато часу – більше, ніж жінка, але й у позитивному забарвленні у тому випадку, коли робота приносить великі

прибутки і задоволення («Мій коханий трудоголік з товстим гаманцем» («Жіночий журнал». – 2017. – № 5).

Батько (21%) – цей мікроконцепт виділяємо як найчастіше вживаний у досліджуваних виданнях у співвідношенні «батько та дитина», тобто батько спільної з жінкою дитини. Цей мікроконцепт знаходить відображення у позитивному контексті, в такому випадку образу батька притаманні такі риси як: турбота, допомога, увага, щирість («Наш татко – найкращий в світі» («Вінничанка». – 2017. – № 1). Також концепт «батько» знаходить відображення й у негативному висвітленні («Батько – зрадник» («Наталі». – 20147– № 1).

Незнайомець (17%) – цей мікроконцепт використовується у найбільш вживаному відношенні (у нашому дослідженні категорії) «жінка та чоловік» і висвітлюється переважно у позитивному забарвленні («Незнайомець із моїх снів» («Наталі». – 2017. – № 3).

Начальник (12%) – цей мікроконцепт часто замінюється такими синонімами: бос, шеф, іноді старший колега («Так, бос, я уважно слухаю» («Cosmopolitan». – 2017. – № 1). Цей мікроконцепт, безумовно, має як позитивне, так і негативне відображення. У позитивному забарвленні концепт «начальник» вживається в контексті щедрого роботодавця («Моя заробітня плата дозволяє мені багато…» («Cosmopolitan». – 2017. – № 2). А у негативному як суворого, владного, усе і всіх контролюючого тирана («Начальник-тиран – мій страх» («Наталі». – 2017. – № 2).

Син (10%) – цей мікроконцепт найчастіше вживається також у відношенні «жінка та чоловік», але концепт «жінка» в свою чергу у мікроконцепті «мати», тобто у відношенні сина до матері («Мама – любов на все життя» («Наталі». – 2017. – № 2). А також цей мікроконцепт вживається у гендерному співвідношенні «мати – син – кохана», як правило у цьому випадку має частіше негативне, ніж позитивне забарвлення, адже концепт «чоловік» вживається у розумінні «мамусин синочок» («На мій жаль, він виявився справжнісіньким мамусиним синочком» («Cosmopolitan». – 2017. – № 8).

Друг (7%) – цей мікроконцепт є одним із найбільш згадуваних у досліджуваній періодиці. І вживається у гендерних відношеннях «чоловік/жінка», «чоловік/чоловік» («Мій друг – мій антибіотик» («Жіночий журнал». – 2012. – № 8) – у відношенні «чоловік/жінка», чоловік виступає у метафоричній ролі міцного, сильного плеча, такої собі подружки у чоловічому тілі («Сильна у мене подруга – 100 кг і додому донести може якщо треба…» («Mini». – 2013. – № 6). А у відношенні «чоловік/чоловік» мікроконцепт «друг» – це насамперед, сильний духом та міцний тілом чоловік, готовий завжди прийти на допомогу чи зіставити компанію у тренажерній залі, а може й за дружнім кухлем пива («Друг у біді не залишить» («EGO». – 2017. – № 5; «Справжній друг – залізо («Men's Health». – 2017. – № 6).

Концепти «жінка» та «чоловік» співіснують в тісній єдності «чоловік – жінка». Взаємостосунки з протилежною статтю є актуальною темою як для видань для жінок, так і для чоловіків.

Концептуальне сприйняття і тлумачення гендерних номінацій «жінка» та «чоловік», що висвітлюється на сторінках сучасної гендерно маркованої періодики в Україні, потребує окреслення багатогранності гендерних інтерпретацій, осягнення метафоричного сприйняття цих образів та їх ролі й призначення у суспільстві.

Література

1. Барн Ш. М. Соціальна психологія гендеру (уривки з книги) / Шон Механ Барн ; [пер. Я. Семіколенової]. – К., 1995. – 15 с.

2. Омельченко Н. Гендерна політика в контексті соціальних змін / Омельченко Н. // Гендер і культура. – С. 215-220.

3. Левченко К. Б. До проблеми конкретно-історичного характеру категорії «гендерна рівність» / К. Б. Левченко // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С. 26-30.

4. Основи теорії гендеру : навч. посіб. / [ред. кол. Агеєва В.П., Кобелянська Л.С., Скорик М.М.]. – К. : К. І. С., 2004. – 536 с.

SECTION 6
THE INTERDISCIPLINARY APPROACH TO SOLVING THE PROBLEM OF INCREASING THE QUALITY OF LIFE IN THE MODERN WORLD

MOTIVATION TO SELF-EDUCATION OF STUDENTS FUTURE IT-SPECIALISTS

Lyudmyla Adaryukova
Donetsk national technical university, Pokrovsk, Ukraine
l.b.adaryukova@ukr.net

‘We need to undergo a revolution in how we view education.’ These words of a theoretical physicist Michio Kaku, who is also a bestselling author and futurist, summarize all the worries and concerns that educationalists all over the world have about the current system of education. It is becoming outdated quicker than ever before. The pace of life with huge leaps of technological and informational progress every decade or even year forces all aspect of life to change. Education must be at the forefront of this process as it is the basis of every person’s development and professional success. “Jobs of the future will require creativity, imagination and experience,” Michio Kaku says. “We have to prepare young people to live in that future…The future of education will gradually be changed. This means that educators are going to have *to stress concepts and principles*, rather than the drudgery of memorization.” The availability of huge amount of information has already changed and will definitely change even more the future educational process. But the students, who will be able to get the access to the Library of Congress at the blink of an

eye, will have to learn to use this information. Thus, here the main principle that will ensure success of students becomes self-education. And the role of the teacher is not simply to make students learn, but to make them want to learn.

So, there is an urgent necessity to aim the organization of the educational process at the development of the ability to learn, readiness for self-development, methods of adaptation to professional activity. The main problem is that students of the first year have low levels of methodology and require special training directed at acquiring basic methods of cognitive activity. In this context the formation of educational-scientific environment that ensures high activity and independence of students in the process of education in and outside the classroom is the priority during the organization of self-directed learning and independent work at a higher educational establishment.

Despite the attention of educationalists to the questions of self-educational activity and competence, the conditions of its formation of IT-students have not had enough insight. But the specific character of their education is conditioned by scientific and technical development of the society and increasing demand for competitive professionals of the highest qualification. Labour market sets new requirements to professional training of future IT-professionals. Moreover, the speed of computer technologies development results in quick 'ageing' of educational material. That is why the priority of educational process is to teach students to look for and use the necessary information independently. And in this connection of paramount importance is to develop self-educational competence, which encourages the students' lifelong professional self-development.

Researching the problem of formation of self-educational competence of future IT-specialists we have come to the conclusion that this process will be successful under several pedagogical conditions.

The educational process of future IT-professionals is aimed at formation of skills and abilities to work with educational material and professional information independently as well as constantly develop their qualification. The main role in this

process is played by motivational, procedural and technological support of independent research activity. The main principles of organization of professional training of future IT-specialists become the basis for identification, grounding and support of pedagogical conditions that can solve the problems of professional training.

The notion of ‘pedagogical conditions’ has been analyzed by a number of psychological and pedagogical research works. For example, O. Fiodorova [1] considers pedagogical conditions to be a complex of objective opportunities of contents of education and mentoring, methods, organization of educational process and material means of its fulfillment, which ensures the successful solution of the task.

Pedagogical conditions are the necessary and sufficient circumstances, which influence the efficiency of educational process. They are also the factors that ensure the efficient achievement of goals and planned result in the process of education.

The analysis of the problem has allowed us to state that one of pedagogical conditions that encourage the efficient formation of self-educational competence is the development of motivation to self-educational activity.

The result of educational process and professional success of students depend on motivation significantly. Motivation as the main factor of regulating activity of future IT-specialist personality, behavior and activity is the basis of formation of their self-educational competence.

Competence in pedagogics is identified as ‘activity characteristic of a person’ [6]. Thus, we can make the conclusion that structurally self-educational competence must be similar to self-educational activity. So, to know the mechanism of formation of self-educational competence one should identify the interrelations and interaction of functional structure of cognitive activity.

I. Rodygina believes that the necessary and obligatory condition of success in any activity, regardless of person’s general and mental performance, is the positive motivation, deep and active interest, desire to achieve the aim of this activity [4]. It is the motivated studying that is an important condition of formation of self-educational

competence of IT-students, as it is the complex of needs and motives together with purposefulness of a future specialist that gives sense to their cognitive activity.

The notions ‘motive’ and ‘motivation’ in pedagogics and psychology are defined inconclusively. Motive (from Lat. moveo – push) is the stimulating cause of actions [5].

We agree with the definition by A. Markova, who thinks that the motive in education is ‘direction at particular sides of educational work, which is connected with the inner attitude of a subject to it’ [2].

As for motivation, it is usually understood as the complex of propulsive forces that stimulate a person to act in a particular way. These forces can be both: internal and external. They can make a person act consciously or subconsciously. The connection between these forces and reaction is really complex and ambiguous, which manifests itself in different reaction of people in the identical situation of motivation.

The psychological dictionary defines motivation as ‘a system of motives that determines particular forms of activity or behavior of people.’ [3]

In pedagogical context motivation is defined as a particular characteristic of a student and is an integral system of their aims, needs, impulses to active cognition. For self-education this is very important as it means that a student has the possibility to motivate their actions not only by personal, but also by socially important motives along with the opportunity to actualize the necessary motives in particular situations.

In conclusion, it is important to emphasize that the level of motivation in self-educational activity allows one to see not a single self-educational act, but a characteristic of a person. The condition of motivation development is the priority for stimulating the active knowledge and skills acquisition with the aim of further professional activity. Motivation is an important component of self-educational competence, as the demand for self-education is the main reason of independent learning and creation of the corresponding situation for meeting this demand. The further research is needed on other conditions of self-educational competence

formation, as this competence is the priority in the educational systems of the future and in IT-specialists training in particular.

References

1. Fiodorova O. F. Nekotoryye voprosy aktivizatsii uchashchikhsia v protsesse teoreticheskogo I proizvodstvennogo obucheniya [Fiodorova O.F. Some questions of activation of students in the process of theoretical and industrial education] / O.F.Fiodorova. – M. : Vyssh. shk., 1970. – 301 p.

2. Markova A. K. Formirovaniye motivatsii ucheniya: kniga dlia uchitlia [Markova A. K. Formation of motivation to studying: a book for teachers] / A.K.Markova, T. A. Matis, A. B. Orlov. – M.: Prosveshcheniye, 1990. – 192 p.

3. Psykhologichny slovnyk [Psychological dictionary] / [red. V.I. Voytka]. – K.: Vyshcha shkola, 1982. – 216 p.

4. Rodygina I. V. Kompetentnisno oriyentovany pidkhid do navchannia [Rodygina I. V. Competence-oriented approach to education] / Rodygina I. V. – Kh. : Vyd. grupa ‘Osnova’, 2005. – 96 p.

5. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] / Za red. O. S.Melnychuka. – K. : Redaktsiya ‘Ukrayinska radianska entsyklopediya’, 1974. – 776 p.

6. Zimniaya I.A. Kliucheviye kompetentsii – novaya paradigma resultatov obrazovaniya [Zimniaya I.A. Key competences – a new paradigm of educational results] / I. A. Zimniaya // Vyssh. obrazovaniye segondia. – 2003. – № 5. – p. 34–42.

KONTUZJA, TRAUMA, PORAŻKA A SUKCES W BIZNESIE, NAUCE CZY SPORCIE

Anna Mołodecka
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska
a.molodecka@gmail.com

Czy to w sporcie czy w biznesie trenując własne intencje w danym zakresie, wzmacniamy to działanie swoją energią. Uczące się na błędach jednostki, trafiają na wyzwania, a silne mózgi trafiają na okazje. Uczeni z Michigan State University[1] podczas swoich badań wykazali, że w umysłach osób popełniających błędy, uruchamiają się następujące sygnały:

- pierwszy o samym fakcie popełnienia pomyłki,
- drugi dotyczący uświadomienia sobie tego faktu przez popełniającego błąd.

Umysły osób uważających, że na błędach można się uczyć, podczas badań wzmacniały drugi sygnał, dzięki czemu można było szybciej go sobie uświadomić[2]. Zatem mózgi tej grupy badanych były wyczulone na popełnianie błędów, a w konsekwencji wyczulone na usprawnianie swojej aktywności i działania.

Unikanie frustracji w powracaniu do przeszłości, umiejętne wyciąganie lekcji z trudnych sytuacji życiowych i analizowanie kolejnych doświadczeń, pozwalają na szybsze przekucie niepowodzenia w sukces. Zadając sobie, jako obserwatorowi tego zjawiska, kolejne pytania:

a. W jakiej sytuacji się znalazłem?
b. Dlaczego tego doświadczam?
c. Czego mam się nauczyć dzięki temu zdarzeniu?
d. Co poradziłbym bliskiej osobie, która znalazłaby się w podobnym położeniu?
e. Jakie wnioski mam wyciągnąć na przyszłość?
f. Co mogę zrobić lepiej i efektywnej następnym razem?

[1] Grzesiak M. (2014) *Przekuj porażkę w sukces*, focus.pl
[2] *Idem*

odkrywamy potencjały swoich możliwości.

Kluczem tych praktyk jest dogłębne poznanie siebie, a wówczas zamiast negatywnych doświadczeń, pojawią się wyzwania i cenny feedback. Paweł Fortuna – doktor psychologii – zwraca uwagę na to, że porażka to doskonała informacja zwrotna, umożliwiająca zweryfikowanie celów życiowych i sposobów ich realizacji z bliskimi osobami, od których oczekujemy wsparcia[3]. Zatem porażki nie warto traktować negatywnie, gdyż jest niezastąpionym elementem doskonalenia siebie i kształtowania poczucia własnej wartości oraz cech charakteru. Radząc sobie z niepowodzeniami, szukamy nowych rozwiązań, poszerzamy swoje horyzonty i wiedzę oraz stajemy się silniejsi. Wiele znanych nam osób, które odniosły sukces, przyznaje, że to właśnie porażki okazały się mobilizacją do działania. Walt Disney został zwolniony przez redaktora gazety, w której pracował z powodu braku wyobrazni i dobrych pomysłów. The Beatles zostali odrzuceni przez wytwórnię płytową, która stwierdziła, że nie podoba jej się brzmienie zespołu oraz że nie mają przyszłości w tzw. „show-biznesie". Z kolei Albert Einstein nie potrafił mówić do czwartego roku życia, więc stwierdzono, że niczego nigdy nie osiągnie.

Zatem przegrana zmusza do aktywności i działania oraz uczy, ale jak wypływa na jednostkę, która nie doświadcza sukcesów? Martin Seligman – psycholog i twórca koncepcji konstruktywnego wyjaśniania sukcesów i porażek – twierdzi, że jeżeli nie umiesz zauważyć i docenić sam przed sobą swojego sukcesu, to nie będziesz miał siły, by konstruktywnie przechodzić przez porażki[4]. Każdy człowiek ma swoje zasoby pewnych umiejętności, z których korzystamy w trudnych oraz wymagających sytuacjach. Tylko wtedy, kiedy posiadamy umiejętność radzenia sobie z porażkami, to możemy twierdzić, że nas wzmacniają. Negatywne doświadczenie zabierają sporo naszej emocjonalnej energii, zatem gruntując owe negatywne doświadczenie, warto niejako przywołać moment wygranej, aby konstruktywnie sobie z nią poradzić. Dla wielu osób największym nauczycielem jest trauma, uraz, kontuzja czy poważna choroba. Zatrzymuje nas w czasie, nakazuje zadbać o siebie, uczy dokonywać

[3] Fortuna P. (2012) *Pozytywna psychologia porażki,* GWP
[4] Seligman M., Walker E., Rosenhan D. (2016) *Psychopatologia*, Zysk i S-ka

wyborów, opierając się na priorytetach. Pamiętając o tym, że kapitał czasu jest ograniczony, po trudnym dla nas traumatycznym przejściu, doceniamy walory naszego życia, a często porządkując je, jesteśmy skłonni do zmiany miejsca pracy czy kierunku swojej kariery zawodowej.

Niezwykle istotnym faktem jest współczesne postrzeganie „porażki”[5] – niejednokrotnie ten drugi, trzeci czy czwarty to już przegrani. Zmiana takiego postrzegania i punktu widzenia jest kluczowa – może ten czwarty uzyskał swój życiowy rekord i czuje się zwycięzcą? Sztywne standardy oceny w sporcie nie zawsze są korzystne a przegrana czy wygrana, nie zawsze oznacza to samo. Niepowodzenie to przeważnie duży ładunek napięcia i stresu, zatem warto skoncentrować się na tym, co czujemy, jakie emocje nam towarzyszą i czy to są nasze emocje. Skutecznym sposobem jest koncentracja na zadaniach i naszym działaniu np. w sporcie na przewartościowaniu danego zdarzenia, intensywniejszym treningu i doskonalszym przygotowaniu. Przykładów wśród znanych sportowców jest wiele. Jednym z nich jest Serena Williams – amerykańska tenisistka i wielokrotna zdobywczyni nagród WTA – po wielu kontuzjach od 2003 do 2006 roku, kolejne lata sportowych sukcesów. Po ciężkiej kontuzji w 2010 roku podczas Australian Open oraz urazie prawej stopy po zakończeniu turniej w Wimbledonie, przedłużająca się rehabilitacja wykluczyła ją z wszystkich turniejów w 2010 oraz 2011 roku, aby wrócić od 2012 roku w wielkim stylu, triumfując na wielu kortach na całym świecie i podczas wielkoszlemowych turniejów. Z kolei Mike Tyson – niekwestionowany mistrz świata wagi ciężkiej i jednocześnie najmłodszy mistrz świata wagi ciężkiej w historii boksu zawodowego – po paśmie sukcesów oraz burzliwych życiowych lekcji w 2003 roku doświadczył upadłości, by podjąć współpracę z reżyserem, trafiając na Broadway, zająć się reklamą i publikacją książek na bazie własnych doświadczeń.

A co z dziećmi i początkującymi sportowcami? Aleksandra Adamiec twierdzi, że nie tylko warto, ale należy rozmawiać o porażkach[6]. Młodym sportowcom i dzieciom lepiej pozwolić poznać smak przegranej i docenić wartość niepowodzenia.

[5] Adamiec A. *Portal psychologiasportu.pl,* STO
[6] *Idem*

Już przy grach planszowych można taką sytuację wykorzystać do nauki radzenia sobie z przegraną i dostrzec, jak dziecko reaguje na naszą radość z wygranej. Jeżeli młody sportowiec wygrywa, a my nie – dajmy dobry przykład gratulując zwycięstwa. Zostawiając dziecko same czy mobilizując do opanowania emocji i natychmiastowego uspokojenia się, zabieramy możliwość poznania tych emocji, czyli samopoznania. Sukces w biznesie czy sporcie bez umiejętności radzenia sobie z niepowodzeniami jest niemożliwy, a przygotowanie jednostki na możliwość przegranej i umiejętność wyciągania z tej sytuacji pozytywnych doświadczeń, stanie się sytuacją znaną i nie budzącą lęku.

Uczymy się wówczas, jeżeli nasze działanie i aktywność poddajemy refleksji. Sama aktywność prowadzi do rutyny, często mistrzowskiego wykonywania jakiejś czynności, lecz nie uczy niczego nowego, nie daje doświadczeń. Amerykański teoretyk nauczania – David A. Kolb – opisuje cykl uczenia się, wchodzenia w nowe sytuacje i działania jako aktywności, które nas nie rozwijają[7]. Elementy *Experiential Learning Model* przedstawia poniższy rysunek, nazywany również Modelem Lewina, z uwagi na ogromny wpływ Kurta Lewina na pracę Davida Kolba (rys.1).

Rysunek 1. Cykl Kolba

Źródło: Kozmiński A., Jemielniak D. *Zarządzanie od podstaw. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008

[7] Kozmiński A., Jemielniak D. (2008) *Zarządzanie od podstaw. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne

Wchodząc w rolę obserwatora, analizując, wyciągając wnioski i wówczas przechodząc do działania, domykamy cykl uczenia się. W biznesie zauważa się wiele podmiotów, bazujących na dynamicznej aktywności, a w momencie pojawienia się czy wprowadzenia innowacji, nie potrafiących dostosować się do rynkowych zmian. Zdolność jednostki do zatrzymania się, refleksji i wyciągania wniosków dotyczy nie tylko poszczególnych ogniw, lecz całych firm czy organizacji. Dawniej poziom nauczania zależał w większej mierze od nauczyciela i tego, jak nauczał. Dzisiaj wiedza zależy przede wszystkim od ucznia, jego chęci rozwoju, ciekawości, gotowości i sposobu w jaki nie tylko ją przyswaja, ale również twórczo przetwarza[8]. Krystyna Weinstein-Fitzberald, nauczycielka uczenia się poprzez działanie tzw. *action learning*, sformułowała postać *opportunity learner'a* – osoby, która każdą sytuację traktuje jako okazję do nauki[9]. Uruchomiona empatia, współodczuwanie, wrażliwość i refleksyjność to szansa na naukę o nas, społeczności czy o świecie. Skuteczni zarządzający w biznesie mogą pochwalić się nie tylko dyplomami i certyfikatami, lecz umiejętnościami nauki z życia i nowych sytuacji. Wchodzą w doświadczenia podczas wakacji, generują je w wolnym czasie, dostrzegają powiązania, analogie i wyciągają wnioski. Łączenie dyscyplin, twórcze kojarzenie i wykorzystywanie wiedzy z różnych obszarów czyli „łączenie kropek" (tzw. *connecting the dots* – Steve Jobs) to przewaga liderów w sporcie czy biznesie.

[8] Heidtman J. *Blogosfera Liderów Harvard Business Review Polska*
[9] Weinstein-Fitzgerald K. (1999) *Action Learning*, Petit

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF AFFECTION VIOLATION IN ADOPTED CHILDREN

Galyna M. Svidenska [1], Karyna D. Kurenna [2]
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine
[1] svidenskag@gmail.com, [2] karina.kurennaya.1994@gmail.com

Today in Ukraine, in the context of the economic crisis, political and social instability, radical socio-cultural transformation, there is a problem with the need to develop new forms of retention and upbringing of children who are in particularly difficult and uncomfortable conditions. First of all it concerns orphans and children deprived of parental care.

Over the past ten years, the number of orphans and children deprived of parental care have doubled in our country. The vast majority of these children are accommodated in residential institutions. Pupils of boarding schools differ from children who raised in families in the way of health status, development of intelligence and personality as a whole, as confirmed by special psychological researches (I.M. Dubrovin, M.I. Lisin, A. M.Prihozhan) [2].

A child in state institutions receives a complex of educational, medical, social services, but there are significant deviations in the process of his/her socialization, which manifest in the lack of independent living skills, inability to build their relations in the family and open team.

Studying the problems of placement of orphans and children deprived of parental care has proved that family education is undoubtedly a priority form in Ukraine.

The role of a family for a child is extremely important. Parents give children life. They responsible for care and upbringing, take on financial responsibility, have legal authority, including the right to make important decisions on behalf of children.

Parents help to feel the mutual warmth and love, give children the experience of generations, life values and spirituality, educate children, meet daily needs, provide models for imitation, gradually instill social and everyday skills necessary for independent living. All these needs are vital for every child, no matter how old she was.

Children should grow in their own families with their own parents, but when it's impossible, an alternative to a biological family can be another family.

In Ukraine, there are four forms of family planning for orphans and children deprived of parental care. According to their priority, the list is as follows: adoption, care (care), foster families, orphanages of a family type.

Family placements provide social protection, protection of property and housing rights of the child care, education, correction and compensation development, solving medical problems, overcoming trauma, meet the daily needs of the child who is left without parental care, an orphaned child and a child deprived of parental care, the formation of her personality in conditions of family care in Ukraine began work on the establishment of a foster family institute. [1]

In the 80 years of the last century, in the United States and Canada, among the people involved in the problem of placement of orphaned children in the family, the term "disorder feeling affection (disturbance of attachment)" became quite popular. With the help of this phenomenon, scientists explained a lot of difficulties that arise in the families that have taken to raise children older than three years. The most radical psychoanalysts and psychologists believe that if a child at an early age did not develop a sense of affection, then it is impossible to achieve either a corresponding love or a normal level of development from him.

Affection is a mutual process of creating an emotional connection between people that persists indefinitely, even if these people are separated. Adults like to experience a sense of affection, but they can live without him. Children, however, feel a sense of attachment necessary. They cannot fully develop without a sense of attachment to an adult, because their feelings of security, perception of the world, development depend on it. A healthy attachment promotes the development of a

child's conscience, logical thinking, the ability to control emotional outbreaks, self-esteem, the ability to understand their own feelings and feelings of other people, and helps to find a common language with other people. Positive commitment also helps to reduce the risk of delayed development. A sense of affection is an important part of the life of a substitute family. The development of this feeling can help children successfully deal with the consequences of parting with the blood family, as well as make their childhood happy as much as possible. Almost all psychologists think that deprivation in early in life is the main cause disturbances attachment. Deprivation is understood as a mental state arising as a result of a long limitation of the human's ability to satisfactorily meet his basic mental needs characterized by pronounced deviations in emotional and intellectual development, violation of social contacts. Studying the experience of children's life in different societies confirms the importance of early deprivation for the appearance of individual and personal deviations under the guise of tired barriers that create distortions in social relations. In particular, the mental deprivation make it particularly relevant to the personality of the child himself "moment of alienation." This psycho-traumatic complex is stored by the child throughout his life. Considering deprivation as a system of tired barriers, scientists identify the following types of them:

1. material – the lack of material resources for life and development.
2. social – lack of communication and experience of social relations.
3. cognitive – sensory, speech, semantic, lack of conditions for development.
4. emotional – the lack of emotional care and emotional adoption of the child.

Children living in residential institutions are confronted with all types of deprivation.

At an early age, there is clearly a lack of information needed for development. For example, there is not enough variety of different colors and shapes of toys, kinetics (different from the texture of toys), auditory (different sounds of toys) stimulus-reactions. In a relatively prosperous family, even with a lack of toys, the child has the opportunity to see different items from different points of view (when taken in hands, carried in the apartment, carried out on the street), he heard different

sounds - not only toys, but also dishes, television, adult conversation, language turned to him. The child is acquainted with the appearance of a human person, because even with the minimum contact between mother and child in the family, mother and other adults often take the child to his hands, say, referring to him.

Cognitive (intellectual) deprivation arises from the fact that the child can not influence what is happening to him, it does not depend on him – whether he wants to eat, sleep, and so on. A child raised in a family can test a scream – to refuse is if he is not hungry, refuse to dress, undress. And in most cases, the parents take into account the child's reaction, while in a kindergarten, even the best, it is simply physically impossible to feed children when they are hungry. That is why the children first get used to the fact that nothing depends on them, and this is manifested at the household level – very often they cannot answer the question if they want to eat. What further leads to the fact that their self-determination in the most important issues is very complicated.

Emotional deprivation arises due to lack of emotionality of adults who communicate with the child. He does not get an emotional response to his behavior - joy at a meeting, dissatisfaction if he does something wrong. Thus, the child does not get the opportunity to learn how to regulate the behavior, she ceases to trust her feelings, the child begins to avoid eye contact. And precisely this kind of deprivation significantly complicates the adaptation of a child taken in the family.

Social deprivation arises because children cannot find out, understand the practical meaning, and try different social roles in the game – father, mother, grandmother, grandfather, educator in kindergarten, shopkeeper, other adults.

These barriers lead to violations and distortions in the individual and personal development of the orphan child and are the basis for the emergence of a complete problem that can be characterized as a special psychological state of internal insecurity, which causes distortion of social relations, that is, social maladaptation – the deviation in adaptation to social the environment. [3]

The introduction in Ukraine of the Institute for the placement of orphans and children deprived of parental rights in foster families has necessitated the

development of appropriate technologies for social work. Today, the functioning of this institution is enshrined in law, and the practice of placing these children in the form of PS in the country annually extends.

Social support for orphans and children left without parental care in modern conditions is of particular importance. [4] Its implementation depends not only on the family, but also on the activities of social institutions that promote socialization, participate in the upbringing and education of children. State social support for families and children is an important condition for success in the process of reforming the system of guardianship and guardianship and protection of childhood.

References

1. Abramenkova V.V. Methodology and Principles of Analysis of the Child's Relationships in the Social Psychology of Childhood // Psychological Science and Education. – 2001. – №4. – P. 48 – 59.

2. Ananiev V.A. Psychology of health: a synthesis of knowledge about personal growth // A journal of psychosocial and rehabilitation work. 1995 No. 3 – P.54-67.

3. Antsiferova L.I. On the Dynamic Approach to the Psychological Study of the Personality // Psychological Journal. – 1981. –T.2. – No.2. – P. 8-18.

4. Bevz G. Reception Families (Evaluation of Creation, Functioning and Development). – K. Golnik, 2006. – 112 p.

ДЕЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЯКИХ УРБАНОНІМІВ МІСТА СЛОВ`ЯНСЬКА

Єлизавета М. Данильченко
Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов`янськ, Україна
elizaveta.danilchenko808@gmail.com

Безперечно, кожен з нас хоч іноді замислювався над питанням походження свого ім'я, прізвища, назви свого міста. Відповідь на подібні питання нам може дати ономастика (від грец. – νομαστική – мистецтво давати імена) – наука про походження особистих імен. Сучасна ономастика характеризується освоєнням неопрацьованих областей онімічного простору, однією з яких тривалий час залишалася урбанонімія. Урбаноніміка – галузь ономастики, яка займається дослідженням походження назв об'єктів міста.

Кожного дня, йдучи вулицями міста, сотні й тисячі людей не замислюються, чим вмотивована назва їх улюбленого кафе або чому перукарню назвали жіночим іменем, причому це ім`я навіть не її власниці. Назви вулиць, площ, будівель та інших внутрішньоміських топографічних об'єктів – урбаноніми – складають своєрідну та доволі складну систему. Досліджуючи їх, можна дізнатися багато нового й цікавого про рідне місто.

Дослідження урбанонімічної системи наразі може бути актуальним і для міста Слов`янська. По-перше, у розпорядженні громадськості на сьогоднішній день немає наукових розробок, присвячених даній темі, а отже, сукупність урбанонімів Слов`янська може являти собою предмет дослідження, що матиме наукову новизну для зацікавлених осіб. По-друге, у зв`язку з процесом перейменування багатьох вулиць і провулків, процесами перебудови та реконструкції архітектурних пам`яток у громадськості може сформуватися помилкове або неправдиве уявлення про призначення внутрішньоміських об'єктів, походження їхньої назви. Саме тому метою запропонованої до вашої

уваги статті є ознайомлення широкого загалу з історією декількох стратегічних для нашого міста об’єктів – Соборної площі, парку Шовковичний та вулиці Ярмарочної, а також розгляд їх в історико-культурологічному й лінгвістичному аспектах. По-третє, актуальність дослідження пояснюється ще й намаганням пробудити в жителів міста Слов`янська почуття гордості за рідний край та усвідомлення себе його невід`ємною частиною.

Доцільно було б почати з короткого екскурсу в історію Слов`янська та ретроспективного погляду на вищезгадані внутрішньоміські об’єкти.

Безумовно, серцевиною будь-якого міста є центральна площа. Соборна площа, або площа Жовтневої Революції (якою вона була з радянських часів до 2016 року), безліч разів змінювала свій вигляд і декілька разів – свою назву. Центральна площа міста була позначена в 1834-1836 рр. будівництвом на Базарній площі Троїцького собору, але тільки до початку ХХ ст. площа прийняла свій завершений вигляд і стала називатися Соборною. Остаточне оформлення Соборної площі було завершено в 1903 р., коли по її кутах встановили гасові ліхтарі. Таким чином, своєю назвою серцевина Слов`янська завдячує збудованому на її території в ХІХ ст. Троїцькому собору.

Відкрився собор у 1840 р.; як засвідчують джерела, на його місці раніше стояла дерев`яна Введенська церква (існувала з 1766 р.). Нова ж цегляна святиня споруджувалася на пожертви прихожан при значній участі слов'янського купця 3-ої гільдії Стефана Кіндратовича Кисельова, який пожертвував на будівництво та облаштування храму 30 тисяч рублів і тим самим переконав громадян Слов'янська будувати кам'яний храм замість дерев'яного. Більше 80 років у стінах собору йшла церковна служба, а годинник на дзвіниці відбивав кожну годину для мешканців міста. На жаль, собор був знесений під час реконструкції центральної частини міста в 1970-х рр. Свого часу він був побудований на засипаному болоті – і будівельники, враховуючи хиткість ґрунту, заклали настільки міцний фундамент, що коли собор руйнували, фундамент будівельникам так і не піддався. Зруйнувати його так і не змогли, не допомогла і важка техніка, а від ідеї підривати відмовилися. У

підсумку вирішили його засипати, спланувавши схили отриманого пагорба. З тих пір наша площа стала трохи горбатою. Про слов'янський собор Пресвятої Трійці ходило багато легенд. Подейкували, наприклад, що в післявоєнні роки в бібліотеці, розташованій у храмі, сторожа чули вночі церковний спів. Онук настоятеля храму Олександра Андрійовича Базилевича, Олександр Андрійович Базилевич, такі розповіді також чув. За словами Олександра Базилевича, це дивовижне явище пояснювали тим, що храм був покритий тонкими листами жерсті, які дзвеніли під подувом вітру. Особливо ж добре цей тихий дзвін було чути в повній нічній тиші. За його спогадами, про існування двох підземних ходів розповідали достовірно. Слов'янські старожили казали, що один тягнувся до будівлі нинішнього ДК ім. Леніна, а другий вів до самого Святогірська, проте виявили їх вже після того, як знесли будівлю храму. Усі ці легенди підтверджують значення Троїцького собору в тогочасних умовах та той факт, що через повагу до святині міську площу почали називати Соборною.

Щодо окраси нашого міста, парку Шовковичного, то, на перший погляд, така назва видається дивною, адже її складно прив`язати до його нинішнього стану. А що каже нам історія?

У середині XIX ст. (1847 р.) на території слов`янського парку місцеві підприємці в рамках розвитку шовківництва в Харківській губернії висаджують плантацію дерев (шовковиця) для вигодовування тутового шовкопряду. Однак ця галузь з різних причин розвитку не отримала, плантація переходила з рук в руки, поки справа виявилася неприбутковою й не погоріла остаточно. Сліди цієї плантації збереглися в районі 1-го Лиману: там досі ростуть шовковиці. У 1903 році земство викуповує сад у міську власність і називає його Шовковичним, тоді ж створюють центральні алеї, доріжки, закриту естраду, де щовечора грає оркестр, будують літній читальний зал, більярдну, буфет.

У 1945 році завершується Друга світова війна, і вже незабаром міський парк відкривають на честь перемоги. Він стає одним із центрів культурного життя міста, популярним серед жителів і гостей Слов’янська. У1959-1960 рр. місто проводить реконструкцію головної алеї парку у зв’язку із заболоченням,

яке сталося через знищення великого озера на території парку, що призвело до гибелі шовковиць. Замість них висаджують плакучі верби, проте, незважаючи на зникнення шовковиць, парк зберіг свою назву.

Однією з основних торгових площ другої половини XIX ст. була Ярмаркова (Іщенко, Семейко) площа. Утворилась Ярмаркова площа в результаті розширення міста на південь, у бік річки. Спочатку вона займала простір між вулицями Комунарів (нині Торська) та Свободи, Маркса (нині Центральна) і Чубаря (нині Світлодарська), поступово під впливом міської забудови зміщуючись до заходу, до умовних меж вулиць Свободи та Жовтневої революції (нині Василівська), Московської та Поштової, а згодом остаточно зайняла територію, частину якої нині займає «Центральний ринок». У будні дні площа була пустою. Торги починалися в суботу ввечері, коли прибували обози з навколишніх сіл, а в неділю, на світанку, починався великий базар. Крім того, щорічно мали місце три великі ярмарки – Провадська (у травні), Троїцька (у червні) та Євстафіївська (у вересні). Після того, як інтенсивна забудова витіснила Ярмаркову площу далі на захід, до нової Ярмаркової площі проклали три дороги, які з часом стали Ярмарочною, Сумською та Ветеринарною вулицями. З того моменту бере свій початок історія вулиці Ярмарочної. На сьогоднішній день на перетині вулиць Ярмарочної та Торгової розташований торговий центр «Ярмарочний». Як бачимо, час іде, а традиції не змінюються…

Зробивши короткий екскурс в історію Слов`янська та проаналізувавши походження назв об`єктів міста (Соборна площа, парк Шовковичний та вулиця Ярмарочна), можна помітити деякі закономірності. Передусім необхідно зазначити, що назви згаданих об`єктів утворені шляхом вторинної номінації. Вторинна номінація – це виокремлення і називання фрагментів дійсності за допомогою похідних лексико-семантичних одиниць. Вторинна номінація реалізується в формі словотворчої і семантичної номінації. Результати вторинної номінації сприймаються як похідні за морфологічним складом, або за змістом. В основі всіх видів вторинної номінації лежить асоціативний характер людського мислення, що добре простежується на прикладі урбанонімів. Також

слід додати, що назви вищезгаданих об`єктів утворені субстантиваційним способом: Соборна площа, парк Шовковичний, вулиця Ярмарочна – субстантивовані прикметники у формі Називного відмінку. Після ознайомлення з історією внутрішньоміських об`єктів та мінімального лінгвістичного аналізу стає зрозумілим, що їхні назви логічно вмотивовані.

Загалом, урбаноніміку справедливо можна вважати однією з найпрогресивніших та найдинамічніших галузей ономастики, але водночас й однією з найменш науково розроблених. Дослідження урбанонімів має значний науковий потенціал та вагоме теоретичне і практичне значення для сьогодення, адже на новому етапі розвитку суспільства місто виступає в ролі найважливішого центру передової людської культури. Вивчення урбанонімів Слов`янська може стати цінним джерелом для нових відкриттів у галузі лінгвістики.

Література

1. Зубко А. М. Українська ономастика: здобутки і проблеми / Зубко Андрій // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Періодичні та серійні видання Інституту історії України, 2007. – №15. – С. 262-281. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/sid_2007_15_262

2. Історія Соборної площі Слов`янська [Електронний ресурс] :Web-сайт. – Режим доступу: https://www.6262.com.ua/news/1195682

3. Нерознак В.П. Топоніміка //Лінгвістичний енциклопедичний словник. / Під ред. В.Н.Ярцевої. – М.: Радянська енциклопедія, 1990. – С. 515-516.

4. Пушкарьов Г.Г. Тор-Слов`янськ. Історія у фотографіях / Г.Г.Пушкарьов. – Донецьк: ТОВ Видавничо-поліграфічне підприємство "Промінь", 2011. – С.32-41; С.41-59.

5. Слов`янськ: міський портал [Електронний ресурс] :Web-сайт. – Режим доступу: http://slavyansk.online/?town

6. Суперанська А.В. Что такое топонимика? = Що таке топоніміка? / Відп. ред. Г.В. Степанов. – Москва: «Наука», 1985. – С.69-72.

МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

Наталія С. Демченко, Лариса В. Степаненко
Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна
lora.step.74@gmail.com

На успішність навчальної діяльності впливають сила мотивації та її структура. Як відмічає А.М. Матюшкін, навіть повне наростання сили пізнавальної мотивації не приводить до зниження результативності навчальної діяльності. Саме з пізнавальною мотивацією пов'язують продуктивну творчу активність особистості в навчальному процесі [2].

Розглядаючи проблему мотивації навчальної діяльності студентів, Є.П.Ільїн зазначив, що існують розходження в значимості мотивів у дівчат і в юнаків. Дівчата частіше відзначають велику суспільну значимість професії, широку сферу її застосування, можливість працювати у великих містах і наукових центрах, бажання брати участь у студентській художній самодіяльності, гарну матеріальну забезпеченість професії. Юнаки ж частіше відзначають, що професія повинна відповідати їхнім інтересам та схильностям. А також хлопці більше, ніж дівчата, посилаються і на сімейні традиції.

Дослідження В.А.Якушева і Н.І.Мєшкова виявило, що «сильні» та «слабкі» студенти відрізняться один від одного не за рівнем інтелекту, а за мотивацією навчальної діяльності. Для сильних студентів характерна внутрішня мотивація: вони мають потребу в освоєнні професії на високому рівні, орієнтовані на одержання більш міцних професійних знань і практичних умінь. Що стосується слабких студентів, то їхні мотиви в більшості випадків зовнішні, ситуативні: уникнути осуди і покарання за погане навчання, не позбавитися стипендії тощо [3].

Аналіз численних експериментальних досліджень, дозволив вченим створити узагальнений портрет двох типів студентів (сильних та слабких), орієнтованих відповідно на успіх і невдачу. Як зазначав В.І. Степанський,

особистості першого типу з мотивацією успіху звичайно активні, ініціативні. Якщо зустрічаються перешкоди, вони шукають засоби подолання. Продуктивність діяльності та ступінь їх активності мало залежать від зовнішнього контролю. Такі студенти відрізняються наполегливістю в досягненні мети, схильні планувати своє майбутнє. Особистості другого типу з мотивацією страху невдач мало ініціативні, вони уникають відповідальних завдань, вишукують причини відмовлення від них. Ставлять перед собою невиправдано завищені цілі; погано оцінюють свої можливості. В інших випадках, вибирають легкі завдання, що не вимагають особливих трудових витрат [4].

У психології існує безліч поглядів на проблему мотивації. Якщо говорити конкретно про мотивацію як фактор адаптації студентів до навчання в умовах вищого навчального закладу, то численні дослідження показали, що мотивація досягнення успіху, позитивні навчальні мотиви та потреба в одержанні міцних знань позитивно впливають на адаптаційний процес. Якщо у студентів відсутній інтерес до навчання, переважають мотиви запобігання невдачі та негативні навчальні мотиви, то адаптаційний процес відбувається дуже повільно, або не відбувається взагалі, що найчастіше закінчується відрахуванням студентів з вузу.

В результаті експериментального дослідження адаптації за методикою СПА Роджерса-Даймонда було встановлено, що високого рівня адаптації досягли 14 студентів, що відповідає 28% від загальної кількості досліджуваних; середній показник адаптованості дорівнює 65,8%. Середній рівень адаптації встановлено у 21 студента (42% від загальної кількості досліджуваних); середній показник адаптованості становить 43,4%. Низький рівень адаптації виявлено у 15 студентів (30% від загальної кількості досліджуваних); середній показник адаптованості – 26,3%. Отже, найвищий показник адаптованості становить 73%, найнижчий – 15%. Отримані дані дозволяють зробити висновок про недостатньо високий рівень адаптованості студентів в цілому по групі досліджуваних.

При вивченні мотивації досягнення за методикою А.Мехрабіана було виявлено, що на мотивацію досягнення успіху спрямовано 16 студентів, це відповідає 32% від загальної кількості досліджуваних; середній показник мотивації становить 179,9 балів. На мотивацію запобігання невдачі також спрямовано 16 досліджуваних; середній показник мотивації – 120,6 балів. Середня мотиваційна тенденція виявлена у 18 студентів, що складає 36% від загальної кількості досліджуваних; середній показник мотивації – 47,3 бали.

Аналіз отриманих даних показує, що домінування мотивації досягнення успіху позитивно впливає на процес адаптації студентів-першокурсників. З 16 досліджуваних, спрямованих на успіх, 14 студентів мають високі показники адаптованості (у середньому 65,8%). Середня мотиваційна тенденція також у певній мірі сприяє процесу адаптації. З 21 середньо адаптованого студента у 18 студентів виявлена середня мотиваційна тенденція; середній показник адаптованості у них становить 43,4%. Негативний вплив на адаптаційний процес має мотивація запобігання невдачі. У всіх досліджуваних студентів з низьким рівнем адаптації було виявлено домінування мотивації запобігання невдачі.

При вивченні мотивів навчальної діяльності студентів за методикою О.О.Реана та В.А. Якуніна було виявлено, що:

- найважливішим для досліджуваних є мотив отримання диплому – 33 вибори, що складає 13,2% від загальної кількості виборів. При чому 4 вибори зроблено високо адаптованими студентами, 14 виборів – середньо адаптованими і 15 виборів належать низько адаптованим студентам;

- на другому місці – мотив «Стати висококваліфікованим спеціалістом» – 27 виборів (10,8 % від загальної кількості виборів). З них 12 виборів належать студентам з високим рівнем адаптації, 13 – з середнім та 2 – з низьким рівнем адаптації;

- на третьому місці – бажання успішно продовжувати навчання на наступних курсах – 23 вибори (9,2% від загальної кількості виборів). З них 3

зробили студенти з високим рівнем адаптованості, 13 – з середнім та 7 – з низьким рівнем адаптованості;

- на четвертому місці – бажання постійно отримувати стипендію – 22 вибори (8,8% від загальної кількості виборів), 2 вибори зробили високо адаптовані студенти, 8 – середньо адаптовані та 12 – низько адаптовані студенти;

- на п’ятому місці – прагнення забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності – 21 вибір (8,4% від загальної кількості виборів). Більшість виборів (11) належать студентам з високим рівнем адаптації, 8 виборів зроблено середньо адаптованими студентами, решта (2 вибори) – низько адаптованими студентами;

- на шостому місці – прагнення добитися схвалення батьків та оточуючих – 20 виборів (8% від загальної кількості виборів), з них тільки 3 належать високо адаптованим студентам. Найбільше виборів (у кількості 10) зроблено студентами з низьким рівнем адаптації, середньо адаптовані студенти зробили 7 виборів;

- на сьомому місці – бажання набути глибокі та міцні знання – 18 виборів (7,2% від загальної кількості виборів). Цьому мотиву надали перевагу 12 студентів з високим рівнем адаптації та 6 – з середнім рівнем. Для низько адаптованих студентів даний мотив не є вагомим;

- на восьмому місці знаходяться 3 мотиви: «успішно навчатися, здавати іспити на «добре» та «відмінно», «не запускати вивчення предметів навчального циклу», «запобігти осудження та покарання за погане навчання». Ці мотиви отримали по 15 виборів, що складає по 6% від загальної кількості виборів. При чому мотив «успішно навчатися, здавати іспити на «добре» та «відмінно» обрали 6 високо адаптованих студентів, 8 середньо адаптованих та 1 низько адаптований студент. Мотиву «не запускати вивчення предметів навчального циклу» надали перевагу лише 2 високо адаптованих студента, 8 середньо адаптованих і 5 низько адаптованих студентів. Запобігти осудження

та покарання за погане навчання намагаються лише низько адаптовані студенти;

- на дев'ятому місці – прагнення не відставати від однокурсників – 11 виборів (4,4% від загальної кількості виборів), з них більшість (8 виборів) належить студентам з низьким рівнем адаптації, решта (3 вибори) – середньо адаптованим студентам. Студенти з високим рівнем адаптації не відмічають для себе цей мотив як важливий;

- на десятому місці – бажання досягти поваги викладачів – 9 виборів (3,6% від загальної кількості виборів), 3 з них зробили середньо адаптовані студенти, 6 – низько адаптовані студенти;

- на одинадцятому місці – прагнення бути постійно готовим до наступних занять – 6 виборів (2,4% від загальної кількості виборів). Цей мотив є важливим для 3 студентів з високим рівнем адаптації, 2 середньо адаптованих студентів і 1 низько адаптованого студента.

Останнє місце посіли 3 мотиви: «виконувати педагогічні вимоги», «бути прикладом для однокурсників», «отримати інтелектуальне задоволення». Ці мотиви отримали по 5 виборів, що складає по 2% від загальної кількості виборів. З них мотиву «виконувати педагогічні вимоги» надали перевагу тільки середньо адаптовані студенти. Мотив «бути прикладом для однокурсників» обрали для себе як важливий 2 високо адаптованих студенти, 2 середньо адаптованих і 1 низько адаптований студент. Мотив «отримати інтелектуальне задоволення» важливий лише для студентів з високим рівнем адаптації.

Отже, аналіз отриманих даних за методикою «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» О.О. Реана та В.А. Якуніна показав, що у студентів з високим рівнем адаптації переважно домінують «позитивні» навчальні мотиви типу «Отримати глибокі та міцні знання» (12 виборів з 18), «стати висококваліфікованим спеціалістом» (12 виборів з 27), «забезпечувати успішність майбутньої професійної діяльності» (11 виборів з 21) тощо. У студентів з низьким рівнем адаптації частіше домінують «негативні» мотиви: «отримати диплом» (15 виборів з 33), «постійно отримувати стипендію» (12

виборів з 22), «запобігти осудження та покарання за погане навчання» (15 виборів з 15). У студентів з низьким рівнем адаптації немає чіткого домінування «позитивних» чи «негативних» мотивів.

Згідно цього можна зробити висновок про те, що наявність «позитивних» навчальних мотивів сприяє процесу адаптації студентів. В той же час домінування «негативних» навчальних мотивів уповільнює даний процес, або робить його взагалі неможливим, що врешті-решт приводить до відрахування з навчального закладу.

Для виявлення впливу мотивації на процес адаптації студентів було проведено математико-статистичну обробку даних за формулою Спірмена. Встановлено, що існує прямий зв'язок між рівнем адаптації студентів та їх мотиваційною тенденцією. Тобто, домінування мотивації досягнення успіху позитивно впливає на процес адаптації студентів-першокурсників. Середня мотиваційна тенденція, де немає чіткого домінування того чи іншого мотиву, також у певній мірі сприяє адаптаційному процесу. В той же час домінування мотивації запобігання невдачі передбачає складність, а у деяких випадках і неможливість вироблення нових форм поведінки, передбачених навчанням у вузі.

Література

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы /Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512с.

2. Матюшкин А.М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности / А.М.Матюшкин // Вопросы психологи. – 1982. – №4. – С.5-17.

3. Реан А.А. Психодиагностика личности в педагогическом процессе / А.А.Реан. – СПб.: ЛГОУ, 1996. – 110 с.

4. Степанский В.И. Влияние мотивации достижения и избегания неудачи на регуляцию деятельности / В.И.Степанский // Вопросы психологии. – 1981. – № 6. – С. 59-74.

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ТА САМООСВІТИ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Ірина В. Дубровіна[1], Людмила О. Нестерук[2]

[1] КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», м. Біла Церква, Україна

[2] Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

[1] iradubrovina@ukr.net, [2] ljydanesteryk@gmail.com

Одним із важливих питань теорії та практики сучасної мистецької освіти є процес готовності педагогів-музикантів до постійного саморозвитку та самоосвітньої діяльності. У дослідженнях, присвячених з'ясуванню сутнісних факторів професійного саморозвитку, його ефективності, підкреслюється, що вирішення освітніх завдань безпосередньо залежить від готовності спеціалістів до самовдосконалення протягом життя.

У наукових дослідженнях (Є.Клімова, В.Кінелєва, А. Маркової, Л.Орбан, І. Харламова та ін.) підкреслюється, що визначальним фактором при готовності до здійснення професійної праці виступає особистісний розвиток суб'єкта діяльності, а предметні компетентності є «підґрунтям», засобом його здійснення [5]. Зазначений висновок певною мірою впливає на алгоритм розв'язання практичних проблем сучасної мистецької педагогіки у напрямку переформатування професійної освіти на актуальні можливості особистості вчителя-майстра, здатного до неперервного та свідомого професійного саморозвитку та самоосвітньої діяльності [9]. Таке наукове розуміння проблеми базується на особливостях динаміки сучасних змін у інформаційному суспільстві, на необхідності підвищення успішності процесу професійної самоідентифікації особистості, оскільки саморозвиток фахівця-музиканта становить основу і, водночас, є умовою його готовності до реалізації педагогічного процесу. Спираючись на таке розуміння, сутність категорії

«готовності» вчені (Д. Богоявленська, І. Якиманська та ін.) вбачають по-перше у розвиткові операційно-технічних компетентностей, а по-друге, спираючись на визначальний параметр готовності, її «комплексної компетентності» [9].

Окреслення категорії «комплексна компетентність» ґрунтується на розумінні готовності спеціалістів до професійної самоосвіти та самоосвітньої діяльності як складної системи, що розвивається і постійно змінюється на основі набуття педагогічного досвіду. У результаті цього процесу відбувається удосконалення індивідуальних особистісних якостей, що актуалізуються при розв'язанні педагогічних задач. Адже формування «комплексної компетентності» відбувається впродовж усього професійного періоду праці.

На думку С. Корнієнко, готовність постає специфічною для педагогічної діяльності вчителів єдністю *мотиваційного* (емоційного), *інструментального* (інтелектуальні можливості) та *процесуального компонентів*, а також *«соціально-психологічних властивостей» і вольових механізмів*, що дозволяють особистості гнучко пристосуватися до постійно існуючих суспільних, економічних та культурних змін. Таким чином здійснюється усвідомлення, аналіз та пошук ефективних засобів вирішення професійних задач [7].

Вивчення педагогічних умов діяльності педагогів-музикантів переконує, що важливим є позитивне емоційне ставлення до музично-педагогічної праці, що зумовлює активну позицію учителя мистецьких дисциплін, підкреслює ступінь особистісної значущості самоосвітнього процесу, виділення особистісно-вагомих орієнтирів фахової діяльності. Така активна позиція спеціаліста уможливлює високу результативність професійних дій та забезпечує зміст стійкої мотивації до власного саморозвитку, самоосвітньої діяльності. Тому вважаємо, що серед структурних компонентів готовності важливе місце належить наступним: *емоційно-особистісному*, навколо якого групуються *когнітивний* та *діяльнісно-поведінковий.* Відповідно сутність готовності вчителів музичного мистецтва до саморозвитку та самоосвітньої діяльності розуміємо через наступні складові: *інтерес та любов до професії, прагнення до самореалізації, вміння проектувати програму власного*

професійного зростання, навички самостійного оволодіння професійними знаннями, предметними компетентностями, інформаційна освіченість, комунікативно-організаційні уміння.

На думку М. Д'яченко, категорія «готовність» – це процес успішного опанування тим чи іншим видом діяльності, що є вагомим компонентом та необхідною передумовою ефективності професійних дій [4]. У психологічних дослідженнях «готовність» розглядається як психічний стан особистості.

Так, В. Сластьонін досліджує це складне багаторівневе утворення як усталену структуру якостей, здібностей, що реалізуються у діяльності, зокрема за непередбачуваних обставин. Вчений доводить, що готовність, як психологічна категорія, залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей педагога тощо [9].

Таким чином, окреслена категорія «готовність» у педагогічній науці відображає творчу активність фахівця, керує її спрямованістю на вирішення педагогічних задач в контексті компетентнісного підходу. Готовність з точки зору педагогічної праці розглядається у двох аспектах як *професійна ситуативна* (короткотривала, тимчасова, локальна), детермінована певними психічними станами: вона відображає особисто-професійну індивідуальність та освітні виклики у формі освітніх задач, та як *професійна довготривала* (стійка, фіксована), яка залежить від усталених якостей, властивостей суб'єкта діяльності, є його стійкою характеристикою, вирішальною умовою успішності функціонування.

Ці два аспекти є взаємонеобхідними: локальна готовність існує як актуальний стан та показник продуктивності стійкої в конкретних, практичних умовах, і залежить від останньої та набувається шляхом вирішення необхідних, методологічно вивірених ситуативних завдань [7]. Така особливість категорії «готовності» стимулює інтенсивні наукові пошуки у галузі професійної педагогіки. Тому логічним є з'ясування її структурних компонентів та чинників. З'ясування проблем готовності до професійного саморозвитку та самоосвітньої діяльності педагогів пов'язане з особливостями включення у її

зміст особисто-професійних компетентностей, які істотно впливають на вектор професійного самопроектування. Серед впливових чинників *професійної довготривалої готовності* до складних видів професійної діяльності вчені називають індивідуально-психологічні властивості особистості, зокрема, її темперамент, і акцентують на важливості стійкості пізнавальних, емоційних та вольових процесів [8]. Вони визначають готовність як необхідну якість особистості в її професійній реалізації і виокремлюють такі компоненти: *мотиваційний* (стійкі позитивні мотиви), *орієнтаційний* (знання, вміння, навички, володіння засобами та прийомами діяльності, здійснення аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення на інтелектуальному рівні), *вольовий* (самоконтроль у здійсненні діяльності, керування нею), *ціннісний* (адекватна професійна самооцінка) [2].

Слушними для розв'язання сутності наукових пошуків дослідження є висновки вченого Д. Каца, що багатоаспектність, інтегративність, різноманітність галузей застосування категорії «готовність» призводить до існування широкої варіативності вирішень даного питання [6].

Проведене анкетування, дослідження з окресленої проблеми у закладах Київської області дозволило дійти висновку, що готовність педагогів-музикантів до саморозвитку та самоосвітньої діяльності складають *особистісно-емоційний* (особливості його внутрішнього світу), *когнітивний* (сплав пізнавальних, розумових процесів, необхідних для успішного вирішення професійних задач) та *діяльнісно-поведінковий* компоненти (діяльності, яку доведеться виконувати), зміст яких залежить від особливостей педагогічної праці. В аспекті розв'язання завдань дослідницької роботи інтерес становить розгляд готовності педагогів-музикантів до професійного саморозвитку та самоосвіти як цілісного поєднання багатьох підструктур, що забезпечують якісне виконання спеціалістом своєї ролі у педагогічному процесі. Особливо те, що основним чинником готовності ми вважаємо позитивне ставлення до мистецької діяльності, зміст якого складають відповідні установки, мотиви, засвоєні цінності педагогічної професії, здібності, особистісні якості,

професійні компетентності, результат їх застосування на практиці [1]. Водночас інший вчений – Д. Кац, підкреслюючи значущість категорії *«готовність»* у процесі професійного саморозвитку та самоосвіти педагогів, відмічає їх зв'язок зі ставленням до фахової діяльності на шляху опанування специфікою педагогічної дії, зокрема на всіх етапах фахового зростання [6]. Саме *«занурення»* у професію стає необхідним підґрунтям успішного вирішення її педагогічних завдань, готовності до подолання виникаючих проблемних питань мистецької освіти.

Аналізуючи дефініцію «готовність», науковці (А. Болгарський, І. Гринчук, Г. Дідич, В. Дряпіка, Т. Завадська, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.) акцентують увагу на її ролі у виявленні внутрішнього світу, емоційно-почуттєвої сфери педагога-музиканта, яка репрезентує специфічні риси спрямованості на взаємодію із зовнішнім світом і впливає на її кінцевий результат. Дослідники висловлюють припущення, що основою готовності до саморозвитку та самоосвіти є спрямованість на досягнення високого рівня її виконання. Термін «готовність» означає наявність певного психологічного стану, який можна характеризувати як установку до здійснення визначеної діяльності, задоволення особистісної потреби. Цікавим є твердження О. Івлієвої, яка вважає елементом готовності до саморозвитку та самоосвіти особисту потребу вчителів у нових знаннях, що стимулює постановку відповідної мети та завдань її досягнення [5]. Результатом цього є усвідомлення та актуалізація необхідних знань, синтез складових професійно-особистісного досвіду: інтелектуальних, емоційних, вольових процесів. Вагомою є педагогічна рефлексія своїх можливостей, співставлення одержаного результату з існуючими вимогами професійної освіти [4]. До цієї думки приєднується У. Томас, який визначає залежності виникнення і актуалізації потреби у неперервному саморозвитку та самоосвіті від особистісної зацікавленості суб'єкта у досягненні високих результатів у професії [9]. Серед вагомих чинників готовності до саморозвитку та самоосвіти головною мірою виявляється ступінь самовиявлення, прояву педагогом власного «Я» та

усвідомленню такого самовиявлення у професії. Ознайомлення фахівців з інноваційними технологіями, інтегративними педагогічними явищами, концепціями освітнього простору активізує здатність до проектування індивідуальних стратегій саморозвитку та самоосвіти. Такий процес сприятиме досягненню у майбутньому оригінальності, яскравості, підвищує рівень педагогічної творчості фахівців [8].

Отже, професійний саморозвиток та самоосвітня діяльність педагогів-музикантів, готовність до їх здійснення мають індивідуальну характеристику, що складають «комплексну компетентність» (здібності особистості, її духовні та інтелектуальні потенції, педагогічні переконання та прагнення, амбіції тощо). Водночас, готовність до професійного саморозвитку та самоосвітньої діяльності проявляється в активній позиції педагогів-музикантів, характеризуючись єдністю когнітивного, емоційно-особистісного та діяльнісно-поведінкового компонентів у структурі особистості.

Література

1. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: дис... д-ра пед. наук: 13. 00. 04 / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 256 с.

2. Дьяченко М. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. Дьяченко, Л. Кандибович. – Минск: ВГУ, 1976. – 176 с.

3. Дубровіна І. В. Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / І. Дубровіна // Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua

4. Имедадзе А. Установка как системообразующий фактор деятельности / А. Имедадзе // Теория установки и актуальные проблемы психологии. – Тбилиси: Мецниереба, 1990. –130 с.

5. Івлієва О.М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів: дис...канд. пед. наук: 13.00.04 / О.М. Івлієва. – Ізмаїл, 2001. – 250 с.

6. Кац Д. Элементарная педагогика / Д. Кац // Психологический журнал. – 1982.– № 6. – С. 15 – 26.

7. Корниенко С.М. Формирование профессионально-педагогической готовности студентов к работе с родителями младших школьников: дис…канд. пед. наук: 13. 00. 04 / С.М. Корниенко. – Киев, 1983. – 198 с.

8. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование /А. Маслоу. – К. – Донецк, 1994. – 232 с.

9. Томас У. Самосознание личности / У. Томас, Ф. Знанецки. – М.: МГУ, 1983. – 284 с.

ДО ПИТАННЯ СТАТУСУ УРБАНОНІМІВ В СУЧАСНІЙ ОНОМАСТИЦІ

Ірина М. Дудка [1], Єлизавета О. Бондаренко [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] dudkai105@gmail.com, [2] elizavetabondarenko11@gmail.com

Проблема урбанонімії, статусу урбанонімів у сучасній ономастиці та всі часи виходила за межі вузькофахового мовознавчого дискурсу, будучи тісно й нерозривно пов'язаною з політичним, культурним, соціально-економічним аспектами повсякденного життя. З усього масиву міської топонімії саме урбаноніми – власні назви об'єктів у міських населених пунктах – привертають до себе найпильнішу увагу з боку як громадськості, так і владних інституцій, прагнучи укорінити свій поважний статус в українській літературній мові.

Тому актуальність нашої статті полягає у зростанні немалого інтересу до назв, номінацій, дискурсивних практик, що виникають і змінюються в населених пунктах України. Становлення міської культури та популяризація міського стилю життя сприяє динамічному розвиткові урбаністичної лексики, а саме появі нових назв міських реалій. До того ж дослідження урбанонімного матеріалу дозволяє історикам мови відтворити більш чітку картину мовного світу українського суспільства.

Метою цієї роботи є поновлення і систематизація наукових знань про сучасну ономастику та її складові, проаналізувати наявні в лінгвістиці концептуальні підходи до класифікації урбанонімів, основні принципи класифікації урбанонімів і їхнє місце в загальній класифікації онімів в сучасній українській літературній мові.

Сучасна мова є безперечним продуктом довготривалого історичного розвитку, в процесі якого вона підлягає постійним змінам, які зумовлені багатьма причинами і стосуються всіх аспектів мовної структури, хоча діють в них звичайно не однаково. Велика кількість конкретних умов і причин, які й

спонукають до певних зрушень у лексичному складі мови, беручи до уваги фонетичну і граматичну організацію, диктують цей історичний розвиток кожного рівня.

Дане дослідження ґрунтується на проблемах систематизації знань з особливого розділ лексикології – ономастики,– а також її складової галузі – топонімії, серед якої виділяється, мабуть, однин з найцікавіших видів – урбаноніми.

Ономастика – розділ лінгвістики, що вивчає власні імена, їх функціонування в мові і суспільстві, закономірності їх утворення, розвитку і постійних перетворень.

Ономастика виникла в результаті взаємодії досліджень з історичного джерелознавства і лінгвістики.

Кожен онім – власна назва – містить певну інформацію про особливості іменованого об’єкту, історичну епоху, в якій виникла назва, етнос, котрий створив назву, мову, на якій створена назва і багато іншого.

Власні імена виникли дуже давно в процесі розвитку мови. Тривалий час у науці йшла суперечка з приводу того, є ономастика самостійною дисципліною з власними засобами досліджень чи допоміжною стосовно географії, історії, лінгвістики, археології, етнографії тощо. Об'єднує всі ці дисципліни матеріал досліджень. Наприклад, літописи, розрядні книги, підсумки перепису тощо, які є основними документами для історичних досліджень, є також і невичерпним джерелом для ономастики. Але ці документи (географічні назви, імена та прізвища і т. ін.) історик, лінгвіст, етнограф, географ і соціолог аналізують по-різному, з різною метою та для одержання різної інформації.

До 1957 дослідження з української ономастики з'являлися поза межами УРСР, а саме у Польщі і Канаді. Після зазначеного часу ономастика успішно розвивається в Україні.

З часом у наукових дослідженнях виокремились два підходи у вивченні онімів:

I. Перший об'єднував вчених, які використовували оніми як історичне джерело.

II. Другий – вчених-філологів, котрі використовували оніми в дослідженнях з історії мови.

Тому в історичній науці ономастика вважається спеціальною історичною дисципліною, яка вивчає оніми як історичне джерело. В свою чергу в філології ономастика – частина лінгвістики, дослідницький об’єкт істориків мови.

Предметом досліджень ономастики як історичної дисципліни можна вважати географічні назви та власні імена в найширшому значенні. До географічних назв входять найменування місцевостей, а також гір і рік, країн та їх адміністративних одиниць, островів і частин світу, а крім того назви територіальні (полів, лугів, лісів, частин поселень та інших об’єктів подібного типу), в містах – назви вулиць і площ. Також до власних назв можна зарахувати особові імена, прізвища, прізвиська, різного роду лицарські псевдоніми, а також гербові назви, назви племен і народів. Крім того, ономасти досліджують власні назви тварин (собак, коней, корів, овець), окремих будівель, наприклад палаців, фортець, будинків, готелів, млинів, човнів і кораблів. Результати ономастичних досліджень використовуються також в етнографії, археології, картографії, логіці і багатьох інших науках.

Основу ономастикону (кола власних імен) становлять географічне середовище, біологічна природа людини, її антропологічний і расовий тип, тваринний і рослинний світ, космічні об’єкти тощо.

Народження онімів відбувається в результаті взаємодії різноманітних природних, мовних, соціальних, психологічних чинників. Без визначення ролі кожного з них в даному конкретному випадку неможливо встановити достеменне значення тієї або іншої власної назви. Тому ономастика є за своєю суттю синтетичною дисципліною.

Значний внесок у ономастичні дослідження зробили як вчені-лінгвісти, так і історики. Зокрема, велика роль Я. Розвадовського, М. Рудницького,

польського мовознавця Т. Лер-Сплавінського; у зародженняя ономастики – Нестор-літописець, Стефаній Славинецький, Памво Беринда.

В ономастиці історика-краєзнавця найбільше за все цікавить топоніміка та антропоніміка.

Топоніміка – це наука про походження географічних назв (від грецьких слів "topos" – місце й "onyma" – назва, найменування, ім'я), але топоніміка – поняття загальне. В сукупності її значень існує своєрідна градація.

Топоніміка включає такі поняття: гідроніми (назви річок, озер, колодязів і т.д.); фоніми (назви курганів); ойконіми (назви населених пунктів); спелеоніми (назви печер, скельних навісів); ороніми (назви хребтів, гір, долин, ярів, впадин і ущелин); хороніми (назви країв і країн); урбаноніми (назви вулиць, проспектів, бульварів, провулку, будь-якого об'єкта міста, що має ім'я) тощо.

Для топоніміки характерні свої специфічні методи досліджень. Основну роль відіграють польові дослідження, збір первинного матеріалу, виявлення природних, історичних і етнографічних особливостей певного регіону, особливостей, які визначають своєрідність топонімів.

Топоніміка використовує методи, які притаманні історичній науці, – роботу з архівними матеріалами, аналіз письмових джерел. На службу топоніміці поставлені методи, які властиві географічній науці – картографічний, просторово-порівняльний та ін.

Велике значення має етимологія географічних назв, тобто пояснення їхнього походження, усвідомлення первинного змісту назви того чи іншого об'єкта.

Будь-яка географічна назва має своє значення. І переважна більшість їх виникла стихійно, проте зовсім невипадково: беззмістовних топонімів немає.

Однією з найцікавіших категорій топоніміки вважається категорія урбанонімів. В лінгвістиці спостерігається зростання інтересу до вивчення урбанонімів, що засвічують дослідження О. Галай, О. Карпенко, С. Казакової, О. Суперанської, Н. Подольської та ін. Сучасні дослідження урбанонімів переконують: їх виникнення та формування тісно пов’язане із загальними

соціокультурними тенденціями розвитку суспільства, державною ідеологією, а також залежить від проявів національної ментальності мешканців певного регіону.

Урбаноніми як одиниці, що вживаються в мовній практиці для позначення внутрішньоміських об'єктів, є такими, що з'являються й існують лише з появою та існуванням відповідних поселень. Це окремий клас власних назв, який не позначається на картах, тобто являє собою назви мікроодиниць, що належать саме внутрішньоміським об'єктам. Вони свідомо створюються людиною з метою виконання певних функцій:

1) номінативної – функції називання об'єкта (постійна) (вулиця Аджамська, провулок Бобринецький);

2) інформативної – назва несе в своєму змісті певну інформацію про об'єкт (площа Богдана Хмельницького, провулок Крутий, провулок Скелястий);

3) естетичної – підкреслюється мовна привабливість назви, її вишуканість та оригінальність, що досягається за допомогою різних критеріїв, наприклад, відповідність моді), як-от: провулок Конний, вулиця 8-го Березня; особливостям ландшафту, як-от: вулиця Набережна, вулиця Лісопаркова, вулиця Острівська тощо;

4) ідеологічної – назва відбиває те чи інше поняття пануючої в суспільстві політичної ідеології, як-от: площа Дружби Народів, провулок Комінтерна, вулиця Миру

Залежно від структури всі урбаноніми можна розподілити на кілька груп:

1) однокомпонентні (одночленні) назви, що в своїй структурі містять лише одне слово і є найбільшою групою за кількістю одиниць. Це група найрізноманітнішої лексики, наприклад, провулок Колгоспний;

2) двокомпонентні (двочленні) назви складаються з двох слів. Це антропоурбаноніми з одним або двома ініціалами біля прізвища видатної людини, або її повне ім'я та прізвище чи псевдонім, що вживаються з метою меморіалізації особи (вулиця Михайла Салтикова-Щедріна). Сюди ж належать назви з нумеративами для розрізнення ідентичних лексичних основ, – такі

назви містять в своїй структурі порядковий числівник, що знаходиться у пречи постпозиції по відношенню до урбанооснови (1-а – 2-а Поперечні вулиці); лексичні основи несуть в собі різну інформацію. Іноді нумератив вказує на знаменну історичну дату чи назву певного державного свята, тобто ті, що трансонімізувалися (вулиця 1-го Січня);

3) до групи багатокомпонентних (багаточленних) назв належать такі, що у своєму складі містять більш, ніж два компоненти. Вони складають найменшу групу урбанонімів, яка є непродуктивною. Зазвичай це 3-4-компонентні назви, що дорівнюють сполукам слів (Площадь для народных увеселений и игр).

Як група слів-власних назв, утворених від власних імен людей, вона характеризується єдиним способом словотвору, — лексико-семантичним. Оскільки ми маємо справу лише з власними іменами, то передусім варто вказати на те, що трансонімізація є єдиним можливим різновидом творення подібних назв. Майже всі вони являють собою іменники або субстантивовані прикметники. Це є звичайні власні імена видатних людей, що слугують для появи урбаноніма, їх псевдоніми чи справжні прізвища:

1) повна антропомодель, наприклад: вулиця Гната Юри (від імені видатного укр. актора і режисера Г. П. Юри); вулиця Петра Дорошенка (від імені великого укр. гетьмана);

2) назви з ініціалами (відпрізвищні): вулиця Ястребова В. (від імені видатного українського етнографа та археолога);

3) неповні назви, утворені від літературних псевдонімів видатних митців: Вулиця Горького (назва об’єкта утворилася від псевдоніма М. Горький, що належав великому рос. письменникові Пєшкову Олексію Максимовичу);

4) неповні назви, утворені від прізвищ видатних людей: площа Кірова (назва утворилася від антропонімаС. М. Кіров (Костриков), діяча Компартії колишнього СРСР). (МУМАЕЗВ);

Основна частина аналізованих урбанонімів є однокомпонентними утвореннями (провулок Короленка) генітивного типу. Значна кількість лексики являє собою різнокомпонентні структурні типи (вулиця Яна Томпа, вулиця

Петра Похаржевського). Наявне також утворення, що є словосполученням (вулиця Сакко і Ванцетті).

Загалом всі назви являють стандартизовану форму урбанонімів, прийняту у всіх інших містах України. Тенденція до скорочення слів у потоці мовлення призводить до утворення якнайкоротших однокомпонентних назв: провулок Коцюбинського: вулиця Чекова; площа Кірова; вулиця Шевченка.

Отже, кожен урбанонім та його семантика в лексичній системі мови – це насамперед модель дійсності, яка зафіксована в мові і відображає уявлення мешканців міста, нації про буття. Урбанонім – це поняття, у якому відображено явища національної культури та історії. Аналіз наявних у лінгвістиці підходів до класифікації урбанонімів, сприяє уточненню їх лінгвістичного статусу. Класифікація цих видів топонімії дає змогу представити цілісну картину урбанонімного простору будь-якого міста, систематизувати увесь урбанонімний матеріал і слугує основою для подальших наукових досліджень у цій царині.

Література

1. Бевзенко С.П. З історії української ономастики: На матеріалах Харківського перепису 1660 р. "Доповіді та повідомлення Ужгородського університету: Серія філологічна". – Ужгород, 1961, № 7.

2. Ляшенко Р.О. Динаміка урбанонімії міста Кіровограда: Науково-дослідна робота з української мови [Електронний ресурс] / Р.О Ляшенко, наук. кер. Лучик В.В.; Обласна універсальна наукова бібліотека ім.Д.І.Чижевського.– Режим доступу: http://library.kr.ua/kray/lyashenko/l3.html

3. Мамалига А. Актуальні проблеми міської топоніміки і публікації мас-медіа: стаття [Електронний ресурс] / А. Мамалига, Данильчук Д. Електронна бібліотеки Інституту журналістики. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2131

4. Титаренко А. Місце урбанонімів в ономастичному просторі // Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць / А. Титаренко. – Випуск 12. – 2012. – 282 с.

5. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / Г.В. Степанов. – М.: Наука, 1985. – 175 с.

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Дмитро В. Каменський
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
dm.kamensky@gmail.com

Розпочати ці рядки я би хотів із слушного висловлювання Д.А. Керімова, яке, на мій погляд, майже з математичною точністю характеризує науковий процес пізнання та роль методологічного інструментарію в ньому: «Дедалі зростаючий обсяг наукових знань підвищує вимоги до точності, суворості, логічної послідовності наукового мислення, а це з необхідністю припускає вивчення самого пізнавального процесу». Автор додає, що власне досягненню цієї мети і сприяє методологія, яка є таким собі «мисленням, зверненим всередину себе». Методологія по суті набуває форм «зворотної логіки», завдяки якій удосконалюється пізнавальна логіка і організація дослідного процесу, відпрацьовується її інструментарій. Зміст і покликання методології – це науковий пошук оптимальних, найбільш раціональних шляхів, методів і засобів пізнання об’єктів [1, с. 7, 96].

Високоякісний науковий аналіз методології та різноманітних теоретико-прикладних аспектів застосування порівняльного правознавства представлений у фундаментальних працях з юридичної компаративістики В.О. Туманова. Окремі тези професора Туманова «підкупають» своєю раціональністю та чистотою аргументації. Так, в одній статті, присвяченій порівнянню різнотипних правових систем, вчений на вдалому прикладі охарактеризовував деякі системні труднощі міжтипового порівняння положень капіталістичного та соціалістичного права. Автор писав, що англійський юрист, який вивчає на основі порівняння інститути банкрутства та недозволеної конкуренції, правовий статус корпорацій, антитрестівське законодавство просто не знайде

порівнюваного аналогу в радянській правовій системі. І навпаки, те ж саме відбуватиметься з вітчизняним юристом, який вивчає, наприклад, право оперативного управління радянською власністю, інститут громадського обвинувача та громадського захисника в суді, правові форми боротьби з отриманням нетрудових доходів тощо. Вчений додавав, що під час компаративного аналізу інститутів і правових проблем у різних типах права таке зовнішнє порівняння виявляє в більшості випадків суттєві відмінності, що є об'єктивно виправданим із огляду на принципово відмінні соціально-економічні і політичні системи [2, с. 574]. Вважаю, що незважаючи на той факт, що Україна понад чверть століття тому обрала курс на побудову демократичної правової держави із ринковою економікою, водночас «постсоціалістичний синдром» на рівні системного суспільного феномену і досі простежується у багатьох сферах суспільного життя, у т. ч. у процесі розбудови ринкової моделі національної економіки. Ця обставина, а також належність України та США до принципово різних правових систем, спонукають погодитись із В.О.Тумановим у тому, що на перший погляд (і очевидно це є дійсно так) відмінностей у праві наших країн значно більше, аніж спільних рис. Водночас це не повинно бути підставою для наукового песимізму, необґрунтованої критики на адресу перспективності таких досліджень і тим більше для відмови від порівняння правових положень на умовних мікрорівнях (у нашому випадку – у сфері кримінально-правової охорони суспільних відносин). Адже сучасні глобалізаційні тренди, поступове зближення правових систем, вплив американської моделі розвитку ринкової економіки та відповідно правової регламентації цих процесів на інші регіони світу, врешті-решт транснаціоналізація економіних процесів і порядку ведення бізнесу – все це повинно слугувати вагомими аргументами на користь стимулювання наукового інтересу до вивчення заокеанського досвіду, його критичного порівняння з вітчизняними процесами, до формулювання релевантних висновків, пошуку нових прогресивних рішень і компромісів.

Важко не погодитись із Р.М. Пшипієм у тому, що наукове дослідження правових явищ та інститутів є найбільш продуктивним у тому випадку, коли їх вивчення проводиться шляхом використання порівняльно-правового методу, що полягає в співставленні змісту різних інститутів права, категорій і понять із відповідними нормами та поняттями зарубіжного законодавства. Науковець додає, що коректна реалізація зазначеного методу в контексті порівняльного аналізу сприяє виявленню найсучаснішого досвіду зарубіжного законодавця, який у силу низки причин може мати перевагу перед законодавцем вітчизняним та у разі необхідності застосовуватись у процесі вдосконалення останнього [3, с.131].

Вважаю за необхідне зауважити, що американські дослідники також придіялють достатньо серйозну увагу дослідженню методології порівняльного правознавства. Зокрема Едвард Еберле, професор права школи права університету Уіяльямса, пише, що в сучасному глобалізованому світі вивчення ролі та методології компаративного правознавства дозволить нам всім краще розуміти роль права в різних країнах. Зроблені дослідником застереження дозволять краще висвітлити роботу зарубіжної правової системи. Із іншого боку, що також є важливим, ці спостереження можуть бути застосовані і до власної правової системи – використання поглядів на своє внутрішнє право під різними кутами зору може сприяти глибшому розумінню власної правової дійсності та правопорядку [4, с. 53–55].

Традиційно юридичне порівняння складається із зіставлення права однієї країни з правом іншої, із формулюванням певних висновків та бажано виробленням рекомендацій. У вітчизняній юридичній літературі звертається увага на те, що у компаративістських кримінально-правових дослідженнях порівнюються складові елементи різних національних правових систем – кримінально-правові норми, групи норм, субінститути або інститути кримінального права різних держав [5, с. 19]. Водночас зміст і глибина порівняння можуть значною мірою відрізнятись: наприклад, більше ніж два закони, більше ніж дві правові системи, і навіть більше ніж право у власному

розумінні цього слова. Вдалим прикладом успішного компаративістського дослідження в галузі кримінального права може слугувати стаття канадського дослідника Маркуса Даббера «Порівняльна історія та теорія корпоративної кримінальної відповідальності», у якій він здійснює детальний і багато в чому унікальний історико-правовий аналіз положень про відповідальність юридичних осіб в Англії, США та Німеччині [6, с. 225]. Цікаве дослідження підстав та механізмів притягнення юридичних осіб до адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності у Німеччині та США здійснено американським науковцем Едвардом Діскантом на сторінках престижного Єльського правничого часопису. Автор не лише подав ретельний компаративний аналіз обох моделей юридичної відповідальності корпорацій, а й занурився в історичні витоки та перспективи подальшого розвитку інституту корпоративної кримінальної відповідальності в двох державах [7, с. 155–157]. Ознайомлення з юридичною літературою вказує на те, що інші автори також активно досліджують проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб у порівняльному аспекті [8, с. 15; 9, с. 555–558].

Дійсно, отримана за результатами порівняльного кримінально-правового (і не лише) дослідження інформація може стати стимулом для критичного і, сподіваюсь, доречного переосмислення власного, національного права. Порівняння дає можливість подивитись на власні норми права і пов’язані з їх реалізацією процеси по-новому, через призму іноземних досягнень і недоліків у вирішенні схожих питань.

Отримана аналітична інформація допомагає не лише комплексно висвітлити внутрішню механіку іноземної правової системи, а й може бути «приміряна» до нашої власної правової культури, допомагаючи розкрити різні точки зору, запропонувати більш глибоке розуміння нашого правопорядку та взагалі нашої правосвідомості, можливо навіть світогляду – іншими словами, не допустити тих культурологічних помилок компаративіста, про які часто згадується в науці.

Література

1. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). / 2-е изд. / Д.А. Керимов. – М.: Аванта+, 2001. – 560 с.

2. Туманов В.А. Избранное / В.А. Туманов. – М. : Норма : Инфра-М, 2010. – 736 с.

3. Пшипий Р.М. Сравнительная характеристика уголовно-правовых норм с бланкетной формой диспозиции по законодательству России и Украины (на примере преступных деяний в сфере экономической деятельности) / Р.М.Пшипий // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 131–134.

4. Eberle E. The Methodology of Comparative Law / E. Eberle // Roger Williams University Law Review. – 2011. – № 16. – P. 51–72.

5. Житний О.О. Види порівняльних досліджень у кримінальному праві України / О.О. Житний // Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам’яті Ганса Ґросса) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. – С. 19–20.

6. Dubber M. The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability / M. Dubber // New Criminal Law Review. – 2013. – № 16. – P. 203–240.

7. Diskant E. Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring the Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure / E. Diskant // Yale Law Journal. – 2009. – № 118. – P. 126–176.

8. Сотніченко В.С. Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис ... канд. юрид. наук / В. С. Сотніченко . – Київ, 2013. – 18 с.

9. De Maglie C. Models of Corporate Criminal Liability in Comparative Law / C. De Maglie // Washington University Global Studies Law Review. – 2005. – № 4. – P. 545–566.

АКМЕ-СТУДІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Тетяна В. Колган

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Слов'янськ, Україна

taKolgan@ippo.dn.ua

У сучасній Україні освіта, наука й інновації відіграють дедалі важливу роль у розвитку держави та суспільства. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період 2029 року значна увага приділяється модернізації системи підвищення кваліфікації педагогів [2]. Але зміни в післядипломній освіті, на нашу думку, перш за все залежать від підготовки спеціалістів, які б могли упроваджувати в практичну діяльність сучасні освітні технології, найкращі результати педагогічних досліджень, різні види систем, які дають змогу об'єднувати інформаційні ресурси, створювати освітній простір, що сприяє розвитку конкурентоспроможності педагогічних працівників, тощо.

Отже, актуальність застосування інноваційних форм і методів у післядипломній освіті зумовлена необхідністю вдосконалення педагогічної майстерності науково-педагогічних та педагогічних працівників, які є носіями сучасних знань і безпосередніми організаторами пізнавально-розвивального процесу підвищення кваліфікації [1].

Саме тому в 2016-му році в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти була започаткована робота постійно-діючої ***Акме-студії професійного розвитку науково-педагогічних та педагогічних працівників закладу***. Мета Акме-студії полягає у систематичному ознайомленні та опануванні працівниками інституту сучасних освітніх трендів.

Через роботу Акме-студії ми створюємо умови для неперервної освіти педагогічних працівників, з урахуванням комфортного для них терміну опанування освітніх програм; збільшення можливості отримувати різноманітну професійно значущу інформацію, поширення власного досвіду педагогічної діяльності; реалізації індивідуального підходу до організації підвищення кваліфікації; зміщення акцентів у підвищення кваліфікації з передачі знань – на створення умов для оволодіння способами взаємодії з усіма суб'єктами системи неперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників області.

Така позиція проходить наскрізно через усі аспекти роботи Акме-студії, є її суттю, оскільки тільки такий, на нашу думку, підхід є найпродуктівнішим та здатним зацікавити працівників інституту. Це дає змогу нашим викладачам: збагатити власний досвід, розвивати індивідуальну освітню траєкторію тощо.

Так, за листопад-грудень 2016-го року було проведено 5-ть занять, а саме: «Підвищення рівня володіння викладачами ІППО мультимедійною технікою» (Антоненко В.В.); «Адаптивне навчання» (Щербініна Г.О.); «Підвищення рівня володіння викладачами ІППО мультимедійною технікою» (Костенко Д.В., Буренко О.І.); «Професійне вигорання педагогів» (Міщенко Н.В.).

У січні-лютому 2017 року було проведено також 5-ть занять, тематика яких була досить різноманітною, а саме: «Створення інтернет-ресурсів структурних підрозділів ІППО» (Гарна С.Ю.); «Комп'ютер та програмне забезпечення» (Логвінов В.Б.); «Бібліографічний опис» (Скібіна О.О.); «Кроссенс як головоломка нового типу в навчально-виховному процесі» (Попова Т.Ю.); «Навчання прийомам критичного мислення» (Волошина І.Г.); «Транзакційний аналіз як інструмент професійного та особистісного зростання педагога» (Заріцький О.О.).

З березня 2017 році Акме-студія продовжила свою роботу у дещо зміненому форматі. Змінилася загальна назва – *«Професіграма сучасного викладача»*. З'явилися два напрямки роботи:

І напрямок – практикум «Кейс керівника курсів». Під час роботи за цим напрямком будуть розглядатися актуальні питання організації курсів

підвищення кваліфікації, а саме: «Зміст і структура навчально-методичного забезпечення курсів підвищення кваліфікації», «Особливості складання НТП курсів підвищення кваліфікації», «Зміст і структура модулів, із яких складається план курсів підвищення кваліфікації», «Анатований перелік змістовних навчальних модулів», «Програма інтеграції», «КПК за індивідуальною освітньою траєкторією», «Звітна документація керівника курсів підвищення кваліфікації: до і після», «Планування навчального навантаження» тощо.

ІІ напрямок – воркшоп «Сучасні тренди в освіті». Даний напрямок роботи набирає все більшої популярності, оскільки акмеологічний підхід до змісту освіти, акмеологічні прийоми, акметехнології пропонують практичне рішення питання особистісного та професійного успіху педагога, викладача. Пошук оптимальних, найбільш ефективних способів, що впливають на якість освіти дорослих, в останні роки тільки розширюється.

У другому півріччі 2017 року за цим напрямком будуть розглядатися такі питання: «Майстер-клас як форма презентації педагогічного досвіду» (Байдаченко Т.С.); «Квест-технології» (Волошина І.Г.); «STEAM-освіта» (Гладкова Г.В.); «Візуалізація як шлях до яскравого, цікавого, доступного уроку» (Головіна О.І.); «Сторітеллінг як дієвий інструмент творчого вчителя» (Колган Т.В.); «Перевернуте навчання» (Пасечнікова Л.П.); «Таксономія розумових знань за Б.Блумом» (Фільчакова Т.В.); «Інтегроване навчання як сучасний освітній тренд» (Щербініна Г.О.)

Підсумком роботи Акме-студії вбачаємо такі прогнозовані результати педагогічної майстерності: комунікабельність, професійна проникливість, динаміка розвитку, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування і креативність.

Отже, організація змісту та форм навчання науково-педагогічних та педагогічних працівників у Донецькому облІППО враховує сучасні потреби суспільства, формує перспективи щодо змістового наповнення навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації, використання тематики

традиційних і інтерактивних форм організації роботи педагогічних працівників у курсовий та міжкурсовий періоди.

Література

1. Армейська Л. Інноваційні підходи до організаційно-методичного супроводу навчального процесу на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних працівників/ Л. Армейська // Імідж сучасного педагога. – 2012. – № 10. – С.16-19.

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/serpnevi-pedagogichni-konferencziyi-2016.html

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наталія М. Маслова
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
maslnatnic@ukr.net

У суспільній географії для характеристики рівня соціально-економічного розвитку регіонів застосовують поняття «рівень життя» та «якість життя». Зазначені поняття розмежовують за методологічною схемою: якість життя – інтегральний показник умов життєдіяльності населення, а рівень життя – їх головні покомпонентні характеристики. Окремі характеристики умов життя поєднуються у різноманітні групи, блоки, кластери в залежності від конкретних програм досліджень [1]. В даній роботі представлено результати дослідження рівня життя населення Кіровоградщини, проведеного у 2010 р. Відбір показників для аналізу ґрунтувався на розумінні рівня життя як соціально-економічної категорії, що характеризує ступінь задоволення потреб людей, який визначається доступністю і рівнем використання життєвих можливостей в умовах конкретного соціально-економічного життєвого середовища [2]. Відібрані показники об'єднано в групи: матеріальний добробут населення, інфраструктурне освоєння та соціально-екологічне неблагополуччя території.

Для оцінки рівня матеріального добробуту використовувалися показники середньомісячної номінальної заробітної плати, середньої призначеної пенсії, роздрібного товарообороту на одну особу, споживання населенням платних послуг, забезпеченості житлом. За період незалежності соціально-економічні трансформації в Україні зумовили територіальну диференціацію рівнів добробуту населення. Особливо помітними є диспропорції у матеріальному забезпеченні жителів столиці, з її високим рівнем добробуту, та периферійних

регіонів, в більшості яких цей показник нижче середнього по країні. До таких регіонів належить і Кіровоградщина, в межах якої територіальні відмінності у рівнях добробуту населення незначні. На регіональному рівні осередками відносного матеріального благополуччя виступають м. Кропивницький (до 2016 р. – Кіровоград) та м. Знам'янка з середнім рівнем добробуту. У решті міст і в усіх районах області рівень добробуту є нижче середнього по країні.

Розмір середньомісячної номінальної заробітної плати в області складає 81 % від середнього по країні. Вищим він є у м. Кропивницький, м. Знам'янка, Кіровоградському, Олександрівському, Маловисківському, Долинському та Добровеличківському районах. В решті районів і міст цей показник нижче середнього по області [3]. Середній розмір пенсій в області на 10 % менше середнього по країні. Лише у найбільших містах розмір пенсій перевищує середній по області. Споживчі можливості населення досліджувалися за показниками роздрібного товарообороту на одну особу та споживання населенням платних послуг. Роздрібний товарооборот на одну особу в області складає 71 % від середнього по країні. Порівняно високий цей показник у м. Кропивницький, м. Олександрія, Благовіщенському (до 2016 р. – Ульяновський) районі. Обсяг споживання платних послуг складає 38 % від середнього по країні. За цим показником область входить до п'ятірки аутсайдерів в країні (разом з Житомирською, Закарпатською, Луганською, Хмельницькою областями) [3]. Вище середнього по області ці показники лише у м. Знам'янка та м. Кропивницький. Серед показників матеріального добробуту лише забезпеченість населення області житлом перевищує пересічну по країні. Вищою вона є у сільській місцевості. В більшості районів житлова площа на одну особу вище середньої по країні. Серед міст лише у м. Знам'янка цей показник вище середнього. Мінімальна житлова площа на одну особу зафіксована у м. Світловодськ (20,3 м²).

Умови життя населення визначаються рівнем розвитку соціальної інфраструктури, яка покликана забезпечити комфортність проживання та задоволення різних потреб населення. Для визначення рівня інфраструктурного

освоєння відібрано 16 показників, які об'єднано у 8 груп, що відображають забезпеченість населення: послугами житлово-комунального господарства (ЖКГ), сфери охорони здоров'я, зв'язку, закладами освіти, культури, бібліотеками, об'єктами ресторанного господарства та роздрібної торгівлі.

Сучасний рівень розвитку інфраструктури в Україні не забезпечує належних умов життя та не задовольняє всіх потреб людини. Більшість регіонів країни мають середній рівень інфраструктурного освоєння. Найвищий рівень розвитку інфраструктури у столиці. Кіровоградщина належить до регіонів з середнім рівнем інфраструктурного освоєння. Вище середнього по області інфраструктурно освоєні Кіровоградський, Знам'янський, Компаніївський, Бобринецький, Устинівський, Вільшанський райони, що визначається високими показниками забезпеченості послугами газопостачання, загальноосвітніми навчальними закладами (ЗНЗ), бібліотеками, об'єктами роздрібної торгівлі. Середній рівень розвитку інфраструктури у м. Кропивницький, м. Світловодськ, Світловодському, Новоархангельському, Новгородківському, Благовіщенському, Олександрівському районах. В решті районів і міст області рівень інфраструктурного освоєння нижче середнього.

Складовою соціальної інфраструктури є ЖКГ, принципи функціонування якого в Україні, закладені за радянських часів, в умовах ринкової економіки набули руйнівного характеру [4]. Вищим є рівень благоустрою житла у м. Київ та індустріально-розвинених областях півдня і сходу. В решті регіонів цей рівень нижче середнього [3]. Кіровоградщина має проблеми в забезпеченні комунальних потреб. В регіоні 43,5 % житла оснащене водогоном, 42,4 % – каналізацією, 29,3 % – гарячим водопостачанням, 50,1 % – центральним опаленням. Вище середньої по країні лише частка житла з газопостачанням (89,3 %). Найвищий рівень комунального благоустрою у м. Кропивницький та м. Світловодськ. Низьким є цей рівень у сільській місцевості, де частка житла з водогоном – 11,7 %, з каналізацією – 9,7 %, з опаленням – 26,1 %, з газом – 81,1 %, з гарячою водою – 3,6 %. Найменш забезпечені послугами ЖКГ жителі Благовіщенського та Новоархангельського районів. Добре забезпечене

населення області послугами сфери охорони здоров'я, ЗНЗ, закладами культури клубного типу, бібліотеками, об'єктами торгівлі. В сфері охорони здоров'я високою є забезпеченість середнім медичним персоналом, лікарняними ліжками, амбулаторно-поліклінічними закладами, але низькою є забезпеченість лікарями. Забезпеченість населення ЗНЗ, закладами культури клубного типу та бібліотеками вища у сільській місцевості. Так, в Устинівському та Компаніївському районах рівень забезпеченості ЗНЗ вдвічі вище середнього по області, що зумовлено збереженням більшості шкіл на фоні скорочення кількості населення. Недостатньо забезпечене населення регіону послугами дошкільної освіти, зв'язку, ресторанного господарства. Так, рівень охоплення дітей дошкільними закладами в області складає 55 %. Вищою є частка дітей, які відвідують дошкільні заклади, у містах (63-80 %), а в більшості районів вона незначна (мінімум – у Світловодському районі – 18 %).

Показники матеріального добробуту та інфраструктурного освоєння впливають на рівень соціально-екологічного неблагополуччя території, який аналізувався за 13 показниками, що відображають: ступінь забруднення довкілля (обсяги викидів в атмосферу та відходів), захворюваність на соціально-небезпечні хвороби (туберкульоз, венеричні хвороби, ВІЛ-інфекцію, алкоголізм, нарко- і токсикоманію), онкозахворюваність, рівень злочинності, безробіття, співвідношення шлюбів і розлучень, позашлюбну народжуваність.

В Україні рівень соціально-екологічного неблагополуччя суттєво зростає із заходу на схід. Кіровоградщина входить до суцільної смуги високого рівня соціально-екологічного неблагополуччя, що охоплює схід та центр країни. Вище середнього по країні цей рівень у м. Кропивницький, м. Олександрія, м. Знам'янка, Новомиргородському, Петрівському районах. В містах підвищений рівень неблагополуччя зумовлений високою захворюваністю на соціально-небезпечні хвороби та значними обсягами накопичення відходів. У Петрівському районі він пов'язаний з великими обсягами відходів гірничодобувної промисловості. Вище середнього рівень неблагополуччя у Олександрівському, Добровеличківському, Новоукраїнському районах. У

Гайворонському та Благовіщенському районах цей показник нижче середнього. Решті районів і м. Світловодськ характерний середній рівень неблагополуччя.

У зв'язку з аграрно-індустріальною спеціалізацією обсяги викидів в атмосферу в області незначні (2,9 т. на 1 км², що у 21 раз менше ніж у Донецькій області) [5]. Найбільше викидів у м. Кропивницький, м. Знам'янка, м. Олександрія, м. Світловодськ. Основними забруднювачами довкілля є підприємства переробної промисловості, транспорту, добувної промисловості. Майже 80 % викидів в повітря припадає на пересувні джерела [3]. Найбільше відходів I-IV класу небезпеки утворилося на території Петрівського району та м. Кропивницький. Більшість (99,98 %) відходів утворилася на підприємствах добувної промисловості (IV клас небезпеки). Екологічна ситуація в регіоні ускладнюється накопиченням і неналежними умовами зберігання пестицидів й агрохімікатів, а також побутових відходів на сміттєзвалищах [5].

Соціальне неблагополуччя в регіоні значною мірою визначається складною медико-демографічною ситуацією. Області характерний високий рівень захворюваності на соціально-небезпечні хвороби. Високий цей показник у м. Кропивницький, м. Олександрія, Олександрійському, Кіровоградському, Новоукраїнському, Новгородківському, Компаніївському, Устинівському районах. Низькою є захворюваність на цю групу недуг на заході області (Гайворонський, Голованівський райони). Серед групи соціально-небезпечних хвороб найбільшу загрозу несе туберкульоз, коефіцієнт захворюваності на який в області вище середнього по країні. Високою є також захворюваність на венеричні хвороби (трихомоніаз, гонорея, сифіліс). Водночас захворюваність на ВІЛ-інфекцію в області на 33 % нижче середньої по країні. Соціальне неблагополуччя території віддзеркалюється і в рівнях захворюваності населення на алкоголізм, наркоманію, токсикоманію. Коефіцієнт захворюваності на алкоголізм в регіоні нижче середнього по країні. Але область, разом з її південно-східними сусідами, входить до територій з високим рівнем захворюваності на наркоманію і токсикоманію. Ситуація ускладняється високими рівнями онкозахворюваності та смертності населення в регіоні [6].

Соціальні негаразди зумовили підвищення рівня злочинності, який в області вище середнього по країні. Вагомим чинником соціальної напруги в регіоні виступає безробіття, за рівнем якого область входить до трійки «лідерів» в країні. Маркером соціального неблагополуччя є ставлення до інституту сім'ї, що відображається у рівнях розлучуваності та позашлюбної народжуваності. Кіровоградщина разом з Донецькою, Дніпропетровською, Запорізькою областями мають найвищі в країні рівні розлучуваності. В області на 10 шлюбів припадає в 4,8 розлучень. Крім того, область є лідером в країні за показниками позашлюбної народжуваності, що пояснюється значним поширенням «громадянських» шлюбів. Близько 33,4 % немовлят в регіоні народжуються поза шлюбом. Ще вищим є цей показник в сільській місцевості.

Отже, низький рівень матеріального добробуту суттєво знижує якість життя населення області. Середній рівень розвитку соціальної інфраструктури не забезпечує необхідної комфортності проживання та не сприяє задоволенню всіх потреб населення. Високий рівень соціально-екологічного неблагополуччя знижує якість та екологічну комфортність життя населення. Разом всі зазначені чинники викликають низку соціальних проблем та зумовлюють накопичення соціокультурної конфліктності в регіоні.

Література

1. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : Навчальний посібник. / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.

2. Татаревська М. С. Рівень життя сільського населення: оцінювання та напрями поліпшення (на матеріалах Кіровоградської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / М. С. Татаревська. – Одеса, 2006. – 17 с.

3. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2010 рік. / [За ред. Л.Б.Дівель]. – Кіровоград : Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2011. – 520 с.

4. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень. Навчальний посібник. / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 320 с.

5. Екологічний паспорт Кіровоградської області, 2010 р. / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській обл. – Кіровоград, 2011. – 102 с.

6. Показники захворюваності населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Кіровоградській області за 2010 р. Довідник обласного центру медичної статистики управління охорони здоров'я КОДА. – Кіровоград, 2010 р. – 250 с.

МОВНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Тетяна А. Нестеренко
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
tetiananesterenko1207@gmail.com

У XXI ст. серед вимог до конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, крім професійних знань, важливе місце посідають мовнокомунікативні компетенції. У зв'язку з цим виникає неминуча потреба впровадження в систему професійної освіти якісно нової фахової комунікації, тобто мовної освіти, що «має забезпечити формування та розвиток комунікативної професійно зорієнтованої компетенції особистості, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал на потреби держави» [4, с. 9]. Теоретичні засади комунікативної спрямованості мовної освіти та застосування функційно-комунікативного підходу до вивчення української мови сформульовано в працях психологів (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв А. Р. Лурія, Е. Стоунс тощо) та мовознавців, які працюють у галузі комунікативної лінгвістики (Ф. С. Бацевич, Т. ван Дейк, Є. В. Клюєв., Г. Г. Почепцов та ін.).

Метою статті є дослідження комунікативного потенціалу курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням) та ролі мовної освіти в професійному житті сучасної людини.

Мовна освіта, яку людина розпочинає в школі, отримує своє логічне продовження в вищому навчальному закладі під час вивчення навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Програма з української мови для загальноосвітніх шкіл спрямована на формування особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в різних формах, сферах і жанрах

мовлення, тобто в забезпеченні належного рівня комунікативної компетенції учнів, що є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації [3, с. 3]. На наступних етапах лінгвістичної освіти виходимо з того, студент уже має сформовані знання про всі рівні мовної ієрархії, засвоїв норми української літературної мови, тому на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) увага повинна приділятися формуванню навичок професійної комунікації, студіюванню особливостей фахової мови, розвитку культури мовлення, мислення й поведінки особистості.

Як стверджують укладачі Програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування й самовираження особистості» [2, с. 2]. Неприпустимою на сьогодні є підміна змісту курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» матеріалом дисципліни «Ділова українська мова». Професійна комунікація передбачає не лише засвоєння мовних ознак офіційно-ділового стилю та вміння укладати службові документи. Це тільки один з аспектів професійної сфери, яка постає конгломерацією офіційно-ділового, наукового та розмовного стилів.

Г. С. Онуфрієнко визначає п’ять складових, на взаємодії яких ґрунтується мовнокомунікативна компетенція фахівця: 1) мовна; 2) мовленнєва; 3) термінологічна; 4) комунікативна; риторична компетенції [1, с. 7].

По-перше, у рамках курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студент удосконалює свій рівень володіння літературною мовою (тема «Основи культури української мови»). Аналіз кращих зразків українського письменства, публіцистичних та наукових текстів дають змогу усвідомити основні комунікативні ознаки культури мови (змістовність, правильність, точність, логічність, багатство, виразність) і в подальшому дотримуватися вимог культури усного й писемного мовлення, бути **мовно компетентними**. Курс дає змогу покращити знання норм сучасної української літературної мови не лише на занятті з теми «Державна мова – мова

професійного спілкування» (питання «Мовні норми») чи під час вивчення теми «Особливості редагування наукових текстів», а й на кожному занятті шляхом виконання відповідних вправ, укладання словничків з культури мови тощо.

Бездоганне мовлення – ознака високоосвіченої людини. Чи можемо ми констатувати, що знаємо мову лише на тій підставі, що формулюємо правила чи вміємо грамотно писати? Безумовно, мовна освіта майбутнього фахівця передбачає використання знань про закономірності функціонування мовних одиниць у певних мовленнєвих ситуаціях. Так постає другий складник мовнокомунікативної компетенції – **мовленнєва компетенція.** Розвивається мовленнєва компетенція на занятті «Стилі сучасної української мови», у ході розгляду питання «Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури» тощо. Студенти вчаться будувати власне висловлення з урахуванням функційних стилів, вікового, соціального статусу та інтелектуального рівня співрозмовника. Важливим є усвідомлення потреби звертатися до словників, довідників з культури української мови з метою вдосконалити свою мовленнєву культуру, практикувати усне мовлення для вироблення навичок самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні.

По-третє, курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» покликаний сформувати навички оперування фаховою термінологією, тобто **термінологічну компетенцію.** Знання спеціальної лексики, фахових термінів – необхідна передумова професійного становлення. Добір ілюстративного матеріалу та вправ доцільно робити з урахуванням спеціальності, на якій навчаються студенти. Сконцентрувати увагу на термінології обраного фаху маємо змогу на занятті «Українська термінологія в професійному спілкуванні», види роботи: класифікація термінів, добір термінів-синонімів до іншомовних одиниць, аналіз термінів за схемою, укладання словника фахових термінів.

По-четверте, здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, необхідна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, становлять суть **комунікативної компетентності.** Вона передбачає уміння змінювати глибину й коло спілкування, розуміти та

бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду, набутого в ході спілкування з іншими людьми. Цей досвід набувається в процесі не лише прямої, а й опосередкованої взаємодії (кіно, телебачення, художня література, публіцистика).

На заняттях з теми «Спілкування як інструмент професійної діяльності» викладач повинен ознайомити студентів з базовими поняттями комунікативної лінгвістики, як-от: комунікація, комунікативна ситуація, учасники ситуації, мета спілкування, безконфліктне спілкування, тактика й стратегія спілкування, невербальні засоби спілкування, гендерні аспекти спілкування тощо. Студенти мають змогу моделювати комунікативні ситуації на заняттях з культури усного фахового спілкування, застосовуючи різні види впливу на людей під час безпосереднього спілкування, демонструючи обрану стратегію поведінки під час ділової бесіди, уникаючи конфлікту в ході бесіди з роботодавцем, прагнучи досягти мети професійного спілкування в телефонній розмові тощо. Удосконаленню комунікативних умінь сприяє тема «Форми колективного обговорення фахових проблем», де студенти опановують мистецтво ведення перемовин, зборів, нарад, дискусій.

Важливим складником комунікативної компетенції є ділова та наукова комунікація. Тематичний блок, до якого входять теми «Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації», «Документація з кадрово-контрактних питань», «Довідково-інформаційні документи», «Етикет службового листування» репрезентує такий необхідний аспект фахової комунікації, як письмове спілкування засобами офіційно-ділового стилю. Важливою частиною мовної освіти є навчання основам наукової комунікації. Студенти опановують особливості наукового викладу думки, вчаться створювати наукові тексти (статтю, курсову роботу), опановують уміння вести наукові дискусії, згортати наукову інформацію до рівня плану, тез, конспекту, здійснюють аналітично-синтетичну обробку джерел (анотація, реферат, рецензія). Безпосередній зв’язок з формуванням комунікативної компетенції має питання про етикетні

ситуації (парадигма мовних формул на позначення стандартних етикетних ситуацій, етикет службового листування, науковий етикет тощо).

Упродовж усього курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студенти отримують інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії та засоби вирішення проблем у спілкуванні. У процесі опанування комунікативної сфери середовище дає людині змогу запозичити засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Риторична компетенція (красномовство) є п'ятою складовою мовнокомунікативної компетенції. Успішна професійна діяльність можлива лише в тому разі, якщо майбутній фахівець під час навчання здобуде системні знання про мовлення як найважливіший інструмент впливу, знатиме жанри, що мають місце в професійній діяльності, засвоїть правила ефективного спілкування, а також навчиться спілкуватися, виробить у собі якості, які забезпечують здатність до ефективного спілкування. Як видно, професіонал повинен володіти сформованою риторичною компетентністю. Тут у пригоді стане тема «Риторика й мистецтво перемовин». Студенти вчаться будувати розгорнутий монолог з фахової проблематики, застосовують основні закони риторики під час професійного спілкування, оволодівають прийомами риторики, створюють максимально ефективну композицію промови, прагнуть виробити індивідуальний стиль мовлення тощо.

Усі складники мовнокомунікативної компетенції виявляються в тісній взаємодії, оскільки спрямовані на вирішення проблеми підготовки фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які, зокрема, набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови. У цьому разі українська мова стає ефективним інструментом професійної діяльності.

Отже, у сучасних умовах затребуваність спеціаліста залежить від рівня його комунікативності, здатності формулювати свої думки правильно й переконливо. Можна з упевненістю констатувати, що мовна освіта є

обов’язковим елементом підготовки фахівців будь-якого спрямування, а мовнокомунікативна компетенція суттєво спливає на якість життя сучасної людини.

Література

1. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови. Навчальний посібник з алґоритмічними приписами. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

2. Програма курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра / Укладачі Шевчук С. В., Клименко І. В. // Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. – 3-тє вид., виправ і доповнен. – К. : Алерта, 2013. – С. 645–662.

3. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–12 класи. – К. : Ірпінь, 2005. – 205 с.

4. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. – 3-тє вид., виправ і доповнен. – К. : Алерта, 2013. – 696 с.

ДО ПИТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ МЕТОДАМИ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

Олена Р. Овчиннікова

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

veleslavaovch@gmail.com

Рівень життя населення – це багатомірна величина, що включає в себе низку показників, серед яких важливі місця займають рівень бідності та стан демографічної ситуації. Щоб відобразити їх вплив на рівень життя потрібно, насамперед, відслідкувати спочатку стан цих показників.

Як відомо, основним джерелом доходів населення є заробітна плата, тобто доходи людей працездатного віку, і на податки з який фінансується уся соціальна сфера (пенсії, оплата праці освітян, медиків, допомоги безробітним та інвалідам тощо). Зважаючи на демографічну ситуацію в Хмельницькій області і в країні в цілому, на кожного працюючого приходиться близько 1 непрацюючого, а по деяким областям цей показник більший 1. У віковій структурі населення питома вага осіб молодше працездатного віку (0-15 років) становить 17,7%, працездатного – 55,5% і старше працездатного – 27,6 відсотки. За десять років кількість населення працездатного віку збільшилась на 1,2% при скороченні на 4,1% кількості осіб молодше працездатного віку, що свідчить про постаріння населення. Нині майже кожен четвертий житель області – пенсійного віку [1]. Значний вплив на демографічне навантаження має і те, що значна кількість наших громадян працездатного віку від'їжджають за кордон у пошуках роботи, тим самим збільшуючи матеріальне навантаження на тих, хто залишився.

За таких умов рівень доходів населення залишається дуже низьким. За даними досліджень [2], близько третини населення опинилися за межею бідності, тобто в умовах, коли мова йде не про задоволення якихось побажань

чи забаганок, а в умовах коли стає неможливим задоволення основних потреб (їжа, житло).

Особливо гостро постає проблема народжуваності. За відсутності достатньої та гарантованої підтримки з боку держави, такої як: забезпечення робочими місцями випускників різноманітних навчальних закладів, надання молодим сім'ям кредитів під житло, погіршення екологічного стану, – усе менше молодих сімей наважуються на народження дитини, відкладаючи цей момент на якомога пізніший період, а на народження другої чи третьої дитини наважуються одиниці.

Економічні корені надмірного зниження народжуваності у Хмельницькій області, як і в цілому по Україні, слід шукати у сфері праці. Відтворення населення і його робочої сили – це не тільки збереження або збільшення у часі їх кількості, але і збереження або підвищення їх якості. Та частина національного доходу, що використовується на особисте споживання (в основному у формі заробітної плати), навіть в не кризових умовах, не задовольняє потреб відтворення населення, оскільки не покриває усіх необхідних витрат на утримання дітей. Отже, перелом у несприятливій динаміці народжуваності треба пов'язувати, перш за все, з подоланням соціально-економічної кризи, з докорінним поліпшенням умов дітородної діяльності населення. Стан кожного із компонентів цих умов такий, що найбільш реалістичним, обґрунтованим у найближчій перспективі є завдання не підвищення народжуваності, а зупинення її дальшого падіння, стабілізація. Тому найкраща демографічна політика сьогодні ─ це ефективна економічна політика.

Катастрофічне зниження рівня життя переважної більшості населення на фоні погіршення екологічної ситуації викликало значне підвищення смертності і зниження середньої очікуваної тривалості життя. Тому в сучасних кризових умовах також сформувалась об'єктивна необхідність перенесення центру ваги демографічної політики з вирішення проблем народжуваності на поліпшення здоров'я наявних поколінь.

Важкою також є ситуація з пенсіонерами та людьми похилого віку. Їх маса в суспільстві є досить значною і, що саме загрозливе, зростаючою. Знайти роботу після виходу на пенсію або залишитись працювати, досягнувши пенсійного віку, вдається далеко не кожному. Хоча й тут є негативний бік справи, бо в такий спосіб робочі місця не отримують люди молодшого та середнього віку, на яких припадає основний тягар матеріального забезпечення себе та своїх родин.

„Рятівним кругом" жителів нашої області є її аграрне спрямування, зважаючи на великі площі земель сільськогосподарського призначення. Саме вирощування продуктів харчування на власних присадибних ділянках, дачах та орендованих земельних наділах дозволяє виживати більшості населення. Лише невелика частка вирощеного використовується для подальшого продажу, а основна його маса йде на власне споживання.

Отож вияснивши, що рівень бідності та демографічна ситуація є чинниками, які взаємопов'язані, приходимо до висновку про неможливість здійснення процесу моделювання рівня життя і рівня бідності, як його складової, без врахування стану демографічної ситуації. Застосування ж методів нечіткої логіки, що дозволить поєднати числові показники з логічними величинами і здійснити над ними процес моделювання, дозволить нам оперативно реагувати на можливі зміни ситуації і здійснювати випереджаючі та корегуючи дії.

Кінцевою метою дослідження є розробка системи моделювання рівня життя населення, яка здатна фіксованому вектору вхідних змінних $X^* = \langle x_1^*, x_2^*, ..., x_n^* \rangle$, $x_i^* \in [\underline{x_i}, \overline{x_i}]$ поставити у відповідність рішення $y \in [\underline{y}, \overline{y}]$.

Як вхідні змінні виступають якісні характеристики населення. Завданням системи моделювання є на основі цих даних визначити рівень життя. Алгоритм прийняття рішення базується на методах нечіткої логіки. Така задача є прикладом використання нечіткої логіки за багатокритеріальною оцінкою [3]. При дослідженні рівня життя багатокритеріальна оцінка являє собою

експертизу показників демографічної ситуації, екологічного стану, рівня доходів населення, стану здоров’я тощо.

Запропонована модель дослідження рівня життя населення працює як з кількісними макроекономічними даними, так і з якісними (знання експертів), що є новою розробкою в даній галузі.

Першим кроком побудови моделі є визначення та аналіз вхідних параметрів. Вхідні змінні – це часткові показники, оцінювані експертами на основі інформації, отриманої або зі статистичних органів (офіційні дані), або із соціологічних опитувань населення (вибіркові дослідження). Як вхідні змінні виступають показники демографічного навантаження та ін.

Вихідна змінна – це інтегральна оцінка якості рівня життя, тобто його складових елементів. Складові вихідної змінної представлені як багатокритеріальний вибір альтернатив із використанням правил нечіткого виведення.

У ході опитування досліджуються якісні характеристики населення. Як було запропоновано нами раніше [4], для оцінки їх, розподіл індивідів пропонується здійснювати за такими ознаками (як приклад):

- статтю;
- віком;
- сімейними характеристиками (шлюбний стан, розмір сім'ї та кількість дітей до 16 років у сім'ї);
- рівнем освіти;
- рівнем доходів;
- соціальним положенням;
- професією;
- житловими умовами сім’ї;
- станом здоров’я.

Ці ознаки є вхідними змінними системи, на основі обробки яких за допомогою бази нечітких знань отримуються вихідні змінні, якими у даному

випадку є рівень життя. Тобто розглядається система моделювання з одним виходом і n входами виду [5]:

$$y = f_y(x_1, x_{2,...,} x_n), \tag{1}$$

де у – вихідна змінна; x_1, x_2,..., x_n – вхідні змінні.

Як вхідні, так і вихідні змінні можуть бути кількісними і якісними. Для кількісних змінних повинні бути відомими області зміни:

$$U_i = [\underline{x_i}, \overline{x_i}], \; i = \overline{1, n}, \tag{2}$$

$$Y = [\underline{y}, \overline{y}], \tag{3}$$

де $\underline{x_i}$ $(\overline{x_i})$ – нижнє (верхнє) значення вхідних змінних x_i, $i = \overline{1, n}$;

$\underline{y}$ $(\overline{y})$ – нижнє (верхнє) значення вихідної змінної у.

Прикладом кількісної шкали може бути рівень доходів, виражений у грошових одиницях, або розмір сім'ї.

Змінні, для яких не існує природної кількісної шкали (житлові умови, стан здоров'я), можуть оцінюватись якісними термами ("низький", "середній", "високий") або вимірюватися у штучних шкалах, наприклад, за 5-бальною, 10-бальною, ..., 100-бальною системами. Вихідну змінну, рівень життя, будемо вважати якісною величиною з можливими значеннями "високий", "вище середнього", "середній", "нижче середнього", "низький". Для вираження цього значення можлива й більша деталізація.

Для якісних змінних $x_1 - x_n$ та y вважається, що відомі множини всіх можливих значень:

$$U_i = \{v_i^1, v_i^2, ..., v_i^{q_i}\}, \; i = \overline{1, n}, \tag{4}$$

$$Y = \{y^1, y^2, ..., y^{q_m}\}, \tag{5}$$

де $v_i^1 \left(v_i^{q_i}\right)$ – бальна оцінка, яка відповідає найменшому (найбільшому) значенню вхідної змінної x_i;

$y^1 \left(y^{q_m}\right)$ – бальна оцінка, яка відповідає найменшому (найбільшому) значенню вихідної змінної y;

q_i, $i=\overline{1,n}$ і q_m – потужності множин (4) і (5).

Побудова запропонованої системи моделювання має під собою мету створити інструмент дослідження рівня життя населення. За допомогою нечіткої бази знань на основі вхідної інформації робляться висновки про рівень життя населення регіону. Результатом впровадження системи моделювання у діяльність органів управління повинно стати спрощення процесів оцінювання рівня життя населення. Система дозволяє оцінювати рівень життя індивідуумів відповідно до їх характеристик. Поєднання цього знання з інформацією про кількість людей, що володіють такими характеристиками, дозволяє оцінити потенційну ситуацію в цілому на деякій території.

Література

1. Офіційний сайт державного комітету статистики в Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/

2. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л. М. Черенько. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.: іл. – Бібліогр.: с. 417-426. ISBN 966-7658-03-1

3. Андрейчиков А.В., Андрейчикова О.Н. Анализ, синтез, планирование решений в экономике. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.

4. Овчиннікова О.Р. Стохастичне та нечітке моделювання міграційних процесів: [монографія] / О.Р.Овчиннікова. – Хмельницький, ХНУ, 2014. – 252 с. – ISSN 978-966-330-215-7

5. Ротштейн А.П. Интеллектуальные технологии идентификации: нечеткие множества, нейронные сети, генетические алгоритмы. -Винница: Универсум, 1999. – 320с.

РОЗГОРТАННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПСИХОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

Елліна А. Панасенко [1], Єлизавета Е. Батлова [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] ellinapanasenko@ukr.net, [2] lizzy.impact@gmail.com

В сучасних умовах проблема розвитку мотивів і потреб людини є однією з найбільш актуальних в психології мотивації. Важливість окресленої проблеми не підлягає сумніву, оскільки питання про розвиток мотивів та потреб тісно пов'язане з питанням про розвиток особистості в цілому. Навчальна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль в процесі становлення особистості та здійснюється практично впродовж усіх років життя людини. У зв'язку з цим дослідження психологічних аспектів виникнення, розвитку та формування позитивних мотивів навчання завжди залишається актуальним. Мотивація до навчання – одна із головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Проблемі розвитку мотиваційної сфери присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, П. Якобсона та ін. дослідили мотивацію як складну систему детермінації поведінки та діяльності. Дослідження поведінки людини, що спонукається мотивацією представлено у працях О. Змановської, Н. Максимової, В.Оржеховської, Т. Титаренко та ін. Функції, види, структуру та етапи розвитку мотивів проаналізовано у наукових студіях Л. Божович, Д. Ельконіна, А.Менчинської, Л. Проколієнко та ін.

Метою статті є дослідження проблеми навчальної мотивації підлітків у наукових студіях вітчизняних психологів.

Кожний вік як етап формування особистості вимагає особливого ставлення до себе. Підлітковий вік – один з найважчих періодів психічного розвитку

людини та становлення її особистості. Він вважається кризовим, конфліктним, перехідним, афективним, суперечливим, важким. У цей період відбуваються суттєві зміни в найрізноманітніших сферах психіки дитини, зумовлені статевим дозріванням, перебудовою організму, становленням особистості. Значні зміни стаються й у мотиваційній сфері.

У мотиваційній сфері підлітків, як відмічає Л. Божович, відбувається дуже важлива подія, яка полягає в тому, що вони значною мірою здатні керуватись у своїй моральній поведінці тими вимогами, які самі перед собою ставлять. Особливості навчального матеріалу вимагають від учнів підліткового віку принципово нового підходу до його засвоєння як з боку мотивації пізнавальної діяльності, так і з боку інтелектуальних операцій. У підлітковому періоді відбуваються значні якісні зрушення у пізнавальних психічних процесах і в пізнавальних інтересах [2].

У підлітковому віці виявляється власна, загальна позиція учня щодо навчання в школі, розуміння й визнання ним об'єктивного значення знань, умінь і навичок, а також усвідомлення свого обов'язку з погляду суспільних вимог, суспільної важливості набуття освіти, її ролі в житті. У цьому віці виникають нові мотиви навчання: бажання бути освіченим, подальше навчання, прагнення влаштуватися в майбутньому житті, прагнення до самоутвердження і самовдосконалення, необхідність виконувати вимоги батьків.

У підлітковому періоді відбуваються значні перетворення в характері мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Мотиви, що домінували в період молодшого шкільного віку, витісняються іншими, які не були значущими в той період. Це зумовлюється, перш за все, зміною провідного виду діяльності: навчання як провідний вид діяльності в молодшому шкільному віці відсувається на другий план, натомість актуалізується спілкування, на яке й спрямовує підліток свою активність. Це призводить до зниження для підлітка значущості пізнавальної діяльності, навіть при визнанні його необхідності. Відбуваються помітні зміни й у змісті мотивів навчання підлітків. Як виявили дослідження Л. Божович, провідну роль починає відігравати прагнення підлітка

завоювати певне становище в класі, виділитися, добитися визнання однолітків. Школа сприймається ним як основне місце спілкування [2].

Одним з найбільш яскраво виражених мотиваційних утворень у структурі мотивації навчання підлітків є інтереси. Видатний психолог Л. Виготський зазначав, що у підлітковому віці суттєво змінюється сфера інтересів. Він вважав, що в перехідному періоді можна чітко прослідкувати дві хвилі в розвитку інтересів: хвилю появи нових потягів, які створюють органічну основу для нової системи інтересів, а потім – і хвилю дозрівання цієї нової системи інтересів, що надбудовується над новим потягом. Фаза потягів триває приблизно біля двох років. Вона характеризується різкими коливаннями та зіткненнями психологічних установок, крахом авторитетів. Друга фаза – фаза інтересів – спочатку характеризується їх різноманітністю. Для цієї фази характерне також розширення та закріплення суспільних зв'язків. Друга фаза суттєво залежить від матеріальних умов життя, оточення. При несприятливих, умовах коло інтересів підлітка звужується [3].

Навчальна мотивація підлітків формується на основі пізнавальних потреб і інтересів. Одна з домінуючих потреб підлітків – пізнавальна потреба. Їм подобається міркувати, робити самостійні відкриття. Незадоволення пізнавальних потреб і інтересів викликає в них не тільки стан суму, апатії, байдужості, але інколи – й різке негативне ставлення до цікавих предметів. Пізнавальний інтерес, на думку М. Алексєєвої, характеризується стійкими прагненнями до пізнання, до нових, ґрунтовних знань і умінь, оптимально активізує психічну діяльність особистості. Його значення полягає в тому, що він підсилює дієвість мотивів, пов'язаних з широкими соціальними чинниками та властивостями особистості школярів [1].

Видатні психологи (Л. Божович, Н. Добринін, О.Леонтьєв, М. Морозов, В.Мясіщев, Г. Щукіна) розглядають пізнавальний інтерес як важливий мотив навчання. Ними доведено, що серед мотивів, які спонукають навчальну діяльність школярів, пізнавальний інтерес – найефективніший. Відсутність у школярів інтересу до навчання негативно позначається на їх особистості.

Пізнавальний інтерес є важливою умовою розвитку особистості, її самовдосконалення. Першою особливістю мотивації навчання підлітків є виникнення в них стійкого інтересу до певного предмета [9].

Пізнавальний інтерес, що стимулює навчання підлітка, часто набуває особистісного та стійкого характеру, на відміну від пізнавальних інтересів, що мають ситуативний, епізодичний характер у молодших школярів. Він розвивається поступово, з нагромадженням знань, умінь і навичок, і спирається на їх внутрішню логіку. Тому особистісний інтерес активний і невичерпний. А зниження загальної пізнавальної активності учнів і позитивного ставлення до школи й навчання, на думку Л. Божович, зумовлюється характером викладання знань учителем, вимогами, які призводять до формального заучування навчальної інформації [2]. Психолог Є. Ільїн підкреслює, що в підлітків відбувається боротьба двох мотиваційних утворень: мотиваційна установка, пов’язана з перспективою отримання освіти, і мотив, що відображає соціально-психологічний стан учнів, їх втому від постійної необхідності виконувати домашні завдання [5].

Аналіз досліджень засвідчує, що підлітковий вік – це період оптимального розвитку самооцінки і посилення її значення як мотиву психічного розвитку особистості й навчальної діяльності підлітка. Вимоги підлітка до себе потребують постійної підтримки з боку значущих осіб. Відсутність такої підтримки пояснює нестійкість ряду мотивів та поведінки. Крім того, характерним для підліткового віку є невідповідність цілей можливостям, а це свідчить про завищений рівень домагань, що є причиною частих невдач у здійсненні задуманого.

Педагогічна оцінка результатів навчання – це найбільш постійний традиційний чинник стимулювання навчально активності школярів. Оцінка для підлітка виступає як прагнення досягнути успіху в навчальному процесі й тим самим набути впевненості у своїх розумових здібностях і можливостях. Це пов’язано з такою домінуючою потребою віку, як потреба усвідомити, оцінити себе як особистість, свої сильні та слабкі сторони. Для емоційного

благополуччя підлітка дуже важливо, щоб оцінка й самооцінка співпадали [8].

Сучасні дослідники підліткового віку (І. Дубровіна, А. Прихожан, Н.Толстих) приділяють увагу чи не найважливішій потребі особистості підлітка, яка виступає як провідний вид діяльності – потребі в неформальному, інтимному спілкуванні. Важливість особистісних чинників при виборі партнера для спілкування в різні вікові періоди неоднакова. Т. Дуткевич показала, що в підлітків досить розповсюджене обґрунтування спілкування бажанням допомогти товаришу. Вони враховують такі якості партнера по спілкуванню, як чесність, вольовий характер, сміливість тощо [4].

Усвідомлення підлітками життєвої значущості знань є важливим мотивом їх навчання. О. Леонтьєв накреслює схему закономірностей виникнення нових мотивів: у процесі діяльності, яка спонукається певним мотивом і спрямована на досягнення певної мети, сама мета дії та результати її досягнення можуть набути для учня спонукальної сили, тобто перетворитися в новий мотив [6].

Таким чином, проблема мотивації навчання підлітків – одна з надзвичайно актуальних для вікової та педагогічної психології, а також для організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах. З переходом до підліткового віку відбуваються суттєві зміни в мотивації пізнавальної діяльності учнів: мотиви навчальної діяльності змінюються під впливом зрушень, які відбуваються у внутрішній структурі особистості підлітка, а також змін соціальної ситуації розвитку. У підлітковому віці створюються умови для формування нових мотивів поведінки та навчальної діяльності. Виразніше виявляється власна позиція підлітка щодо навчання, розуміння та визнання об’єктивного значення знань, умінь і навичок, усвідомлення свого обов’язку здобуття освіти, що й зумовлює розвиток нових мотивів навчальної діяльності. Пізнавальні та соціальні мотиви навчання підлітків розвиваються в єдності. Посилення інтересу до змісту предметів, що вивчаються, переживання радості пізнання нового сприяє розвитку позитивного ставлення до свого обов’язку вчитися, а усвідомлення суспільного значення набування знань сприяє формуванню у підлітків пізнавальних мотивів навчання. Пізнавальні мотиви

краще виражені в учнів, які успішно навчаються. У тих, хто має низьку успішність, домінують негативні мотиви. Значні зміни відбуваються у змісті мотивації навчальної діяльності. Особливе місце серед мотивів поведінки й навчання займає прагнення підлітка домогтися визнання однолітків, їхньої поваги. Навчальну діяльність підлітків стимулює оцінка значущими оточуючими їх досягнень у навчанні. В даному періоді посилюється мотив, пов'язаний із самопізнанням, самооцінкою, рівнем домагань, самоствердженням і досягненням успіху.

Література

1. Алексєєва М.І. Мотиви навчання учнів / М.І.Алексеєва. – К. : Рад. школа, 1974. – 119 с.

2. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.

3. Выготский Л.С. Собрание сочинений : В 6-ти томах / Л.С.Выготский. – Т. 4. Детская психология / под ред. Д.Б.Эльконина. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.

4. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.

6. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Конспект лекций / А.Н.Леонтьев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.

7. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя / А.К.Маркова, Т.А.Матис, А.Б.Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.

8. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г.Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.

9. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ СТРАХІВ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Елліна А. Панасенко [1], Олена А. Ліхно [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] ellinapanasenko@ukr.net, [2] likhno_olena@ukr.net

Завданням сучасної вітчизняної загальноосвітньої школи є уникнення ситуацій, що спричиняють дитячі страх, підготовка соціально свідомої, всебічно розвиненої особистості, яка здатна до самовираження у різних видах життєдіяльності. Однією з умов вирішення цього завдання є попередження й подолання страхів, які з'являються в процесі шкільного навчання. Це особливо важливо в підлітковому віці, коли формується особистість, зростають можливості емоційно-вольової регуляції діяльності. Процес попередження страхів в школі передбачає, зокрема, вирішення таких важливих завдань, як навчання підлітків за програмами з подолання страхів, з одного боку, а з другого – налагодження життя без стресових ситуацій. Це можливо через створення відповідних умов як в школі, так і в родинах учнів.

Проблема страхів активно розробляється в науково-психологічній літературі. У вітчизняній психології страх розглядають як сильне емоційне збудження (Н.Виноградова, І.Кулагіна та ін.); стан страху пов'язується з властивостями особистості (Б.Братусь, Ф.Василюк, Ю.Забродін, А.Петровський та ін.). Визначенню чинників страхів, тривоги присвячено роботи І.Кона, Ю.Орлова, Р.Рассела, Т.Титаренко та ін. Перебіг страхів у дітей підліткового віку представлено у роботах Б.Додонова, А.Захарова, К.Уманського та ін. Чинники, що зумовлюють страхи у підлітків та психологічні рекомендації щодо роботи зі страхами подано у психологічних студіях Є.Рогова, Є.Тарасова, Н.Шевардина та ін.

Метою статті є висвітлення основних методів і прийомів психологічної корекції страхів в учнів підліткового віку.

У сучасних психологічних словниках страх потрактовано як емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело реальної чи уявної небезпеки. На відміну від болю чи інших видів страждання, які зумовлюються реальною дією шкідливих для існування факторів, страх виникає під час їх передбачення. Залежно від характеру загрози інтенсивність та особливість переживання страху варіюють у досить широкому діапазоні: побоювання, боязкість, переляк, жах тощо.

Страх регулює діяльність, поведінку, відводить людину від небезпек, можливості отримати ушкодження та ін. В цьому полягає "зберігаюча" функція страхів, яка відіграє важливу роль в інстинктивній поведінці, що забезпечує самозбереження особистості. Крім того, що страх допомагає конструювати поведінку, він є переживанням, необхідним для нормального функціонування психіки.

Зарубіжні та українські вчені (С.Васьківська, О.Захаров, Б.Кочубей, О.Новікова, В.Лебединський, Р.Овчарова, А.Прихожан та ін.) зробили значний внесок у розроблення теоретичних засад та практичних аспектів роботи зі страхами.

Психолог В.Лебединський зазначає, що кожен вид страху з'являється в певному віці, а у випадку нормального розвитку страхи з часом зникають. Необхідно відділяти патологічний страх, який потребує корекції, від нормального, з тим, щоб не порушити розвиток дитини. Патологічний страх можна відрізнити від "нормального" за відомими критеріями: якщо страх заважає спілкуванню, розвитку особистості, психіки, призводить до соціальної дезадаптації і далі – аутизму, психосоматичних захворювань, то цей страх, без сумніву, патологічний [2].

Страх може бути як самостійним порушенням (наприклад, після сильного переляку), так і проявом будь-яких порушень особистості. На думку Є.Рогова корекційна робота по вирішенню проблеми страхів дитини може виконуватись

в декількох напрямах. Ефективність корекції і вибір корекційних прийомів визначаються індивідуальними особливостями учнів. Якщо учень постійно пригнічений, відчуває негативні емоції, то основна задача – навчити учня відчувати позитивні емоції. Це може бути досягнуто різноманітними прийомами та методами [3].

Психолог-науковець В. Семиченко пропонує такі прийоми для керування критичними емоційними станами: 1) "переінтерпретація" симптомів тривоги (пояснення, що ознаки тривоги – це ознаки готовності людини до активної діяльності (активізація), їх відчувають більшість людей, вони допомагають краще виконати будь-яку діяльність); 2) "налаштування" на певний емоційний стан (пропонується уявно пов'язати тривожний емоційний стан з якимись образами (мелодією, квіткою, пейзажем тощо); 3) "виконання ролі" (у складній ситуації корисно яскраво уявити собі образ для наслідування, ввійти в роль і діяти, як би від його імені); 4) "дихання" (праця над способами нормалізації дихання для зняття напруження); 5) "розслаблення" (активізація прийомів релаксації); 6) "розумове тренування" (тривожна ситуація уявляється, раніше в усіх подробицях, а потім треба намагатися продумати її розвиток); 7) "репетиція" (програмування ситуації, яка викликає тривогу); 8)"моделювання" відрефлексованої тривоги (моделюють в уяві направлення нівелювання її гостроти); 9) "доведення до абсурду" (моделювання і розігрування, доведення до сміху (абсурду)); 10) "переформулювання задачі" (концентрування на цілі актуального моменту, а не на оцінці своїх досягнень або свого вигляду); 11) "зелений виноград" (вміння гідно приймати поразку); 12) "лист об'єкту, який викликає тривогу чи страх" (у листі висловлюють те, що їх тривожить) [4].

Представимо базисні методи і прийоми корекції страхів у дітей підліткового віку.

Розігрування ситуації взаємодії з предметом страху в грі. Цей метод є специфічним для корекції емоційних порушень, пов'язаних з порушенням особистісного розвитку. Розігрування страху в грі допомагає не тільки змінити

особистісні відношення, але й відрізнити остаточну напругу від стресового впливу, яке й породжує явище неадекватного страху в звичайних, не екстремальних ситуаціях.

Емоційне переключення. Доросла людина може випадково заразити дитину будь-яким страхом, наприклад, закричавши при наближенні до дитини собаки. За допомогою того ж механізму переключення можна досягти і зворотнього результату. Невелику значущість лякаючого об'єкта можна підкреслити короткою фразою, виразним жестом, як би відкинути, проігнорувати його. При цьому важливий не смисл, а інтонація, з якою вимовляються ці слова, що надають дитині впевненості та спокою.

Копіювання і зараження. Дитина копіює дорослого не тільки поведінкою, але й заражається його оцінками. Якщо доросла людина про щось говорить із страхом в голосі, то цей емоційний стан передається дитині, і вона також починає чогось боятися. Тому з оточення дитини потрібно видалити тривожних, істеричних людей, або ж вони повинні зайнятися станом своєї психіки. Подібно тому, як нема смислу лікувати дитину від захворювання, якщо вдома знаходиться хворий дорослий, так неможливо допомогти дитині, якщо існують які-небудь фактори, які сприяють рецидиву.

Емоційні гойдалки. Принцип гойдалки полягає в переході з одного стану в інший (протилежний). Для емоційних процесів гойдалки має значення змінний перехід від стану небезпеки до стану безпеки. В "емоційних гойдалках" дитина відчуває "силу" своїх регуляторних можливостей, навчається керувати своїм станом. Гойдалки можна проводити практично з любим видом страху, але лише в тому випадку, якщо людина не є настроєною наперед з будь-якої причини проти цієї вправи. Якщо ж дитина не хоче "емоційних гойдалок", то не слід від них відмовлятися зовсім, так як це небажання обумовлено не постійними характеристиками психіки, а короткотривалим станом, слід дочекатися лише більш сприятливого самопочуття людини.

Для корекції травматичного страху, не пов'язаного з глибинними ушкодженнями особистості (страху як порушення емоційних процесів, а не

відношень особистості), можна використовувати, крім описаних, ще ряд достатньо простих методів.

Анатомірування страху. Пояснення дитині, що представляє собою лякаючий його предмет (собака, ніч та ін.), як він влаштований, "звідки береться", знешкоджує "прогалини" в сприйнятті дитини, які зазвичай заповнювалися наданням цьому предмету небезпечних, страшних якостей. Якщо страх породжений випадково емоційною реакцією дорослого, який залишився в свідомості дитини, або іншою незначною обставиною, то, скоріше за все, він пройде, якщо ж порушена внутріособистісна гармонія взаємин дитини, то конкретний предмет страху є лише можливістю для опредмечування, "експліцирювання" порушення особистісного розвитку. Тут корекційна робота проводиться не з самим страхом, але з особистісними відношеннями дитини і причинами, які породили страх, і якщо випадок вдалий, страх зникає сам.

Маніпулювання предметом страху. Для цього можна купити дитині маленьку іграшкову собаку або намалювати і вирізати з картону. Здатність керувати лякаючим предметом, тримати його в руках, допоможе дитині отримати відчуття переваги, керувати ним. Якщо дитина захоче виконати агресивні дії з цим предметом (порвати, скрутити тощо), то не слід її зупиняти, але якщо ці агресивні дії доведуть дитину до істерики, а не припиняться (як повинно бути) катарсисом і розслабленням, то це буде говорити про якісь дуже складні порушення, які не піддаються такій простій корекції.

Штриховка, стирання і малювання. Ці методи є зв'язаними з попереднім і також направлені на формування у дитини відчуття сили і переваги над предметом його страху. Ефективним може бути такий прийом – попросити дитину намалювати те, чого вона боїться, і поряд себе. Дитину слід "підштовхнути", спровокувати – якщо вона сама так не зробить – намалювати себе більшим або якимось чином захищеним по відношенню до лякаючого предмету. На цьому ж чи іншому малюнку можна також влаштувати витирання лякаючого предмету. Бажано, щоб дитина сама виконала цю дію. Позитивний

ефект можна зафіксувати, обговорюючи з дитиною теми: “Ось тепер все буде гаразд, тому що ти сміливий, а він втік, і тобі не треба його боятися – він сам тебе боїться”. Але в цьому обговоренні важливо ініціативу віддати дитині, так, щоб ця бесіда не перетворилася в раціональну терапію, впевнення.

Звикання, або десенсибілізація. Цей термін означає зменшення чутливості по відношенню до лякаючого об’єкта –звикання до нього. Це відбувається в результаті впізнання дитиною того, що з себе являє об’єкт її страху, а також в результаті спостереження дитиною нейтрального ставлення дорослого до страшного об’єкту. Цей метод також розрахований на не “глибинні” порушення емоційної сфери особистості [1–4].

Отже, головним в психокорекції дитячих страхів є емоційні процеси, процеси переживань. Яскраво, емоційно забарвлені переживання і створюють можливість нового бачення старих проблем, нового погляду на життєву ситуацію, на самого себе, на близьких людей, на всю систему своїх відносин, на свою діяльність. Мова психокорекції – це мова конкретних реальних дій, тому всі психокорекційні методи та прийоми повинні бути зрозумілими для тих, хто бере участь у цій діяльності, психокорекційно значущими, емоційно насиченими. Вони повинні мати вірне тлумачення, інтерпретацію з позицій досягнення особистісного росту підлітка.

Література

1. Захаров А. И. Как помочь нашим детям избавиться от страха / А. И. Захаров. – СПб. : Питократ, 1995. – 128 с.

2. Лебединский В. В. Нарушения психологического развития детей / В. В. Лебединский. – М. : Наука, 1985. – 205 с.

3. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании : уч. пособ. / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 529 с.

4. Семиченко В. А. Психічні стани / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1998. – 208 с.

ПРОБЛЕМА АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ Й ПРАКТИЦІ

Елліна А. Панасенко[1], Іван О. Репринець[2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1]ellinapanasenko@ukr.net,[2]ivanoov010696@gmail.com

Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Важке економічне становище країни привело наше суспільство до серйозних труднощів і внутрішніх конфліктів, до значного збільшення рівня поширеності і різноманіття форм аморальних вчинків, злочинності та інших видів поведінки, що відхиляється. Особливо важко в цей період виявилося підліткам. Тривожним симптомом є зростання числа неповнолітніх з девіантною поведінкою, що виявляються в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм і ін.). Також більш поширеними стали виявлятися жорстокість і агресивність Різко зросла злочинність серед молоді.

Проблема агресивності досліджується в психології за такими аспектами: як чинник, що деструктивно впливає на поведінку особистості (О.Бовть, В.Крайнюк, М.Левітов, О.Смирнова, С.Третьяковта ін.) і конструктивно (О.Дроздов, О.Змановська, С.Кравчук, Н.Пов'якельта ін.); у контексті індивідуально-типологічних особливостей особистості (О.Кузнєцова, І.Переверзєва, О.Саннікова та ін.), в процесі розвитку особистості (Л.Семенюк, І.Фурманов та ін.), як один із чинників протиправної поведінки (І.Бойко, І.Горшков, О.Морозов та ін.).

Метою статті є дослідження основних аспектів проблеми агресії та агресивної поведінки особистості у сучасній психологійчній науці та практиці.

Аналіз наукової психологічної літератури свідчить, що дослідники визначають агресію як поведінку, стан і властивість особистості, тобто спостерігається неоднозначність трактування цього психологічного явища. Під час розгляду агресивної поведінки як окремого випадку психологічної категорії діяльності, поняття агресії ототожнюють з поняттям агресивної поведінки. Відмінність між термінами, на думку С.Соловйової, пов'язана з акцентом, який ставиться або в плані загальнофілософської і загальнопсихологічної кваліфікації подій (як агресія), або в плані оцінки конкретних дій індивіда (як агресивна поведінка). Дослідниця визначає умови, за яких конкретні дії (вербальні або фізичні) трактуватимуться як агресивні: знаходження в контексті соціальних взаємовідносин; ініціатива і спрямованість дій проти конкретної людини або групи людей; демонстрація переваги в силі або застосування сили відносно людини або групи людей; нанесення шкоди, збитку [7].

Поняття агресії як прагнення, що виявляється в реальній поведінці або фантазуванні з метою домінування над іншими, розмежовується з поняттям агресивної поведінки, спрямованої на нанесення шкоди живій істоті, котра не бажає подібного ставлення. Тобто під агресією розуміється внутрішній, когнітивний компонент агресивної поведінки. При цьому провідними ознаками агресивної поведінки психолог Е.Змановськауважає такі прояви: прагнення до домінування над людьми і використання їх у своїх цілях; тенденція до руйнування; нанесення шкоди оточуючим; схильність до насильства [2].

Більшість досліджень, присвячених агресії, умовно можна поділити на дві групи. До першоївідносяться наукові розвідкиГ. Гайдукевич, А. Маклакова та ін., в яких агресія розглядається як мотивована деструктивна поведінка, мета якої полягає в нанесенні шкоди об'єктам нападу, завдаванні їм фізичного або психічного збитку. Друга група учених (О. Дроздов, І. Захарова, М. Скок та ін.)визначають агресію як активність, нормальну захисну адаптацію, прагнення до досягнень, інструмент для самоствердження, джерело творчого потенціалу особистості.

Отже, агресієюназиваютьі навмисну деструктивну поведінку, що наносить шкоду й збитки іншій людині, і вияв активності, потяг до досягнень, інструмент для самоствердження, самореалізації та домінування над іншими.

Розгялнемо основні види й форми агресії. Залежно від агресивних дій учений Р.Берон розробив типологію, яку описав за допомогою трьох шкал: фізична-вербальна, активна-пасивна, пряма-непряма. Комбінація цих типів дає 8 можливих варіантів агресивної поведінки [1].

За механізмом виникнення О. Морозов викоремив свідому, несвідому, афективну й індуковану агресії, відносно об'єкта впливу – пасивну й активну, за спрямованістю вирізнив соціально-, гетеро- й аутоорієнтовану агресії, за масовістю суб'єкта й об'єкта – індивідуальне, групове [4].

С. Соловйова виокремила таківиди агресії: прихованай відкрита; гнівна й інструментальна; вербальна (словесна) і фізична; екстрапунітивна й інтрапунітивна.

Отже, вивчення різних наукових психологічних джерел дозволило визначити такі її види агресії: прихована і відкрита; фізична і вербальна; гнівна, ворожа й інструментальна; гетеро- (спрямована на інших) і аутоорієнтована (спрямована на себе); пряма і непряма; доброякісна і злоякісна; конструктивна, деструктивна і дефіцитарна агресія; реактивна, імпульсивна (виникає як реакція на фрустрацію), спонтанна і навмисна (інтенціональна); реактивна, імпульсивна (виникає як реакція на фрустрацію); безпосередня і відстрочена.

Проаналізуємо різні підходи психологів-науковців на проблему визначення структури агресії. У психології під час опису структури агресії як поведінкового прояву і психічного стану дослідники з різним ступенем повноти виділяють емоційний, когнітивний (пізнавальний) і вольовий компоненти. Дослідження, присвячені агресії, дозволяють розглядати агресію як психічне явище і психічний процес, тобто можна виділити агресивність, зокрема її внутрішній компонент, і власне агресивну поведінку як зовнішній прояв агресивності.

Учений М.Левітову структурі агресіївиокремоює емоційний, пізнавальний (когнітивний) і вольовий компоненти [3]. Науковці А. Реан і Я.Коломінський уважають, що можливо виділення рівневої структури агресії, при цьому підставою розрізнення є кількісний критерій сили агресивних дій або ступеня агресивності особистості [5]. У працях О.Дроздова представлена структура агресії як складної ієрархічної системи, що складається з наступних, пов'язаних між собою підсистем: 1) когнітивна, зумовлена обробкою інформації; 2) регулятивна, спрямована на регуляцію міжособистісних відносин; 3) комунікативна, що виникає в ситуаціях міжособистісного спілкування.

Відома дослідниця С.Соловйова в структурі агресивності виділяє компоненти, що відносяться до пізнавальних (певний спосіб сприйняття й інтерпретації зовнішньої ситуації), емоційних (емоції роздратування, гніву або переживання тривоги й відчуття провини) і вольових психічних процесів. На її думку, структурно-функціональними компонентами властивості агресивності можуть слугувати емоційні, когнітивні, зокрема перцептивні, вольові процеси, що знаходяться з цією властивістю в субординаційних відносинах.

Досить учебічо й змістовно структуру агресивності розробила дослідниця О. Саннікова. Розглядаючи агресивність у контексті континуального підходу, учена її представила як систему компонентів, що належать до формально-динамічного, змістовно-особистісного і соціально-імперативного рівнів. Перший рівень включає сукупність усіх властивостей, що відображають динаміку протікання психічних явищ та індивідні властивості конституціонального характеру. Другий рівень містить власне особистісні властивості: спрямованість, потребнісно-мотиваційну сферу, інтереси. До третього рівня відносяться уявлення особистості про суспільство, мораль, норми, культуру, знання тощо і саму мораль особистості [7]. На формально-динамічному рівні агресивність виявляється в динамічних характеристиках, які відображають такі особливості виникнення проявів агресивності, як специфікапояви, протікання, сила, глибина переживання, швидкість протікання, тривалість, стійкість, експресивна виразність. На якісному рівні (прикордонна

зона між формально-динамічним і змістовно-особистісним рівнями) агресивність містить характеристики, що відображають психологічну сутність досліджуваного феномена. На змістовно-особистісному рівні агресивність може виявлятися в характеристиках, пов’язаних зі спрямованістю особистості, її потребнісно-мотиваційною сферою. На соціально-імперативному рівні агресивність може включати систему знань про прийняті в суспільстві норми агресивних проявів особистості.

Сучасні психологи-науковці агресивність пов’язують з емпатією, локусом контролю, тривожністю, відчуттям провини; авторитарністю; збудливістю нервової системи. Більшість цих властивостей відноситься до темпераменту.ДослідницяС.Соловйова агресивність пов’язує з рівнем розвитку емпатії, локусом контролю, тривожністю, відчуттям провини, авторитарністю, домінантністю, інтолерантністю як рисами особистості. Аналіз теоретичних праць з проблеми агресивності показав, що найбільш спірним питанням є її взаємозв’язок з емпатією, локусом контролю, тривожністю й відчуттям провини. На переживання агресивності може вплинути емпатія, що регулює агресивні прояви, оскільки співпереживання і співчуття протиборствують бажанню заподіяти шкоду цій людині і гальмують агресію. Учений В.Якунінпідкреслив, що емпатія може мати егоїстичну й альтруїстичну спрямованість, тобто вона може бути використана як для власних інтересів, так і для інтересів інших людей [8].

С.Соловйова зауважує, що залежно від форми агресивності виявляється особливість емпатійності. Так, конструктивна форма агресивності пов'язана з розвиненими емпатичними властивостями, із здібністю до співчуття, співпереживання, емоційного «включення» у світ іншої людини [7].

Психологи-науковці А.Реан і Я.Коломинський уважають, що агресивна особистість викликає в оточуючих негативне ставлення, але при цьому потребує їх пошани і соціального схвалення своєї поведінки, що може призвести до захисної екстернальності. Також дослідники виділяють варіантний і стабільний компоненти. Якщо суб'єкт бере на себе

відповідальність за всі невдачі, провали і промахи, орієнтуючись на загальний контроль над ситуацією, то це у свою чергу може стати ґрунтом для виникнення комплексу провини й аутоагресії [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що під агресією психологи розуміють специфічну форму дій, поведінки людини, яка породжується потребою самоствердження, прагненням до досягнень, потребою в захисті від нав'язуваних особистості дій навколишнім середовищем і проявляється в застосуванні сили проти іншої людини або групи осіб, нанесенням фізичної чи психологічної шкоди. Агресивність розглядається як відносно стійка властивість особистості, що характеризує схильність, готовність до агресивних дій задля досягнення власних цілей. Ці поняття є сторонами одного явища: агресивність більшою мірою є потенційною характеристикою особистості, яка може проявлятися в агресії, тобто в діях, у поведінці, спрямованій на порушення і навіть руйнування психологічного або фізичного простору іншої людини.

Література

1.Бэрон Р. Агрессия/ Р. Бэрон, Д. Ричардсон/Пер. с англ. – СПб.: Питер, 1998. – 330 с.

2.Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Е.В.Змановская. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 288 с.

3.Левитов Н.Д. Психическое состояние агрессии / Н.Д.Левитов// Вопросы психологии.– 1972. – №6. –С. 168 –171.

4.Морозов О.М. Агресивні засуджені : монографія / О.М. Морозов, Т.Р.Морозова. – К. : "МП Леся", 2000. – 204 с.

5.Реан А.А.Социальная педагогическая психология / А.А.Реан, Я.Л.Коломинский. – СПб.: Питер, 2000. – 416 с.

6.Санникова О.П. Феноменология личности: Избранные психологические труды / О.П.Санникова. – Одесса: СМИЛ, 2003. – 256 с.

7.Соловьева С.Л. Агрессивное поведение и агрессивность как свойство личности / С.Л.Соловйова// Обозрение психиатрии и медицинской психологии имени В.М.Бехтерева:сб. статей. – М., 1995. –№3. – С. 13.

8.Якунин В.А. Педагогическая психология: учеб.пособие / В.А.Якунин. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998.– 639 с.

РОЗВИТОК МОТОРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ЛЮДИНИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Володимир М. Проскунін [1], Уляна В. Проскуніна [2], Ганна Д. Шевченко [3]

[1, 3] Донбаський державний педагогічний університет , м. Слов'янськ, Україна

[2] Університет Фрідріха Шиллера, м. Єна, Німеччина

[1] proskuninvm@ukr.net, [2] uliana.proskunina@uni-jena.de,

[3] anyashevchenko17@gmail.com

Низка відомих вчених в галузі фізіології трудової діяльності, психології, соціальної педагогіки, професійно-прикладного фізичного виховання [3, 4, 5, 6] довели, що професійні навички і рухові уміння формуються за одними тими психолого-фізіологічними законами. В основі процесів формування професійних, трудових і рухових навичок та умінь знаходиться розвиток і удосконалення таких психолого-фізіологічних механізмів, як адаптація та формування динамічного стереотипу професійних і рухових дій [3, 7, 9, 11].

Відомі вчені такі, як В.І. Григоренко [2, 3], О.А.Грішнова [1], Л.П.Сергієнко [11], Т.Ю.Круцевич [10], В.Шаповалова [8], G.A.Becker [12] аргументовано доказали, що розвиток спеціальних рухових функцій опорно-рухового апарату людини значно підвищує ефективність професійно-технічної освіти, фахової підготовки людини. До системи спеціальних рухових функцій (моторно-педагогічні функції), що мають професійно-актуальний потенціал вони відносять: координацію рухів, статико-динамічну функцію опорно-рухового апарату, рухову реакцію, просторову орієнтацію, швидкість та силу рухів, рухову пам'ять, індекс витривалості, точність рухів, міжм'язеву координацію [2, 3, 13].

У контексті нашого дослідження потрібно звернути увагу на те, що оптимальний розвиток моторно-педагогічних функцій опорно-рухового апарату людини забезпечує не тільки оптимальні умови ефективної професійної

підготовки, а є також гарантом формування якісного стану здоров'я. Стан здоров'я учнів старшої школи ми розглядали як певний рівень досконалості саморегуляції організму, фізичної і соціальної їх адаптації. Досконаліть саморегуляції організму проявляється в комфортності фізичного, розумового та соціального самопочуття учня. Стан здоров'я значною мірою визначає спосіб життя учнів: рівень соціальної, навчальної, трудової активності, міру прилучення кожного із них до сучасних досягнень культури, науки, мистецтва, техніки і технології, характер і способи проведення дозвілля та відпочинку. Від рівня здоров'я та фізичного розвитку (моторно-педагогічні функції) залежить можливість учнів старшої школи професійно визначитися в певних видах фахової діяльності. Вже на етапі професійноорієнтаційної роботи в школі повинна розв'язуватися проблема психолого-фізіологічної відповідності учня конкретним видам професійної діяльності.

Такий взаємозв'язок базових аспектів професійноорієнтаційної роботи та профільної освіти в школі вимагає проведення дослідження з метою визначення модельних характеристик оптимального формування в учнів 10-11 класів моторно-педагогічних функцій їх психолого-фізіологічної та рухової сфер.

В дослідженні динаміки формування моторно-педагогічних функцій та розробки модельних характеристик в залежності від типу системи соціально-професійних відносин (у учнів старшої школи) взяли участь 180 учнів професійно-технічних навчальних закладів I та II курсів, що мали репродуктивний і конструктивно-варіативний рівень компетентності з фахової підготовки. Модельні характеристики моторно-педагогічних функцій визначилися на основі оцінки таких психолого фізичних показників як: координаційні здібності, рухова реакція (проста та складна), оцінка відчуття часу, швидкість частоти рухів, відтворення лінійного простору, динамічна рівновага, рухова пам'ять, швидкісно-силові здібності, індекс витривалості, індекс Руф'є, індекс МСК, проба Генчі (Т-1). Оцінка вкладених показників функціонального стану опорно-рухового апарату учнів професійно-технічних закладів (який було сформовано в процесі професійної підготовки) була здійснена на основі

комплексу методик Л.П.Сарієнка [11] з подальшою статистичною обробкою отриманих результатів дослідження.

Результати експериментального дослідження якісного стану психолого-фізичної сфери учнів професійно-технічних закладів свідчать про те, що між рівнем якості стану моторно-педагогічних функцій та рівнем фахової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів у системі соціально-професійних відносин «Людина-техніка» існує стабільний переляційний зв'язок який є вагомим аргументом на користь систематичного впливу педагогічних факторів професійно-прикладної фізичної підготовки в умовах профільної освіти та професійноорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.

Аналіз результатів означеного дослідження дозволив виявити конкретні кількісні та якісні параметри моторно-педагогічних функцій які мали наступну динаміку:

1. координаційні здібності сягали 8,1+/- 0,3 с., а рухова реакція та реакція на предмет, що рухається відповідно дорівнювала 19,6% +/- 2,9 та 131,2 +/- 19,6 см у хлопців і у дівчат ці показники були на рівні 9,4 +/- 0,2 с., 21,3+/-5,3 та 143,9 +/- 21,8 см. Всі показники знаходилися в межах фізичних стандартів, відповідали середньому та високому рівням (на II-у курсі аналогічна тенденція);

2. оцінка відчуття часу у хлопців мала рівень 0,5 +/- 0,1с., а у дівчат 0,9 +/- 0,2 с., що також відповідало руховим стандартам в межах середнього та високого рівня (аналогічна тенденція спостерігалася і у учнів II-у курсу навчання);

3. показник швидкості частоти рухових дій дорівнював у хлопців 14,1 +/- 2,3 рухів, а у дівчат 12,5 +/- 2,5 рухів, що також було адекватним високому рівню фізичних стандартів (аналогічна тенденція мала місце і на II-у курсі);

4. відтворення лінійного простору у хлопців оцінювалося 2,6 +/- 0,5 градусами, а у дівчат 3,3 +/- 1,2 градусами, що відповідало фізичним кондиціям високого рівня (аналогічна тенденція спостерігалася і на II-у курсі);

5. статистична рівновага у хлопців дорівнювала 36,8 +/- 7,2 с., а у дівчат вона сягала 30,3 +/- 2,8 с., що дозволяло цим показникам знаходитися в межах середніх та високих стандартів фізичного стану (аналогічна тенденція мала місце

на ІІ-у курсі);

6. динамічна рівновага у хлопців сягала 6,5 +/- 1,9 с., а у дівчат 7,8 +/- 3,4 с., як у першому так і у другому випадках означені показники відповідали високому рівню фізичного стандарту (аналогічна тенденція мала місце і у учнів ІІ-го курсу);

7. рухова пам'ять характеризувалася у хлопців 8,0 +/- 2,3 с., а у дівчат вона мала рівень 10,2 +/- 3,3 с., що відповідало кондиціям фізичного стану на рівні тенденції руху від середньої до високої оцінки (означена тенденція мала місце на ІІ-у курсі);

8. швидкісно-силові здібності у хлопців дорівнювали 6,6 +/- 1,2 бали, а у дівчат означений показник сягав 5,3 +/- 1,1 балів, що відповідало високому рівню фізичних стандартів (на другому курсі тенденція аналогічна);

9. індекс аеробної витривалості у хлопців дорівнював 6,2 +/- 1,5 с., а у дівчат 7,8 +/- 2,6 с. Означені показники були адекватними високому рівню фізичних кондицій (аналогічну тенденцію спостерігали і на ІІ-у курсі навчання);

10. індекс Руф'є працездатність системи кравообігу) у хлопців дорівнював 2,8 +/- 0,6 балам, а у дівчат цей показник сягав 3,1 +/- 0,7 балів, що відповідало вимогам високого рівня функціональних стандартів стану організму однолітків (на ІІ-у курсі аналогічна тенденція);

11. індекс максимального споживання кисню у хлопців мав рівень 56,3 +/- 73,8 балів, а у дівчат він сягав 49,6 +/- 5,1 балів, що дозволяло означеній динаміці знаходитися в межах руху експертних оцінок від середнього рівня до високого (на ІІ-у курсі спостерігалася аналогічна тенденція);

12. проба Генчі (Т-1) вимірює функціональний потенціал дихальної системи учнів старшої вікової групи, так у хлопців означений показник дорівнював 73,5 +/- 8,6 с., а у дівчат він сягав 60,4 +/- 8,2 с., що відповідало досить високому рівню функціональних можливостей організму людини (на ІІ-у курсі збереглася означена тенденція);

Отримані результати дослідження аналізувалися нами у відповідному співвідношенні з показниками соматичного стану здоров'я учнів професійно-

технічних навчальних закладів. У 89,6 % випадків означені учні мали добрий та високий рівень здоров'я який забезпечував їм можливість успішно навчатися в професійно-технічному навчальному закладі.

Таким чином системний аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що рівень моторно-функціональних можливостей учнів старшої школи є досить потужним лімітуючим факторам у досягненні результатів професійно-орієнтаційної роботи та профільної освіти в школі, в освітньому окрузі.

Потрібно звернути увагу на те, що цей напрямок навчально-виховної роботи не вимагає значних фінансових затрат, потрібно тільки інтегрувати матеріально-технічні та фінансові ресурси фізичного виховання й професійно-технічної прикладної фізичної підготовки шкіл, професійно-технічних навчальних закладів у структурі освітнього округу.

Література

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / Грішнова О.А. – К.: Т-во „Знання", КОО, 2001. – 254 с.

2. Григоренко В.Г. Профессионально-педагогическая мотивация и технологии ее формирования: Монография / Григоренко В.Г. – Одеса: Изд-во ЮУГПУ им.Ушинского, 2003. – 162 с.

3. Григоренко В.Г. Теория мотивированных дифференциально-интегральных оптимумов педагогических факторов в физической и социальной реабилитации человека: Монография / Григоренко В.Г. – М.: Фонд социальных изобретений России, 2001. – 142 с.

4. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід / Васьков Ю.В.. – Х.: Скорпіон, 2002. – 120 с.

5. Можаровский В. Профорієнтація – новий зміст освіти: формування нового змісту освіти і профорієнтація в системі довузівської підготовки / Можаровский В. // Директор школи. – 2001. – № 44. – С.9-10.

6. Побірченко Н.Н. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності / Побірченко Н.Н. – К.: Знання, 1999. – 285 с.

7. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання / Тхоржевський Д.О. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: РННУ, ДІНІТ, 2001. – 186 с.

8. Шаповалова В. Здоров'я дітей-наша спільна справа / Шаповалова В. // Директор школи. – 2003. – № 43. – С.8-10.

9. Корсак К.В. Стан освітньої системи України. Біла книга: Київський інститут освітньої політики / Корсак К.В. – К. – 1999. – С. 37-39.

10. Технологии социальной работы. – М.: Инфро-М, 2001. – 400 с.

11. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здібностей школярів / Сергієнко Л.П. – К.: Олімпійська література. – 2001. – 439 с.

12. Becker G. A Treatise on the family / Becker G. A. – Cambridge, 1981. – 223 p.

13. World Statistics Pocketbook. – N.Y.: United, 1998. – 362 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ МЕШКАЮТЬ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Інесса В. Сергєєва [1], Лілія А. Бережна [2]

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

[1] inessa.sergeeva @ukr.net, [2] liliya251218@gmail.com

Стан здоров'я населення України сьогодні оцінюється як незадовільний. Серед основних передумов високого рівня смертності є такий фактор ризику, як надмірне вживання алкоголю. Наразі алкоголь є невід'ємною частиною соціального, культурного та економічного життя країни. Частка населення, яке веде тверезий спосіб життя в Україні, мізерна [5].

Вивченням проблеми алкоголізму займаються психологи, медики та соціологи. Серед них В.Д. Москаленко, Е.Е. Бехтель, Т.А. Немчин, Н.Д. Іванюженко, В.Ю. Завя'лов, Т.І. Грекова, І.П. Короленко, Т.М. Березіна, Б.С. Братусь, Ю.В. Валентік, Ц.П. Короленко, Б.М. Гузіков, К.Г. Сурнов, Н.І Леонова, В.А. Таболін та ін.

Алкоголізм − це захворювання, викликане частим вживанням спиртних напоїв, і характеризується появою сильної пристрасті до алкоголю Його відносять до одного з видів наркоманії за рахунок того, що на центральну нервову систему алкоголь діє як наркотик. Через тривале і інтенсивне зловживання спиртним починаються патологічний потяг до хімічної речовини. Вживання цих речовин призводить до розвитку психічної і фізичної залежності від них, яке, в свою чергу, веде до деградації, а то й повного розпаду особистості, відбуваються характерні зміни у внутрішніх органах, зростає захворюваність та може наступити смерть від постійного отруєння організму [1].

Виникнення алкогольної залежності відбувається не за один день, а за тривалий час вживання спиртних напоїв. Це викликає певні психічні стани задоволення такі, як: ейфорія, релакс, кайф-ефекти [3]. Розрізняють три стадії

розвитку алкоголізму: неврастенічна, залежна та вихідна [4].

Алкоголізм − чоловіча хвороба. За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), алкоголізм зустрічається серед чоловіків в 5 разів частіше, ніж серед жінок [1].

Чоловічий алкоголізм – це серйозна проблема в Україні. Більше третини всього чоловічого населення вживає спиртні напої більше покладеної норми. Такі люди вважаються першими кандидатами на те, щоб стати хронічними алкоголіками.

Алкоголізм визначається поєднанням різних чинників, тобто є мультифакторним захворюванням. Для таких захворювань був запропонований термін «схильність». Схильність − це ймовірність захворювання, детермінована всією сукупністю зовнішніх і внутрішніх факторів середовища [4].

Серед факторів, поєднання яких призводить до формування стійкої алкогольної залежності, виділяють:

1) біологічні − спадковість, залишкові ураження центральної нервової системи, расові відмінності в реакції на алкоголь, особливості метаболізму алкоголю в організмі тощо;

2) соціальні − рівень освіти, особливості мікросередовища, які впливають на формування ставлення до зловживання алкоголем (до особливостей мікросередовища відносять і сім'ю), політика держави щодо вживання алкоголю;

3) психологічні − індивідуальні та особистісні якості, що визначають схильність людини до алкоголізації [2].

Метою нашої роботи є дослідження алкогольної залежності серед чоловіків, які мешкають в сільській місцевості.

У нашому емпіричному дослідженні взяли участь 60 чоловіків сільської місцевості віком від 35 до 50 років. Серед них: безробітні − 25 чоловік, шахтарі − 25 чоловік, пенсіонери − 10 чоловік. Використовувались наступні методи та конкретні методики: бесіда, спостереження; тест на алкоголізм (соціологічний опитувальник MAST); методика виявлення схильності до поведінки, що

відхиляється (О.М.Орел).

Так, за результатами соціологічного опитувальника у 50% респондентів наявний алкоголізм, у 16% − підозра на алкоголізм та лише у 34% алкоголізм відсутній. Отримані дані за шкалою адиктивної поведінки виявили наступне: 49% чоловіків зловживають спиртним, 34% − не зловживають спиртним, 17% надали неправдиві результати.

Таким чином, результати, отримані за двома методиками, свідчать про наявність у 49-50% чоловіків, які мешкають у сільській місцевості, ознак алкоголізму.

Подальше дослідження проводилось лише з цією частиною вибірки, тобто з алкозалежними чоловіками.

Проаналізуємо результати, отримані за методикою виявлення схильності до поведінки, що відхиляється (О.М.Орел). Так, схильність до адиктивної поведінки мають 95% алкозалежних чоловіків. Це свідчить про їх характерну психофізичну залежність від алкоголю, що тягне за собою сукупність шкідливих звичок, пов'язаних із зловживанням спиртного, які впливають на здоров'я, життя, працю і добробут людей.

У 27% чоловіків з ознаками алкоголізму низька цінність власного життя, схильність до ризику, виражена потреба в гострих відчуттях, садо-мазохістські тенденції. 67 % алкозалежних чоловіків схильності до саморуйнівної поведінки не виявили.

У 10 % алкозалежних чоловіків виявлена агресивна спрямованість особистості у взаємовідносинах з іншими людьми, схильність вирішувати проблеми за допомогою насильства, тенденція використовувати приниження партнера по спілкуванню як засіб стабілізації самооцінки, наявність садистичних тенденцій. 50 % досліджуваних мають агресивні тенденції. Лише 27% алкозалежних не агресивні.

У 60% чоловіків спостерігається слабкість вольового контролю емоційної сфери, небажання або нездатність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій. Це свідчить про схильність реалізовувати негативні емоції

безпосередньо в поведінці, без затримки, про не сформованість вольового контролю своїх потреб і чуттєвих потягів.

60% алкозалежних чоловіків показали наявність у себе делінквентних тенденцій та низький рівень соціального контролю. У 13 % − висока готовність до реалізації делінквентної поведінки.

Отже, половина досліджуваних нами чоловіків сільської місцевості мають алкогольну залежність. Вони тривалий час зловживають спиртними напоями. Алкозалежність проявляється у схильності до різних форм девіантної поведінки.

Перспективами даного дослідження є вивчення індивідуально-психологічних особливостей алкозалежних чоловіків, які мають важливе значення у виникненні цієї адикції.

Література

1. Альтман А. Л. Питання профілактики та лікування алкоголізму і алкогольних захворювань / А.Л.Альтман. − М., 2005 .− 352 с.

2. Гурылева Л.В. Индивидуально-психологические особенности личности как фактор возникновения алкогольной зависимости / Л.В.Гурылева, А.Ю.Нагорнова, Л.А.Переведенцева, О.С.Резниченко, И.С.Шилова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. − Режим доступу: https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8072

3. Максимова Н. Ю. Безпека життєдіяльності: Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії. Навч. посібник / Н. Ю. Максимова. − К.: Либідь, 2006. – 328 с.

4. Москаленко В.Д. Зависимость: семейная болезнь / В.Д.Москаленко. − М.: ПЕР СЭ, 2011. − 350с.

5. Щорічна доповідь про стан здоров’я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров’я України. 2015 рік ; за ред. В.В. Шафранського ; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2016. – 452 с.

ОБЩАЯ И КОРРЕКЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА О ФОРМИРОВАНИИ У ДЕТЕЙ ГОТОВНОСТИ К ОБУЧЕНИЮ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Виктория В. Сильченко

Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

vika_lipa@ukr.net

Готовность ребенка к обучению в школе является важнейшим итогом воспитания и обучения дошкольника в детском саду. Ее содержание ределяется системой требований, которую школа предъявляет к ребенку. Эти требования заключаются в необходимости ответственного отношения к школе и учебе, произвольного управления своим поведением, выполнения умственной работы, обеспечивающей сознательное усвоение знаний, установления взаимоотношений со взрослыми и сверстниками, определяемых совместной деятельностью.

В общей психологии твердо установлено, что любые психические свойства и способности складываются лишь в ходе той деятельности, для которой они необходимы. Поэтому качества, требующиеся школьнику, не могут сложиться вне процесса школьного обучения. Следовательно, психологическая готовность к школе заключается не в том, что у ребенка оказываются уже сформированы сами эти качества, а в том, что он овладевает предпосылками к последующему их усвоению. Задача выявления содержания психологической готовности к обучению в школе – это и есть задача установления предпосылок собственно «школьных» психологических качеств, которые могут и должны быть сформированы у ребенка к моменту поступления в школу.

Первым условием успешного учения ребенка в начальной школе является наличие у него соответствующих мотивов учения: отношения к нему как к важному, общественно значимому делу, стремления к приобретению знаний, интереса к определенным учебным предметам. Только наличие достаточно сильных и устойчивых мотивов учения может побудить ребенка к систематическому и добросовестному выполнению обязанностей, налагаемых на него школой.

Проводившиеся опросы детей в подготовительных к школе группах детского сада показали, что поступить в школу хотят практически все дети, хотя обоснование этого желания они дают весьма различное. Если часть детей в качестве привлекающих моментов школьной жизни указывает получение знаний, то другая часть ссылается на внешние аксессуары – обладание портфелем, звонки, перемены, встреча с друзьями и др. Это, однако, не означает, что подобные дети мотивационно не готовы к школе, решающее значение имеет само положительное отношение к ней, создающее благоприятные условия для последующего формирования более глубокой, собственно учебной мотивации.

Следующее условие успешности учения заключается в достаточной произвольности, управляемости поведения, обеспечивающей реализацию имеющихся у ребенка мотивов учения. Произвольность внешнего, двигательного поведения, обеспечивает ребенку возможность выдерживать школьный режим, в частности, организованно вести себя на уроках.

Последний год пребывания ребенка в детском саду переломный, критический во многих отношениях.

Педагоги единодушны в определении основных компонентов подготовки детей к школе в течение нахождения ребенка в дошкольном учреждении. Ученые определяют такие виды готовности детей к школе: умственная, моральная, физическая, трудовая, эстетическая.

Отечественная дошкольная педагогика, современная общая и коррекционная, базируются на теоретических положениях таких психологов и педагогов как Блонский П.П., Выготский Л.С., Запорожец А.В., Леонтьев А.Н., Люблинская А.А., Усова А.П., Эльконин Д.Б., которые установили, что процессы воспитания и обучения являются решающими факторами детского развития.

Воспитание психологической готовности к обучению в школе – одна из главных задач специального дошкольного воспитания. Решение её предполагает не только привитие умственно отсталому ребёнку навыков адекватного поведения на занятии: умения слушать учителя, находить способы выполнения заданий, соотносить полученный результат с поставленной целью, оценивать свою работу, но и включает в себя широкий социальный контекст. Для того, чтобы дошкольник смог достаточно органично, естественно перейти из условий детского сада в школу он должен быть элементарно подготовлен этически, нравственно. По-другому, нужно научить такого ребёнка ориентироваться не только в мире вещей, но и в мире человеческих отношений, осознать взаимозависимость людей, понять элементарную логику простейших социальных отношений ответственности.

Решающая роль в подготовке к школе принадлежит социальной среде, условиям воспитания и обучения. При этом воспитание и обучение должны носить развивающий характер, т.е. максимально способствовать развитию познавательных возможностей ребёнка, формированию его личностных качеств, социальных потребностей и интересов.

Готовность такого ребёнка к школьному обучению включает в себя несколько компонентов:

1) умственная готовность предполагает сформированность предпосылок к учебной деятельности (умение принять задание, инструкцию и самостоятельно руководствоваться ею; степень владения некоторыми элементарными

учебными навыками; осуществление звукового анализа слова, навыка чтения и подготовленности руки к письму);

2) мотивационная готовность, включающая в себя: наблюдение, беседу, познавательный интерес и познавательную активность;

3) эмоционально-волевая готовность – основной показатель эмоционально-волевой сферы, к которой относятся: владение основными правилами поведения, умение правильно реагировать на оценку выполненного задания, умение оценивать свою работу и преодолевать трудности;

4) сформированность коммуникативной деятельности, к которой относятся: умение строить свои отношения со сверстниками и новыми взрослыми, умение удерживать внимание на уроке, уроке общения и адаптация к школе.

Педагоги и воспитатели должны всегда помнить, что в специальном дошкольном учреждении должен быть в первую очередь установлен здоровый эмоциональный климат – спокойный, доброжелательный, радостный. Надо опираться на личностно-ориентированный подход к каждому ребёнку, проявлять любовь и ласку, окружать их настоящим вниманием. Но при этом помнить, что ласка не должна переходить в заласкивание, сюсюканье. Создание благоприятного эмоционального климата требует искренности и сдержанности по отношению к детям, без резких переходов от крика к ласке, которые создают у ребёнка неуверенность и тревожность.

Для того чтобы достичь цели в труде, в рисовании, в игре, в приобретении новых знаний, ребёнку необходимо, прежде всего, произвольное внимание, достаточно устойчивое, сосредоточенное, нужно умение длительно двигаться к цели, не отвлекаясь, преодолевать трудности, которые встречаются на пути, ошибки. Лишь в этом случае ребёнок с нарушениями интеллекта будет готов к школьному обучению, которое потребует от него и положительного эмоционального настроя, способствующего усвоению знаний, овладению

учебным трудом, вхождению в детский коллектив и становлению правильных взаимоотношений со сверстниками и учителями, немалых волевых усилий.

От развития эмоционально-волевой сферы зависит формирование личности ребёнка в целом. В специальном дошкольном учреждении дети усваивают моральные нормы, умение подчинять свои поступки и действия моральным и этическим правилам, у них складываются навыки поведения в коллективе.

Педагогический коллектив должен помнить о том, что эмоционально-волевая сфера развивается не сама собой, а требует длительной кропотливой воспитательной работы. При правильном воспитании к восьмилетнему возрасту ребёнок с нарушениями интеллекта не только усваивает основные нравственные нормы, но и приучается в определённых условиях действовать в соответствии с ними.

Встреча с непосильными трудностями, внезапно возникшими перед ребёнком с нарушениями интеллекта при переходе в школу, может привести к неуверенности в себе, к появлению заниженной самооценки, к негативному отношению к учёбе, к нарушениям поведения.

Поэтому очень важно определить ещё в дошкольном возрасте тип школы, в которую должен попасть ребёнок. Помещение ребёнка с нарушениями интеллекта в условия, не учитывающие его особенности и темп развития, может привести к искажению личностного развития, к возникновению дополнительных отклонений – психопатоподобного поведения, агрессивности, отказ от деятельности, логоневроза, энуреза и т.п.

Охарактеризовав те условия, которые обеспечивают весь процесс коррекционно-воспитательной работы с ребёнком с нарушениями интеллекта, который будет иметь непреходящее значение на протяжении не только дошкольной, но и школьной его жизни. В самом деле, сотрудничество ребёнка со взрослыми лишь изменит свои формы, умение трудиться, преодолевать

трудности, станет ещё более насущной необходимостью, потребность в успехе и в общении тоже будет сопровождать ребёнка в новых, школьных условиях.

Непреходящее значение будут иметь и сформированные в дошкольном возрасте общие интеллектуальные умения, позволяющие ребёнку не только реализовать полученные в дошкольном учреждении знания, умения и навыки, но и успешно приобретать новые.

Таким образом, можно сделать вывод:

1) Формирование нравственной и волевой готовности к обучению в школе должно планомерно осуществляться на протяжении всего периода пребывания умственно отсталого ребёнка в специальном дошкольном учреждении.

2) Нельзя рассчитывать на то, что за один-два года коррекционно-воспитательной работы удастся воспитать у дошкольника-олигофрена ответственность за порученное дело, ориентировку на моральные нормы поведения, выдержку, навыки поведения в коллективе.

Эти качества по крупице складываются на основе кропотливой, в основном индивидуальной работы с детьми.

3) Учитывая весьма разнообразную структуру дефекта при олигофрении, особенности личностных проявлений, связанных с депривационными условиями жизни большинства детей в преддошкольный период детства, следует возможно более рано начинать направленную воспитательную работу. В основу её должны быть положены те принципы, о которых говорилось выше.

Для того чтобы усилить нравственное развитие умственно отсталых дошкольников старшего возраста, подготовить их к школе – следует придать обучению детей сюжетно-ролевой игре нравственно-развивающий характер.

У воспитанников подготовительной группы необходимо формировать осознанное, ответственное отношение к выполнению ролевых задач, учить самопроверочным и взаимопроверочным действиям, правилам контролирующего поведения.

Таким образом, весь процесс коррекционно-воспитательной работы, осуществляемой педагогическим коллективом специального дошкольного учреждения, и есть процесс, обеспечивающий подготовку умственно отсталых детей к школьному обучению.

Литература

1. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М. Богуш. – К.: Вища шк., 2007.

2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.5. – М.: Педагогика, 1983.

3. Запорожец А.В. Вопросы психологии обучения и воспитания детей раннего и дошкольного возраста // Советская педагогика. – 1968. – №7.

4. Особливості освіти дітей шестирічного віку: Проблеми, пошуки, досвід, знахідки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2004..

5. Подготовка детей к школе в детском саду / Под ред. Ф.А. Сохина, Т.А.Тарунтаевой. – М.: Педагогика, 1978.

6. Усова А.П. Обучение в детском саду. Изд. 2-е. / Под ред. А.В.Запорожца. – М., 1970.

КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ БЕЛАРУСИ

Валентина А. Симхович
Белорусский государственный экономический университет,
г. Минск, Республика Беларусь
simkhovich_V@mail.ru

Кардинальные политические и социально-экономические трансформации белорусского общества последних десятилетий актуализировали проблему повышения качества жизни. Повышение качества жизни отдельного человека и общества в целом рассматривается как главный вектор формирования демократического общества, по которому должны сверяться все направления проводимых реформ. Именно данная проблема оказалась в фокусе белорусской науки на стыке экономики, социологии, экологии, политологии и пр.

Исследователи традиционно определяют качество жизни как совокупность характеристик, отражающих материальные и духовные стороны жизни людей [1]. Качество жизни включает условия, характер и результаты труда, политические и юридические стороны, демографические, экологические, поведенческие и психологические аспекты, а также идеологический и культурный фон жизни. В процессе функционирования определенных социально-экономических отношений данная совокупность условий и факторов влияет на жизнедеятельность индивида. Мы разделяем мнение исследователей, утверждающих, что способность индивида реализовать свой потенциал в существующих условиях является ключевым моментом определения качества жизни [2: 37]. Данный потенциал можно измерить, оценив одновременно и качество жизни. Согласно методике ООН, одним из интегральных индикаторов при международных сопоставлениях является индекс развития человеческого потенциала (ИРЧП). Составляющие индекса отражают три основных качества

развития стран и регионов: здоровая жизнь, обеспечивающая долголетие населения, материальный достаток и достигнутый уровень образования.

Неслучайно образование выбрано в качестве одного из основных факторов, определяющих качество жизни: оно в большей степени, нежели продолжительность жизни или экономические показатели, зависит от мотивации самого индивида. Взаимосвязь образования и качества жизни заключается в том, что образование, социализируя личность, развивая ее профессиональные и социальные компетенции, коммуникативные способности, креативность и т.п., обеспечивает определенный уровень качества жизни.

В условиях перехода белорусской экономики от сырьевой к инновационной значимость человеческого капитала возрастает в силу того, что он призван ликвидировать технологическое отставание и повысить эффективность инновационных процессов через повышение качества образования. Высокое качество образования способствует не только положительной динамике в сфере экономики и техники, но и социальной сфере и сфере развития личности. Статистические данные подтверждают, что чем образованнее общество, тем ниже в нем уровень преступности и меньше социальных проблем, а качество жизни – выше.

Как показывает научная практика последних лет, белорусское образование, изучаемое с позиций качества, не остается без внимания отечественных исследователей. Они трактуют качество образования как совокупность характеристик всех компонентов обучения, условий и результатов образовательного процесса, которое включает соответствие стандартам качества образования; уровень эффективности занятий и знаний; практическую применяемость теоретических знаний; эффективную организацию образовательного процесса; качественную преподавательскую деятельность; высокие результаты обучаемых в профессиональной сфере; удовлетворенность потребителей и т.д.

Привлечение студентов как потребителей образовательных услуг к оценке качества высшего образования имеет регулярный характер, особенно с

внедрением системы менеджмента качества. Ежегодно каждый вуз проводит опрос студентов на предмет удовлетворенности качеством образовательных услуг. Условием замеров выступает неизменность содержания инструментария, что позволяет осуществить сравнительный анализ данных. Результаты опросов регулярно направляются в Департамент контроля качества образования Министерства образования, но они редко публикуются в открытой печати.

В открытой печати редки и публикации о результатах республиканских мониторингов качества высшего образования. Исключением явился альманах Центра проблем развития образования Белорусского государственного университета (2011 г.), освещающий материалы проведенного Центром исследовательского проекта «Теоретические и методологические проблемы качества образования в Республике Беларусь» [3]. Цель проекта – выявить качественные оценки высшего образования различными его потребителями (студентами, выпускниками и работодателями). Анализ запросов внешних потребителей (работодателей и выпускников) выявил рассогласованность между образованием и рынком труда республики, обнаружив проблемы в вопросах трудоустройства и молодежной занятости, несоответствие квалификации выпускников вузов требованиям работодателей и т.п. Результаты опроса внутренних потребителей (студентов 16 вузов) позволили идентифицировать высокую значимость университетского образования в жизни и профессиональной стратегии студентов, достаточно высокую степень удовлетворенности получаемым образованием, но невысокую степень соответствия образовательных потребностей и запросов белорусских студентов специфике современной знаниевой экономики и пр. Проект аккумулировал богатый эмпирический материал, который можно было бы использовать для совершенствования систем обеспечения качества высшего образования. Однако представленные результаты были получены в 2001-2002 гг. (лишь один опрос относится к 2009 г.), и сегодня их актуальность не высока.

В 2013 г. Институт социологии НАН Беларуси провел социологический опрос «Инновационное развитие образования в Республике Беларусь» с целью

выявления взглядов населения страны на систему образования в целом [4]. Его результаты актуализировали вопрос о реальной роли высшего образования в стране и его качестве. Так, респонденты считают, что в современных реалиях высшее образование – это не гарантия получения достойного места на рынке труда, а лишь возможность трудоустройства как такового (сегодня нередки объявления о вакансиях на должность курьера или мерчендайзера, где высшее образование отмечается как одно из требований к кандидату). Их ответы позволили также выявить востребованность современным рынком труда таких качеств специалиста, как способность к самостоятельному поиску информации, ее отбору, обработке и анализу, умение принимать решения и критически мыслить, гибко реагировать на изменения и быстро осваивать новые задачи. Однако в исследовании не ставилась задача изучить мнение студентов по вопросу инновационного развития образования, соответственно, их оценка качества отечественного образования отдельно не анализировалась.

В ноябре 2014 г. Белорусский государственный университет (БГУ) провел анкетный опрос студентов с целью изучения проблем их жизнедеятельности, духовного мира и профессионального самоопределения. Результаты опроса показали, что студенты БГУ высоко оценивают роль высшего образования в современном обществе. Большинство из них (84,7%) считают, что высшее образование может стать хорошей платформой для построения карьеры; учеба в вузе дает им умение самостоятельно пополнять знания (84,5%), высокий уровень профессиональной подготовки (83,5%), развивать общекультурную эрудицию (76%). Была выявлена прямая зависимость между успеваемостью студентов, курсом и оценкой качества получаемого образования. Хорошо успевающие студенты, студенты младших курсов в большей степени довольны вузом, выбранной специальностью и качеством образовательных услуг в целом. И хотя исследование было точечным и динамика изменений оценок студентов не показана, некоторые данные настораживают: всего 53,5% респондентов считают получаемое в БГУ образование современным и качественным, 14,8% отметили, что оно не соответствует современным требованиям, тогда как 31,7%

не смогли оценить качество получаемого образования; 7,5% считают высшее образование тратой времени, которое можно было бы использовать для получения практического опыта в выбранной сфере деятельности [см. более подробно 5].

Весьма интересны данные мониторинга качества образования у студентов Белорусского государственного экономического университета (БГЭУ). Результаты опросов 2015-2017 гг. показали, что студенты БГЭУ дают взвешенную и реалистическую оценку роли высшего образования и качества экономического образования, получаемого в вузе. В случае необходимости вновь выбирать вуз, большинство респондентов выбрали бы БГЭУ и ту же специальность, хотя их число имеет тенденцию к снижению (68,8% в 2015 г., 61,9% в 2016 г., 61,0% в 2017 г.), тогда как число желающих выбрать другой вуз и другую специальность растет – 7,1%, 11,2% и 11,5% соответственно. Одновременно снижаются оценки удовлетворенности учебой в университете. Так, число студентов, удовлетворенных учебой на 4 и 5 снизилось с 80,5% в 2015 г. до 74,9% в 2016 г. и 76,0% в 2017 г., а каждый пятый респондент оценил свою удовлетворенность учебой в вузе от 1 до 3. Среднее значение уровня удовлетворенности качеством получаемого образования в целом (оценивался профессионализм и компетентность преподавателей, методическое и информационное обеспечение, применение инновационных образовательных технологий, организация учебно-воспитательного процесса и др.) снизилось с 84,1% в 2014 г. до 79,0% в 2017 г. Снижение данных показателей имеет под собой объективную основу: желание студентов получать образование, востребованное современным рынком труда не только в республике, но и за рубежом в контексте более широких перспектив академической мобильности после присоединения Беларуси к ЕПВО (2015 г.).

Ответы студентов вуза обнаруживают тенденцию одновременного усиление рациональных и иррациональных мотивов в своей профессиональной деятельности. С одной стороны, респонденты придают все большее значение возможностям получать высокую зарплату – 67,3% в 2015 г., 76,2% в 2016 г. и

73,3% в 2017 г., продвигаться в должности – 63,2%, 72,8% и 72,0%, получать прибыль (помимо зарплаты) – 52,6%, 61,1% и 59,0%, улучшать жилищные условия – 38,2%, 56,5% и 52,4% и пр. С другой стороны, они высоко оценивают возможности работать над увлекательными проблемами – 44,7%, 51,9% и 51,4%, заниматься престижной деятельностью – 49,9%, 58,6% и 57,3%, разрабатывать собственные идеи – 40,5%, 47,1% и 47,0%, иметь близких по духу коллег, сотрудников – 37,8%, 48,2% и 49,1%, работать над проблемами, важными для народного хозяйства и других областей деятельности человека – 23,7%, 27,0% и 29,5%.

Таким образом, образование, получаемое будущими специалистами экономического профиля, позволит им удовлетворить весь комплекс материальных и духовных потребностей, что будет способствовать повышению качества их жизни и становлению профессионала, руководствующегося в своей деятельности нравственными, ценностными ориентирами.

Литература

1. Субетто, А.И. Управление качеством жизни и выживаемость человека / А.И. Субетто // Стандарты и качество. – 1994. – № 1. – С. 32-33; Бестужев-Лада, И.В. Качество жизни / И.В. Бестужев-Лада // Социологический словарь. – Москва : Изд-во НОРМА, 2008. – С. 179 и др.

2. Бородина, Т.А. Проблема повышения качества жизни в свете междисциплинарного подхода / Т.А. Бородина, О.В. Пастушкова // Современные подходы к трансформации концепций государственного регулирования и управления в социально-экономических системах. – Курск : Университетская книга, 2016. – С. 36-39.

3. Университет в перспективе развития: Социологические исследования современных проблем университетского образования. Альманах № 6 / под ред. М.А. Гусаковского, А.В. Барченок. – Минск : БГУ, 2011. – 143 с.

4. Высшее образование стало синонимом адекватности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.21.by/society. – Дата доступа: 16.08.2017.

5. Курилович, Н.В. Высшее образование в оценках студентов Белорусского государственного университета / Н.В. Курилович // Вышэйшая школа. – 2016. – № 1. – С. 48-51.

МОДИФІКАЦІЯ ДО РАМОК КУЛЬТУРНОЇ НОРМИ ЯК ГАЛЬМУВАННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В АВСТРАЛІЇ

Алла Є. Скирда

Донецький національний технічний університет, м. Покровськ, Україна

alla.skyrda@ukr.net

Зважаючи на прагнення України до визнання своєї власної ідентичності як самобутньої нації з давньою історією та культурою, яка розвивалась під пливом множинних культурних шарів, що були закладені багатьма націями, релігіями й історичними процесами, ми не можемо нехтувати талановитою та обдарованою молоддю із меншинних груп. Ми розуміємо, що представники як домінантної культури, так і меншинних груп мають в рівною мірою послужити зростанню потенціалу та розвитку України в усіх сферах і галузях економіки та культури. Тому дуже важливо визнати, що обдаровані студенти є у кожній меншинній групі. Це можуть бути національні або релігійні меншини, інваліди, діти із неповних або проблемних сімей, діти в дитбудинках або інтернатах тощо. Крім того, життєво важливо визначити, що вони мають свої особливі потреби в навчанні та розвитку, і розробити політику та стратегії щодо задоволення цих потреб та заходів для сприяння розвитку обдарованих серед меншинних груп.

Меншинні групи не є достатньо представленими у навчальних програмах для обдарованих. Це означає, що такі студенти не можуть мати досягнень такого ж рівня, що і студенти, які є представниками домінантної культури, тому що вони не мають рівних можливостей для розвитку своєї особистості. Також ідентифікація обдарованих студентів не є просто питанням пошуку відповідних тестів, оскільки упереджене ставлення до представників меншинних груп ставе під сумнів сам факт наявності обдарованих студентів у меншиннних групах, але

й питання наявності рівних можливостей для кожній людині у демократичному суспільстві.

Беручи до уваги той факт, що інтереси людини в області культури, економічного стану та релігійних точок зору формуються під впливом наших дитячих і дорослих переживань, ми не можемо нехтувати проблемою соціальної взаємодії обдарованих студентів із меншинних груп, тому що вона безпосередньо впливає на гальмування їх унікальних талантів та здібностей, результатом розвитку яких у дорослому житті може бути значний внесок у розвиток економіки та культури України. Тому досвід Австралії, як країни, яка досягла суттевого соціально-економічного рівня розвитку. що переважно є результом ефективної державної політики у свері освіти обдарованої молоді, може бути дуже цінним і для України.

Провідні австралійські дослідники обдаровності вважають, що різниця між нижчими соціально-економічними, освітніми, релігійними чи соціальними класами студентів і їхніх батьків стає все більшою проблемою через брак викладачів, які б походили з цих класів. Той факт, що найчастіше викладачі є представниками домінантної культури, дуже впливає на думку вчителя про його студентів та їхніх батьків. Це все перешкоджає ідентифікації обдарованих серед меншинних груп та збільшує соціальну дистанцію.

Обдарована людина може мати досвід або погляди, що знаходяться поза межами домінуючої соціальної норми. Це стосується, насамперед, меншинних груп. Їх представниками можуть бути особистості із культурних або релігійних груп, інваліди тощо. Проте у науковій літературі не підтримується припущення, що серед них є обдаровані. А досвід, який є відмінним від домінуючої культури вважається неприйнятним. Поряд з цим у наукових розвідках є мало свідчень про культуру обдарованості цих груп.

Талановиті студенти із меншинних груп проявляють незвичну чутливість до очікувань інших, і ця чутливість може викликати великі страждання.

Самотність, що відчувається обдарованими особами, є прямим наслідком відхилення від домінуючої культурної групи. Такі обдаровані студенти будуть

демонструвати поведінку підстроювання, щоб замаскувати свій посилений інтелект та уникнути конфліктів з представниками домінуючої культури за рахунок відмови від своєї обдарованності. Така відмова, зрештою, сильно перешкоджає їх успіхам і досягненням. Найбільш обдаровані студенти зрештою зрікаються себе на користь їх комфортного сприйняття. Обдаровані страждають від неприйняття їх дорослими та однолітками тихо, приховуючи свої симптоми стресу для того, щоб пристосуватися до свого середовища та як найменше виділятись серед нього. Вони страждають від внутрішньої боротьби, бо намагаються знайти і свою власну ідентичність, і в той самий час пристосуватися до свого оточення. Тому обдаровані маскують свої страждання, чтоб протидіяти своїй соціальній ізоляції. Страждання, які відчувають обдаровані, не є очевидними для інших, оскільки це відбувається переважно в душі. Він також звертає увагу на техніку дистанціювання обдарованої особистості від інших, тому що обдаровані бояться, що їх оточення відвернеться від них, якщо дізнається, якими вони є у насправді.

Отже, ми бачимо що, багато провідних закордонних дослідників природи обдарованості вважають, що неважливо яким чином буде поводити себе обдарована особистість – чи підлагоджуватись під своє оточення, чи дистанціюватись від нього, вона страждає від самотності та своєї несхожості з домінантною культурою.

Незвичайні здібності обдарованої особистості, як правило, викликають негативну реакцію в її оточенні, починаючи від м'якої амбівалентності до прямої ворожнечі. Їхня поведінка, якщо вона не змінюється соціальним контактом, може залишатися винятковою для норми домінантної культури, і тому витісняє їх із суспільства. Врешті-решт така модифікація до культурної норми призводить до гальмування своїх здібностей та свідомо занижених успіхів і досягнень. Талант таких особистостей є втраченим, тому що творчими здібностями талановитих студентів не плекаються, а також тому що вони змушені маскувати свою обдарованість на користь соціального прийняття. Обдаровані є особливо вразливими та схильні до депресії та самогубства, що є

прямим результатом їхніх труднощів взаємодії з соціумом. Негативні емоції, особливо ті, що викликаються ізоляцією та відторгненням, усамітненням і відмовою від себе та своїх талантів і здібностей можуть викликати різноманіття загроз для здоров'я людини. Ці висновки викликають серйозне занепокоєння щодо соціальної взаємодіїї обдарованих.

Люди з меншинних культур повинні перетворювати себе на громадян середнього класу, щоб досягти успіху. Вони пояснюють, що недостатня академічна успішність є актом маскування своєї обдарованості. У той самий час такі студенти визнають, що відмова від своєї культурної ідентичності для досягнення кваліфікованого успіху, а саме стати громадянином середнього класу, є занадто високою ціною, яку платять окремі обдаровані особистості. Тому обдаровані із культурних меншин почувають себе вдвічі інакшими, один раз за своїм культурним або іншим походженням, а в другий за своєю обдарованістю, що надає їм ще більше підстав для недостатньої академічної успішності.

У своїх роботах австралійский дослідник обдарованих та талановитих М.Группета проводить аналогію з садово-парковоими культурами, коли каже, що більшість педагогів, які працюють в неблагополучних соціально-економічних або багатокультурних регіонах не мають наміру вирощування «малих маків» або «квіток» будь-якого іншого виду. У тому, як вони бачать свої школи та учнів, вони не бачать «маків». Насправді вони взагалі не бачать саду. Вони тільки зацікавлені у якомусь більш-менш прийнятному порядку серед «бур'янів». Педагоги не взмозі розпізнати та визнати такий «маленький мак». Навіть коли вони розпізнають поведінку, яка може бути віднесеною до поведінки обдарованої дитини, вони відносять ці ознаки лише до «тямущої дитини, яка нудьгує».

Наслідки цих точок зору, неможливість осягнути реальність культурного упередження під час I.Q. тестування та існуючі міфи щодо обдарованості впливають на розвиток та досягнення студентів, які вже є знедоленими. Упереджені погляди деяких освітян формують бачення батьків у цьому регіоні

та студентів у цих школах. На їхню думку, в такому класі або школі не може бути обдарованих студентів. Таке поняття виходить за рамки їхнього сприйняття, досвіду або уяви. Вони навіть здивовані, коли бачать тямущого учня. Цей дефіцитний погляд сильно впливає на виявлення обдарованих студентів у певних географічних регіонах Австралії, особливо у тих регіонах, що мають нижчий соціально-економічний рівень та є дуже мультикультурними.

Відповідальність за розвиток студентів з винятковими здібностями із меншинних груп повинна бути розділеною між багатьма секторами суспільства та рівнів влади. Батьки, освітяни та держава мають спільно плекатись проблемою обдарованих студентів із меншинних груп. Результатом такої сумісної роботи стануть оновлені програми ідентифікації обдарованих та нова відомча політика щодо забезпечення освітних потреб обдарованих та надання їм рівних можливостей, що лежить в основі демократичного суспільства.

Література

1. Archambault F., Westberg K., Brown S., Hallmark B., Zhang W., & Emmons C. Classroom practices used with gifted third and fourth grade students. // Journal for the Education of the Gifted. – 1993. – P. 13-28 [in English].

2. Braggett E.J., & Moltzen R.I. Programs and practices for identifying and nurturing giftedness and talent in Australia and New Zealand. // International Handbook of Giftedness and Talent (2nd ed.). Oxford: Elsevier Science. – 2000. – P. 7-8 [in English].

3. Clinkerbeard P.R. & Kolloff P.B. Ten suggestions for including gifted education in pre-service teacher education. // The Teacher Educator. – 2001. – P. 214-218[in English].

4. Collins J. The Education of Gifted and Talented Children. Senate Employment, Workplace Relations, Small Business and Education References Committee. Canberra: AGP. – 2001. – P. 3-4 [in English].

5. Gross M. Exceptionally gifted children. London & New York: Routledge. – 2004. – P. 16-18 [in English].

КАЧЕСТВО ЖИЗНИ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ

Светлана В. Тютюнникова [1], София Н. Бервено [2]
Харьковский национальный университет имени А.Н. Каразина,
г. Харьков, Украина
[1] svetatutunnikova@mail.ru, [2] s.n.2000@mail.ru

Качество жизни выступает смыслом и результатом социально-экономического развития. Дальнейшее существование цивилизации возможно лишь при условии гармоничного целостного развития человека в единстве его сущностных проявлений: биологического, социального и духовного. Развитие только тогда приобретает смысл, когда сопровождается улучшением условий жизни человека, ростом качества его жизни. Сегодня стал общепризнанный факт признания качества жизни как важнейшей междисциплинарной категории, результата и смысла социально – экономического развития. Вместе с тем, не смотря на долгий путь становления современного представления о ее предметном, функциональном и интегральном содержании, продолжается поиск адекватного его измерения и оценки. Мы согласны с точкой зрения, что «качество жизни раскрывает тесную причинно-следственную связь между потребностями человека и жизненными условиями, возможностями их реализации. Понятие «качество жизни» не имеет шкалы и единицы измерения, попытки его измерения носят условный, относительный характер [1, с. 15].

Среди множества факторов влияния на качество жизни населения несомненно определяющую роль, играет институциональный режим, качество господствующих институтов. Уникальность и значимость институтов в жизни общества очень трудно переоценить. Это особенно актуально сегодня в условиях обострения проблем и противоречий в социально-экономической, национально-культурной, религиозной, экологической сферах, которые требуют консолидации усилий на международном и национальном уровнях по

их разрешению. Эффективная деятельность по разрешению указанных противоречий обеспечивается такой организацией экономики и общества, которая регулируется качественными правилами и нормами. Большую популярность в последние годы получила теория экстрактивных и инклюзивных институтов, представленная, прежде всего, в работах Д. Ассемоглу и Дж. Робинсона [2; 3]. Их теория тесно корреспондирует с теорией Д. Норта и его соавторов относительно института организации общества: порядок ограниченного (привилегированного) доступа к ресурсам и порядок открытого (свободного) доступа к ресурсам [4].

В интерпретации Д. Ассемоглу и Дж. Робинсона инклюзивные экономические институты, обеспечивая благоприятные условия для приложения труда, капитала и предпринимательства в инновации и человеческий потенциал, способствуют росту эффективности производства и справедливому распределению. Противоположными инклюзивным являются экстрактивные институты, ограничивающие использование ресурсов и доступа к ним широких масс населения и делающих их достояние ограниченного круга лиц, перераспределяющих экономическое богатство в свою пользу.

Достоинство инклюзивных институтов авторы справедливо усматривают в их содействии прогрессу. И если возможны краткосрочные периоды технологического прорыва при господстве экстрактивных институтов, то по силе их влияния на качество жизни, они, безусловно, уступают инклюзивным как в краткосрочном, так и в долгосрочном периодах. Поэтому главный вызов как текущего, так и грядущего времени не случайно ученые связывают с построением современных качественных инклюзивных институтов [5; 6].

В научной литературе набирает силу дискуссия относительно взаимосвязи качества институтов и социально-экономического развития. Факт признания ключевой роли институтов в развитии никем не оспаривается, более того он является редким примером согласия экономистов различных школ и направлений. Наиболее сложными и мало исследованными остаются такие аспекты как критерии хороших институтов и механизмы их создания.

Для проблематики качества жизни задача инклюзивного развития является важной по ряду причин. Во-первых, потому что инклюзивный режим направлен на максимальное солидарное вовлечение населения страны в общественно-полезную деятельность, позволяющую полагаться и одновременно развивать человеческий потенциал. Во-вторых, инклюзивное развитие содействует такой важной и актуальной характеристике экономики и общества как устойчивость, без которой невозможно достичь ни комфорта, ни качества жизни. В-третьих, благодаря господству инклюзивных институтов формируется сплоченность общества, позволяющая достигать согласия в целевых установках развития, разрешении проблем и противоречий, улучшающих качество жизни. В-четвертых, инклюзивные институты наиболее плодотворно противодействуют незащищенности и неравенству, создают благоприятный социальный климат в обществе. Качество жизни сегодня понимается и принимается экономистами и политиками как главная цель развития. В-пятых, нацеленность на инклюзивное развитие актуализирует его качественное отличие, заключающееся в направленности на развитие человека, его качества жизни, снижение уровня безработицы, бедности и нищеты, прежде всего, за счет вовлеченности и активного участия в экономике, а не только за счет распределения.

Социально-экономическое развитие столкнулось с неразрешенной проблемой – глубокой неравномерностью и неравенством, которые усиливаются как на глобальном, так и на национальных уровнях. 2,6 млрд. людей на планете проживают за чертой бедности меньше чем на 2 долл. в день., а коэффициент Джини в глобальном масштабе составляет 0,70. Неприглядная картина с неравенством сложилась и в Украине, где в соответствии со стандартами ООН за чертой бедности находятся 80 % населения, затрачивающих на проживание и питание меньше 5 долл. в день, а в месяц меньше 150 долл. Как отмечалось в Докладе Всемирного экономического форума по результатам исследования инклюзивного развития и роста, Украина занимает 47-е место среди 79 стран по индексу инклюзивного развития и соседствует с Гондурасом, Лаосом и Арменией [7]. Такое положение Украины

в рейтинге во многом связано с господством экстрактивных институтов, ведущих к огромным разрывам по имущественным и доходным критериям в социальной структуре общества. Невозможно представить себе качество жизни при таких колоссальных имущественных и доходных разрывах, которые сложились к XXI веку в мире в целом и в нашей стране. Разве может общество быть мотивировано на креативную деятельность и технологический прогресс, когда сталкивается с ситуацией, где рядом с демонстративным богатством, представленным роскошными замками вокруг больших городов, супердорогими автомобилями и роскошной жизнью олигархата соседствует нищета и бедность, невозможность обеспечивать себе даже элементарное питание для значительной части населения. В 2012 г. по численности миллиардеров на 100 млрд. долл. ВВП Украина была первой страной в мире, опережая как развитые страны со сбалансированной социальной структурой, так и страны с существенным социальным расслоением [8, с. 44].

Инклюзивность – это способ преодоления неравенства, это форма справедливости. Мир нуждается в справедливости, ибо без нее невозможно достичь устойчивости – основания для стабилизации и повышения качества жизни. Инклюзивное развитие заточено на реализацию важнейшего базового права человека – быть полноценным и равным членом социума. Она позволяет человеку не только осуществлять право выбора сферы деятельности, формы занятости, но и содействует сплоченности, творчеству, сопричастности его к общей судьбе своей страны и планеты в целом. Понятие инклюзивности приобретает все более широкое и системное значение. Такие международные наднациональные институты как ООН, Мировой банк, Международный валютный фонд, Всемирный экономический форум сыграли определяющую роль в разработке концептуальных подходов и практического стимулирования инклюзивного развития. В качестве примера практического воплощения одного из плодотворных подходов к инклюзивному развитию можно привести опыт Европейского Союза в переформатировании системы социальной защиты. Он заключается в отходе от преодоления бедности через помощь пассивную и

переходе к активной через участие в ее преодолении самих участников этого процесса. Это означает на практике переход от государства пассивной социальной защиты к государству активной социальной защиты. Такой переход, по нашему мнению, порождает синергетический эффект – восстановление утраченного, но столь необходимого качества во всех сферах деятельности и для всех без исключения субъектов деятельности как ответственности соединенной с причастностью к развитию.

Как отмечает известный польский ученый и общественный деятель Г.В.Колодко, «не только в рамках национальной экономики, но и во всем глобализированном хозяйстве избыточная неравномерность в распределении доходов оборачивается против экономического роста. Так происходит потому, что внимание почти всех обращено в сторону конфликтогенных вопросов распределения, а не в сторону творческих аспектов развития» [9, с. 358].

Качество жизни, на которое направлено инклюзивное развитие, сопряжено с удовлетворением потребностей. Сущность инклюзии заключается в адаптации системы к потребностям человека: «Это процесс увеличение степени участия всех граждан в социуме через доступ к возможностям и справедливому распределению результатов труда. Каждый субъект экономики является важным, уникальным, ценным для общества и имеет возможность удовлетворять свои потребности» [10]. О глубокой интеграции принципов инклюзивного развития в сознание и хозяйственную практику свидетельствуют международные форумы и стратегические ориентиры национального развития.

В Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития отмечается, что инклюзивное развитие позволяет всем странам и регионам мира пользоваться результатами глобализации, экономической интеграции и экономического роста. Для каждого человека инклюзивное развитие имеет целью максимально создать возможности развития и трудоустройства за счет высоких темпов экономического роста на поступательной основе, а также возможность участия во всех сферах жизнедеятельности страны [11].

Литература

1. Бервено О. В. Якість життя як фактор національного економічного розвитку: концептуальні основи формування та управління: монографія / О.В.Бервено. – Харків: Видавництво «Точка», 2015. – 470 с.

2. Ассемоглу Д. Институты как фундаментальная причина долгосрочного экономического роста / Д. Ассемоглу, С. Джонсон, Дж. Робинсон // ЭКОВЕСТ. – 2006. – №1 (5). – С. 4-43.

3. Ассемоглу Д. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты / Д. Ассемоглу, Д. Робинсон. – М.: АСТ, 2015. – 720 с.

4. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Д. Норт, Д. Уоллис, Б.Вайнгаст; пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 480 с.

5. Гриценко А. А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку / А. А. Гриценко // Економічна теорія – 2016. – №2. – С. 9-23.

6. Балацкий Е. В. Россия в контексте глобальных экономических трендов. Рецензия на книгу Паласиос Уэрта И. Через 100 лет: ведущие экономисты предсказывают будущее / Е. В. Балацкий // Мир России. – 2016. – №3. – С. 177-185.

7. The Inclusive Growth and Development Report 2017 [Electrone resourse]: Insight Report the World Economic Forum. – Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf

8. Зверяков М. І. Про зміну моделей економічного розвитку / М.І.Зверяков // Економіка України. – 2015. – №6. – С. 41-49.

9. Колодко Г. В. Куда идет мир: политическая экономия будущего / Г.В.Колодко. – М.: ИНФРА-М, 2014. – 528 с.

10. Базилюк А. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку / А. В. Базилюк, О. В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. – 2015. – Вип. 1. – С. 19-29.

11. Доклад о росте. Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития. – Издательство М.: «Весь Мир», 2009. – 198 с.

ПРОЕКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-КУРОРТНОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА КУРОРТНОГО МІСТА

Галина В. Казачковська[1], Олена І. Токаренко[2]

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

[1] kaz-galina@ukt.net, [2] lena1979-1@ukr.net

Актуальність дослідження. Кризові явища в економіці України спричиняють пошук нових підходів до управління розвитком курортного міста. Особливої актуальності у сучасних умовах набуває проектний менеджмент, який дозволяє акцентувати увагу на діяльності окремих центрів відповідальності. Розробка та застосування концепції розвитку проектного менеджменту в курортному місті передбачає зниження рівня ризику господарської діяльності, оскільки впровадження в діяльність суб'єктів туристичної інфраструктури проектних методів управління дозволяє істотно підвищити якість і безпеку туристичного обслуговування.

Це обумовлює необхідність вироблення нового стилю управління рекреаційно-курортним та туристичним господарством (РКТГ) курортного міста. Новим напрямком в управлінні РКТГ курортного міста є розробка концепції розвитку проектного менеджменту, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: визначення актуальних аспектів формування концепції розвитку проектного менеджменту як інструменту для практичного застосування в інноваційній діяльності рекреаційно-курортного та туристичного господарства курортного міста.

Отримані результати. Інноваційна рекреаційно-курортна і туристична діяльність в розвинених країнах на сучасному етапі характеризується широким поширенням концепції проектного менеджменту. У контексті концепції проектного менеджменту під терміном «проект» слід розуміти систему

сформульованих знань, фізичних об'єктів, технологічних процесів, технічної та організаційної документації, що створюються та впроваджуються для реалізації завдань, а також сукупність матеріальних, фінансових та інших ресурсів і управлінських рішень щодо їх виконання. Проект – це унікальне починання, одноразова послідовність дій, комплекс заходів для досягнення певної мети, що інтегрує в собі як певну ідею,задум, так і дії щодо втілення цього задуму в життя [1, с. 137].

Сутність концепції проектного менеджменту в рекреаційно-курортній та туристичній сфері, на наш погляд, полягає в поданні будь-якої цільової зміни діючої системи РКТГ курортного міста як проекту – довгострокового інвестування в реальні активи, реалізація якого пов'язана з витратою часу та коштів. Процес цих змін, здійснюваних за певними правилами в рамках встановленого бюджету і тимчасових обмежень, являє собою управління проектами (проектний менеджмент). Так як здійснювані зміни системи РКТГ курортного міста, як правило, носять характер інноваційних перетворень, то мова в даному випадку йде про інноваційні проекти та управління інноваційними проектами.

Принципова відмінність проектного управління полягає в тому, що вся сукупність робіт в рамках інноваційного циклу планується і виконується як єдина комплексна програма робіт силами спеціально створеного колективу виконавців з високим ступенем централізації управління [2, с. 113–115].

За оцінкою Всесвітньої Асоціації з управління проектами PMI, ступінь розвиненості проектного менеджменту в Україні знаходиться на рівні США початку 70-х років XX століття. В Україні проектний менеджмент майже на 100% асоціюється з будівництвом і (частково) з практикою впровадження корпоративних інформаційних систем.

Причинами такого стану справ слід вважати «молодість» українського бізнесу; катастрофічний брак кваліфікованих кадрів на ринку праці; брак освіти керівників; загальну неефективність організаційних і керуючих структур підприємств та організацій, задіяних в проектній діяльності; відсутність

концепції розвитку проектного менеджменту як на національному так і на регіональному, місцевому рівнях [3].

Концепція розвитку проектного менеджменту (далі – Концепція) повинна містити:

1) оцінку поточної ситуації в частині застосування знань, навичок, інструментів і методів управління проектами в РКТГ;

2) обґрунтування необхідності застосування проектного менеджменту у всіх сферах життєдіяльності РКТГ;

3) передумови для розвитку проектного менеджменту в РКТГ;

4) аналіз основних чинників, що забезпечують реалізацію стратегії розвитку міста курорту, міської програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу і туризму;

5) основні бар'єри на шляху розвитку проектного менеджменту;

6) цілі концепції розвитку проектного менеджменту;

7) завдання концепції розвитку проектного менеджменту;

8) основні принципи розвитку проектного менеджменту;

8) основні напрямки та інструменти реалізації концепції розвитку проектного менеджменту;

9) етапи реалізації Концепції.

Дана концепція повинна стати програмним документом, який ініціює розвиток проектного менеджменту, як інструменту для практичного застосування в інноваційній діяльності РКТГ курортного міста.

Висновки. Таким чином, визначено, що особливої актуальності у сучасних умовах набуває проектний менеджмент, який дозволяє істотно підвищити ефективність функціонування рекреаційно-курортного та туристичного господарства курортного міста.

Сутність концепції розвитку проектного менеджменту в рекреаційно-курортній та туристичній сфері полягає в поданні будь-якої цільової зміни діючої системи РКТГ курортного міста як проекту – довгострокового

інвестування в реальні активи, реалізація якого пов’язана з витратою часу та коштів.

Рекомендовано зміст концепції розвитку проектного менеджменту в курортному місті. Концепція повинна стати програмним документом ініціювання розвитку проектного менеджменту для практичного застосування в інноваційній діяльності РКТГ курортного міста.

Література

1. Безверхнюк Т. М. Управління проектами в публічній сфері: навч. посіб. / Т. М. Безверхнюк, Н. О.Котова, С. А. Попов / за заг. ред. Т.М.Безверхнюк. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – 344 с.

2. Тернер Дж. Родни. Руководство по проектно-ориентированному управлению Дж. Родни Тернер; [пер. с англ.; под общ. ред. В.И. Воропаева]. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2007. – 332 с.

3. Рейтинг и тренды проектного менеджмента 2015: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.management.com.ua/tend/tend747.html.

ISBN 978-83-62683-68-0